Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
OPERA.

NIC. HEINSIUS

DAN. FIL.

e membranis compluribus iiſque antiquiſſimis recenſuit.

Quid præterea in hac Patavina Editione præſtitum ſit ſequens Epiſtola indicabit.

PATAVII. CIƆIƆCCXXXVIII.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

HUJUS EDITIONIS COMINIANÆ LECTORIBUS.

LATINORUM *Scriptorum typis diligentiſſime recudendorum a nobis jampridem ſuſceptam provinciam deponere nolentes, Poetarum principem ſelegimus, quem denuo vulgaremus,* P. VIRGILIUM MARONEM. *Hujus Carmina omnia ex* NICOLAI HEINSII *recenſione, ad amuſſim exactâ, deſcribi juſſimus,*

Digitized by Google

quæ apud celebres Elzevirios typographos Amſtelodamenſes in lucem prodiit A. C. 1676. forma ἐγχειριδίου: *ſed alterius etiam rationem habuimus, quam ex priore derivatam, eadem forma protulit Guilelmus vande-Vvater Ultrajecti A. C. 1704. Ea nonnullis in locis lectiones recepit quas ex antiquiſſimo & celeberrimo Codice Mediceo olim eruit* HENRICUS NORISIUS S. R. E. *Cardinalis, vir excellenti doctrina; publicavitque in ſuis ad Cenotaphia Piſana Commentariis. Vere tamen profiteri poſſumus, nos e Poeta contextu errores non paucos ſuſtuliſſe, qui, humanæ infirmitatis vitio, Batavas illas Editiones occupaverant. Animadvertimus præterea, Indicem rerum & verborum, utilem ceteroqui & copioſum, quem utraque Editio memorata poematis* VIRGILII

ſub-

Digitized by Google

ſubjungit, tametſi emendatiſſimus dicatur, fœde corruptum & depravatum eſſe. Ridicula enim παροράματα *paſſim exhibet: cujuſmodi ſunt, verbi cauſſa,* Amphryſius, paſtor Apollinis; Cæſaris femina, *pro* Cæneus femina; Calydona Diomedis uxor; *& alia multa non diſſimilia. Quæ res vel ſola oſtendere poteſt,* NICOLAO HEINSIO *hunc Indicem tribuendum non eſſe. Et profecto, omnibus iiſdem erroribus, legitur in Editione quoque Elzeviriana* DANIELIS HEINSII, *patris* NICOLAI, *anni* 1636. *nitida admodum & eleganti. Conſueverunt enim, ut videtur, illarum regionum viri docti, qui bonos Libros emendant vel illuſtrant, aliis minus doctis Indices parandos & adornandos committere. Nos eum, ut raptim licuit, non*

ſe-

ſemel correximus, & meliori ordine diſpoſuimus. Ceterum, notæ numerorum hujus Indicis, notis quæ in capite ſingularum paginarum Editionis noſtræ ſunt impreſſæ, haudquaquam reſpondent, ſed iis grandioribus quæ, ad marginis latera poſitæ, paginas indicant duarum Editionum exterarum, quas paullo ante memoravimus. Prolegomenis HEINSII *addidimus ex Editione Ultrajectina Hiſtoriam de Vita* VIRGILII *conſcriptam a* P. CAROLO RUÆO S. J. *& per Conſules docte atque accurate digeſtam. Quæ* JO: ALBERTUS FABRICIUS *prodidit in Bibliotheca Latina Veterum Scriptorum ad* MARONEM *pertinentia, in calce voluminis collocavimus, ne quid tanti Poetæ amatores ipſorum ſtudiis profuturum hoc in libello deſiderarent. Pau-*

ca

ca quædam & de noſtro adjecimus; neque hic prætermittendum exiſtimamus quod narrat JACOBUS PHILIPPUS TOMASINUS *Epiſcopus Æmonienſis, vir de rebus Patavii præclare meritus, in libro inſcripto:* Bibliothecæ Patavinæ MSS. publicæ & privatæ, *pag.* 95. *ubi codices Corradinorum enumerat; in ejus nempe Familiæ Bibliotheca fuiſſe illis temporibus* αὐτόγραφον μεταφράσεως *Operum* VIRGILII, *quam Etruſcis verſibus elucubrata erat* DIANA CORRADINA, *mulier nobilis ex hac ipſa urbe. Id quoque monendi eſtis, candidi Lectores,* CL. FABRICIUM *aliquid humani paſſum cum ſcripſit: Mantuam, ut* VIRGILII, *ſic* TORQUATI *quoque* TASSI *patriam fuiſſe.* TASSUS *enim egregius Poeta Surrenti natus eſt, patre* BERNARDO

no-

nobili cive Bergomate; ut Italis omnibus notum & exploratum, quotquot litteris elegantioribus vel mediocrem operam dederunt. Poſtremo tabulam topographicam itineris Æneæ in æs rurſus inciſam, atque a mendis expurgatam damus. Valete, Lectores optimi, ac boni conſulite.

NICO-

NICOLAUS HEINSIUS

Danielis Filius

L E C T O R I.

ERANT *in promtu complura, de quibus actum nunc tecum oportebat fortaſſe, ni ſatius ego conſultiuſque arbitrarer, pauliſper ea differri in magis opportuna tempora, dum meæ in Maronem Obſervationes, jam quodammodo in ſcriniis parata, luce publica donantur. Auguror quippe, diſſipata nube bellica, quæ fœderates Belgas atrox ac per quam infeſta dirum equidem nunc in modum percellit, pacatiora multo ac tranquilliora meæ apparitura omnia, & cum Muſis ſolidam in gratiam poſtliminio reditura: unde nobis quoque lucubrandi impetus, haud modice nunc ſufflaminatus, excitetur denuo, minus certe frigeat ac ſeneſcat. Interim ut paucis hic te expediam, Lector, cura præcipua nobis fuit percenſere ſtudioſum ac diligentem in modum Grammaticæ rei ſcriptores veteres Latinos, qui cum in Marone illuſtrando frequentes admodum occupentur, facem præluxere nobis identidem haud obſcuram, ad aſſerendos locos eos atque in integrum reſtituendos, in quibus dubia nunc ac diſcrepantes offendunt ſcripturæ, ut ſine eorundem adminiculo nobis in ancipiti fluctuantibus, ac itinerum per incerta paſſim errabundis comiter hic illic monſtrarint viam. Præterea negligendos haudquaquam duxi codices Maronis ipſius vetuſtos, quos ex erudito non unius bibliothecæ pulvere in medium prolatos, haud parvo numero, indefeſſa equidem animi contentione excuſſi, laboris quamquam ingrati minime pertaſus. Hoſce ſi ordine quemque nunc ſuo percenſeam, quod alias faciendum pluribus mihi*

 pre-

propono, manifeſtum mehercules fiat, triceſimo ab numero eorumdem copiam haud multum abfuiſſe. Sed commendandus hos inter præcipue venit Codex longe præſtantiſſimus, atque unus inſtar omnium, qui parem vetuſtate nullum per Europam univerſam nunc habet, ſervatus à multo tempore in Laurentiana Florentiæ bibliotheca, pulcherrimo illo ac dedicato religioſe Muſis à Medicea gente jam olim æternitatis ſacrario, ubi etiamnum cuſtoditur, ac dominum agnoſcit Coſmum *ejus nominis tertium, Magnum Etruriæ Ducem, quod nomen virtutis capit decoriſque tantundem, quantum Natura rerum univerſa in ſeſe complectitur. Id ipſum exemplar uſibus Aldi Manutii inſervivit olim, cujus in* Orthographico *opere laudatur paſſim, poſſeſſorem liber tunc nactus Ludovicum Cardinalem Carpenſem, à quo poſtea ad Achillem Statium devenit. Sed hoc de codice alibi haud pauca dicenda nobis venient, quæ hujus non ſunt loci. Fuerunt & alia in manu exemplaria, ut perantiqua illa, ſic cum membranis Mediceis iſtis optimis, ac littera majore Romana exaratis, neutiquam comparanda.* Orthographicam *ſcribendi rationem hanc in pleriſque, non enim in omnibus, ſecuti ſumus, quam caſtigatiores libri præferebant. Obſolevit ferme apud nos, quod in uſu tamen priſcis Romanis frequentiſſimo fuit, ſi quid vetuſtioribus membranis eſt credendum, ut declinationis tertiæ nominum, quæ caſum pluralem in* ium *terminant, quartus caſus iiſdem in* is *non in* es *terminetur.* Urbs, urbes, urbium, urbis. gens, gentes, gentium, gentis. omnis, omnes, omnium, omnis. *Hinc initium Salluſtianum:* Omnis homines ſumma ope eniti decet. *atque hac de re cum Priſcianus tum alii ex antiquis grammaticis, in primis A. Gellius, ubertim egerunt: qui diſputat operoſe, cur Maro nunc* tris *nunc* tres *dixerit. nam quod* treis *&* omneis *&* urbeis *&* queis, *aliaque id genus non pauca paſſim in vulgatis editionibus*

occu-

occurrunt, ea Pacuviano Ennianoque digna tempore, non Virgiliano cenſeamus licet. Habet enim in deliciis Maro archaiſmes quidem ac veteres loquendi modos, ſed ſobrie id ac parce, ut mira eſt huic poëta caſtigatiſſimi judicii vis in omnibus. Eam certo ſcribendi rationem illo vivente obtinuiſſe, ut omnis, *&* urbis, *dicerent, non* urbeis *aut* omneis, *in quarto caſu plurali, ex ipſis Cæſaris Auguſti nummis liquido apparet, in quorum non paucis apud me exſtantibus civica exhibetur corona, cum hac inſcriptione,* OB CIVIS SERVATOS. *Exſtant & ejuſdem Auguſti Cæſaris numiſmata, quorum ab altera parte Divi Julii imago eſt expreſſa, additis hiſce litteris,* DIVOS IVLIVS, *non* DIVVS. *Hinc toties apud Maronem in præſtantiſſimis libris* Volcanus, Volſci, volnus, volgus, ævom, equom, divom, *& ſimilia. quomodo & in pervetuſtis Varronis, Plauti, Terentii, Lucretii exemplaribus ſcriptum offendas paſſim. Quæ in tranſcurſu fuerunt monenda, ne quid horum aut hiſce ſimilium exhiberi à nobis in Maroniano contextu arbitrere forſan, præter codicum fidiſſimorum auctoritatem.* Ulixes *eſt in iiſdem exemplaribus conſtanter admodum, quem nunc* Ulyſſem *ſcribimus perperam ac male exemplo, uti certius animadverſa ad Maronem noſtra evincent. Hiſce interim fruere ac vale.* Amſtelodami. 1676.

GUILIELMUS VANDE WATER

Typographus

LECTORI.

EXPRESSIMUS, *candide Lector, religioſe emendatiſſimam omnium, quæ à renatis literis prodierunt, Virgilii Editionem Anni* 1676. *à Viro Doctiſſimo & Nobiliſſimo Nicolao Heinſio curatam, & infinitis locis, à maculis & vitioſis, quibus priores abundabant, librariorum manus erroribus vindicatam. Cum vero idem Vir Eruditiſſimus ſe in iis quæ à vulgaribus editionibus recedunt, novandis auctoritatem Codicis Medicei ſecutum profiteatur, Nos quoque nihil ab hoc inſtituto alienum feciſſe nobis perſuademus, ſi pauca quædam, quæ Viri ſupra fidem induſtrii diligentiam fugerant, quæque poſt eum ex eodem Codice adnotaverat in ſtupendæ eruditionis commentario ad Cenotaphia Piſana Vir Eminentiſſimus, & nuper ſummo literarum damno defunctus Henricus Noris, novaremus; quod monitum te, Candide Lector, voluimus, ne religionem & fidem noſtram, quam Heinſianæ editioni adſtrinxeramus, requiras. Vale, & pauca quoque hæc operarum errata, emendes.* Ultrajecti 1704.

TIB-

TIB. CLAUDII DONATI

AD

TIB. CLAUDIUM MAXIMUM

DONATIANUM FILIUM,

DE

P. VIRGILII MARONIS VITA.

PUB. Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magii cujuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt Cn. Pompeio Magno & M. Licinio Craſſo primum coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt à Mantua non procul. Prægnans mater ſomniavit Maia, enixam ſe laureum ramum, quem contacta terra confeſtim cerneret coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus: ac ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haut dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea,

more regionis in puerperiis, eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit. quæ arbor Virgilii ex eo dicta atque conſecrata eſt; ſumma gravidarum & fetarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota. Initio ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum Cremonæ egit: & XVII anno virilem togam cepit; illis Conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque, ut eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paullo poſt Neapolim tranſit. ubi cum litteris & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicæ. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit, ſtatimque, magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curavit. At ille in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium judicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cum aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa. & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari. Dubitavit Auguſtus, Octavii ne filius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat,

cat, & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te, Cæſar Auguſte, & ferme æquam cum dîs immortalibus poteſtatem habere, ut, quem vis, felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut, ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam! Tunc Auguſtus: Putant alii me natum Octavio: quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens, Facile, inquit, ſi inpune licenterque quæ ſentio loqui jubes, id dicam. Adfirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ægre laturum, immo non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc oculos oculis Auguſti infigens Maro, Facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philoſophis cognoſci poſſunt; in homine nequaquam poſſibile eſt: ſed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attente exſpectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius, Audi, inquit, quo pacto id conjicio: Cum quædam enuntiarim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris potuiſſent: tu, princeps orbis, item & item panes in mercedem dari juſſiſti: quod quidem aut piſtoris aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non à piſtore ſed à rege magnanimo dona feres: illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit. Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia. nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: ſanguinem

etiam ſæpius ejecit; cibi vinique minimi. Fama eſt, eum libidinis promoris in pueros fuiſſe. Sed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem & Alexandrum: quem ſecunda Bucolicorum Ecloga Alexin appellat; donatum ſibi ab Aſinio Pollione. utrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poëtam. Vulgatum eſt conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pedianus adfirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe à Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cetera ſane, vita & ore & animo, tam probum fuiſſe conſtat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, ſi quando Romæ, quo rariſſime commeabat, viſeretur in publico, ſectantes demonſtranteſque ſe ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cujuſdam exſulantis offerente Auguſto, non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertiûm, ex liberalitatibus amicorum, habuitque domum Romæ in Eſquiliis juxta hortos Mæcenatis: quamquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcumque ab Auguſto peteret, repulſam numquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amiſit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem inpuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera ſtudia, ut ſupra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ, operam dedit. Egit & cauſſam unam omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pæne indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradidit. Poëticam puer adhuc auſpicatus in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latro-

latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte dieque tutum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapea, & Epigrammata, & Diras, & Culicem, cum eſſet annorum quindecim. Cujus materia talis eſt: Paſtor fatigatus æſtu cum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet è palude, culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contrivit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium, vita pro munere, reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoaſſet, offenſus materia & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit: maxime ut Aſinium Pollionem, Alfenum, Varium, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, triumvirorum juſſu, trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cum ſibi vix dum noto opem tuliſſet adverſus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam, à quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſime autem Æneidem aggreſſus eſt; argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar; præterea nominibus ac rebus Græcis Latiniſque commune, & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul urbis, & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurde carmen ſe urſæ more pare-

parere dicentem, & lambendo demum effingere. Æneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in XII libros, particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt, ut exiſtiment, eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum, atque alia quædam percurſurum; Auguſti vero geſta diligentiſſime exſecuturum: quippe qui, dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit; alia leviſſimis verſibus ſcripſit: quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent. Bucolica triennio Aſinii Pollionis ſuaſu perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuos, ſeu Claudio ſeu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit. quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Aſinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum, & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit. Hic primo in amicitia Cæſaris Auguſti fuit: poſtea in ſuſpicionem conjurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verum uſque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum, à medio uſque ad finem, ejus laudem contineret. quem poſtea, jubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutavit. Georgica ſeptennio Neapoli, Æneida partim in Sicilia, partim in Campania duodecim confecit annis. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſce-

ſcena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. At cum Cicero quoſdam verſus audiiſſet, & ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi vena editos, juſſit ab initio totam Eclogam recitari: quam cum accurate pernotaſſet, in fine ait: *Magna ſpes altera Romæ.* quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneidi ipſe inſeruit. Georgica, reverſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virium cauſſa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronuntiabat autem maxima cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi vocem poſſet & os, & hypocriſim. eoſdem enim verſus eo pronuntiante, bene ſonare: ſine illo, inareſcere, quaſi mutos. Æneidos vix dum cœptæ tanta exſtitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit ſic prædicare:

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graii,
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Auguſtus vero, cum tum forte expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per jocum litteris efflagitaret, ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret, negavit ſe facturum Virgilius: cui tamen multo poſt, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: ſecundum videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ, cum recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, *Tu Marcellus eris*, defeciſſe fertur: atque ægre refocillata, dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari juſſit. Recitavit & pluribus: neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum

ex-

experiretur. Erotem librarium & libertum ejus, exactæ jam ſenectutis, tradunt referre ſolitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore, & huic, *Miſenum Æoliden*, adjeciſſe, *quo non præſtantior alter*. Item huic, *Æra ciere viros*, ſimili calore jactatum ſubjunxiſſe, *Martemque accendere cantu*: ſtatimque ſibi imperaſſe, ut utrumque volumini adſcriberet. Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquageſimo ſecundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam & Aſiam ſecedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare, ut in reliqua vita tantum philoſophiæ vacaret. Sed cum aggreſſus iter Athenis occurriſſet Auguſto ab oriente Romam revertenti, una cum Cæſare redire ſtatuit. Ac cum Megaram vicinum Athenis oppidum, viſendi gratia peteret, languorem nactus eſt: quem non intermiſſa navigatio auxit, ita ut gravior in dies, tandem Brunduſium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Kal. Octob. C. Sentio, & Q. Lucretio coss. Qui cum gravari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe & magna inſtantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, teſtamento comburi juſſit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Vario, ac ſimul Tuccæ, ſcripta ſub ea conditione legavit, ne quid adderent quod à ſe editum non eſſet, & verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, relinquerent. Voluit etiam ſua oſſa Neapolim transferri, ubi diu & ſuaviſſime vixerat, ac extrema valetudine hoc ipſe ſibi epitaphium fecit diſtichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Translata igitur juſſu Auguſti ejus oſſa, prout ſtatuerat, Neapolim fuere, ſepultaque via Puteolana, in-

intra lapidem ſecundum, ſuoque ſepulcro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Heredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex altera parte, ex quarta Auguſtum, ex duodecima Mæcenatem, ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam. qui ejus Æneidem poſt obitum, prout petiverat, juſſu Cæſaris emendaverunt. Nam nullius omnino ſententia crematu Æneis digna viſa fuit: de qua re Sulpicii Carthaginienſis exſtant hujuſmodi verſus:

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variuſque ſimul; tu maxime Cæſar
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,
Et pæne eſt alio Troja cremata rogo.

Exſtant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures & clariſſimi: quorum initium eſt:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Muſa Maronis?

Et paullo poſt:

Sed legum ſervanda fides; ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies. Et ea quæ ſequuntur.

Nihil igitur auctore Auguſto Varius addidit, quod & Maro præceperat, ſed ſummatim emendavit, ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem: quod omnia fere apud eum hemiſtichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutaſſe, &, qui

qui tum ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium, his demtis verſibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſilvis vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio numquam defuerunt. nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modo Eclogas, ſed inſulſiſſime παρωδήσας. quarum prioris initium eſt: Tityre, &c.

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis,

Dic mihi Damœta, cujum pecus, anne Latinum?
Non, verum Ægonis, noſtri ſic rure loquuntur.

Alius recitante ea ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus;* ſubjecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum a Mæcenate ſuppoſitum appellabat novæ κακοζηλίας repertorem, dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina, quibus annotatur, quos & unde verſus tranſtulerit. Aſconius Pedianus libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta ponit. & potiſſimum, quod non recte hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clavam, quam Homero verſum ſurripere: & tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret,

ret. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe, & uſque adeo invidiæ expertem fuiſſe, ut ſi quid erudite dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare, laudare bonos: ea humanitate eſſe, ut, niſi perverſus maxime quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi: illudque Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινά, hoc eſt, communia amicorum eſſe omnia. Quare coævos omnes poëtas ita adjunctos habuit, ut cum inter ſe plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent; Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemtor fuit: cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque re docti haberentur, non modo ægre non ferebat, immo voluptuoſum id illi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore affixiſſet, (id erat ejuſmodi,

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.)

diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque à Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium; *Sic vos non vobis*. Poſtulabat Auguſtus, ut hi verſus complerentur: quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius, præpoſito diſticho, ſic ſubjunxit:

Hos ego verſiculos feci: tulit alter honores:

Sic

Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquamdiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto, quo pacto civitas feliciter gubernaretur, Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quidquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit, Virgili, ſatietatem homini non adfert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit: Quo pacto quis altam felicemque fortunam ſervare poteſt? Cui Maro: Si, quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanta liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia: ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, ſequamur:
Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus, Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi enarraret: Quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſſam? Nam neque umquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, Architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum laude

&

& gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego ſiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Philiſtus quidam, orator & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire dabatur, maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe aut tacibundus diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum, cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſſarum mearum Auguſtum fecit & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum ſed muros rumpis. Auguſtus vero Philiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro, Si tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit, non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & ſenatui remp. reddere: in qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit, Mæcenatem & Agrippam. Agrippa enim utile ſibi fore, etiamſi honeſtum non eſſet, relinquere tyrannidem longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ, variis rationibus firmatæ.

*** Ro-

Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini, ſe in ſua repub. tyrannum facere. Tum ille, Omnibus ferme, inquit, remp. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit, & civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum, aut eorum injuſtitiam, magna ſuſpicione magnoque timore vivere. Sed ſi cives juſtum aliquem ſcirent quem amarent plurimum, civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compoſitione diſtribues; dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium habes, ut deum te & adorent, & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar principatum tenuit. Audivit à Scirone præcepta Epicuri: cujus doctrinæ ſocium habuit Varium. Quamvis diverſorum Philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de animo maxime videatur, ipſe tamen fuit Academicus: nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Nunc quoniam de auctore ſummatim diximus, de ipſo jam carmine dicendum videtur: quod bifariam tractari ſolet, hoc eſt, & ante opus, & in ipſo opere. Ante opus, titulus, cauſſa, intentio. Titulus, in quo quæritur, cujus ſit. Cauſſa, unde ortum ſit, & quare hoc potiſſimum ſibi ad ſcribendum poëta præſumſerit. Intentio, in qua cognoſcitur quid efficere conetur poëta. In ipſo opere ſane tria ſpectantur; numerus, ordo, explanatio. Quamvis igitur multa ψευδεπιγραφῆ, id eſt, falſa inſcriptione, ſub alieno nomine ſunt prolata, ut Thyeſtes tragœdia hujus poëtæ, quam Varius edidit pro ſua, & alia hujuſcemodi; tamen Bucolica liquido Virgilii eſſe minime dubitandum eſt: præſertim cum ipſe poëta, tanquam hoc metuens, principium hujus operis & in principio Æneidos

neidos & in alio carmine ſuum eſſe teſtatus ſit, dicens:

Ille ego, qui quondam gracili medulatus avena,
& reliqua. &,
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & recte appellari, vel hoc ſolum indicium ſuffecerit, quod hoc eodem nomine apud Theocritum cenſeantur. Verum ratio quoque demonſtranda eſt. Tria ſunt paſtorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi ſunt, αἰπόλοι dicuntur à Græcis; iidem à nobis caprarii: paullo honoratiores, qui ποιμένες, id eſt, opiliones dicuntur: honeſtiſſimi, & maximi, βυκόλοι, quos bubulcos dicimus. Unde igitur magis debuit paſtorali carmini nomen inponi, quam ab eo gradu qui apud paſtores excellentiſſimus invenitur? Cauſſa dupliciter inſpici ſolet: ab origine carminis, & à voluntate ſcribentis. Originem autem Bucolici carminis alii ob aliam cauſſam ferunt. Sunt enim, qui à Lacedæmoniis paſtoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant, cum eidem deæ, propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Perſæ inferebant, exhiberi per virgines de more ſacra non poſſent. Alii ab Oreſte circa Siciliam vago, id genus carminis Dianæ redditum loquuntur per ipſum atque paſtores: quo tempore de Scythia cum Pylade fugerat, ſurrepto numinis ſimulacro, & celato in faſce lignorum. Unde Faſcelidem Dianam perhibent nuncupatam: apud cujus aras Oreſtes per ſacerdotem ejuſdem numinis Iphigeniam ſororem ſuam a patricidio fuerat expiatus. Alii Apollini Nomio, paſtorali ſcilicet deo, qua tempeſtate Admeti boves paverat. Alii Libero, Nympharum ſcilicet, & Satyrorum, & id genus numinum principi, quibus placet ruſticum carmen.

Alii Mercurio Daphnidis patri, paſtorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipſum poëtam. Alii in honorem Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis dei, item Sileni, Silvani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicantur, illud erit probatiſſimum, Bucolicum carmen originem ducere à priſcis temporibus, quibus vita paſtoralis exercita erat: & ideo velut aurei ſæculi ſpeciem in ejuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci: & merito Virgilium, proceſſurum ad alia carmina, non aliunde cœpiſſe, niſi ab ea vita quæ prima in terris fuit. Nam poſtea rura culta, & ad poſtremum pro cultis & feracibus terris bella ſuſcepta: quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorum voluiſſe monſtrare, cum paſtores primo, deinde agricolas canit, & ad ultimum bellatores. Reſtat, ut, quæ cauſſa voluntatem attulerit poëtæ Bucolica potiſſimum ſcribendi, conſideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti & admiratione ejus illectus eſt: aut ordinem temporum eſt ſecutus erga vitam humanam, ut ſupra diximus: aut tres modos elocutionum, quos *χαρακτῆρας* Græci vocant; *ἰσχνὸν*, qui tenuis, *ἁδρὸν*, qui validus, *μέσον*, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere prævaluerit, Bucolica primum, Georgica ſecundum, Æneida tertium voluiſſe conſcribere. Aut ideo potius primo Bucolica ſcripſit, ut in ejuſmodi carmine, quod & paullo liberius, & magis validum, quam cetera, eſt, facultatem haberet captandæ Cæſaris indulgentiæ, recuperandique agri quem amiſerat. Ob hanc cauſſam die tertio Iduum Martiarum C. Cæſare interfecto; cum Auguſtum Cæſarem pæne puerum veterani milites, non abnuente ſenatu, ſibi ducem conſtituiſſent, exorto bello civili, Cremonenſes cum ceteris ejuſdem ſtudii, adverſarios Auguſti Cæ-

Cæſaris adjuverunt. Unde factum eſt, ut cum victor Auguſtus in eorum agros veteranos deduci juſſiſſet, non ſufficiente agro Cremonenſium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem ſuorum finium perdiderint, eo quod vicini Cremonenſibus fuerant. Sed Virgilius Auguſti familiaritate ſuoque carmine fretus, centurioni Ario obſiſtere auſus eſt. Ille ſtatim, ut miles, ad gladium manum admovit. Cumque ſe in fugam proripuiſſet poëta, non prius perſequendi finis fuit, quam ſe in fluvium Virgilius conjeciſſet. Sed poſtea, Mæcenate, & Pollione, & ipſo Auguſto faventibus, agros ſuos recepit. Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poëtæ conſtituitur, qui Siculus, & Syracuſanus fuit. Eſt intentio etiam in laudem Cæſaris, & principum ceterorum, per quos in ſedes ſuas rediit: unde, ut & delectationem & utilitatem finis contineret, ſecundum præcepta cuncta confecit. Quæri ſolet cur non plures quam decem Eclogas conſcripſerit: quod nequaquam mirandum videbitur ei qui conſideraverit ætatem ſcenarum paſtoralium, quæ ultra hunc numerum non poteſt proferri; præſertim cum ipſe poëta circumſpectior Theocrito, ut ipſa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga quæ Pollio inſcribitur, minus ruſtica videatur, cum ipſam ſic præſtruat ipſe, dicens, *Sicelides Muſæ, paullo majora canamus:* & idem ſimiliter in aliis duabus facit. Illud tenendum eſſe prædicimus in Bucolicis Virgilii, neque nuſquam, neque ubique aliquid figurate dici, hoc eſt, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæſaris & amiſſos agros hæc Virgilio conceduntur, cum Theocritus, quem hic noſter toto ſtudio imitari conatur, ſimpliciter omnino conſcripſerit. Quod autem in ipſo carmine tractari ſolet, eſt numerus,

ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifeſtus eſt. Nam decem ſunt: ex quibus proprie Bucolicæ VII eſſe creduntur: nam tres ultimæ proprie Bucolicæ dici non debent, Pollio ſcilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conqueſtionem publicam, & privatam congratulationem de agro, & dicitur Tityrus. Secunda amorem pueri, & dicitur Alexis. Tertia certamen paſtorum, & dicitur Palæmon. Quarta genethliacum, & dicitur Pollio. Quinta epitaphium, & dicitur Daphnis. Sexta, metamorphoſin, & dicitur Varus, & Silenus. Septima amores diverſorum ſexuum, & dicitur Corydon. Octava Pharmaceutria, & dicitur Damon. Nona continet poëtæ conqueſtionem de amiſſo agro, & dicitur Mœris. Decima deſiderium Galli, & dicitur Gallus. Quod ad ordinem ſpectat, illud ſcire debemus, in prima tantum, & ultima Ecloga poëtam voluiſſe ordinem ſervare: quoniam in altera principium conſtituit: ut in Georgicis ait, *Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi*. In altera oſtendit finem: quippe qui dicat, *Extremum, Arethuſa, mihi concede laborem*. Verum, inter ipſas Eclogas, paſtoralem conſcriptumque ordinem nullum eſſe certiſſimum eſt. Sed ſunt qui dicant, initium Bucolici carminis non *Tityre* eſſe; ſed, *Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu*. Supereſt explanatio: ad quam antequam veniamus, illud dixerim, tenue eſſe Bucolicum carmen, & uſque adeo ab heroico charactere diſtare, ut verſus quoque hujus carminis ſuas quaſdam cæſuras habeant, & ſuis legibus diſtinguantur. Nam cum tribus probetur metrum, cæſura, ſcanſione, modificatione; non erit Bucolicus verſus, niſi in quo & pes primus partem orationis abſolverit: & tertius trochæus fuerit & cæſura, & quartus pes dactylus magis quam ſpondeus partem

tem orationis terminaverit, quintus & ſextus pes ex integris dictionibus fuerit: quod Virgilius a Theocrito ſæpe ſervatum, victus operis difficultate, neglexit. In ſolo principio, incertum induſtria an caſu, has cæſuras ſervavit. Nam, *Tityre*, dactylus partem orationis abſolvit, *tu patu*, *la recu*, tertium dactylum, quamvis de compoſita dictione concluſit: *bans ſub* quartum ſpondeum pro dactylo. Cum ſubjunxit, *tegmine fagi*, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit: cujus rei diligentiam licet in Theocriti omnibus ferme verſibus admirari. Qui vero ſupra dicta acri judicio diligenterque conſiderarit, facile intelliget, quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit, nec minus etiam in Æneide. Poëmatis ſtyli genera tria ſunt. Aut enim activum vel imitativum, quod Græci *δραματικὸν* appellant, in quo perſonæ loquentes introducuntur ſine poëtæ interlocutione: ut ſunt tragœdiæ & comœdiæ: *δρᾶν* enim Græce agere dicitur: quo genere ſcripta eſt prima, *Tityre*, &, *Quo te, Mœri, pedes*. Aut enarrativum, quod Græci *διηγηματικὸν* appellant: in quo poëta ipſe loquitur ſine interpoſitione perſonæ, ut tres primi Georgicon libri, item Lucretii carmina. Aut commune, vel mixtum, quod Græci *μικτὸν* appellant; ubi & poëta ipſe loquitur, & introductæ perſonæ: ut eſt Virgilii Æneis.

P. VIRGILII MARONIS
HISTORIA
DESCRIPTA PER CONSULES
A CAROLO RUÆO S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
CN. POMPEIUS MAGNUS I.
M. LICINIUS CRASSUS I.

PUBLIUS Virgilius Maro naſcitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille paſſibus Mantua diſtat; Idibus Octobris, qui dies eſt illius menſis decimusquintus. Ita Vitæ ſcriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τούτου τοῦ ἔτους εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις. *Virgilius Maro poeta natus eſt hoc ipſo anno, Idibus Octobris*. Ita Martialis Epigr. libr. XII. 68. *Octobres Maro conſecravit Idus*. Patrem habuit, ex Pſeudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, ruſticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pſeudo-Donato, mercenarius, à ſocero Maio gregibus curandis & rei ruſticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria Vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta ſit; omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum exiſtimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuiſſe creditus ſit ab Elinando monacho aliiſque ſequio-

quioris ſæculi ſcriptoribus: quod & Ecloga ſeptima magica quædam ſacra deſcripſiſſet, & peritus eſſet multarum artium, & præcipue avum habuiſſe *Magum* diceretur.

Virgilius, an *Vergilius* appellandus ſit, magna fuit ſuperiore ſæculo controverſia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant: nec Græca Suidæ ſcriptio, Οὐεργίλιος; cum Stephanus ſcribat in dictione *Mantua*, Βιργίλιος: nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* ſtellis; cum alii deducant à *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii à *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii à *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, à παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quintiliano, dicebatur apud veteres *Deana*, pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *magester*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codicibus *Verginius*, pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius*, pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam à patre. Si enim fuit cognomen à *virga* aut *Vere*: certe non ſecundo loco, ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus

Annus U. C. 691. *Auguſti* 1. *Virgilii* 8.
M. TULLIUS CICERO.
C. ANTONIUS.

NASCITUR Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9. Kal. Octob. id eſt 23. Septemb. patre C. Octavio; matre Attiâ, M. Attii Balbi & Juliæ illius filiâ, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

Annus U. C. 696. *Auguſti* 6. *Virgilii* 13.
L. CALPURNIUS PISO.
A. GABINIUS.

VIRGILIUS *Cremonæ ſtudiis eruditur*. Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen Vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit*. Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum:* quo fere anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuere Græci præcipue ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ quoque, ſub Syrone Epicureo, & juxta Joſeph. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratia ſextam Eclogam deinde ſcripſit, Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eadem Ecloga, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger, & poſt eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi eſſe idem ſuſpicatur:

Dira

Diræ, quin à Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obſcœniſſimam Epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis* & *Epigrammatis*, ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos tales; ita paucula quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *Culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum ſuaſerunt multis verſus utrique complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paullo accuratius limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti: prorſus ut qui tam ſordide humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum demonſtrat, id quod in Vita Virgilii legitur, ſcripſiſſe Culicem, quicumque tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. II. v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani*. At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum eſſe. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimumquintum, ipſe tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipſi poëmata dicari, nec ea dici de ipſo potuerunt; *At tu, cui meritis oritur fiducia tantis*; aut, ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia caſtris, Octavi venerande*.

Igitur

Igitur ſcriptum fuiſſe Culicem probabile eſt, cum Octavius aliquo in nomine cœpit eſſe: circa id temporis quo donatus à Julio Cæſare militaribus donis, eum in Hiſpanienſia caſtra ſecutus eſt, anno U. C. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluiſſe; ut anno poſt tertio quartove Bucolica ſcribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit. His adducor ut putem, inſulſum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo poſteriorum ætatum ſcriptore fictum eſſe: qui cum apud veteres laudari paſſim videret juvenilem Maronis Culicem; amiſſum illum vitio temporum reſtituere per ludum aut per ſummam audaciam voluerit, quomodo deinceps à leviſſimis ſcriptoribus multa malitioſe conficta ſunt, ut Cornelii Galli Elegiæ, & nuper Petronii fragmentum.

Idem eſto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore poſteriorem eſſe indicat Scyllæ, patris & patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad ſimilitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore inſaniens, cum nutrice item ſua, Metam. l. IX. Nec abſtinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipſius Myrrhæ proferendo: ut plane exiſtimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter ſcribendum oculos intendiſſe. Non eſt igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipſam ultimum eſſe ſtatuit opus Virgilii, etiam Æneide poſterius: quanquam enim fuſum eſt feliciore vena, quam Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quam pauciſſima: nec à Virgilio ſeneſcente, & æquo rerum ſuarum æſtimatore ſcribi tantillo in poëmatio potuit; *Accipe dona meo multum vigilata labore*, nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica,

gica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere deſinere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requieſcere Muſas, Et leviter blandum liceat deponere morem*. Nec juvenis itaque, nec ſenex Virgilius Cirim ſcripſit.

Annus U. C. 699. *Aug.* 9. *Virg.* 16.
CN. POMPEIUS MAGNUS. II.
M. LICINIUS CRASSUS. II.

VIRILEM togam ſumſiſſe dicitur Virgilius apud Pſeudo-Donatum, anno ætatis 17. iiſdem illis Conſulibus, quibus natus erat. Idipſum agnoſcit Scaliger, ſed minus conſiderate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Conſulatus, ad Idus Octobres ſecundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus eſt Pompeio & Craſſo ſecundum Coſſ. id anno Virgilii aut decimoquinto completo, aut decimoſexto ineunte contigit. Sin ad uſque decimumſeptimum ineuntem recedendum eſt: annus is fuit U. C. 700. Conſules, L. Domitius Ænobarbus, & Ap. Claudius Pulcher. Si denique decimusſeptimus completus requiritur: annus fuit U. C. 701. Conſules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Meſſala; quem annum conſignat his verbis Hieronymus in Euſebio: *Virgilius ſumta toga Mediolanum tranſgreditur*.

Et vero, etſi Romano jure pueritia anno 17. finiretur, tumque ſumeretur toga pura ſeu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Auguſtus ex Suetonio togam ſumſit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antoninus philoſophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus

Annus U. C. 708. *Auguſti* 18. *Virgilii* 25.
C. JULIUS CÆSAR. III.
M. ÆMILIUS LEPIDUS. I.

JULIUS Cæſar menſe Octobri quater triumphat, de Gallia, de Aſia, de Ægypto, de Africa. Octavius, ſororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Caſaris Africano donatus eſt, quamquam expers belli propter ætatem*. Suetonius in Auguſto, 8.

Annus U. C. 709. *Auguſti* 19. *Virgilii* 26.
C. JULIUS CÆSAR IV. *ſolus*.

CÆSAR proficiſcitur in Hiſpanias adverſus Pompeii Magni liberos. Octavius *vixdum firmus à gravi valetudine, per infeſtas hoſtibus vias, pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum ſubſecutus magnopere demeruit*. Suetonius ibid. Cæſar redux ſub initium Octobris triumphat quintum de Hiſpaniis.

Annus U. C. 710. *Auguſti* 20. *Virgilii* 27.
C. JULIUS CÆSAR V.
M. ANTONIUS.

CÆSAR expeditionem deſtinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum ſtudiis vacat, audit, Cæſarem in ſenatu occiſum eſſe Idibus Martiis, ſe ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: ſed adverſante M. Antonio Conſule, adjungit ſe optimatibus, quos ei infenſos ſciebat.

Annus U. C. 711. *Auguſti* 21. *Virgilii* 28.
C. VIBIUS PANSA.
A. HIRTIUS.

OCTAVIUS mittitur cum Conſulibus adverſus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obſeſſum tenebat. Solvitur obſidio: Conſules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites diviſio per Decemviros, in quibus

erat

erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingreſſus, Conſulatum, mortuo Panſa tunc vacuum, ab invito ſenatu extorquet 14. Kal. Septemb. ſeu 19. Auguſti, ante annum ætatis vigeſimum expletum. Inito Conſulatu ſtatim in nomen & bona Cæſaris lege tranſiit, vocatuſque eſt deinceps ab omnibus, Dione teſte l. 46. C. Julius Cæsar Octavianus. Paullo poſt, nempe 27. Novembris, ipſe ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, Triumviros ſe Reipublicæ Conſtituendæ in quinquennium renunciant, magiſtratus abſque ſenatus & populi conſilio deſignant in idem tempus, proſcriptionem inimicorum ſuorum indicunt, qua Cicero 7. Decembris occiſus eſt.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii ſextam Romæ auditam à Cicerone fuiſſe in theatro, cum à Cytheride mima cantaretur: eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad ſuam & novi poëtæ laudem exclamaſſe: *Magna ſpes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occiſus eſt, Eclogas ſcribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: ſed adhuc, aut Mediolani, aut in rure ſuo verſabatur, ut mox deinde oſtendemus.

Annus U. C. 712. *Auguſti* 22. *Virgilii* 29.
L. MUNATIUS PLANCUS.
M. ÆMILIUS LEPIDUS II.

KALENDIS Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæſari habitos honores, ſacellum ipſi dedicant in foro, ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Caſſius & Brutus, duobus prœliis, menſis fere unius intervallo diſſitis, ex

Plu-

Plutarcho. M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus U.C. 713. *Auguſti* 23. *Virgilii* 30.
L. ANTONIUS.
P. SERVILIUS ISAURICUS.

FIT agrorum diviſio, ex optimis quibuſque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cum diviſionis illius adminiſtrationem & gratiam apud milites derivare ad ſe non potuiſſent, veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavianum ſuſcitant. Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Peruſiæ obſeſſo ſuppetias ferre fruſtra conatus, ſub anni ſequentis initium dedita Peruſia, cum ſeptem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Velleius.

Atque hæc illa eſt Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio ſuo mulctatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poëtæ ſuſpicetur decemvirali illa diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit:* neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant*. potuit vero hac Philippenſi diviſione; cum ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſum-

ſummaque pelleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum U. C. 723. Cum enim è pleriſque omnibus Virgilianæ Vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Conſule, eſſe editam: certum id quoque habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quod idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus, anno 28. Servius, anno 29. Atqui diviſionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta: quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo: Virgilium Aſinio Pollioni, cum in Gallia Ciſalpina & Venetia, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe: per Pollionem commendatum eſſe Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quanquam enim tunc diverſarum erant partium Mæcenas & Pollio: ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proxime ſequente adminiſtri Brunduſinæ pacis una adhibiti ſint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat, quod prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata ſit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initia primum venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides ha-

**** bea-

beatur? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſona teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego huic noſtræ ſimilem, &c.* ſe libertatis obtinendæ gratia eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi? Libertas*, &c.

Eam ob rem inter fabulas puto quicquid habet Vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli carus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſollicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem; ejuſque opera ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcite interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet; aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem magnanimum* appellaret? aut ipſi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Auguſti* nomine appellaret; ante annos minimum quatuordecim, quam eſſet honorifica illa appellatio ejus in gratiam inſtituta. Quid? jocus ipſe quam inſulſus! Piſtoris filium ſibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuiſſe quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra ſolitum objicere, quod proavum haberet piſtorem.

Hoc itaque anno ſcripta eſt Ecloga prima, qua poëta ſuam in agro recuperando felicitatem ſub Tityri nomine repræſentat, Proinde exorſus eſt Bucolica,

colica, cum annum decurreret nonum ac vigeſimum; necdum Idus Octobres attigiſſet, quo tempore trigeſimum erat ingreſſurus. Statimque Roma profectus Mantuam, novoſque poſſeſſores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quiſquis fuerit, male habitus, ægrè vitæ ſuæ conſuluit, Mincio natatu trajecto. Romam regreſſus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtuliſſe videtur Varo, apud Octavianum gratioſo, quaſi libellum ſupplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, ſubitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnaſſe: quod legenti perſuaſum fore facile confido.

Annus U. C. 714. *Auguſti* 24. *Virgilii* 31.

CN. DOMITIUS CALVINUS.
C. ASINIUS POLLIO.

OCTAVIANUS Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brunduſii pacem cum Octaviano componit; adminiſtris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia ſoror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: ſed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infeſtis navibus obtinente, fames in urbe ſæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantum non laniati; de pace cum Sex. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compoſitis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magiſtratu Conſules, Calvinus & Pollio, in paucos qui ſupererant anni hujus dies, more illorum tempo-

 rum.

rum. Antonius exercitus ſui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adverſus Parthinos gentem Illyricam, & olim Bruti Caſſiique ſtudioſam: expeditionemque Pollioni ſuo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime ſequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus eſſet, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magiſtratum abdicaſſet; nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi te Conſule inibit, Pollio:* poſt Brunduſinam pacem Pollionis opera conſtitutam; nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem:* poſt pacem etiam Puteolanam, invecta ſcilicet in urbem abundantia; nam v. 21. *Ipſa lacte domum referent diſtenta capellæ Ubera*, &c. Igitur ſub extremos anni dies. Parum enim ſana fuiſſet illa ætatis aureæ promiſſio, imminente, aut Brunduſini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 715. *Auguſti* 25. *Virgilii* 32.

L. MARCIUS CENSORINUS.

C. CALVISIUS SABINUS.

POLLIO bellum adverſus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perluſtratque Illyrici & Venetiæ litora, Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perſtringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris*, &c.

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa quæ ordine tertia legitur: cum ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam: Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.*

Pol-

Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum, &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo, mecum ut ſentiat.

Annus U. C. 716. *Auguſti* 26. *Virgilii* 33.
APPIUS CLAUDIUS PULCHER.
C. NORBANUS FLACCUS.

BELLUM inter Octavianum, & Sex. Pompeium renovatur, adverſa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio ante incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga quæ decima numeratur, quam hac ipſe conſignat nota: *Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem*. Cæteræ, quas hic omiſimus, quo tempore ſcriptæ ſint, nihil certo indicat.

Annus U. C. 717. *Auguſti* 27. *Virgilii* 34.
M. VIPSANIUS AGRIPPA I.
L. CANINIUS GALLUS.

DUM adverſus Sex. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat, orditur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exſequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. *Auguſti* 28. *Virgilii* 35.
L. GELLIUS POPLICOLA.
M. COCCEIUS NERVA.

SEX. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit: ut habet Appianus *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adverſus Parthos male geſta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus U. C. 719. *Auguſti* 29. *Virgilii* 36.
L. CORNIFICIUS.
SEX. POMPEIUS SEX. F.

SEX. Pompeius fuga ſe recipit ad Antonium, ejuſque juſſu in Phrygia occiditur à Titio.

Octavianus victor inter deos tutelares oppidatim conſecratur, cum jam annos 28. exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii* ſe filium appellabat.

Annus U.C. 720. *Auguſti* 30. *Virgilii* 37.
M. ANTONIUS II.
L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus U.C. 721. *Auguſti* 31. *Virgilii* 38.
C. CÆSAR OCTAVIANUS II.
L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus U.C. 722. *Auguſti* 32. *Virgilii* 39.
CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.
C. SOSIUS.

HIs annis tribus jacta ſunt belli ſemina Octavianum inter & Antonium.

Annus U.C. 723. *Auguſti* 33. *Virgilii* 40.
C. CÆSAR OCTAVIANUS III.
M. VALERIUS MESSALA.

DEBELLATUR apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immenſis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Aſia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus U.C. 724. *Auguſti* 34. *Virgilii* 41.
C. CÆSAR OCTAVIANUS IV.
M. LICINIUS CRASSUS.

REVERSUS in Italiam Octavianus, ut quartum Conſulatum acciperet, obvium habet Brunduſii Senatum, à quo Conſul renunciatur: ibique dies, juxta Suetonium ſeptem & viginti, juxta Dionem triginta cum ſubſtitiſſet; inde ſta-

tim

tim abit in Aſiam, ubi reliquam hyemem traducit, inſtruendo belli Ægyptii apparatu.

Falſum igitur, quod in Vita Virgilii legitur: hunc Cæſari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs eſt Campaniæ, commoranti, legiſſe Georgica: Mæcenate ſuſcipiente legendi vices, quoties in vocis offenſione interpellaretur. Aut id ſi verum eſt; non poſt Actiacum bellum, ſed poſt Ægyptium neceſſe eſt accidiſſe.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus cepit, menſe Sextili, qui deinde Auguſtus appellatus eſt. Tum Cleopatræ & Antonii obitu ſolus univerſi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, ſub procuratoris nomine, inſtituit Cornelium Gallum, eum de quo decima Ecloga ſcripta eſt. Inde Octavianus per Syriam in Aſiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ ſuæ terrore compoſuit: tum denique divinos honores affectavit palam, permiſitque ſibi templa exſtrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clauſulam adhibebat his verbis: *Hæc ſuper arvorum cultu pecoriſque canebam, Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope*, &c. Idem tunc prioribus libris quoſdam attexuit verſus, hujus ipſius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæſar, Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris, Imbellem avertis Romanis arcibus Indum*. Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali ſurgentes ære columnas: Addam ur-*

tes Aſia domitas pulſumque Niphatem, &c. Qua eadem hyeme ſtatim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim exſecutus eſt, ut communiter Vitæ ſcriptores habent.

Annus U. C. 725. *Auguſti* 35. *Virgilii* 42.

C. CÆSAR OCTAVIANUS V.
SEX. APPULEIUS.

CÆSAR Romam reverſus ter triumphat Sextili menſe: de Dalmatis, de Macedonia & Actio, de Cleopatra & Ægypto. Atque ita pace per univerſum orbem Romanum conſtituta, templum Jani claudit tertiùm à Romulo. Quod inſeruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aſpera tunc poſitis miteſcent ſæcula bellis*, *Claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno cenſuram exercet Cæſar, & collegam ſibi aſſumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ, moreſque ambo multa fecerunt. Id quoque ſignificat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana Fides*, *& Veſta*, *Remo cum fratre Quirinus*, *Jura dabunt*.

Dicitur & hoc anno Cæſar deliberaſſe de imperio deponendo, eaque de re conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas; cujus conſilio obſecutus eſt. Id vero perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum: Maronem nempe ab Cæſare vocatum etiam in conſilium, Mæcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmaſſe.

Annus U. C. 726. *Auguſti* 36. *Virgilii* 43.

C. CÆSAR OCTAVIANUS VI.
M. VIPSANIUS AGRIPPA II.

CÆSAR perfecta hoc anno cenſura, ſolemnibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit: lu-

ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe prius inſtitutos, primum exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnica exercitatione præcipue inſignes: ex Dione l. LI. & LIII. Quæ omnia ſub Æneæ perſona repræſentat Virgilius l. III. v. 279. *Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæſtras. Nudati ſocii*, &c.

Annus U. C. 727. *Auguſti* 37. *Virgilii* 44.

C. CÆSAR OCTAVIANUS VII.
M. VIPSANIUS AGRIPPA III.

AUGUSTI nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci ſententia, Januario menſe.

Annus U.C. 728. *Auguſti* 38. *Virgilii* 45.

C. CÆSAR AUGUSTUS VIII.
T. STATILIUS TAURUS II.

CORNELIUS Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Auguſto conſtitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem inviſus, & à Senatu damnatus, ſeipſum interficit. Ajunt, ejus laudes fuſe à Virgilio fuiſſe celebratas Georg. l. IV. indeque poſt ejus necem juſſu Auguſti ſublatas, & Ariſtæi fabulam earum loco ſubſtitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Ariſtæi fabula ſic cum apum cultura connexa eſt, ut nata e re ipſa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuiſſe, qui non niſi pauculos verſus Mæcenati dederat ſuo, cui totum ipſum opus dedicabat: tum quod Auguſtus ipſe, qui, Suetonio teſte, luxerat Galli necem, non ita videtur infeſtus ejus fuiſſe memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus

Annus U. C. 729. *Auguſti* 39. *Virgilii* 46.
C. CÆSAR AUGUSTUS IX.
M. JUNIUS SILANUS.

AUGUSTUS movet expeditionem in Cantabros: qua dum abeſſet, ſupplicibus, ut Pſeudo-Donatus ait, minacibuſque literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio: nec obtinet. Virgilianæ ad Auguſtum epiſtolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. l. 1. c. ultimo: *Ego vero frequentes à te literas accipio... De Ænea quidem meo, ſi mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tantum inchoata res eſt, ut pæne vitio mentis tantum opus ingreſſus mihi videar: cum præſertim, ut ſcis, alia quoque ſtudia ad id opus, multoque potiora impertiar.*

Annus U. C. 730. *Auguſti* 40. *Virgilii* 47.
C. CÆSAR AUGUSTUS X.
C. NORBANUS FLACCUS.

MARCELLUS, Octaviæ ſororis Auguſti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euſeb. Horatius de hujus obitu Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonenſem, à Quintilio Varo debere diſtingui, oſtendemus Ecl. VI. v.7.

Annus U. C. 731. *Auguſti* 41. *Virgilii* 48.
C. CÆSAR AUGUSTUS XI.
CN. CALPURNIUS PISO.

MORITUR Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Auguſti & Octaviæ totiuſque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo poſt ſextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere verſibus: quos cum recenti adhuc dolo-

dolore Auguſto recitaret, dicitur Octavia defeciſſe, & pro ſingulis hujus argumenti verſibus poëtæ dena ſeſtertia juſſiſſe numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Auguſto excipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & ſigna, bellis ſuperioribus Romanis erepta, Auguſtus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum ſuſpicaretur, inſeruit libro ſeptimo, cui tunc dabat operam, v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrimabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna: ſunt gemina belli portæ*, &c. Igitur annis minus quatuor, ſex fere ultimos operis libros poëta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in ſuperioribus, cura.

Annus U. C. 732. *Auguſti* 42. *Virgilii* 49.
M. CLAUDIUS MARCELLUS.
L. ARRUNTIUS.

SUB anni hujus finem, antequam ſequentes Conſules magiſtratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Auguſtus ſuſcipit.

Annus U. C. 733. *Auguſti* 43. *Virgilii* 50.
Q. ÆMILIUS LEPIDUS.
M. LOLLIUS.

AUGUSTUS perluſtrat Græciæ & Siciliæ civitates: hyememque tranſigit in inſula Samo.

Annus U. C. 734. *Auguſti* 44. *Virgilii* 51.
M. APPULEIUS.
P. SILIUS NERVA.

TRAJICIT Auguſtus in Aſiam, mulctat Syriæ civitates: ibique amiſſas à Craſſo aquilas recipit à Parthis. Romam revertitur: iterumque in Samum hyematurus conſedit.

Annus

Annus U.C. 735. *Auguſti* 45. *Virgilii* 52.

C. SENTIUS SATURNINUS.

Q. LUCRETIUS VESPILLO.

VIRGILIUS, Æneide confecta, proficiſcitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Auguſto Romam revertenti occurriſſet, de reditu cum eo cogitans languore correptus eſt: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brunduſium appulit, ibidemque deceſſit, 22. Septembris, annos natus 51. menſes 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam quam inſtituerat animo formam perduxiſſet, petiiſſe comburendam; negatamque ſibi ab amicis, per teſtamentum legaſſe Plotio Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus: ſed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimiſque Plinius, Hiſtoriæ ſuæ lib. VII. c. 30. teſtentur; non video contra teſtes ejuſmodi quæ vis poſſit eſſe tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium: è quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satyr. l. 1. 5. *Poſtera lux oritur multo gratiſſima namque Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque Occurrunt: animæ, quales neque candidiores terra tulit, nec queis me ſit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, translatum, via Puteolana ſepultum eſt. Scripta, ſublatis aliquot verſibus, nullo addito dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, è veterum teſtimoniis mox afferendis, potius quam ex Pſeudo-Donato repetenda eſt.

TESTIMONIA DE VIRGILIO ET EJUS OPERIBUS.

P. OVIDIUS NASO.

Tityrus, & ſegetes, Æneïaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

EJUSDEM.

Et profugum Ænean altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius exſtat opus.

EJUSDEM AD AUGUSTUM.

Et tamen ille tuæ felix Æneïdos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luſerat ante modis.

SEXT. AURELIUS PROPERTIUS.

Actia Virgilium cuſtodis littora Phœbi,
Cæſaris & fortes dicere poſſe rates.
Qui nunc Æneæ Troiani ſuſcitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia littoribus.
Cedite Romani ſcriptores, cedite Graii,
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.
Tu canis umbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus:
Utque decem poſſint corrumpere mala puellam,
Miſſus & impreſſis hœdus ab uberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores,
Huic licet ingratæ Tityrus ipſe canat,

Fe-

Digitized by Google

Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
  Agricolæ domini carpere delicias.
Quamvis ille ſua laſſus requieſcit avena,
  Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Aſcræi veteris præcepta poëtæ,
  Quo ſeges in campo, quo viret herba jugo.
Tale facis carmen docta teſtudine, quale
  Cynthius impoſitis temperat articulis.

QUINTILIANUS LIB. X.

Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus eſt. Itaque ut apud illos Homerus, ſic apud nos Virgilius auſpicatiſſimum dederit exordium: omnium ejus generis poëtarum Græcorum noſtrorumque illi haud dubie proximus. Utar enim verbis iiſdem quæ ab Afro Domitio juvenis accepi, qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere, Secundus, inquit, eſt Virgilius; propior tamen primo, quam tertio. Et hercle, ut illi naturæ cæleſti atque immortali ceſſerimus, ita curæ & diligentiæ vel ideo in hoc plus eſt, quod ei fuit magis laborandum. & quantum eminentioribus vincimur, fortaſſe æqualitate penſamus. Cæteri omnes longe ſequuntur.

LIB. ANTHOL. V.

Καὶ φίλος Αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πνείων δεξιπίης Βιργίλλιος· ὅν ποτε Ῥώμης
Θυμβειὰς ἄλλον Ὅμηρον ἀνέξεφε πάτριδος ἠχώ.

STATIUS PAP. THEB. XII.

Nec tu divinam Æneida tenta,
Sed longe ſequere, & veſtigia ſemper adora.

ORA-

ORACULUM APOLLINIS.

Mæonio vati quis par vel proximus eſſet,
Conſultus Pæan, riſit, & hæc cecinit:
Si potuit naſci quem tu ſequereris, Homere,
Naſcetur qui te poſſit, Homere, ſequi,

D. AUGUSTINUS.

Virgilium pueri legant, ut poëta magnus omniumque præclariſſimus atque optimus, teneris imbibitus annis, non facile oblivione poſſit aboleri.

P. Virgilii Maronis Vita, à Phoca Grammatico urbis Romæ, verſibus edita.

Præfatio.

O Vetuſtatis memoranda cuſtos,
Regios actus ſimul & fugaces
Temporum curſus docilis referre,
Aurea Clio.
Tu nihil magnum ſinis interire:
Nil mori clarum pateris, reſervans
Poſteris priſci monimenta ſæcli
Condita libris.
Sola ſucatis variare dictis
Paginas neſcis: ſed aperta quicquid
Veritas prodit, recinis per ævum
Simplice lingua.
Tu ſeneſcentes titulos laborum
Flore durantis reparas juventæ:
Militat Virtus tibi: te notante
Crimina pallent.
Tu fori turbas, ſtrepituſque litis
Effugis dulci moderata cantu,

Nec

Nec retardari pateris loquelas
Compede metri.
Hic ſave dictis. retegenda vita eſt
Vatis Etruſci, modo qui perenne
Romulæ voci decus adrogavit
Carmine ſacro.

MÆONII ſpecimen vatis veneranda Maronem
Mantua Romuleæ generavit flumina linguæ.
Quis, facunda, tuos toleraret, Græcia, faſtus?
Quis tantum eloquii potuiſſet ferre tumorem,
Æmula Virgilium tellus niſi Tuſca dediſſet?
Huic genitor figulus Maro nomine: cultor agelli,
Ut referunt alii, tenui mercede locatus.
Sed plures figulum. quis non miracula rerum
Hæc ſtupeat? dives partus de paupere vena
Enituit: figuli ſoboles nova carmina finxit.
Mater Polla fuit Magii non infima proles.
Quem ſocerum probitas fecit jam clara Maroni.
Hæc cum maturo premeretur pondere ventris,
Ut ſolet, in ſomnis animus ventura refingens
Anxius, & vigili præſumere gaudia cura,
Phœbei nemoris ramum fudiſſe putavit.
O ſopor indicium veri! nil certius umquam
Cornea porta tulit. facta eſt interprete lauro
Certa parens, onerisque ſui cognoverat artem.
Conſule Pompeio vitalibus editus auris,
Et Craſſo, tetigit terras quo tempore Chelas
Jam mitis Phaëthon poſt Virginis ora receptus.
Infantem vagiſſe negant. nam fronte ſerena
Conſpexit mundum, cui commoda tanta ferebat.
Ipſe puerperiis adriſit lætior orbis:
Terra miniſtravit flores, & munere verno
Herbida ſuppoſuit puero fulmenta vireſcens.
Præterea, ſi vera fides, ſed vera probatur,
Lata cohors apium ſubito per rura, jacentis

Labra ſavis texit, dulces fuſura loquelas.
Hoc quondam in ſacro tantum mirata Platone
Indicium linguæ memorat famoſa vetuſtas.
Sed Natura parens properans extollere Romam,
Et Latio dedit hoc, ne quid concederet uni.
Inſuper his genitor, nati dum fata requirit,
Populeam ſterili virgam mandavit arenæ:
Tempore quæ nutrita brevi, dum creſcit in omne,
Altior emicuit cunctis, quas auxerat ætas.
Hæc propter placuit puerum committere Muſis,
Et monſtrare viam venturæ in ſæcula famæ.
Tum Balliſta rudem lingua titubante receptum
Inſtituit primum, quem nox armabat, in umbris
Graſſari ſolitum. crimen doctrina tegebat.
Mox patefacta viri preſſa eſt audacia ſaxis.
Incidit titulum juvenis, quo pignora vatis
Edidit. auſpiciis ſuffecit pœna magiſtri.
Monte ſub hoc lapidum tegitur Balliſta ſepultus.
Nocte die tutum carpe viator iter.
Nos tamen hoc brevius; ſi fas ſimulare Maronem,
Balliſtam ſua pœna tegit: via tuta per auras.
Hic Balliſta jacet. certo pede perge viator.
Carcere montoſo clauſus Balliſta tenetur,
Securi fraudis pergite nocte viri.
Quid trepidas tandem greſſu pavitante viator?
Nocturnum furem ſaxeus imber habet.
Balliſta vitam rapuit lapis. ipſe ſepulcrum
Intulit. umbra nocens pendula ſaxa tremit.
Crimina latronis digniſſima pœna coërcet.
Duritiam mentis damnat ubique lapis.
Hinc culicis tenui prælufit funera verſu:
Parve culex, pecorum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vita pro munere reddit.
Tum tibi Sironem, Maro, contulit ipſa magiſtrum
Roma potens, proceresque ſuos tibi junxit amicos.
Pollio, Mæcenas, Varius, Cornelius ardent;
* * * * *
Et

Et ſibi quiſque rapit, per te victurus in ævum.
Muſa refer: quæ cauſſa fuit componere libros?
Sumſerat Auguſtus rerum moderamina princeps.
Jam necis ultor erat patriæ: jam cæde piorum
Perfuſos, acies legitur viſura Philippos.
Caſſius hic Magni vindex, & Brutus in armis
Intereunt. victor nondum contentus opimis
Emeritas belli ſpoliis ditaſſe cohortis,
Proſcripſit miſeræ florentia rura Cremonæ:
Totaque militibus precium conceſſa laborum
Præda fuit. violenta manus bacchata per agros.
Non flatus, non tela Jovis, non ſpumeus amnis,
Non imbres rapidi, quantum manus impia vaſtat.
Mantua tu conjuncta loco, ſociata periclis,
Non tamen ob meritum miſeram vicinia fecit.
Jam Maro pulſus erat. ſed viribus obvius ibat
Fretus amicorum clipeo: cum pæne nefando
Enſe perit. quid dextra furis? quid viſcera Romæ
Sacrilegò mucrone petis? tua bella tacebit
Poſteritas, ipſumque ducem, niſi Mantua dicat.
Non tulit hanc rabiem doctiſſima turba potentum.
Itur ad auctorem rerum. quid Martius horror
Egerit, oſtendunt: quid tunc miſeranda tuliſſet.
Cæſaris hic placido nutu repetuntur agelli.
His auctus meritis cum digna rependere vellet,
Invenit carmen, quo munera vincere poſſet.
Prædia dat Cæſar, quorum brevis uſus habendi:
Obtulit hic laudes, quas ſæcula nulla ſileſcant.
Paſtores cecinit primos: hoc carmine Conſul
Pollio laudatur terræ revocantibus annis
Compoſito. poſt hæc ruris præcepta colendi
Quattuor expoſuit libris, & commoda terræ
Edocuit geminis anno minus omnia luſtris.
Inde cothurnato Teucrorum prœlia verſu
Et Rutulûm tonuit. biſſena volumina ſacrum
Formavit donata duci, trieteride quarta.

Sed

Sed loca, quæ vulgi memoravit tradita ſama
Æquoris, & terræ, ſtatuit percurrere vates,
Certius ut libris oculo dictante notaret.
Pergitur: ut Calabros tetigit, livore nocenti
Parcarum, vehemens luxavit corpora morbus.
Hic ubi languores, & fata micantia ſenſit.
* * *

Cetera deerant in exemplari.

De Operibus Virgilianis. Incerti auctoris.

MÆONIUM quiſquis Romanus neſcit Homerum,
Me legat, & lectum credat utrumque ſibi.
Illius immenſos miratur Græcia campos:
Aſt minor eſt nobis, ſed bene cultus ager.
Hic tibi nec paſtor, nec curvus deerit arator.
Hæc Graiis conſtant ſingula, trina mihi.

ALCINOI DE VIRGILIO.

DE numero vatum ſi quis ſeponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Et ſi poſt primum Maro ſeponatur Homerum,
Longe erit à primo quiſque ſecundus erit.

C. Sulpicii Apollinaris Grammatici in Æneidem Virgilianam.

JUSSERAT hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Varuſque ſimul: tu maxime Cæſar
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et pæne eſt alio Troia cremata rogo.

Imitatio ejuſdem, Phocæ Grammatici, ex Fragmento Vitæ Virgilii.

CARMINA Virgilius Phrygium prodentia Martem
Secum fatali juſſerat igne mori.
Tucca negat, Varus prohibet: ſuperaddito Cæſar
Nomen, in Ænea non ſinis eſſe nefas.
O quam pæne iterum geminaſti funere funus,
Troia, bis interitus cauſſa futura tui!

De eadem re verſus attributi Cornelio Gallo, ſcholaſtici poëtæ, ut apparet; imitati eumdem Sulpicium Carthaginenſem.

TEMPORIBUS lætis triſtamur, maxime Cæſar,
Hoc uno amiſſo, quem fleo Virgilium.
Sed vetuit relegi, ſi tu patiere, libellos,
In quibus Ænean condidit ore ſacro.
Roma rogat: precibus totus tibi ſupplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monimenta ducum.
Atque iterum Troiam, ſed major flamma cremabit.
Fac laudes Italûm, fac tua facta legi.
Æneanque ſuum fac major Mincius ornet.
Plus fatis poſſunt Cæſaris ora dei.

De eadem re veteris ſcholaſtici poëtæ verſus, ſub nomine Auguſti Cæſaris.

ERGONE ſupremis potuit vox inproba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Muſa Maronis?
Ah ſcelus indignum! ſolvetur litera dives?
Et poterunt ſpectare oculi? nec parcere honori
Flamma ſuo, dignumque operi ſervare decorem?
No-

Noſter Apollo veta, Muſæ prohibete Latinæ.
Liber & alma Ceres ſuccurrite. veſter in armis
Miles erat: veſter docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid Ver ageret, quod cogeret Æſtas:
Quid daret Autumnus, quid Bruma noviſſima ferret.
Arva reformavit: ſociavit vitibus ulmos:
Curavit pecudes: apibus ſua caſtra dicavit.
Hæc dedit, ut pereant? ipſum ſi dicere fas eſt.
Sed legum eſt ſervanda fides. ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctéſque dieſque labores
Hauſerit una dies, ſupremaque juſſa parentis
Amittant vigilaſſe ſuum. ſi forte furenti
Erravit in morte dolor: ſi lingua locuta eſt
Neſcio quid titubante animo, non ſponte, ſed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui:
Si mens cæca fuit: iterum ſentire ruinas
Troia ſuas, iterum cogetur reddere voces?
Ardebit miſeræ poſt vulnera vulnus Eliſſæ?
Hoc opus æternum ruet? & tot bella, tot enſes
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error?
Huc huc Pierides nemorum per luſtra loquaces
Tendite: & ardentes ignes fluvialibus undis
Mergite: ne pereat tam clari Muſa poëtæ,
Flammaque vaneſcat. vivat Maro clarus in orbe,
Ingratuſque ſibi. ſed quod male juſſerat ipſe,
Sit vetuiſſe meum. ſacer eſt poſt tempora vitæ.
Sicque erit æternum tota reſonante Camena
Carmen, & imperii divi ſub nomine vivat.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Eorundem verſuum ſcholaſtica imitatio, per Phocam Grammaticum ex vita Virgilii. Fragmentum.

* * * * * *

NEscio quid, fugiente anima, non ſponte, ſed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui,
Infertur Tyriæ poſt vulnera vulnus Eliſſæ:
Sentiet applicitos turbata Sibylla vapores
Ejurata mori? nec cingula reddet Amazon?
Dî meliora date, ac ſenſum revocate nocentem.
Pace viri liceat tanti. nec commoda linguæ
Divitis intereant: per quam Romana juventus
Æternum floret. verum, quod juſſerat ille,
Sit vetuiſſe meum. nam poſt ſua tempora vitæ
Non taceat. imo æternum reſonante Camena
Laudetur, placeat, vivat, relegatur, ametur.

Alius cujuſdam ſcholaſtici poëtæ argumenta in Æneidem, ſub nomine Ovidii.

PRÆFATIO.

VIRGILIUS magno quantum conceſſit Homero,
  Tantum ego Virgilio Naſo poëta meo.
Nec me prælatum cupio tibi ferre, poëta.
  Ingenio tantum ſi ſequor, hoc ſatis eſt.
Argumenta quidem librorum prima notavi,
  Errorem ignarus ne quis habere queat.
Bis quinos legerent, feci, quos carmine, verſus,
  Æneidos totum corpus ut eſſe putent.
Adfirmo gravitate mea me carmine nullum
  Livoris titulum præpoſuiſſe tibi.

PRI-

PRIMI LIBRI

Vir magnus bello, nulli pietate ſecundus
Æneas odiis Junonis preſſus iniquæ,
Italiam quærens Siculis erravit in undis.
Jactatus tandem Libyæ pervenit ad oras;
Ignaruſque loci, fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognovit Eliſſæ.
Quinetiam nebula ſeptus pervenit ad urbem,
Arreptoſque undis ſocios cum claſſe recepit.
Hoſpitioque uſus Didonis cuncta benignæ,
Excidium Troiæ juſſus narrare parabat.

SECUNDI.

Conticuere omnes. tunc ſic fortiſſimus heros
Fata recenſebat Troiæ, caſuſque ſuorum:
Fallaces Graios: ſimulataque dona Minervæ:
Laucontis pœnam, laxautem clauſtra Sinonem:
Somnum, quo monitus acceperat Hectoris, atrum:
Jam flammas cæli Troum, patriæque ruinas,
Et regis Priami fatum miſerabile ſemper:
Inpoſitumque patrem collo: dextraque prehenſum
Aſcanium, fruſtra a tergo comitante Creüſa:
Ereptam hanc fato: ſocios in monte receptos.

TERTII.

Poſt everſa Phrygum regna, ut fuga cœpta moveri:
Utque ſit in Thracen primo devectus: ibique
Mœnia condiderit, Polydori cæde piata.
Regis & hoſpitium, ut Phœbi reſponſa canebant.
Ceptum iter in Cretam: rurſus nova fata reperta.
Naufragus ut fuerit Strophadas conpulſus ad undas.
Inde fugam, atque iterum enarrat præcepta Celæno.
Liquerit utque Helenum perceptis ordine fatis.
Supplicē Achæmeniden Polyphemo urgente recepit.
Amiſſumq; patrem Drepani, atque hinc inde quievit.

QUARTI.

At regina gravi Veneris jam carpitur igni.
Conſulitur ſoror Anna: placet ſuccumbere amori:
Fiunt ſacra deis: onerantur numina donis.
Itur venatum. Veneris clam fœdera jungunt.
Facti fama volat. monitus tunc numine divûm
Æneas claſſemque fugæ ſocioſque parabat.
Senſit amans Dido, precibus conata morari.
Poſtquam fata jubent, nec jam datur ulla facultas,
Conſcenditque pyram, dixitque noviſſima verba,
Et vitam infelix multo cum ſanguine fudit.

QUINTI.

Navigat Æneas: Siculas defertur ad oras.
Hic manes celebrat patrios: una hoſpes Aceſtes
Ludos ad tumulum faciunt: certamina ponunt.
Prodigium eſt cunctis ardens delapſa ſagitta.
Iris anum Beroën habitu mentita ſenili
Incendit naves, ſubitus quas vindicat imber.
In ſomnis pater Anchiſes, quæ bella gerenda,
Quoque duce ad manes poſſit deſcendere, monſtrat.
Tranſcribit matres urbi populumque volentem.
Et placitum Æneas Palinurum quærit in undis.

SEXTI.

Cumas deinde venit. fert hinc reſponſa Sibyllæ:
Miſenum ſepelit. mons ſervat nomen humati.
Ramum etiam, ante deûm placato numine, portat.
Et vates longæva una deſcendit Avernum.
Agnoſcit Palinurum, & ibi ſolatur Eliſſam.
Deiphobumque videt lacerum crudeliter ora.
Umbrarum pœnas diſcit narrante Sibylla.
Convenit Anchiſen: penituſque in valle virenti
Agnoſcitque ſuam prolem monſtrante parente.
Hæc ubi percepit, graditur, ſocioſque reviſit.

SEPTIMI.

Hic quoque Caietam ſepelit. tum deinde profectus
Laurentum venit. hanc verbis cognovit Iüli
Fatalem terram. Menſis en veſcimur, inquit.
Centum oratores veniam pacemque petentes
Ad regem mittit lectos tum ſorte Latinum:
Qui cum pace etiam natæ connubia pactus.
Hoc ſorte Alecto Junonis diſſipat ira.
Concurrunt dictis, quamvis pia facta repugnant.
Belli cauſſa fuit violatus vulnere cervus.
Tum gentes ſocia arma parant: fremit arma juvẽtus.

OCTAVI.

Dat belli ſignum Laurenti Turnus ab arce.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & doceat quæ cauſſa petendi.
Æneas divûm monitis adit Arcada regem
Euandrum, Arcadia profugum, nova regna petentem.
Accipit auxilium. huic natum, & ſocia agmina jungit
Euander. Pallas fatis comes ibat iniquis.
Jamque habilis bello, & maternis lætus in armis,
Fataque, fortunaſque ducum, caſuſque ſuorum
Sortitus clipeo, divina intentus in arte eſt.

NONI.

Atque ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Junonis monitu Turnus feſtinat in hoſtem.
Teucrorum naves, Rutulis jaculantibus ignem,
Nympharum in ſpeciem divino numine verſæ.
Euryali & Niſi cœptis fuit exitus impar.
Pugnatur. caſtra Æneadæ vallumque tuentur.
Audacem Rutulum dat leto pulcher Iülus.
Fit via vi. Turnus Bitian & Pandaron altum
Dejicit, & totis victor dat funera caſtris.
Jamque fatigatus recipit ſe in caſtra ſuorum.

DECIMI.

Conſilium divis hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant.
Advenit Æneas multis cum millibus heros.
Mars vocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prœlia Turnus.
Cæduntur que duces: cadit & ſine nomine vulgus.
Subtrahitur pugnæ Junonis numine Turnus.
Æneas perſtat Mezentî cæde piata:
Et Lauſum invicta perimit per vulnera dextra.
Mox ultor nati Mezentius occidit ipſe.

UNDECIMI.

Conſtituit Marti ſpoliorum ex hoſte tropæum.
Exanimumque patri natum Pallanta remittit.
Jura ſepulturæ tribuit, tempuſque Latinis.
Euander patrios affectus edit in urbe.
Corpora cæſa virûm paſſim digeſta cremantur.
Legati referunt Diomeden arma negaſſe.
Drances, & Turnus, leges æquante Latino,
Concurrunt dictis. Æneas inminet urbi.
Pugnatur. vincunt Troes. cadit icta Camilla.
Deinde duces caſtris, donec ceſſere, minantur.

DUODECIMI.

Turnus jam fractis adverſo Marte Latinis
Semet in arma parat, pacem cupiente Latino.
Fœdus percutitur paſſuris omnia victis.
Hoc Turni Juturna ſoror confundit: & ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Æneas volucri tardatur membra ſagitta.
Anxia pro nato ſervavit cura parentis.
Urbs capitur. vitam laqueo ſibi finit Amata.
Æneas Turnum campo congreſſus, utrimque
Circumfuſa acie, vita ſpoliavit & armis.

Ea-

Eadem Argumenta Monoſtichis per eundem auctorem.

ÆNEAS primo Libyes appellitur oris.
Funera Dardaniæ narrat fletuſque ſecundo.
Tertius errores canit, amiſſumque parentem.
Uritur in quarto Dido, flammaſque fatetur.
Quintus habet ludos, & claſſem corripit ignis.
Quæruntur ſexto Manes & Tartara Ditis.
Septimus Ænean reddit fatalibus arvis.
Præparat octavo bellum, quos mittat in hoſtes.
Nonus habet pugnas, nec adeſt dux ipſe tumultûs.
Occidit Æneæ decimo Mezentius ira.
Undecimo victa eſt non æquo Marte Camilla.
Duodecimo Turnus divinis occidit armis.

Argumentum omnium Operum Virgilianorum.

PASTORUM Muſam vario certamine promit,
Ruris item docilis culturam carmine monſtrat.
Arboribus vitem, prolem quoque jungit olivæ,
Paſtorumque Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium ſeriem, & quæ mellis dona, recenſet.
Æneas profugus intrat Carthaginis oras.
Convivis ſeries narratur Troica belli.
Tertius at conplet narrantis in ordine geſta.
Ardet amans Dido fatum ſortita ſupremum.
Quintus habet varia tumuli ſpectacula patris.
Infernos Ditis Manes & regna pererrat.
In Latium Æneas, Italas ſimul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum & Niſum deflet cum matre juventus.
Mezentî interitus canitur, poſt funera Lauſi.
Ultaque dehinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mœſta ſub umbras.

Item

Item Argumenta in Æneidem per Hexaſticha.

PRIMI LIBRI.

ARMA virumque canit vates, Junonis ob iram,
Et totum Æoliis turbatum fluctibus æquor.
Disjectas claſſes ſubmerſaque corpora ponto.
Hoſpitium Didûs, caſus quo gentis & annos
Æneas Troiæ, fatumque & bella referret.
Quorum pars terræ, pelago pars addita famæ eſt.

SECUNDI.

Conticuere omnes, intentique ore loquentis
Ora tenent. ac tum dolus introducitur hoſtis,
Et fallacis equi damnoſum munus in armis,
Perfidia notuſque Sinon, amiſſaque conjunx.
Per medios ignes ablatus ſævaque tela
Anchiſes, oneri facilis pietate ferentis.

TERTII.

Poſtquam res Aſiæ, disjectaque mœnia Troiæ:
Dant pelago claſſes, Polydori funera diſcunt,
Atque Heleni præcepta, fidem cui fecerat uſus.
* * * * * *

Reliqua deſiderantur.

In Æneidem Monoſticha Baſilii.

PRIMUS habet, Libycam veniunt ut Troes in urbem.
Edocet excidium Troiæ, cladem que ſecundus.
Tertius à Troia vectos canit æquore Teucros.
Quartus item miſeræ duo vulnera narrat Eliſſæ.
Manibus ad tumulum quinto celebrantur honores.
Ænean memorat viſentem Tartara ſextus.
In Phrygas Italiam bello jam ſeptimus armat.
Dat ſimul Æneæ ſocios octavus, & arma.

Dau-

Daunius expugnat nono nova mœnia Troiæ.
Exponit decimus Tuſcorum in litore pugnas.
Undecimo Rutuli ſuperantur morte Camillæ.
Ultimus inponit bello Turni nece finem.

In Bucolica Fragmentum ex quodam poëta.

TITYRUS agreſti modo lætus carmine ruris
Formoſum per quod Corydon ardebat Alexin;
Silenumque ſenem ſertiſque meroque ligavit.
Paſtorumque ſonos faciles duxere cicutæ.

Incerti poëtæ Tetraſticha in Georgica.

PRAEFATIO.

QUALIS Bucolicis, quantus tellure domanda
Vitibus, arboribuſque, apibus, pecorique, ſatiſq;
Æneadum fuerit vates, Tetraſticha dicent;
Contineat quæ quiſque liber. lege carmina noſtra.

PRIMI.

Quid faciat lætas ſegetes: quæ ſidera ſervet
Agricola, ut facilem terram proſcindat aratris,
Semina quo jacienda modo, cultuſque locorum,
Et meſſes docuit magno olim fœnore reddi.

SECUNDI.

Hactenus arvorum cultus, & ſidera cæli:
Pampineas canit inde comas, colleſque virentes,
Deſcriptaſque locis vites, & dona Lyæi.
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

TERTII.

Teque, Pales, & te, paſtor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine paſcua læta,
Quîs habitent armenta locis, ſtabulentur & agni,
Omnia divino monſtravit carmine vates.

QUAR-

QUARTI.

Protinus aërii mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, alvorum cerea tecta;
Quique apibus flores, examina quæque legenda
Indicat, humenteſque favos cæleſtia dona.

Duodecim ſcholaſticorum poëtarum argumenta in Æneidem.

LIBRI PRIMI.

VOMANUS I.

Æolus inmittit ventos, Junone precante,
Trojanoſque vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipſe dolentem.
Ænean recipit pulchra Carthagine Dido.
Cui Venus Aſcanii ſub imagine mittit Amorem.

SECUNDI.

EUFORBUS II.

Cogitur Æneas bellorum exponere caſus,
Graiorumque dolos, & equum, fraudemque Sinonis,
Exciſamque urbem, Priamique miſerrima fata,
Utque patrem inpoſitum forti cervice per ignes
Extulerit, caramque amiſerit ipſe Creüſam.

TERTII.

JULIANUS III.

Poſt caſum Troiæ fabricata claſſe ſuperſtes,
Vela dat Æneas, urbemque in litore Thracum,
Mox aliam pulſus Cretæis condidit oris.
Cedit & hinc,Helenumque videt,præceptaque diſcit;
Ætnæum Cyclopa fugit, ſepelitque parentem.

QUAR-

QUARTI.

HILARIUS IV.

Ardet amore gravi Dido, ſoror Anna ſuădet
Nubere. junguntur, nimbo cogente, ſub antro.
Incuſat precibus patrem contemtus Iärbas.
Navigat Æneas juſſu Jovis. illa dolore
Inpatiens, & amore, necem ſibi protinus infert.

QUINTI.

PALLADIUS V.

In Siculas iterum terras Fortuna reducit
Ænean, tumuloque patris perſolvit honorem;
Tum cogit naves incendere Troadas Iris.
Troes ibi linquunt ſocios. Venus anxia placat
Neptunum. Somnus Palinurum mergit in undis.

SEXTI.

ASCLEPIADIUS VI.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in urbem
Rex Phrygius, vatiſque petit reſponſa Sibyllæ.
Miſenum ſepelit. poſt hæc adit infera regna.
Congreſſuſque patri, diſcit genus omne ſuorum;
Quoque modo caſus valeat ſuperare futuros.

SEPTIMI.

EUSTHENIUS VII.

Tandem deveniunt Laurentia Troes in arva:
Et pace accepta læti nova mœnia condunt.
Nocte ſatam Juno Furiam evocat. ille Latinos
Inter, & Æneadas bellum ſerit, & ciet arma.
Protinus auxiliis terra inſtruit Itala turmas.

OCTA-

OCTAVI.

POMPEIANUS VIII.

Vidit ut Æneas ſumma vi bella parari,
Arcadas, Euandrumque ſenem ſibi fœdere jungit.
Dardanioque duci ſociatur Etruria tota.
Arma petit genetrix, dat Mulciber: in clipeoque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

NONI.

MAXIMIANUS IX.

Ad Turnum propere Junonia mittitur Iris,
Inſtigatque animos. acies movet ille, Phrygaſque
Obſidet. in Nymphas verſa eſt Æneïa claſſis.
Euryalus Niſuſque luunt nece prœlia noctis.
Vi Turnus potitur caſtris. inpellitur inde.

DECIMI.

VITALIS X.

Placat & uxoris dictis & jurgia natæ
Juppiter. auxiliis inſtructus Troïus heros
Advenit. occurrunt Rutuli, atque in litore pugnant.
Occidit à Turno Pallas: victorque ſuperbus
Æneæ eripitur. Mezentius interit acer.

UNDECIMI.

BASILIUS XI.

Occiſis proprium pars utraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone ſatus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno jurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obvia virgo
Excipit. exſtincta Rutuli dant terga Camilla.

DUO-

DUODECIMI.

ASMENUS XII.

Troianis Rutuliſque placet conjungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt. nato Venus alma medetur
Dictamno, Rutulique luunt perjuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem miſero dant cingula Turno.

Eorumdem duodecim ſcholaſticorum Epitaphia P. Virgilii Maronis, per tetraſticha.

VITALIS I.

PRIMA mihi Muſa eſt ſub fagi Tityrus umbra.
Ad mea navus humum juſſa colonus arat.
Prœliaque expertos cecini Troiana Latinos.
Fertque meos cineres inclyta Parthenope.

BASILIUS II.

Hoc jacet in tumulo vates imitator Homeri,
Qui canit Auſonio carmine primus oves.
Ad cultos hinc tranſit agros. Æneidos autem
Non emendatum morte reliquit opus.

ASMENUS III.

Bucolica Auſonio primus qui carmine feci,
Mox præcepta dedi verſibus agricolæ,
Idem cum Phrygibus Rutulorum bella peregi.
Hunc mihi defuncto fata dedere locum.

VOMANUS IV.

Tityre, te Latio cecinit mea fiſtula verſu:
Præceptiſque meis ruſticus arva colit.
Ac, ne Muſa carens vitiis Æneidis eſſet,
Perfida me celeri fata tulere nece.

****** BU-

EUPHORBUS V.

Romuleum Sicula qui fingit carmen avena,
Ruricolaſque docet qua ratione ſerant:
Quique Latinorum memorat fera bella Phrygaſque,
Hic cubat; hic meruit perpetuam requiem.

JULIANUS VI.

Qui paſtorali peragravit Mænala Muſa,
Ruraque, & Æneæ concinit arma Maro,
Ille, decem luſtris geminos poſtquam addidit annos,
Conceſſit fatis: & ſitus hoc tumulo eſt.

HILASIUS VII.

Hæc tibi Virgilío domus eſt æterna ſepulto,
Qui mortis tenebras effugis ingenio.
Mænalium carmen qui profers ore Latino,
Et cultus ſegetum, bellaque ſæva ducum.

PALLADIUS VIII.

Primus ego Auſonio paſtorum carmina verſu
Conpoſui, & quo ſint rura colenda modo.
Poſt, quibus Æneas Rutulos ſuperaverit armis.
Vatis relliquias hæc pia terra fovet.

ASCLEPIADIUS IX.

Sicanius vates ſilvis, Aſcræus in arvis,
Mæonius bellis ipſe poëta fui.
Mantua ſe vita præclari jactat alumni.
Parthenope famam morte Maronis habet.

EUSTHENIUS X.

Quiſquis es, extremi titulum lege carminis, hoſpes,
Hac ego Virgilius ſum tumulatus humo.
Qui pecudum pariter, qui cultum fertilis agri,
Mox Anchiſiadæ bella ducis cecini.

POM-

POMPEIANUS XI.

Virgilio mihi nomen erat, quem Mantua felix
Edidit. hic cineres vatis & oſſa jacent.
Cujus in æternum paſtoria fiſtula vivet;
Ruſtica, mox eadem Martia, Calliope.

MAXIMIANUS XII.

Carmine bucolico nitui: cultoribus agri
Jura dedi: cecini bella Latina ſimul.
Jamque ad luſtra decem Titan acceſſerat alter,
Cum tibi me rapuit, Mantua, Parthenope.

Item per diſticha eorundem ex argumento Virgiliani diſtichi.

MANTUA me genuit, Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope. cecini paſcua, rura, duces.

ASCLEPIADIUS I.

Tityron, ac ſegetes cecini Maro, & arma virumque.
Mantua me genuit, Parthenope ſepelit.

EUSTHENIUS II.

Virgilius jacet hic, qui paſcua verſibus edit,
Et ruris cultus, & Phrygis arma viri.

POMPEIANUS III.

Qui pecudes, qui rura canit, qui prœlia vates,
In Calabris moriens hac requieſcit humo.

MAXIMIANUS IV.

Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo
Nomen inexſtinctum Virgilius meruit.

VITALIS V.

Mantua mî patria eſt: nomen Maro: carmina ſilvæ,
Ruraque cum bellis: Parthenope tumulus.

BASILIUS VI.

Qui ſilvas, & agros, & prœlia verſibus ornat,
Mole ſub hac ſitus eſt ecce Poëta Maro.

ASMENUS VII.

Paſtorum vates ego ſum: cui rura duceſque
Carmina ſunt. hic me preſſit acerba quies.

VOMANUS VIII.

A ſilvis ad agros, ab agris ad prœlia venit
Muſa Maronêo nobilis ingenio.

EUPHORBUS IX.

Bucolica expreſſi, & ruris præcepta colendi.
Mox cecini pugnas. mortuus hic habito.

JULIANUS X.

Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci
Et Pana, & ſegetes, & fera bella canit.

HILASIUS XI.

Paſtores cecini: docui qui cultus in agris:
Prœlia deſcripſi. contegor hoc tumulo.

PALLADIUS XII.

Conditus hic ego ſum, cujus modo ruſtica Muſa
Per ſilvas, per rus venit ad arma virûm.

PU-

PUBLII VIRGILII
MARONIS
OPERA

A NICOLAO HEINSIO
Danielis Filio

E MEMBRANIS COMPLURIBUS
IISQUE ANTIQUISSIMIS
RECENSITA.

Digitized by Google

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS

B U C O L I C O N

L I B E R.

T I T Y R U S, Ecloga I.

Meliboeus, Tityrus.

M. TITYRE, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Silveſtrem tenui Muſam meditaris avena:
Nos patriæ finis, & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſilvas.
T. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus inbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.
M. Non equidem invideo: miror magis. undique totis
Uſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corulos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,

De cælo tactas memini prædicere quercus:
(Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.)
2 Sed tamen, iſte deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
T. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimilis, ſic matribus hædos
Noram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbis,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
M. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?
T. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat;
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî,
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non umquam gravis ære domū mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid mœſta deos, Amarylli, vocares:
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
T. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam præſentis alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves, pueri: ſubmittite tauros.
M. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt?
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta gravis tentabunt pabul. fœtas:
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,

Et fontis ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes,
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.
T. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in litore piſcis:
Ante, pererratis amborum finibus exſul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii ſitientis ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En umquam patrios longo poſt tempore finis,
Pauperis & tugurî congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia civis
Produxit miſeros! en quis conſevimus agros!
Inſere nunc, Melibœe, piros; pone ordine vitis.
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam. non me paſcente, capellæ,
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteras requieſcere noctē
Fronde ſuper viridi. ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

ALEXIS, Ecloga II.

Formosum paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas umbroſa cacumina fagos
Aſſidue veniebat. ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſilvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil noſtri miſerere. mori me denique coges.
4 Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
Nunc viridis etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpullumque herbas contundit olentis.
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius, triſtis Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æſtate, novum non frigore deſit.
Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnim
Judice te metuam, ſi numquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humilis habitare caſas, & figere cervos,
Hædorumque gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum una in ſilvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere pluris
Inſtituit: Pan curat ovis, oviumque magiſtros.

Nec

Digitized by Google

Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
Jam pridem a me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Naïs 5
Pallentis violas & ſumma papavera carpens,
Narciſſum & florem jungit bene olentis anethi.
Tum, caſia atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo.
Et vos, ô lauri, carpam, & te, proxima myrte.
Sic poſitæ quoniam ſuavis miſcetis odores.
Ruſticus es, Corydon. nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus auſtrum
Perditus, & liquidis inmiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah demens? habitarunt dî quoque ſilvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipſa colat. nobis placeant ante omnia ſilvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam;
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, ô Alexi. trahit ſua quemque voluptas.
Aſpice; aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentis decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor. quis enim modus adſit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!

Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem, potius quorum indiget uſus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

PALÆMON, Ecloga III.

Menalcas, Damoetas, Palæmon.

M. Dic mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
D. Non: verum Ægonis. nuper mihi tradidit Ægon.
M. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur,
Hic alienus ovis cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
D. Parcius iſta viris tamen objicienda memento.
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles, Nymphæ riſere ſacello.
M. Tum, credo, cum me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vitis incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cum vidiſti puero donata, dolebas,
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
M. Quid domini faciant, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca?
Et cum clamarem: Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit; & mihi Damon
Ipſe fatebatur: ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut umquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?

D. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, vlciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam, ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus,
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non auſim quicquam deponere tecum.
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis
Diffuſos edera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit: 7
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaque in medio poſuit, ſilvaſque ſequentis.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectas, nihil eſt quod pocula laudes.
M. Numquam hodie effugies. veniam, quocumque vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon:
Efficiam poſthac ne quemquam voce laceſſas.
D. Quin age, ſi quid habes; in me mora non erit ulla:
Nec quemquam fugio. tantum, vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis (res eſt non parva) reponas.
P. Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſilvæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde ſequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.
D. Ab Jove principium Muſæ: Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
M. Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Mu-

Digitized by Google

Munera ſunt lauri, & ſuave rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit laſciva puella;
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
M. At mihi ſeſe offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.
D. Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notavi
Ipſe locum, aëriæ quo congeſſere palumbes.
M. Quod potui, puero ſilveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi: cras altera mittam.
D. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad auris.
M. Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis, Amynta;
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
D. Phyllida mitte mihi: meus eſt natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere flevit:
Et, Longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.
D. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
8 Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hædis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam:
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio & ipſe facit nova carmina. paſcite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga;
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditur, ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
D. Tityre, paſcentis a flumine reice capellas:
Ipſe, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.

M. Co-

M. Cogite ovis, pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
D. Eheu,quam pingui macer eſt mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori eſt pecoriſque magiſtro.
M. His certe neq; amor cauſſa eſt: vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D. Dic,quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tris pateat cæli ſpatium non amplius ulnas.
M. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto.
P. Non noſtrum inter vos tantas componere litis:
Et vitula tu dignus, & hic: & quiſquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri. ſat prata biberunt.

POLLIO, Ecloga IV.

Sicelides Muſæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricæ.
Si canimus ſilvas, ſilvæ ſint Conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas: 9
Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cælo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te Conſule, inibit,
Pollio: & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Inrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille deûm vitam accipiet, diviſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu
Errantis ederas paſſim cum baccare tellus,

Digitized by Google

Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paullatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva:
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem.
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
10 Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentis veſtiet agnos.
Talia ſæcla, ſuis dixerunt, currite, ſuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Adgredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Cara deûm ſuboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cælumque profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,

Nec

Nec Linus: huic mater quāvis,atque huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

DAPHNIS, Ecloga V.

Menalcas, Mopsus.

Cur non, Mopſe,boni quoniā convenimus ambo,
Tu calamos inflare levis, ego dicere verſus,
Hic corulis mixtas inter conſidimus ulmos?
Mo. Tu major. tibi me eſt æquum parere, Menalca:
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus. aſpice, ut antrum
Silveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
Me. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
Mo. Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?
Me. Incipe,Mopſe, prior; ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentis ſervabit Tityrus hædos.
Mo. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
Me. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
Mo. Sed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus antro.
Exſtinctum nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coruli teſtes, & flumina nymphis:
Cum, complexa ſui corpus miſerabile gnati,
Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater.

Non

Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum monteſque feri ſilvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigris
Inſtituit, Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis. poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles naſcuntur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſilvis, hinc uſque ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
Me. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine: quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocumque modo tibi noſtra viciſſim
12 Dicemus; Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus. amavit nos quoq; Daphnis.
Mo. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus: & iſta
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſilvas, & cetera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.

Nec

Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, deus ille, Menalca.
Sis bonus ô felixque tuis! en quattuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo;
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Craterasque duo ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariuſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas & Lyctius Ægon:
Saltantis Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſollemnia vota
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
Mo. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
Mo. At tu ſume pedum, quod, me cum ſæpe rogaret, 13
Non tulit Antigenes, (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca.

SILENUS, Ecloga VI.

Faunorum, Satyrorum et Silvanorum, Delectatio.

PRIMA Syracoſio dignata eſt ludere verſu ,
Noſtra nec erubuit ſilvas habitare Thalia .
Cum canerem reges & prælia , Cynthius aurem
Vellit , & admonuit : Paſtorem , Tityre , pinguis
Paſcere oportet ovis , deductum dicere carmen .
Nunc ego (namq; ſuper tibi erunt,qui dicere laudes,
Vare , tuas cupiant , & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano . ſi quis tamen hæc quoque , ſi quis
Captus amore leget ; te noſtræ , Vare , myricæ ,
Te nemus omne canet . nec Phœbo gratior ulla eſt ,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen .
Pergite , Pierides . Chromis & Mnaſylos in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem ,
Inflatum heſterno venas , ut ſemper , Iaccho .
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant :
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa .
Adgreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis .
Addit ſe ſociam , timidiſque ſupervenit Ægle :
Ægle Naïadum pulcherrima . jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit .
Ille dolum ridens , Quo vincula nectitis ? inquit .
Solvite me , pueri . ſatis eſt potuiſſe videri .
Carmina quæ vultis , cognoſcite: carmina vobis ;
Huic aliud mercedis erit . ſimul incipit ipſe .
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere , tum rigidas motare cacumina quercus .
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſia rupes :
Nec tantum Rhodope mirantur & Iſmarus Orphea .

Nam-

Digitized by Google

Namque canebat, uti magnum per inane coacta 14
Semina terrarumque, animæque, mariſve fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Jamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſilvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montis.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſiaſque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut litus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi numquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides inplerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpis pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus, quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentis ruminat herbas,
Aut aliquam in magno ſequitur grege. claudite nymphæ,
Dictææ nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus:
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montis ut duxerit una ſororum;

Digitized by Google

Utque viro Phœbi chorus adſurrexerit omnis;
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Nequis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit, pulſæ referunt ad ſidera valles.
Cogere donec ovis ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit veſper Olympo.

MELIBŒUS, Ecloga VII.

Melibœus, Corydon, Thyrsis.

M. FORTE ſub argùta conſederat ilice Daphnis,
Conpulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum;
Thyrſis ovis, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat. atq;ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocius, inquit,
Huc ades, ô Melibœe: caper tibi ſalvus, & hædi.
Et,

Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat Corydon cum Thyrſide magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
C. Nymphæ, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbi
Verſibus ille facit. aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
T. Paſtores, edera creſcentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Setoſi caput hoc apri, tibi Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
T. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Exſpectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, edera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projecta vilior alga;
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.

Digitized by Google

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
C. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite. jam venit æſtas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ.
T. Hic focus, & tædæ pingues, hic plurimus ignis
17 Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident. at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
T. Aret ager: vitio moriens ſitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit:
Juppiter & læto deſcendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corulos. illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in ſilvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis.
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſilvis cedat tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, & victũ fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

PHARMACEUTRIA, Ecloga VIII.

Damon, Alphesiboeus.

PASTORUM Muſam Damonis & Alpheſibœi,
Inmemor herbarum quos eſt mirata juvenca
Certantis, quorum ſtupefactæ carmine lynces;
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:

Da-

Digitized by Google

Damonis Muſam dicemus & Alpheſibœi.
Tu mihi ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit umquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi deſinet. accipe juſſis
Carmina cœpta tuis:atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cælo noctis deceſſerat umbra, 18
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
D. Naſcere, præque diem veniens age, Lucifer,almũ;
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & divos (quamquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus argutumque nemus pinoſque loquentis
Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertis.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur. quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis: ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno conjuncta viro, dum deſpicis omnis,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, promiſſaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragilis poteram à terra contingere ramos.

Digitized by Google

Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio, quid ſit Amor. duris in cotibus illum
Aut Tmaros,aut Rhodope,aut extremi Garamantes,
Nec generis noſtri puerum nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus Amor docuit gnatorum ſanguine matrem
Conmaculare manus. crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer inprobus ille?
Inprobus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
19 Nunc & ovis ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.
Certent & cycnis ululæ: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſilvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſilvæ.
Præceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar. extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine, Mænalios jam deſine, tibia, verſus.
Hæc Damon: vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite, Pierides. non omnia poſſumus omnes.
A. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenaſque adole pinguis & maſcula tura:
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus. nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulixi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum

Effi-

Digitized by Google

Effigiem duco. numero deus inpare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni; ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragilis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit:ego hanc in Daphnide laurũ.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum feſſa juvencum 20
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec feræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando. debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipſe dedit Mœris. naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſilvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Tranſque caput jace: ne reſpexeris.his ego Daphnim
Adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe. bonum ſit!
Neſcio quid certe eſt: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

MŒRIS, Ecloga IX.

Lycidas, Mœris.

L. QUo te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
M. O Lycida, vivi pervenimus; advena noſtri,
Quod numquam veriti ſumus, ut poſſeſſor agelli
Diceret: Hæc mea ſunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes, quoniam Fors omnia verſat,
21 Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.
L. Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcan.
M. Audieras; & fama fuit. ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere litis
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
L. Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Pæne ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca!
Quis caneret nymphas? quis humſi florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontis induceret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?

Tity-

Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre: & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
M. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat.
Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ.
Incipe, ſi quid habes. & me fecere poëtam
Pierides: ſunt & mihi carmina. me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
M. Id quidem ago; & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea. quis eſt nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Inminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
L. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem 22
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere, Daphni, piros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque. ſæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina. vox quoque Mœrim
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.
L. Cauſſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes,

(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via. namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris. hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hic, Mœri, canamus:
Hic hædos depone. tamen veniemus in urbem.
Aut, ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet uſque (minus via lædat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
M. Deſine plura, puer: &, quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

GALLUS, Ecloga X.

Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubter labêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe. ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſilvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
Naïdes, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſi vobis juga, nam neque Pindi
23 Ulla moram fecere, neque Aoniæ Aganippæ.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum: noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta:
Et formoſus ovis ad flumina pavit Adonis.
Venit & upilio: tardi venere bubulci:
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? venit Apollo:
Galle, quid inſanis? inquit. tua cura Lycoris

Per-

Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Silvanus honore,
Florentis ferulas & grandia lilia quaſſans.
Pan Deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille, Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti
Arcades. ô mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata, Lycori.
Hic nemus: hic ipſo tecum conſumerer ævo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis;
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtis.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives & frigora Rheni
Me ſine ſola vides. ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu 24
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſilvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ: creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala nymphis:
Aut acris venabor apros. non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantis

Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula;tanquam hæc ſint noſtri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Jam neque Hamadryades rurſum, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſum concedite ſilvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque nivis hiemis ſubeamus aquoſæ;
Nec ſi, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus ovis ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit Amor. & nos cedamus Amori.
Hæc ſat erit, divæ, veſtrum ceciniſſe poëtam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pïerides. vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus: ſolet eſſe gravis cantantibus umbra.
Juniperi gravis umbra, nocent & frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICON

LIBER EXPLICITUS.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS 25

GEORGICON

LIBER PRIMUS.

Ad C. Cilnium Mæcenatem.

Quid faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber & alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. tuque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune; & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium ſaltuſque Lycæi

Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô Tegeæe favens, oleæque Minerva
Inventrix, uncique puer monſtrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupreſſum:
Dîque deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo ſemine fruges:
Quique ſatis largum cælo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quæ ſint habitura deorum
Concilia incertum eſt; urbiſne inviſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;
26 An deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelaſque ſequentis
Panditur. ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, & cæli juſta plus parte reliquit.
Quicquid eris; (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus adnue cœptis,
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtis
Ingredere, & votis jam nunc adſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius inmenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cæli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum,

Et

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi atque injuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Inpoſuit Natura locis: quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati durum genus. ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invortant tauri, glebaſque jacentis
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fecunda; ſub ipſum 27
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novalis,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenuis fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos ſilvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola; neve
Effœtos cinerem inmundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva.
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſterilis incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:

Seu

Digitized by Google

Seu pluris calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantis:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertis,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquom verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolæ. hiberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager. nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſis.
Quid dicam, jacto qui ſemine comminus arva
28 Inſequitur,cumuloſque ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentis?
Et, cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit. illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba;
Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Conlectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo;
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti) nihil inprobus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda,

Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant: ipſaque tellus
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artis
Paullatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam;
Ut ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco,
Inventum;& magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina. 29
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venere artes. labor omnia vicit
Inprobus, & duris urguens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
Inſtituit: cum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſilvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet robigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus. intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſilva
Lappæque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum;
Concuſſaque famem in ſilvis ſolabere quercu.

Dicendum, & quæ ſint duris agreſtibus arma:
Quîs ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor proviſa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſilvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
30 Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat;
Tum variæ inludant peſtes. ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſilvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentis:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pinguis paleâ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ferentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet;

Et,

Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit; ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Hædorumque dies ſervandi, & lucidus Anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem:
Exercete, viri, tauros; ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini ſegetem & Cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio. tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci; & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum 31
Taurus, & averſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Cnoſſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si vero viciamque ſeres vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.

Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cælum zonæ: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divûm. via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhipæaſque arduus arcis
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi:
Maxumus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis æquore tingui.
Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit:
Noſque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cælo
Poſſumus, hinc meſſiſque diem, tempuſque ferendi;
Et quando infidum remis inpellere marmor
32 Conveniat: quando armatas deducere claſſis,
Aut tempeſtivam ſilvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſiquando continet imber,
Multa, forent quæ mox cælo properanda ſereno,
Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros inpreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornis,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:

Nunc

Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt. rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatæ. tum partu terra neſando
Cœumque Iapetumque creat, ſævumque Typhoëa,
Et conjuratos cælum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati inponere Pelio Oſſam
Scilicet, atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter pater exſtructos disjecit fulmine montis.
Septuma poſt decumam felix & ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere. nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole novo terras inrorat Eous.
Nocte leves melius ſtipulæ, nocte arida prata
Tondentur; noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem 33
Arguto conjunx percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Volcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus. hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hiems, curaſque reſolvit:

Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ inpoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tum gruibus pedicas & retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver;
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi:
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem ſtipulaſque volantis.
Sæpe etiam inmenſum cælo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Conlectæ ex alto nubes. ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta boumque labores
Diluit. inplentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra. quo maxuma motu
Terra tremit: fugere feræ; & mortalia corda
34 Per gentes humilis ſtravit pavor. ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cæli menſis, & ſidera ſerva,
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbis.
In primis venerare deos, atque annua magnæ

Sa-

Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hiemis, jam vere ſereno.
Tum pingues agni, & tum molliſſima vina:
Tum ſomni dulces, denſæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Quoi tu lacte favos, & miti dilue Baccho:
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges;
Omnis quam chorus, & ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſubponat ariſtis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus inconpoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentis frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent auſtri: quid ſæpe videntes
Agricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum à curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora: cumque marinæ
In ſicco ludunt ſulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento inpendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctiſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantis in aqua conludere plumas. 35
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legunt. numquam inprudentibus imber
Obfuit, aut illum ſurgentem vallibus imis

Aëriæ fugere grues: aut bucula cælum
Suſpiciens patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus: & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat inproba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hiemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putris concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore ſolutos
Inmundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Adparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
36 Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces

Aut

Aut quater ingeminant: & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant. juvat imbribus actis
Progeniem parvam dulciſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
Verum, ubi tempeſtas & cæli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter uvidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, &, quæ denſa, relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si vero ſolem ad rapidum lunaſque ſequentis
Ordine reſpicies; numquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cum primum conligit ignis,
Si nigrum obſcuro conprenderit aëra cornu,
Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit. vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cælum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cum ſe condit in undas,
Signa dabit. Solem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres. namque urguet ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe 37
Diverſi rumpent radii, aut ubi pallida ſurget
Ti-

Tithoni croceum linquens Aurora cubile ;
Heu , male tum mitis defendet pampinus uvas :
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando .
Hoc etiam , emenſo cum jam decedet Olympo ,
Profuerit meminiſſe magis . nam ſæpe videmus
Ipſius in voltu varios errare colores .
Cæruleus pluviam denuntiat , igneus euros .
Sin maculæ incipient rutilo inmiſcerier igni ;
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Férvere . non illa quiſquam me nocte per altum
Ire , neque à terra moneat convellere funem .
At ſi , cum referetque diem , condetque relatum ,
Lucidus orbis erit , fruſtra terrebere nimbis ,
Et claro ſilvas cernes Aquilone moveri .
Denique , quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes , quid cogitet humidus Auſter ,
Sol tibi ſigna dabit . Solem quis dicere falſum
Audeat ? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet , fraudemque & operta tumeſcere bella.
Ille etiam exſtincto miſeratus Cæſare Romam ,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit ,
Inpiaque æternam timuerunt ſæcula noctem .
Tempore quamquam illo tellus quoque , & æquora ponti ,
Obſcenæque canes , inportunæque volucres
Signa dabant . quoties Cyclopum efférvere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam ,
Flammarumque globos , liquefactaque volvere ſaxa !
Armorum ſonitum toto Germania cælo
Audiit : inſolitis tremuerunt motibus Alpes .
Vox quoque per lucos volgo exaudita ſilentis
Ingens , & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis , pecudeſque locutæ ,
Infandum ! ſiſtunt amnes , terræque dehiſcunt ,
Et mæſtum inlacrimat templis ebur , æraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſilvas

Flu-

Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit. nec tempore eodem 38
Triſtibus aut extis fibræ adparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit: & alte
Per noctem reſonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias cælo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra robigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanis,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
Dî patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Tuſcum Tiberim, & Romana Palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete. ſatis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Troiæ.
Jam pridem nobis cæli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atq; nefas: tot bella per orbẽ:
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos. ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt. ſævit toto Mars inpius orbe.
Ut, cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatio, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Digitized by Google

39 P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER II.

HACTENUS arvorum cultus, & ſidera cæli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non ſilveſtria tecum
Virgulta, & prolem tarde creſcentis olivæ.
Huc, pater ô Lenæe, (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager; ſpumat plenis vindemia labris)
Huc, pater ô Lenæe, veni; nudataque muſto
Tingue novo mecum dereptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geneſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.

Digitized by Google

Hos Natura modos primum dedit: his genus omne
Silvarum,fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:
Silvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos inpune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pirum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô, proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes jaceant terræ. juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas; pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege litoris oram.
In manibus terræ. non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis oras,
Infecunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt. tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilveſtrem animum: cultuque frequenti,
In quaſcumque voces artis, haud tarda ſequentur.
Nec non &, ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,

Digitized by Google

Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit, arbos
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita prioris:
Et turpis avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor inpendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites,
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coruli naſcuntur, & ingens
Fraxinus; Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida;
Et ſteriles platani malos geſſere valentis,
Caſtaneæ fagos, ornuſque incanuit albo
41 Flore piri, glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atque oculos inponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenuis rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ inmittuntur. nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondis, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, neque Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, & radii, & amara pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſilvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque piris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:

Pin-

Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo pſythia utilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureæ, preciæque. & quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites firmiſſima vina,
Tmolius adſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, dîs & menſis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, & tumidis, bumaſte, racemis.
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus; neq; enim numero conprendere refert:
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni 42
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Litora myrtetis lætiſſima. denique apertos
Bacchus amat collis, Aquilonem & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.
Diviſæ arboribus patriæ. ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt turea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ.
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris.
Media fert triſtis ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali; quo non præſentius ullum,

Po-

Digitized by Google

Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro;
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat. folia haud ullis labentia ventis:
Flos ad prima tenax. animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſilvæ ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque turiferis Panchaïa pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertêre, ſatis inmanis dentibus hydri;
Nec galeis, denſiſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Inplevere: tenent oleæ armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
43 Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentis;
Nec rapit inmenſos orbis per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe conligit anguis.
Adde tot egregias urbis, operumque laborem,
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis;
Fluminaque antiquos ſubterlabentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem, quodq; adluit infra,
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu adſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra:
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor,
Julia qua ponto longe ſonat unda refuſo,

Tyr-

Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm Marſos, pubemque Sabellam,
Adſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos:
Scipiadas duros bello: & te, maxime Cæſar:
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus;
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontis,
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
Palladia gaudent ſilva vivacis olivæ.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſilveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis ubere campus,
Qualem ſæpe cava montis convalle ſolemus
Diſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro,
Et ſilicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vitis: hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentis culta capellas:
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.

Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum, (namque hoc imitamur arando)
Optuma frumentis. non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſilvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit inpulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humilis apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucris;
Et bibit humorem, &, cum vult, ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie & ſalſa lædit robigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleo eſt: illam experiere colendo,
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
45 Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras;
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit. ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,

Spiſ-

Spiſſus ager : glebas cunctantis craſſaque terga
Exſpecta , & validis terram proſcinde juvencis .
Salſa autem tellus , & quæ perhibetur amara ,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando ,
Nec Baccho genus,aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen . tu ſpiſſo vimine qualos ,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis .
Huc ager ille malus , dulceſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur . aqua eluctabitur omnis
Scilicet , & grandes ibunt per vimina guttæ .
At ſapor indicium faciet manifeſtus , & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror .
Pinguis item quæ ſit tellus , hoc denique pacto
Diſcimus . haud umquam manibus jactata fatiſcit ,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit , ipſaque juſto
Lætior . ah nimium ne ſit mihi fertilis illa ,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis !
Quæ gravis eſt , ipſo tacitam ſe pondere prodit ;
Quæque levis , promtum eſt oculis prædiſcere nigram ,
Et quis cui color . at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt : piceæ tantum , taxique nocentes
Interdum , aut ederæ pandunt veſtigia nigræ .
His animadverſis , terram multo ante memento
Excoquere , & magnos ſcrobibus concidere montis,
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas , 46
Quam lætum infodias vitis genus . optima putri
Arva ſolo : id venti curant , gelidæque pruinæ ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor .
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit ;
Ante locum ſimilem exquirunt , ubi prima paretur
Arboribus ſeges , & quo mox digeſta feratur ,
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem .
Quin etiam cæli regionem in cortice ſignant :
Ut, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores

Digitized by Google

Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,
Quære prius. ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin, tumulis adclive ſolum colliſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpe ingenti bello cum longa cohortis
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prœlia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altior ac penitus terræ defigitur arbos.
Æſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt. inmota manet, multoſque nepotes,
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortis late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem:
47 Neve inter vites corulum ſere: neve flagella
Summa pete, aut ſumma deſtringe ex arbore
plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina, neve oleæ ſilveſtris inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora conprendit, frondeſque elapſus in altas

In-

Digitized by Google

Ingentem cælo ſonitum dedit, inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cælum picea craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſilvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante moveri.
Rura gelu tum claudit hiems: nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem adfigere terræ.
Optima vinetis ſatio, cum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris!
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hiemē contingit equis. jam præterit æſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſilvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno conmixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager, Zephyrique tepētibus auris
Laxant arva ſinus. ſuperat tener omnibus humor;
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentis pampinus Auſtros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes expiicat omnis.
Non alios prima creſcentis origine mundi 48
Inluxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri:
Cum primæ lucem pecudes hauſere, virûmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,

Inmiſſæque feræ ſilvis, & ſidera cælo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret friguſque caloremque
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcumq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentis infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus: atque animos tollent ſata. jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingenti pondere teſtæ
Urguerent: hoc effuſos munimen ad imbris:
Hoc, ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentis:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantis inter vineta juvencos.
Tum levis calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornis:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Adſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum inmiſſus habenis,
Ipſa acies nondum falcis tentanda, ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint, tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, & ramos conpeſce fluentis.
Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum:
Præcipue dum frons tenera inprudenſque laborum:
Cui, ſuper indignas hiemes ſolemque potentem,
49 Silveſtres uri aſſidue capreæque ſequaces
Inludunt: paſcuntur oves avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
Quan-

Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcænia ludi:
Præmiaque ingentis pagos & compita circum
Theſidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaluere per utres.
Nec non Auſonii, Troia gens miſſa, coloni
Verſibus incomtis ludunt, riſuque ſoluto;
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Conplentur valleſque cavæ ſaltuſque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter:
Cui numquam exhauſti ſatis eſt. namque omne quot-
annis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus: omne levandū
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Ac jam olim ſeras poſuit cum vinea frondis,
Frigidus & ſilvis Aquilo decuſſit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem adtondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. bis vitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus uterque labor. laudato ingentia rura: 50

Exiguum colito. nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſilvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt:
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus,
Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.
Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam exſpectant falcem raſtroſque tenaces,
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem & placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos ſenſere valentis,
Et viris habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi, tædas ſilva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque inpendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geneſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbras,
Sufficiunt: ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſio ſteriles in vertice ſilvæ,
Quas animoſi Euri aſſidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus: dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrumque cupreſſoſque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fecundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.

Nec tiliæ leves aut torno raſile buxum
Non formā accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus,
Miſſa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibuſque cavis vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſſas dedit, ille furentis
Centauros letho domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Inluſaſque auro veſtis, Ephyreïaque æra;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi conrumpitur uſus olivi:
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum, at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus, at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt. illic ſaltus ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque adſueta juventus,
Sacra deûm, ſanctique patres: extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero ingenti percuſſus amore,
Accipiant; cælique vias, & ſidera monſtrent:
Defectus ſolis varios, lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Objicibus ruptis, rurſuſque in ſe ipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tinguere ſoles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;

Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem ſilvaſque inglorius. ô, ubi campi,
Spercheoſque, & virginibus bacchata Lacænis
52 Taygeta: ô, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas:
Atque metus omnis & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus & ille, deos qui novit agreſtis,
Panaque, Silvanumque ſenem, Nymphaſque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres;
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Hiſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum; penetrant aulas & limina regum:
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque Penatis,
Ut gemma bibat, & Sarrano indormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus Roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebiſque patrumque
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exſilioque domos & dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quærunt ſub ſole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro.
Hinc anni labor: hinc patriam parvoſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems; teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſilvæ:

Et

Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt; pingueſque in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hædi. 53
Ipſe dies agitat feſtos; fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtræ.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Etruria crevit:
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Inpia quam cæſis gens eſt epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Inpoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos inmenſum ſpatiis confecimus æquor:
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER III.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſilvæ amneſque Lycæi.
Cetera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam volgata, quis aut Euryſthea durum,
Aut inlaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita ſuperſit,
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
54 Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro

Cen-

Digitized by Google

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſque Molorchi,
Curſibus & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. jam nunc ſollemnis ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcæna ut verſis diſcedat frontibus; utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentis ære columnas.
Addam urbis Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum verſiſque ſagittis,
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte tropæa,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentis.
Stabunt & Parii lapides ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina, Troſque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis anguis,
Inmanemque rotam, & non exſuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſilvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat. en age ſegnis
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum:
Et vox adſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos; ſeu quis fortis ad aratra juvencos;
Corpora præcipue matrum legat. optuma torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Digitized by Google

Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo,
Aut juga detrectans; interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam, juſtoſque pati hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventas,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus;
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne poſt amiſſa requiras,
Anteveni, & ſubolem armento ſortire quotannis.
Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris inpende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit: micat auribus, & tremit artus;
Conlectumque premens volvit ſub naribus ignem:
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis

Cylla-

Cyllarus, &, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achilli.
Talis & ipſe jubam cervice effundit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum 56
Pelion hinnitu fugiens inplevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prœlia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. ergo animos ævumque notabis
Præcipue: hinc alias artis, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus,
Cum ſpes arrectæ juvenum, exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis.
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque adſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Jungere equos, rapiduſque rotis inſiſtere victor.
Frena Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere
Inpoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis & curſibus acrem.
Quamvis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtis,
Et patriam Epirum referat, fortiſque Mycenas;
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animadverſis inſtant ſub tempus, & omnis
Inpendunt curas denſo diſtendere pingui,

Quem

Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant,
Farraque; ne blando nequeat ſupereſſe labori;
Invalidique patrum referant jejunia gnati:
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes.
57 Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondiſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & ſole fatigant,
Cum graviter tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertis:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit. exactis gravidæ cum menſibus errant,
Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, quoi nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Graii vertere vocantes;
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſilvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concuſſus, ſilvæque & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribilis exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior inſtat,
Arcebis gravido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,

Et

Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera paſcuntur viridis armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atque uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio adſuerint, ipſis è torquibus aptos 58
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbis.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum nivea inplebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulcis conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantis;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frenos audire ſonantis.
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, & jamque tremens, & jam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Conpoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena:
Qualis, Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris

E Incu-

Incubuit, Scythiæque hiemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſilvæ, longique urguent ad litora fluctus.
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
59 Creſcere jam domitis ſinito. namque ante domandum
Ingentis tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis viris induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris,
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim viris paullatim, uritque videndo
Femina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem inlecebris & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantis:
Paſcitur in magna ſilva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi prœlia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urguentur cornua vaſto
Cum gemitu. reboant ſilvæque & magnus Olympus.
Nec mos bellantis una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exſulat oris;
Multa gemens ignominiam plagaſque ſuperbi
Victoris; tum, quos amiſit inultus, amores;
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura viris exercet, & inter
Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit

Arbo-

Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi conlectum robur, vireſque refectæ,
Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus ut, in medio cœpit cum albeſcere ponto,
Longius, ex altoque ſinum trahit; utque volutus
Ad terras, inmane ſonat per ſaxa, neque ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Verticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumq;,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt. amor omnibus idem. 60
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera volgo
Tam multa informes urſi ſtragemque dedere
Per ſilvas. tum ſævus aper, tum peſſima tigris.
Heu, male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor adtulit auras?
Ac neque eos jam frena virûm, neque verbera ſæva,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, conreptoſque unda torquentia montis.
Ipſe ruit, dentiſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc humeros ad volnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cæli, & ſcopulis inliſa reclamant
Æquora; nec miſeri poſſunt revocare parentes;
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ inbelles dant prœlia cervi?
Scilicet ante omnis furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumſere quadrigæ.

Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcaniũ: ſuperant montis, & flumina tranant.
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque levis auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos & depreſſas convallis
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque ſolis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cælum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
61 Paſtores, lentum deſtillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis. ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere ovis, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
Et multa duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpiſque podagras.
Poſt hinc digreſſus jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentis;
Et ſtabula à ventis hiberno opponere ſoli
Ad medium converſa diem: cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque inrorat Aquarius anno.

Hæ

Hæ quoque non cura nobis leviore tuendæ;
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſuboles: hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Læta magis preſſis mauabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſætaſque comantis,
Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſilvas, & ſumma Lycæi,
Horrentiſque rubos, & amantis ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivalis,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas, 62
Avertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero, zephyris cum læta vocantibus æſtas,
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes.
Luciferi primo cum ſidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba.
Inde, ubi quarta ſitim cæli conlegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos: aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus adcubet umbra.
Tum tenuis dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum. cum frigidus aëra veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida luna,
Litoraque Alcyonen reſonant, acalanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?

Sæpe diem noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclæumq; canem, Creſſamq; pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæotiaque unda,
Turbidus & torquens flaventis Hiſter arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem,
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta; neque ullæ
Aut herbæ campo adparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
63 Terra gelu late, ſeptemque adſurgit in ulnas.
Semper hiems, ſemper ſpirantes frigora cauri.
Tum Sol pallentis haud umquam diſcutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit æthera: nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbis,
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertére lacunæ,
Stiriaque inpexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ninguit:
Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & ſummis vix cornibus exſtant.
Hos non inmiſſis canibus, non caſſibus ullis
Puniceæve agitant pavidos formidine pinnæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta

Otia

Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvére focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effrena virûm Rhipæo tunditur euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora ſætis.
Si tibi lanitium curæ; primum aſpera ſilva,
Lappæque tribulique abſint: fuge pabula læta:
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum: plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt,
Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit, 64
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentis
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amãt fluvios magis, & magis ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horiſque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris & ſole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor:
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
Velocis Spartæ catulos acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui. numquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut inpacatos à tergo horrebis Hiberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſilveſtribus apros
Latratu turbabis agens, montiſque per altos

Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.
Sæpe ſub inmotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto adſuetus coluber ſuccedere & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique adſpergere virus,
Fovit humum. cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
Tollentemque minas & ſibila colla tumentem
Dejice. jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbis.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus auſtris,
Stagna colit, ripiſque habitans, hic piſcibus atram
65 Inprobus ingluviem raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exuſta palus, terræque ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum mollis ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad ſolem & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſſas & ſigna docebo.
Turpis ovis tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis inlotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,

Et

Digitized by Google

Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
Idæaſque pices, & pinguis unguine ceras,
Scillamque elleboroſque gravis, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os. alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, aut meliora deos ſedet omina poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris,
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro conpeſce, prius quam
Dira per incautum ſerpant contagia volgus. 66
Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum peſtes. nec ſingula morbi
Corpora conripiunt: ſed tota æſtiva repente,
Spemque gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpis, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iäpidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum & longe ſaltus lateque vacantis.
Hic quondam morbo cæli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Conrupitque lacus: infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,

Rur-

Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo conlapſa trahebat.
Sæpe in honore deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantis cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos,
Inde neque inpoſitis ardent altaria fibris;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguuntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli volgo moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix, ſtudiorum atque inmemor herbæ,
Victor equus, fontiſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor; & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi atque adtractus ab alto
67 Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant, ipſique ſuos, jam morte ſub ægra,
(Dî meliora piis, erroremque hoſtibus illum!)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus. it triſtis arator,
Mærentem abjungens fraterna morte juvencum:
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.

Non

Digitized by Google

Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urguet inertis,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe gravis? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Inpari bus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Ungui bus infodiunt fruges, montiſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes & circum tecta vagantur.
Jam maris inmenſi prolem, & genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ. 68
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & adtonitis ſquamis adſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Præterea jam nec mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri
Phillyrides Chiron Amythaoniuſque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone, morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum & crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.

Jam-

Jamque catervatim dat ſtragem , atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo :
Donec humo tegere , ac foveis abſcondere diſcunt .
Nam neque erat coriis uſus : nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt , aut vincere flamma :
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera , nec telas poſſunt adtingere putris .
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus ;
Ardentes papulæ , atque inmundus olentia ſudor
Membra ſequebatur . nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus ſacer ignis edebat .

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER IV.

PROTINUS aërii mellis cæleſtia dona
Exſequar. hanc etiam, Mæcenas, aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prœlia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petendæ,
Quo neque ſit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent)neque oves hædique petulci 69
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentis adterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres;
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantis
Ore ferunt dulcem nidis inmitibus eſcam.
At liquidi fontes & ſtagna virentia muſco

Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaq; veſtibulum aut ingens oleaſter inumbret.
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices, & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum ſolem; ſi forte morantis
Sparſerit, aut præceps Neptuno inmerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpulla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, inriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, conlectumque hæc ipſa ad munera gluten,
Et viſco & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fovere larem, penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen è levi rimoſa cubilia limo
Unge fovens circum, & raras ſuperinjice frondis.
70 Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentis
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hiemem Sol aureus egit
Sub terras, cælumque æſtiva luce recluſit;
Illæ continuo ſaltus ſilvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant

Summa leves. hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentis
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cæli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulcis, & frondea ſemper
Tecta petunt. huc tu juſſos adſperge ſapores,
Trita meliſphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos volgi & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere. namque morantis
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactæ ſudum campoſque patentis,
Erumpunt portis; concurritur; æthere in alto
Fit ſonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt. non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentis animos anguſto in pectore verſant.
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga ſubegit. 71
Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu conpreſſa quieſcent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambo;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.

Alter

Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliæ turpes horrent: ceu pulvere ab alto
Cum venit, & ſicco terram ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruſcant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſuboles. hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt;
Inſtabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe. non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis
Tecta ſerat late circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat: ipſe feracis
Figat humo plantas, & amicos inriget imbris.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram;
Forſitan &, pinguis hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intuba rivis;
Et virides apio ripæ, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
72 Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallentiſque ederas, & amantis litora myrtos.
Namque ſub Œbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galæſus,

Cory-

Corycium vidiſſe ſenem : cui pauca relicti
Jugera ruris erant : nec fertilis illa juvencis ,
Nec pecori opportuna ſeges , nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia , verbenaſque premens , veſcumque papaver ,
Regum æquabat opes animis ; ſeraque revertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemtis .
Primus vere roſam atque autumno carpere poma ,
Et cum triſtis hiems etiamnum frigore ſaxa
Rumperet , & glacie curſus frenaret aquarum ,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi ,
Æſtatem increpitans ſeram zephyroſque morantis .
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare , & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis : illi tiliæ , atque uberrima pinus :
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat , totidem autumno matura tenebat .
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos ,
Eduramque pirum, & ſpinos jam pruna ferentis,
Jamque miniſtrantem platanum potantibus umbras .
Verum hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Prætereo , atque aliis poſt me memoranda relinquo.
Nunc age , naturas apibus quas Juppiter ipſe
Addidit , expediam : pro qua mercede , canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ ,
Dictæo cæli regem pavere ſub antro .
Solæ communis gnatos , conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum:
Et patriam ſolæ , & certos novere penatis :
Venturæque hiemis memores æſtate laborem
Experiuntur , & in medium quæſita reponunt .
Namque aliæ victu invigilant , & fœdere pacto
Exercentur agris : pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrimam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina . deinde tenacis 73
Suſpendunt ceras : aliæ ſpem gentis adultos

Digitized by Google

Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nubila cæli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii ſtridentia tinguunt
Æra lacu: gemit inpoſitis incudibus Ætna.
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, ſi parva licet conponere magnis,
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nuſquam mora. rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe conpoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero à ſtabulis pluvia inpendente recedunt
Longius, aut credunt cælo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant, & ſæpe lapillos,
Ut cumbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes

In Venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipſæ è foliis natos & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem parvoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in coribus alas
Adtrivere, ultroque animam ſub faſce dedere.
Tantus amor florum,& generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi
Excipiat: (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus inmortale manet, multoſque per annos
Stat Fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptos, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant. rege incolumi mens omnibus una eſt:
Amiſſo rupere fidem; conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvére favorum.
Ille operum cuſtos: illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes;
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per volnera mortem.
His quidam ſignis atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere. deum namque ire per omnis
Terraſque, tractuſque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cælo.
Si quando ſedem auguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines; prius hauſtu ſparſus aquarum
Ora fove, fumoſque manu prætende ſequacis.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis,
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnis:
Aut eadem ſidus fugiens ubi Piſcis aquoſi

Triſtior hibernas cælo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Adfixæ venis, animaſque in volnera ponunt.
Sin duram metues hiemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanis
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, & lucifugis congeſta cubilia blattis:
Inmuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro inparibus ſe inmiſcuit armis;
Aut dirum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
Laxos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Conplebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis;
Continuo eſt ægris alius color: horrida voltum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſilvis inmurmurat auſter:
Ut mare ſollicitum ſtridit refluentibus undis;
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentiſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, & grave olentia centaurea.

Digitized by Google

Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſilvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum 76
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor. tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis adpone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Adcolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura faſelis;
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus. hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt artis, & quatuor addunt,
Quatuor à ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſuitur, plagiſque peremto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentis.
Hoc geritur, zephyris primum inpellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante

Digitized by Google

Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo. mox & ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemque magis magis aëra carpunt:
77 Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulſante, ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prœlia Parthi.
Quis deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis,
Multa querens, atque hac adfatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara ſtirpe deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cælum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſollers
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, & ipſa manu felicis erue ſilvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſis:
Ure ſata, & validam in vitis molire bipennem;
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllidoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla:
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque & Beroë ſoror, Oceanitides ambæ,

Ambæ

Digitized by Google

Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, & Aſia Deïopea;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martiſque dolos, & dulcia furta:
Atque Chao denſos divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Devolvunt, iterum maternas inpulit auris 78
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flavum caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrimans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percuſſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina divom
Tangere, ait: ſimul alta jubet diſcedere late
Flumina, qua juvenis greſſus inferret. at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantis,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & gnati fletus cognovit inanis
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontis
Germanæ, tonſiſque ferunt mantelia villis.

Digitized by Google

Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula. Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Mæonii carcheſia Bacchi:
Oceano libemus, ait. ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſilvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
79 Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque reviſit
Pallenen. hunc & Nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus. novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: inmania cujus
Armenta, & turpis paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiundus, ut omnem
Expediat morbi cauſſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende. doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit æſtus,
Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno adgrediare jacentem.
Verum ubi conreptum manibus vincliſque tenebis;
Tum variæ eludent ſpecies atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulva cervice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnis,
Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem

Vide-

Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffundit odorem:
Quo totum nati corpus perduxit. at illi
Dulcis conpoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Conlocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientis Sirius Indos 80
Ardebat; cælo & medium ſol igneus orbem
Hauſerat. arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat. eum vaſti circum gens humida ponti
Exſultans rorem late diſperſit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet:
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus conponere membra,
Cum clamore ruit magno, maniciſque jacentem
Occupat. ille ſuæ contra non inmemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumq; liquentē.
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. at ille:
Scis, Proteu, ſcis ipſe: neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle. deûm præcepta ſecuti
Venimus hinc lapſis quæſitum oracula rebus.

Tan-

Tantum effatus; ad hæc vates vi denique multa
Ardentis oculos intorſit lumine glauco,
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ.
Magna luis conmiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas, ni fata reſiſtant,
Suſcitat; & rapta graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Inmanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Inplerunt montis. flerunt Rhodópeiæ arces,
81 Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia.
Ipſe cava ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te, dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, Maniſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu conmotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Inpoſitique rogis juvenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Adligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleoſque inplexæ crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens caſus evaſerat omnis,

Red-

Digitized by Google

Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legē:
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenque ſuam jam luce ſub ipſa
Inmemor, heu, victuſque animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque inmitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me, inquit, miſerā, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale. feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu non tua, palmas. 82
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commixtus tenuis, fugit diverſa: neque illum,
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere præterea, vidit: nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manis, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſis
Rupe ſub aëria deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigris, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mærens philomela ſub umbra
Amiſſos queritur fœtus; quos durus arator
Obſervans nido inplumis detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mæſtis late loca queſtibus inplet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem,
Arvaque Rhipæis numquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
Dona querens. ſpretæ Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra deûm, nocturnique orgia Bacchi,

Di-

Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à cervice revolſum,
Gurgite cum medio portans Œagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & ſe jactu dedit æquor in altum.
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque ultro adfata timentem:
Nate, licet triſtis animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. tu munera ſupplex
Tende petens pacē, & faciles venerare Napæas.
83 Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed, modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora: continuo matris præcepta faceſſit:
Ad delubra venit; monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt, liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis;
Inmenſaſque trahi nubes: jamque arbore ſumma
Con-

Digitized by Google

Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque adfectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON
LIBER IV. EXPLICITUS.

DEDI-

Digitized by Google

DEDICATIO ÆNEIDOS;

IPSIUS, UT VOLUNT,

MARONIS.

SI MIHI SVSCEPTVM FVERIT DECVR-
RERE MVNVS,
O PAPHON, O SEDES QVAE COLIS
IDALIAS,

TROIVS AENEAS ROMANA PER OPPIDA
DIGNO
IAM TANDEM VT TECVM CARMINE
VECTVS EAT:

NON EGO THVRE MODO AVT PACTA
TVA TEMPLA TABELLA
ORNABO, ET PVRIS SERTA FERAM
MANIBVS:

CORNIGER HOS ARIES HVMILEIS ET
MAXIMA TAVRVS
VICTIMA SACRATO TINGET ODORE
FOCOS:

MARMOREVSQVE TIBI DIVERSICOLO-
RIBVS ALIS
IN MOREM PICTA STABIT AMOR
PHARETRA.

ADSIS O CYTHEREA: TVVS TE CAESAR
OLYMPO
ET SVRRENTINI LITORIS ORA
VOCAT.

P. VIR-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS 84

ÆNEIDOS

LIBER PRIMUS.

ARMA virumq; cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Litora. multum ille & terris jactatus & alto
Vi ſuperûm, ſævæ memorem Junonis ob irã:
Multa quoq;& bello paſſus, dũ conderet urbẽ,
Inferretque deos Latio. genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa, mihi cauſſas memora, quo numine læſo,
Quidve dolens regina deûm, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Inpulerit. tantæne animis cæleſtibus iræ?
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſt-

Poſthabita coluiſſe Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem, belloque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis:
(Nec dum etiam cauſſæ irarum ſævique dolores
Exciderant animo. manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ;
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores:)
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
85 Troas, relliquias Danaûm atque inmitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant;
Cum Juno, æternum ſervans ſub pectore volnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei?
Ipſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ divûm incedo regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. & quiſquam numen Junonis adorat
Præterea, aut ſupplex aris inponet honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus auſtris,

Æo-

Digitized by Google

Æoliam venit. hic vaſto rex Æolus antro
Luctantis ventos tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. celſa ſedet Æolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cælumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montis inſuper altos
Inpoſuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Æole, (namque tibi divûm pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor, 86
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates:
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes;
Aut age diverſas: & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemq;
Concilias: tu das epulis adcumbere divûm,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Inpulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm ſtridorque rudentum.

Eripiunt ſubito nubes cælumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.
Ingemit, &, duplicis tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Quîs ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaque animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simoïs conrepta ſub undis
Scuta virûm galeaſque & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctumque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
87 Dat latus. inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit. furit æſtus arenis.
Tris Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, aras.
Dorſum inmane mari ſummo. tris Eurus ab alto
In brevia & Syrtis urget, miſerabile viſu;
Inliditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit. excutitur, pronuſque magiſter
Volvitur in caput. aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circû, & rapidus vorat æquore vortex.
Adparent rari nantes in gurgite vaſto;
Arma virûm, tabulæque, & Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Aletes,
Vicit hiems. laxis laterum conpagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Inter-

Digitized by Google

Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hiemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis: graviter conmotus, & alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem:
Fluctibus oppreſſos Troas, cælique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis & iræ.
Eurum ad ſe Zephyrumque vocat. dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam cælum terramque meo ſine numine, venti,
Miſcere; & tantas audetis tollere moles?
Quos ego. ſed motos præſtat conponere fluctus.
Poſt mihi non ſimili pœna conmiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi ſævumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum. tenet ille inmania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos. illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat:
Conlectaſque fugat nubes, ſolemque reducit. 88
Cymothoë ſimul & Triton adnixus acuto
Detrudunt navis ſcopulo. levat ipſe tridenti;
Et vaſtas aperit Syrtis, & temperat æquor:
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces & ſaxa volant; furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent; arrectiſque auribus adſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor; æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cæloque invectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Æneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus. inſula portum

Digitized by Google

Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cælum ſcopuli: quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent. tum ſilvis ſcæna coruſcis
Deſuper horrentique atrum nemus inminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus. hic feſſas non vincula navis
Ulla tenent: unco non adligat anchora morſu.
Huc ſeptem Æneas conlectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troës arena,
Et ſale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem conruptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt feſſi rerum; frugeſque receptas
Et torrere parant flammis & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
89 Proſpectum late pelago petit; Anthea ſi quem
Jactatum vento videat Phrygiaſque biremis,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam. tris litore cervos
Proſpicit errantis: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per vallis paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu celeriſque ſagittas
Conripuit; fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, ſternit; tum volgus: & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerũ cũ navibus æquet.
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnis.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes

Lito-

Digitized by Google

Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mærentia pectora mulcet:
O ſocii, (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora; dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem penituſque ſonantis
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopia ſaxa
Experti. revocate animos, mæſtumque timorem
Mittite. forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt. illic fas regna reſurgere Troiæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis, & viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, veribuſque trementia figunt:
Litore aëna locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam
Inplentur veteris Bacchi pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exemta fames epulis, menſæque remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii: ſeu vivere credant, 90
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: cum Juppiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum terraſque jacentis,
Litoraque, & latos populos, ſic vertice cæli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum talis jactantem pectore curas
Triſtior, & lacrimis oculos ſuffuſa nitentis,
Adloquitur Venus: O qui res hominumque deûmque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,

Quid Troës potuere ? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis ?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent
Pollicitus. quæ te, genitor, ſententia vertit ?
Hoc equidem occaſum Troiæ triſtiſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur. quem das finem, rex magne, laborum ?
Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa. nunc placida conpoſtus pace quieſcit.
Nos tua progenies, cæli quibus adnuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos ? ſic nos in ſceptra reponis ?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,
Vultu, quo cælum tempeſtateſque ſerenat,
91 Oſcula libavit natæ. dehinc talia fatur.
Parce metu, Cytherea. manent inmota tuorum
Fata tibi. cernes urbem & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cæli
Magnanimum Ænean: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet:
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet; moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
Addi-

Digitized by Google

Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea; donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Juno,
Quæ mare nunc terraſque metu cælumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. veniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Trojanus origine Cæſar,
(Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris;)
Julius, à magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim cælo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura. vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro & compagibus artis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus aënis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demittit ab alto;
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum: ac Libyæ citus adſtitit oris.
Et jam juſſa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo. in primis regina quietum

Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras:
Qui teneant (nam inculta videt) homineſne feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atque horrentibus umbris
Occulit. ipſe uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obvia ſilva,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Hebrum.
Namque humeris de more habilē ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus conlecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetra & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus; & Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
O (quā te memorem?) virgo. namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ô dea, certe;
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
93 Sis felix, noſtrumque leves quæcumque laborem:
Et quo ſub cælo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas. ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios & Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

Im-

Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. longa eſt injuria, longæ
Ambages. ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus. ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medius venit furor. Ille Sichæum
Inpius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celavit, & ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudelis aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit; cæcumque domûs ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet,
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His conmota fugam Dido ſocioſque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: navis, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro. portantur avari
Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo. 94
Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris,
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis noſtrorum audire laborum;
Ante diem clauſo conponet veſper Olympo.
Nos Troia antiqua, ſi veſtras forte per auris

Tro-

Troiæ nomen iit, diverſa per æquora vectos
Forte ſua Libycis tempeſtas adpulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam; & genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor;
Matre dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convolſæ undis euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus cæleſtibus auras
Vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantis agmine cycnos,
Ætheria quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cælo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere;
Haud aliter puppeſque tuæ pubeſque tuorum
Aut portum tenet aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, & avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, ubi matrem
95 Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientis aëre ſæpſit;

Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Ture calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea qua ſemita monſtrat.
Jamque adſcendebant collem, qui plurimus urbi
Iminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii; immaniſque columnas
Rupibus excidunt, ſcænis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub ſole labor; cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt!
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſæptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbræ,
Quo primum jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrarat, caput acris equi. ſic nam fore bello 96
Egregiam & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine divæ:

Ærea

Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes: foribus cardo ſtridebat aënis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit. hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & adflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens, dum quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur; videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrimans, Quis jã locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus. ſunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrimæ rerum: & mentem mortalia tangunt.
Solve metus. feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus:
Hac Phryges; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrimans: primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardentiſque avertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Troiæ Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer, atque inpar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. huic cervixq; comæq; trahuntur
Per terram, & verſa pulvis inſcribitur haſta.
97 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exa-

Digitized by Google

Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo;
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermis.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno;
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva.
Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetrá
Fert humero, gradienſque deas ſupereminet omnis:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus divæ, media teſtudine templi,
Sæpta armis, ſolioque alte ſubnixa reſedit.
Jura dabat legeſque viris: operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Cum ſubito Æneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtumque videt fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias avexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
Lætitiaque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat. 98
Diſſimulant; & nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris; claſſem quo litore linquant;
Quid veniant. cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, & templum clamore petebant.

Poſt-

Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
Juſtitiaque dedit gentis frenare ſuperbas;
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignis;
Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
Œnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit.
Cum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penituſque procacibus auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit. huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominũ,quæve hũc tã barbara morẽ
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major & armis.
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus, officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat: ſunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
99 Et ſilvis aptare trabes, & ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus;
Sin abſumta ſalus, & te, pater optime Teucrũm,

Pon-

Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iüli;
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demiſſa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri: ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Troiæ neſciat urbem,
Virtuteſque viroſque, aut tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt. ſubducite naves.
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe noto conpulſus eodem
Adforet Æneas! equidem per litora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſilvis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior Ænean conpellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides: claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit,
Os humeroſque deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genetrix, lumenque juventæ 100
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.

Quale

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſque lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam adloquitur, cunctiſque repente
Inproviſus ait: Coram, quem quæritis, adſum
Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo, ſocias. grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quicquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dî tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;
Semper honos,nomenque tuum,laudeſque manebunt:
Quæ me cumque vocant terræ. ſic fatus,amicum
Ilionea petit dextra, lævaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido;
Caſu deinde viri tanto. & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis inmanibus adplicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem,
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab ſtirpe volebat.
Quare agite ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris.

Me

Digitized by Google

Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat. ſimul Ænean in regia ducit
Tecta: ſimul divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pinguis centum cum matribus agnos
Munera, lætitiamque dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad navis præmittit Achatem,
Aſcanio ferat hæc; ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad navis tendebat Achates.
At Cytherea novas artis, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſq; bilinguis.
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis adſatur Amorem:

Digitized by Google

Nate, meæ vires, mea magna potentia ſolus,
102 Nate, patris ſummi qui tela Typhoëa temnis;
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia. haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor; ne quo ſe numine mutet:
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat; mea maxima cura;
Dona ferens pelago, & flammis reſtantia Troiæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam:
Ne qua ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regalis inter menſas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis caræ genetricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iüli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Inrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci adſpirans conplectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea conpoſuit ſponda, mediamque locavit.
Jam pater Æneas, & jam Trojana juventus

Con-

Digitized by Google

Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantelia villis. 103
Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ; mirantur Iülum,
Flagranteſque dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix peſti devota futuræ
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa, & puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi conplexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi inplevit genitoris amorem;
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fovet, inſcia Dido
Inſidat quantus miſeræ deus. at memor ille
Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jam pridem reſides animos deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque popoſcit,
Inplevitque mero, pateram: quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. tum facta ſilentia tectis:
Juppiter, (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem Troiaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque huius meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno.
Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.

Digitized by Google

Dixit, & in menſam laticum libavit honorem,
Primaque libato ſummo tenus adtigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans. Ille inpiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.
104 Poſt alii proceres. cithara crinitus Iöpas
Perſonat aurata, docuit quem maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, ſoliſque labores;
Unde hominũ genus,&pecudes;unde imber,& ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tinguere ſoles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſu Tyrii, Troëſque ſequuntur.
Nec non & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis:
Nunc,quales Diomedis equi;nunc, quantus Achilles.
Immo age, & à prima, dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos. nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas.

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER II.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixei
Temperet à lacrimis? & jam nox humida cælo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Troiæ ſupremum audire laborem;
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuq;refugit;
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi 105
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum divina Palladis arte
Ædificant, ſectaque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant, ea fama vagatur.

Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penituſque cavernas
Ingentis uterumque armato milite conplent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in litore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ. juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, lituſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acie certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, ſeu jam Troiæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul, O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulixes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros;
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error. equo ne credite, Teucri.
Quidquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentis.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
106 In latus, inque feri curvam conpagibus alvum
Contorſit. ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.

Et,

Digitized by Google

Et, ſi fata deûm, ſi mens non læva fuiſſet,
Inpulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Troiaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Troiamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Troiana juventus
Circumfuſa ruit, certantque inludere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnis.
Namque, ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi déniq; reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus: & ſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, conpreſſus & omnis
Inpetus. hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret, quæ ſit fiducia capto.
[Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.]
Cuncta equidẽ tibi, rex, (fuerit quodcũque,) fatebor,
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum. nec, ſi miſerum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque inproba finget.
Fando aliquod ſi forte tuas pervenit ad auris
Belidæ nomen Palamedis, & inclita fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis. 107
Dum ſtabat regno incolumis, regumque vigebat
Conciliis; & nos aliquod nomenque decuſque

Geſſimus. invidia poſtquam pellacis Ulixei
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios umquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Ulixes
Criminibus terrere novis: hinc ſpargere voces
In volgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquã ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnis uno ordine habetis Achivos,
Idque audire ſat eſt; jamdudum ſumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus ſcitari & quærere cauſſas,
Ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque utinam! ſæpe illos aſpera ponti
Interclusit hiems, & terruit auſter euntis.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus. iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Cum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. volgi quæ vox ut venit ad auris,
Obſtupuere animi, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
108 Protrahit in medios: quæ ſint ea numina divûm
Flagitat. & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.

Bis

Digitized by Google

Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Conpoſito rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Adſenſere omnes: &, quæ ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulcis natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te, per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtet adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum: miſerere animi non digna ferentis.
His lacrimis vitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas atque arta levari
Vincla jubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Graios;
Noſter eris: mihique hæc ediſſere vera roganti.
Quo molem hanc inmanis equi ſtatuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis inſtructus & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos, æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque deûm, quas hoſtia geſſi;
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves 109
Troia fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.

Omnis

Omnis ſpes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: inpius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulixes,
Fatale adgreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Conripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublabſa referri
Spes Danaûm: fractæ vires, averſa deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit: terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens haſtamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago & curvis ſecum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deoſque parant comites, pelagoque remenſo
Inproviſi aderunt. ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuere; nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen inmenſam Calchas adtollere molem
Roboribus textis, cæloque educere juſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,
Tum magnum exitium (quod di prius omen in ipſum
Convertant) Priami imperio Phrygibuſque futurum.
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
Ultro Aſiam magno Pelopea ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis perjurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimiſque coactis,
110 Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non

Non anni domuere decem, non millæ carinæ.
Hic aliud majus miſeris multoque tremendum
Obicitur magis, atque inprovida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta,
(Horreſco referens) inmenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta jubæque
Sanguineæ exſuperant undas: pars cetera pontum
Pone legit, ſinuantque inmenſa volumine terga.
Fit ſonitus, ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
Ardentiſque oculos ſuffecti ſanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exſangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Inplicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Conripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati ſuperant capite & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini labſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque deæ, clipeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor: & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque divæ
Numina conclamant.

Divi-

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
III Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subiciunt labſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis. pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans inlabitur urbi.
O patria, ô divûm domus Ilium, & inclita bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen inmemores cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora dei juſſu, non umquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos conplectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia lunæ,
Litora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat: fatiſque deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore promunt.
Theſſandrus Stheneluſque duces, & dirus Ulixes,
Demiſſum labſi per funem, Acamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,
Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epëos,
Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles, portiſque patentibus omnis
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divûm gratiſſima ſerpit.

In ſomnis, ecce, ante oculos mæſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis. 112
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore; qui redit exuvias indutus Achillei,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crinis,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. ultro flens ipſe videbar
Conpellare virum, & mæſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ, ſpes ô fidiſſima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Exſpectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus! quæ cauſſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros: ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ Priamoque datum. ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites. his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
Et magis atque magis, quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus; armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque adrectis auribus adſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Ster-

Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores;
Præcipiteſque trahit ſilvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum vero manifeſta fides, Danaûmque pateſcunt
Inſidiæ. jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
113 Volcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi. furor iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achivûm,
Panthus Othryades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque amens ad litora tendit.
Quo res ſumma loco, Panthu? quam prendimus arcē?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ. fuimus Troës; fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Juppiter Argos
Tranſtulit. incenſa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alii bipatentibus adſunt,
Milia quot magnis umquam venere Mycenis:
Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti, ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Othryadæ dictis & numine divûm
In flammas & in arma feror: quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maxumus armis
Æpytus: oblati per lunam Hypaniſque Dymaſque:
Et lateri adglomerant noſtro: juveniſque Corœbus
Mygdo-

Digitized by Google

Mygdonides. illis ad Troiam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat.
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierit.
Quos ubi confertos audere in prœlia vidi; 114
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido
Certa ſequi; (quæ ſit rebus fortuna videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Di, quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis urbi
Incenſæ. moriamur, & in media arma ruamus.
Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos inproba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis; per tela, per hoſtis
Vadimus haud dubiam in mortem: mediæq; tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut poſſit lacrimis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & relligioſa deorum
Limina. nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
Victoreſque cadunt Danai. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus ſe, Danaûm magna comitante caterva,
Androgeus offert nobis, ſocia agmina credens
Inſcius; atque ultro verbis conpellat amicis:
Feſtinate viri. nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum à navibus itis?
Dixit, & extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delabſus in hoſtis:

Ob-

Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Inproviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Adtollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeus viſu tremefactus abibat.
Inruimus, denſis & circumfundimur armis;
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus. adſpirat primo fortuna labori.
Atque hic ſucceſſu exſultans animiſque Corœbus,
O ſocii, quæ prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clipeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. ſic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clipeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus inmixti Danais haud numine noſtro;
Multaque per cæcam congreſſi prœlia noctem
Conſerimus: multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis, & litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus à templo Caſſandra adytiſque Minervæ,
Ad cælum [illegible]endens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam [illegible] palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Corœbus,
Et ſeſe medium injecit periturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes,
Armorum facie & Graiarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu atque ereptæ virginis ira
Undi-

Digitized by Google

Undique conlecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus omnis.
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyruſque Notuſque & lætus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſilvæ, ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Adparent: primi clipeos mentitaque tela 116
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero. primuſque Corœbus
Peneleï dextra, divæ armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Dis aliter viſum. pereunt Hypaniſque Dymaſque
Confixi à ſociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm; &, ſi fata fuiſſent,
Ut caderem, meruiſſe manu. divellimur inde:
Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulixi,
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentis
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clipeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt: prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turris ac tecta domorum
Culmina convellunt (his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt. alii ſtrictis mucronibus imas

125

Digitized by Google

Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat:
Evado ad ſummi faſtigia culminis: unde
117 Tela manu miſeri jactabant inrita Teucri.
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troia videri,
Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra,
Adgreſſi ferro circum, qua ſumma labantis
Juncturas tabulata dabant; convellimus altis
Sedibus, inpulimuſque, ea labſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina late
Incidit. aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus
Exſultat telis, & luce coruſcu aĕna.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis novus exuviis nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos conrepta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos: jamque exciſa trabe firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Adparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
Adparent Priami & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantis in limine primo.

Ac

At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur; penituſque cavæ plangoribus ædes
Femineis ululant. ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, neque ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Inmiſſi Danai, & late loca milite conplent.
Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles, 118
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omnis
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemũ,geminoſq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam,centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis.
Forſitan &, Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis uti captæ caſum, convolſaque vidit
Limina tectorum,& medium in penetralibus hoſtem;
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtis.
Ædibus in mediis nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra conplexa Penates.
Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & divom amplexæ ſimulacra ſedebant.
Ipſum autem ſumtis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit; Quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Inpulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis

Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnis:
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longævum in ſede locavit.
Ecce autem elabſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtis
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius. illum ardens infeſto volnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamque manu tenet, & premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
119 Hic Priamus, quamquã in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Dî, ſi qua eſt cælo pietas, quæ talia curet,
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exſangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque inbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protenus ære repulſum,
Et ſummo clipei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori. illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo labſantem ſanguine nati,
Inplicuitque comam læva; dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, & prolabſa videntem
Pergama; tot quondã populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ, jacet ingens litore truncus,

Avol-

Digitized by Google

Avolſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primum ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem. ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iüli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Jamque adeo ſuper unus eram: cum limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti. 120
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Troiæ & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriaſque Mycenas
Aſpiciet, partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natoſque videbit,
Iliadum turba & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita. namque etſi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Exſtinxiſſe nefas tamen, & ſumſiſſe merentis
Laudabor pœnas; animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, & furiata mente ferebar;
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam; qualiſque videri
Cælicolis, & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque hæc inſuper addidit ore:

Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnis undique Graiæ
Circum errant acies: &, ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris. divom inclementia, divom
Has evertit opes, ſternitque à culmine Troiam.
(Aſpice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa)
121 Hic, ubi disjectas moles, avolſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque à ſedibus urbem
Eruit. hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arcis Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens & Gorgone ſæva.
Ipſe pater Danais animos vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, nate, fugam; finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat: & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Troiæ
Numina magna deûm.
Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignis
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat;

Vol-

Volneribus donec paullatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avolſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtis
Expedior. dant tela locum, flammæque recedunt.
Atque ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos; genitor, quẽ tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam;
Abnegat exciſa vitam producere Troia,
Exſiliumque pati. Vos, ô, quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
s agitate fugam.
…e ſi cælicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes. ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic ô, ſic poſitum adfati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam. miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet. facilis jactura ſepulcri. 122
Jam pridem inviſus divis, & inutilis annos
Demoror: ex quo me divom pater atque hominũ rex
Fulminis adflavit ventis, & contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrimis, conjuxque Creüſa,
Aſ…niuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
C…cta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque & ſedibus hæret in îſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Troiæ
Teque tuoſque juvat: patet iſti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtrũcat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, ut mediis hoſtem in penetralibus, utque

Digitized by Google

Aſcanium, patremque meum, juxtaque Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reviſam
Prœlia. numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus, clipeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem conplexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iülum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis.
Hanc primum tutare domum. cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitum, dictuq; oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, mæſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iüli
123 Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus igneis.
At pater Anchiſes, oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit:
Juppiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos; hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater; atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit lævum, & de cælo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſilva,
Signantemque vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Adfaturque deos, & ſanctum ſidus adorat.
Jam jam nulla mora eſt. ſequor, &, qua ducitis, adſum.

Dî

Dî patrii, ſervate domum, ſervate nepotem:
Veſtrum hoc auguriũ, veſtroque in numine Troia eſt.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici inponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit:
Quo res cumq; cadent, unum & commune periclum,
Una ſalus ambobus erit. mihi parvus Iülus
Sit comes, & longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus;
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me, bello è tanto digreſſum & cæde recenti, 124
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis;
Succedoque oneri. dextræ ſe parvus Iülus
Inplicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis:
Pone ſubit conjux. ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ: ſonus excitat omnis
Suſpenſum,& pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemq; videbar
Evaſiſſe viam; ſubito cum creber ad auris
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens, Nate,exclamat, fuge,nate;propinquant.
Ardentis clipeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. namque avia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum;

Heu

Digitized by Google

Heu miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum; nec poſt oculis eſt reddita noſtris:
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris ſedemque ſacratam
Venimus. hic demum conlectis omnibus una
Defuit; & comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſemque patrem, Teucroſq; Penates
Commendo ſociis, & curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnis, omnemque reverti
Per Troiam; & rurſus caput objectare periclis.
Principio muros obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto; & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
125 Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. inruerant Danai, & tectũ omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur: exſuperant flammæ: furit æſtus ad auras.
Procedo, & Priami ſedes arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulixes
Prædam adſervabant. huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur. pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quin etiam voces jactare per umbram
Inplevi clamore vias, mæſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans iterumque iterumq; vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.

Digitized by Google

Obſtupui,ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic adfari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine divom
Eveniunt. nec te hinc comitem aſportare Creüſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exſilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Et terram Heſperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virûm, leni fluit agmine Thybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjunx
Parta tibi. lacrimas dilectæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, & divæ Veneris nurus:
Sed me magna deûm genetrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit,lacrimantem & multa volentem 126
Dicere deſeruit, tenuiſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra conprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumta nocte reviſo.
Atque hic ingentem comitum adfluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum; matreſque, viroſque,
Conlectam exſilio pubem, miſerabile vulgus:
Undique convenere, animis opibuſque parati;
In quaſcumque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem; Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER III.

POSTQUAM res Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia;
Diverſa exſilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur divûm, claſſemque ſub ipſa
Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ;
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur;
Contrahimuſque viros. vix prima inceperat æſtas;
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat:
Litora cum patriæ lacrimans portuſque relinquo,
Et campos ubi Troia fuit. feror exſul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & magnis dîs.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo;
Hoſpitium antiquum Troiæ, ſociique Penates,
127 Dum Fortuna fuit. feror huc, & litore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:

Ænea-

Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum: ſuperoque nitentem
Cælicolûm regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſilvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coït formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſſas penitus tentare latentis:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtis,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Adgredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad auris:
Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto:
Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi; cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & Fortuna receſſit, 128

Res

Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames? poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra deûm refero; &, quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra;
Linqui pollutum hoſpitium, & dare claſſibus auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Adgeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ,
Cæruleis mæſtæ vittis atraque cupreſſo;
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animamque ſepulcro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat auſter in altum;
Deducunt ſocii navis, & litora conplent.
Provehimur portu: terræque urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægeo:
Quam pius arquitenens, oras & litora circum
Errantem, Gyaro è celſa Myconoque revinxit,
Inmotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit. egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos,
Vittis & ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchiſen adgnovit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.
Da propriam, Thymbræe, domum: da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem. ſerva altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaûm atque inmitis Achilli.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium; atque animis inlabere noſtris.
Vix

Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente, 129
Liminaque, lauruſque dei; totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis.
Summiſſi petimus terram, & vox fertur ad auris:
Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia: & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt;
Quo Phœbus vocet errantis, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto;
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum eſt advectus ad oras.
Optavitque locum regno. nondum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
Hinc Mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris:
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, &, divom ducunt qua juſſa, ſequamur:
Placemus ventos, & Gnoſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu: modo Juppiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque litora Cretæ:
Hoſte vacare domos, ſedeſque adſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
Bacchatamq; jugis Naxon, viridemq; Donyſam,

Olea-

Olearon, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamque voco, & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque adtollere tectis.
Jamque fere ſicco ſubductæ litore puppes,
Connubiis arviſque novis operata juventus;
Jura domoſque dabam: ſubito cum tabida membris,
Conrupto cæli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut ægra trahebant
Corpora. tum ſterilis exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ Phœbumque remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam feſſis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quo vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat.
Effigies ſacræ divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum à Troia, mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos adſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, qua ſe
Plena per inſertas fundebat luna feneſtras.
Tum ſic adfari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit; & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti;
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor:
Idem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes. non hæc tibi litora ſuaſit

De-

Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.
Œnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem. 131
Hæ nobis propriæ ſedes; hinc Dardanus ortus,
Iaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terraſque require
Auſonias. Dictæa negat tibi Juppiter arva.
Talibus adtonitus viſis, ac voce deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cælum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis caſus Caſſandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro;
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait: & cuncti dicto paremus ovantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, paucisque relictis
Vela damus, vaſtumque cava trabe currimus æquor:
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Adparent terræ, cælum undique & undique pontus:
Tum mihi cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem hiememq; ferens; & inhorruit unda tenebris,
Continuo venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora. diſperſi jactamur gurgite vaſto.

Involvere diem nimbi, & nox humida cælum
Abſtulit. ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere cælo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
132 Tris adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me litora primum
Accipiunt.Strophades Graio ſtant nomine dictæ,
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ, Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis & ira deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum voltus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus; ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Inruimus ferro, & divos ipſumque vocamus
In prædam partemque Jovem. tum litore curvo
Exſtruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico labſu de montibus adſunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Inmundo: tum vox tætrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo ſub rupe cavata,
Arboribus clauſa circum atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cæli cæciſque latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis:

Pol-

Polluit ore dapes. ſociis tunc, arma capeſſant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſis, & ſcuta latentia condunt.
Ergo ubi dilabſæ ſonitum per curva dedere
Litora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo. invadunt ſocii, & nova prœlia tentant,
Obſcænas pelagi ferro fœdare volucres. 133
Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo
Accipiunt; celerique fuga ſub ſidera labſæ
Semeſam prædam & veſtigia fœda relinquont.
Una in præcelſa conſedit rupe Celæno
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias inſontis pellere regno?
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames noſtræque injuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit: & in ſilvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Deriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibuſque jubent expoſcere pacem,
Sive deæ, ſeu ſint diræ obſcænæque volucres.
Et pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat; meritoſque indicit honores.
Dî, prohibete minas: dî, talem avertite caſum:
Et placidi ſervate pios. tum litore funem
Deripere, excuſſoſque jubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: ferimur ſpumantibus undis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabat.

Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithacæ Laërtia regna,
Et terram altricem ſævi exſecramur Ulixi.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur. ſtant litore puppes.
134 Ergo inſperata tandem tellure potiti
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii. juvat evaſiſſe tot urbis
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtis.
Interea magnum ſol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus aſperat undas.
Ære cavo clipeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protenus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſque potitum:
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui; miroque incenſum pectus amore,
Conpellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſis & litora linquens.
Sollemnis cum forte dapes, & triſtia dona,
Ante urbem in luco falſi Simoëntis ad undam
Libabat cineri Andromache, Maniſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas cauſſam lacrimis ſacraverat aras.

Ut

Ut me conſpexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
Deriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? viviſne? aut ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? dixit, lacrimaſque effudit, & omnem
Inplevit clamore locum. vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hiſco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis Fortuna reviſit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori, quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patria incenſa, diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemque ſuperbum
Servitio enixæ tulimus. qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionen Lacedæmonioſque Hymenæos,
Me famulo famulamque Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum Furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quiſnam ignarum noſtris deus adpulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura?
Quem tibi jam Troia * * * *
Ecqua tamen puero eſt amiſſæ cura parentis?

Ecquid in antiquam virtutem animoſque virilis
Et pater Æneas & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrimans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus: cum ſeſe à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter ſingula fundit.
Procedo, & parvam Troiam, ſimulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnoſco, Scææque amplector limina portæ.
136 Nec non & Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Inpoſitis auro dapibus; pateraſque tenebant.
Jamque dies, alterque dies proceſſit; & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus auſtro.
His vatem adgredior dictis, ac talia quæſo:
Troiugena interpres divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii laurus, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ:
Fare age (namq; omnem curſum mihi proſpera dixit
Relligio, & cuncti ſuaſerunt numine divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novom dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & triſtis denuntiat iras,
Obſcænamque famem) quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores?
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem divûm, vittaſque reſolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit:
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate dea, (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata deûm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres

Æquo-

Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis. prohibent nam cetera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Ææxque inſula Circes,
Quam tuta poſſis urbem conponere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus 137
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati:
Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Narycii poſuerunt mœnia Locri,
Et Sallentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in litore ſolves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter ſanctos ignis in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
Læva tibi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.

Hæc loca vi quondam, & vaſta convolſa ruina
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt; cum protenus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & urbis
Litore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævom inplacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, & navis in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema inmani corpore piſtris,
138 Delphinum caudas utero conmiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris inplet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum
Prædicam; & repetens iterumque iterumq; monebo.
Juno[illegible]s magnæ primum prece numen adora:
Juno[illegible] cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis. ſic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem,
Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſilvis;
Inſanam vatem aſpicies: quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa reliquit.
Illa manent inmota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verſo tenuis cum cardine ventus
Inpulit, & teneras turbavit janua frondis;
Num-

Digitized by Google

Numquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus inplere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas.
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque feraſque laborem,
Expediet; curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt, quæ noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad navis ferri, ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas, 139
Loricam conſertam hamis auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantis,
Arma Neoptolemi. ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo conpellat honore:
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate. quid ultra
Provehor, & fando ſurgentis demoror auſtros?
Nec minus Andromache, digreſſu mæſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtis,
Et Phrygiam Aſcanio chlamidem: nec cedit honori,
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur:

Acci-

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumēta marū
Sint, puer, & longum Andromachæ teſtentur amorē,
Conjugis Hectoreæ. cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt Fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum:
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda. effigiem Xanthi Troiamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus, melioribus (opto)
Auſpiciis; & quæ fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arva
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatas urbis olim, populoſque propinquos
140 Epiro Heſperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus; unam faciemus utramque
Troiam animis. maneat noſtros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos, paſſimque in litore ſicco
Corpora curamus. feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cælo conſtare ſereno;
Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,

Cum

Digitized by Google

Cum procul obſcuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit, implevitque mero; divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.
Dî, maris & terræ tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebeſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt ſocii, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatus in arcum;
Objectæ ſalſa ſpumant adſpergine cautes:
Ipſe latet. gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque ab litore templum.
Quatuor hic primum omen equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes: Bellum, ô terra hoſpita, portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen îdem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & frena jugo concordia ferre.
Spes & pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantis;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Grajugenûmque domos ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. adtollit ſe diva Lacinia contra,
Cauloniſque arces, & navifragum Scylaceum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exſultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.

Digitized by Google

Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.
Eripite, ô ſocii: pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas.
Lævam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in cælum curvato gurgite, & îdem
Subducta ad Manis imos deſedimus unda.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit;
Ignarique viæ Cyclopum adlabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum inmotus, & ingens
Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente favilla;
Adtollitque globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos avolſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
142 Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Inpoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis;
Et, feſſum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſilvis inmania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus; obſcuro ſed nubila cælo:
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubito è ſilvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad litora tendit.
Reſpicimus, dira illuvies, inmiſſaque barba,

Con-

Digitized by Google

Conſertum' tegumen ſpinis: at cetera Graius,
Et quondam patriis ad Troiam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul; paullum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad litora præceps
Cum fletu precibuſque tulit. Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cæli ſpirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. ſcio me Danais è claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque inmergite ponto.
Si pereo, manibus hominum periiſſe juvabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur; quæ deinde agitet Fortuna, fateri.
Ipſe pater dextrã Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
Nomen Achemenides, Troiam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam Fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Inmemores ſocii vaſto Cyclopis in antro 143
Deſeruere. domus ſanie dapibuſque cruentis,
Intus opaca, ingens. ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera, (Dî, talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu adfabilis ulli,
Viſceribus miſerorum & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro,
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque exſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & trepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud inpune quidem. nec talia paſſus Ulixes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.

Nam

Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Inmenſus, ſaniem eructans ac fruſta cruento
Per ſomnum conmixta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phœbeæ lampadis inſtar;
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat,
Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam lunæ ſe cornua lumine conplent,
Cum vitam in ſilvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.
Victum infelicem baccas lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia conluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem. huic me, quæcumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque abſumite leto.
144 Vix ea fatus erat: ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & litora nota petentem.
Monſtrũ horrendũ, informe, ingens, cui lumen ademtũ.
Trunca manum pinus regit & veſtigia firmat:
Lanigeræ comitantur oves: ea ſola voluptas,
Solamenque mali.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit:
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem;
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.

Digitized by Google

Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito; tacitique incidere funem.
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram adfectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem inmenſum tollit: quo pontus, & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque inmugiit Ætna cavernis.
At genus è ſilvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora conplent.
Cernimus adſtantis nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſilva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra juſſa monent Heleni, Scyllam atq; Charybdim
Inter utramque viam, leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori
Miſſus adeſt. vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi. 145
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: & inde
Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis numquam conceſſa moveri
Adparet Camerina procul, campique Geloi,

Inmaniſque Gela fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas oſtentat maxima longe
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus;
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & inlætabilis ora
Accipit. hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen. hic me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis nequicquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris deus adpulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat divom, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IV.

AT REGINA gravi jam dudum ſaucia cura
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos. hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum ſic unanimam adloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore, & armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum inmotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;

Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim; miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde Penatis,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Inpulit. agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotēs adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis umbras Erebi noctemque profundam,
Ante pudor quam te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit. ille habeat ſecum, ſervetque ſepulcro.
Sic effata ſinum lacrimis inplevit obortis.
147 Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua mærens carpere juventa?
Nec dulcis natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem aut manis credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum conſederis arvis?
Hinc Gætulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auſpicibus reor & Junone ſecunda
Huc curſum Iliaças vento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbē, ſoror, hanc cernes! quæ ſurgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica ſe quantis adtollet gloria rebus!
Tu modo poſce deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſſaſque innecte morandi:
Dum pelago deſævit hiems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæque rates, dum non tractabile cælum.

His

His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo:
Junoni ante omnis, cui vincla jugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora deûm pinguis ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis; pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur 148
Urbe furens: qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſilvas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Nunc media Ænean ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mæret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat. illum abſens abſentem auditque videtque:
Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ adſurgunt turres; non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cælo.

Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus: magnũ & memorabile nomen;
Una dolo divom ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam pactoſque Hymenæos
Exercemus? habes, tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſq; regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
149 Dotaliſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Juppiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem Troiaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: ſequar. Tum ſic excepit regia Juno:
Mecum erit iſte labor. nunc, qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis (adverte) docebo.
Venatum Æneas unaque miſerrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Devenient. adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,

Con-

Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non adverſata petenti
Adnuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora relinquit.
It portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exſpectant: oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygii comites, & lætus Iülus,
Incedunt. ipſe ante alios pulcherrimus omnis
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deſerit; ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros: mixtique altaria circum
Creteſque Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montis, atque invia luſtra:
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte patentis
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montiſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos curſu, jam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cælum
Incipit. inſequitur commixta grandine nimbus.

Et Tyrii comites paſſim, & Troiana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Deveniunt. prima & Tellus & pronuba Juno
Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Connubiis: ſummoque ulularunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus leti primuſque malorum
Cauſſa fuit. neque enim ſpecie famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat. hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbis;
Fama, malum qua non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, vireſque adquirit eundo;
Parva metu primo; mox ſeſe adtollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
151 Illam Terra parens, ira inritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo Enceladoque ſororem
Progenuit; pedibus celerem, & pernicibus alis.
Monſtrũ horrẽdũ, ingẽs: cui quot ſũt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit auris.
Nocte volat cæli medio terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbis;
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
Veniſſe Ænean Troiano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hiemem inter ſe luxu, quam longa, fovere
Regnorum inmemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda virûm diffundit in ora.
Protenus ad regem curſus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.

Hic

Digitized by Google

Hic Hammone ſatus rapta Garamantide Nympha,
Templa Jovi centum, latis inmania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias divûm æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis:
Juppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Femina, quæ noſtris errans in finibus urbem
Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit. 152
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantis.
Tum ſic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis:
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatiſque datas non reſpicit urbis,
Adloquere, & celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiûmque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;

Aſcanione pater Romanas invidet arces ?
Quid ſtruit ; aut qua ſpe inimica in gente moratur ?
Nec prolem Auſoniam, & Lavinia reſpicit arva ?
Naviget. hæc ſumma eſt : hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio : & primum pedibus talaria nectit
Aurea : quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. hac animas ille evocat Orco
Pallentis, alias ſub triſtia Tartara mittit ;
Dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila: jamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit ;
Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri :
Nix humeros infuſa tegit : tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
153 Conſtitit : hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit ; avi ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cælumque volabat ;
Litus arenoſum Libyæ ventoſque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Ænean fundantem arces ac tela novantem
Conſpicit : atque illi ſtellatus jaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna,
Demiſſa ex humeris : dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Continuo invadit : Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Extruis ? heu regni rerumque oblite tuarum !
Ipſe deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cælum & terras qui numine torquet :
Ipſe

Digitized by Google

hæc ferre jubet celeris mandata per auras,
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes heredis Iüli
Reſpice; cui regnum Italiæ Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
Mortalis viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas aſpectu obmutuit amens,
Adrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulciſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat adfatu? quæ prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partiſque rapit varias, perque omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt:
Mneſthea Sergeſtūque vocat, fortemque Cloanthum:
Claſſem aptent taciti, ſocios ad litora cogant; 154
Arma parent, &, quæ ſit rebus cauſſa novandis,
Diſſimulent. ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora; qui rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. eadem inpia fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur. qualis conmotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Ænean conpellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum

Poſſe

Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
Crudelis? quid ſi non arva aliena domoſque
Ignotas peteres, & Troia antiqua maneret;
Troia per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrimas, dextramq; tuam te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miſerere domus labentis, & iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eundem
Exſtinctus pudor, &, qua ſola ſidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
155 Deſtruat, aut captam ducat Gætulus Iarbas?
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſuboles, ſi quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tamen ore referret;
Non equidem omnino capta ac deſerta viderer.
Dixerat. ille Jovis monitis inmota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, numquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſſæ;
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. neq; ego hanc abſcondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis umquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte mea conponere curas;

Ur-

Digitized by Google

em Troianam primum dulciſque meorum
liquias colerem: Priami tecta alta manerent;
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt. ſi te Carthaginis arces
Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet urbis;
Quæ tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
Invidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quotiens humentibus umbris
Nox operit terras, quotiens aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis & turbida terret imago.
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres divûm Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat 156
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
Nam quid diſſimulo, aut quæ me ad majora reſervo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Nũ lacrimas victus dedit, aut miſeratus amantẽ eſt?
Quæ quibus anteferam? jam jã nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi.
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu Furiis incenſa feror! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
In-

Digitized by Google

Interpres divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis: pete regna per undas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. dabis, inprobe, pœnas.
Audiam, & hæc manis veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, ſeque ex oculis avertit & aufert;
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantē
Dicere. ſuſcipiunt famulæ, conlabſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Juſſa tamen divûm exſequitur, claſſemque reviſit.
157 Tum vero Teucri incumbunt, & litore celſas
Deducunt toto navis. natat uncta carina:
Frondentiſque ferunt remos, & robora ſilvis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis:
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus, cum litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Inprobe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando

Co-

Digitized by Google

Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum.
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras:
Puppibus & læti nautæ inpoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror, potero. miſeræ hoc tamen unum
Exſequere, Anna, mihi. ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri mollis aditus, & tempora noras.
I, ſoror, atque hoſtem ſupplex adfare ſuperbum:
Non ego cum Danais Troianam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cinerem maniſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentis.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: miſerere ſororis: 158
Quam mihi cum dederis, cumulata morte remittam.
Talibus orabat, taliſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſque viri deus obſtruit auris.
Ac velut, annoſo validam cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant, it ſtridor; & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis: &, quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas.
Mens inmota manet: lacrimæ volvuntur inanes.

Tum

Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cæli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat;
Vidit, turicremis cum dona inponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcenum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Viſa viri; nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta piorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſerta quærere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplicis ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcænis agitatus Oreſtes;
Armatam facibus matrem & ſerpentibus atris
159 Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus ſecum ipſa modumque
Exigit, &, mæſtam dictis adgreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
Inveni, germana, viam, (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta, ſolemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum;
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos:
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos;

Spar-

Digitized by Google

Spargens humida mella ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentis,
Quas velit; aſt aliis duras inmittere curas:
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manis. mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor, cara, deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artis.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Inpius, exuviaſque omnis, lectumque jugalem,
Quo perii, ſuperinponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monſtratque ſacerdos.
Hæc effata ſilet. pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.
At regina pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tædis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funerea: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crinis effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ. 160
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni:
Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur aënis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte revolſus,
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantis
Curæ numen habet, juſtumque memorque precatur.

Nos

Digitized by Google

Nox erat; & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſilvæque & ſæva quierant
Æquora: cum medio volvuntur ſidera labſu,
Cum tacet omnis ager: pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, neque umquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ: rurſuſque reſurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid ago? rurſuſne procos inriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſim toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſis atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet; ratibuſve ſuperbis
Inviſam accipiet? neſcis heu, perdita, necdum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovantis?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inferar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
161 Quin morere, ut merita es; ferroque averte dolorem.
Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitâ
Degere more feræ, talis nec tangere curas?
Non ſervata fides, cineri promiſſa Sichæo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt;

Omnia

Digitized by Google

Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque,
Et crinis flavos, & membra decora juventæ:
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec, quæ circumſtent te deinde pericula, cernis?
Demens! nec zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſævaſque videbis
Conlucere faces, jam fervere litora flammis;
Si te his adtigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe moras. varium & mutabile ſemper
Femina. ſic fatus nocti ſe inmiſcuit atræ.
Tum vero Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Conripit è ſomno corpus, ſocioſque fatigat:
Præcipites vigilate, viri, & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi. deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funis,
Ecce iterum ſtimulat. ſequimur te, ſancte deorum,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis ô, placiduſque juves, & ſidera cælo
Dextra feras. dixit: vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis ſimul ardor habet; rapiuntque, ruuntque;
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor.
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 162
Regina è ſpeculis, ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Litoraque, & vacuos ſenſit ſine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventiſque abſciſſa comas, Pro Juppiter ibit
Hic, ait: & noſtris inluſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite,

Ferte citi flammas , date vela , inpellite remos .
Quid loquor ? aut ubi ſum ? quæ mentem inſania mutat ?
Infelix Dido ! nunc te fata inpia tangunt .
Tum decuit, cum ſceptra dabas. en dextra fideſque!
Quem ſecum patrios ajunt portare Penatis :
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem !
Non potui abreptum divellere corpus , & undis
Spargere ? non ſocios , non ipſum abſumere ferro
Aſcanium , patriiſque epulandum adponere menſis ?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna . fuiſſet .
Quem metui moritura ? faces in caſtra tuliſſem ,
Inpleſſemque foros flammis , natumque patremque
Cum genere exſtinxem , memet ſuper ipſa dediſſem .
Sol , qui terrarum flammis opera omnia luſtras ,
Tuque harum interpres curarum , & conſcia Juno ,
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbis ,
Et Diræ ultrices , & dî morientis Eliſſæ ,
Accipite hæc , meritumque malis advertite numen ,
Et noſtras audite preces . ſi tangere portus
Infandum caput ac terris adnare neceſſe eſt ,
Et ſic fata Jovis poſcunt ; hic terminus hæret :
At bello audacis populi vexatus & armis ,
Finibus extorris , conplexu avolſus Iüli ,
Auxilium inploret , videatque indigna ſuorum
Funera : nec , cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit , regno aut optata luce fruatur :
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
163 Hæc precor : hanc vocem extremam cum ſanguine fundo .
Tum vos , ô Tyrii , ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis , cinerique hæc mittite noſtro
Munera . nullus amor populis , nec fœdera ſunto .
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor ,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos ,

Nunc

Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires:
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Inprecor, arma armis: pugnent ipſique nepoteſque.
Hæc ait, & partis animum verſabat in omnis;
Inviſam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem adfata Sichæi;
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara, mihi, nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum & monſtrata piacula ducat:
Sic veniat. tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere eſt animus, finemque inponere curis;
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis inmanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementis
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus inrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic, poſtquam Iliacas veſtis notumque cubile
Conſpexit, paullum lacrimis & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba:
Dulces exuviæ, dum fata deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis.
Vixi, &, quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui: mea mœnia vidi:
Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi:
Felix, heu nimium felix, ſi litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ! 164
Dixit, &, os inpreſſa toro, Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.

Dixerat. atque illam media inter talia ferro
Conlabſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, & femineo ululatu
Tecta fremunt: reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter, quam ſi inmiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes aræque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi
Voce deos, ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Exſtinxſti me teque, ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. date volnera lymphis
Abluam, &, extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. ſic fata gradus evaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa gravis oculos conata adtollere, rurſus
Deficit. infixum ſtridit ſub pectore volnus.
Ter ſeſe adtollens cubitoque adnixa levavit:
Ter revoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſivit cælo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem,
Difficiliſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexoſque reſolveret artus.
165 Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore,
Non-

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cælum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo ſole colores,
Devolat, & ſupra caput adſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextra crinem ſecat. omnis & una
Dilabſus calor, atque in ventos vita receſſit.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER V.

INTEREA medium Æneas jam claſſe tenebat
Certus iter, fluctuſque atros aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ jam infelicis Eliſſæ
Conlucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſſa latet: duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique, & undique cælum:
Olli cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem hiememq;ferens,& inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? ſic deinde locutus
Conligere arma jubet,validiſq; incumbere remis;
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, ſi mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cælo.

Mu-

Mutati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum 166
Sufficimus. ſuperat quoniam Fortuna, ſequamur:
Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.
Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an ſit mihi gratior ulla,
Quove magis feſſas optem dimittere navis,
Quam quæ Dardaniũ tellus mihi ſervat Aceſten,
Et patris Anchiſæ gremio conplectitur oſſa?
Hæc ubi dicta, petunt portus: & vela ſecundi
Intendunt zephyri. fertur cita gurgite claſſis:
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis & pelle Libyſtidis urſæ:
Troïa Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. verum non inmemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cum primo ſtellas Oriente fugarat
Clara dies; ſocios in cœtum litore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine divûm,
Annuus exactis conpletur menſibus orbis,
Ex quo relliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mæſtaſque ſacravimus aras.
Jamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic dî voluiſtis) habebo.
Hunc ego, Gætulis agerem ſi Syrtibus exſul,
Argolicove mari deprenſus, & urbe Mycenæ;
Annua vota tamen ſollemniſque ordine pompas
Exſequerer; ſtrueremque ſuis altaria donis.

Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine divûm
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & lætum cuncti celebremus honorem:
167 Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra quotannis
Urbe velint poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Aceſtes
Dat numero capita in navis. adhibete Penatis
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſque ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritæque exſpectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto,
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cetera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho,
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancta parens: iterum ſalvete recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræque paternæ.
Non licuit finis Italos fataliaque arva,
Non tecum Auſonium, quicumque eſt, quærere Thybrim.
Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, labſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo ſole colores.

Ob-

Digitized by Google

Obſtupuit viſu Æneas. ille agmine longo
Tandem inter pateras, & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet: cædit quinas de more bidentis, 168
Totque ſues, totidem nigrantis terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, maniſque Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine aëna locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt veribus prunas, & viſcera torrent.
Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Aceſtæ
Excierat. læto conplerant litora cœtu
Viſuri Æneadas, pars & certare parati.
Munera principio ante oculos circoque locantur
In medio ſacri tripodes, virideſque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talentum:
Et tuba conmiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor, ex omni delectæ claſſe, carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Mēmî,
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Inpellunt; terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloanthus
Cærulea: genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim

Fru-

Digitized by Google

Fluctibus, hiberni condunt ubi ſidera cori:
Tranquillo ſilet, inmotaque adtollitur unda
Campus & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
169 Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtroque decori.
Cetera populea velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis:
Intenti exſpectant ſignum, exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque adrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Convolſum remis roſtriſque tridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Conripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic inmiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virûm, ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus: vocemque incluſa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primiſque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde
Cloanthus
Conſequitur, melior remis: ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centaurusque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc una ambæ junctiſque feruntur
Frontibus, & longa ſulcant vada ſalſa carina.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant:
Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor
Re-

Rectorem navis conpellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige greſſum.
Litus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes;
Altum alii teneant. dixit. ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diverſus abis? iterum pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ ſcopuloſque ſonantis
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrimis caruere genæ. ſegnemque Menœten,
Oblitus decoriſque ſui ſociûmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte, Menœtes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus
Sergeſto Mneſtheique, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partim roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii; Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus uſi,
Iönioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus,neque vincere certo.
Quamquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune, dediſti.

Ex-

Extremos pudeat rediiſſe. hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum. tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Adtulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
171 Obnixi crepuere, inliſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque trudes, & acuta cuſpide contos
Expediunt; fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito conmota columba,
Cui domus & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre labſa quieto
Radit iter liquidum, celeris neque conmovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Æquora: ſic illam fert inpetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur. cedit: quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urguet.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus, & partũ indignantur honorem,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.

Et ſors æquatis cepiſſent præmia roſtris:
Ni, palmas ponto tendens utraſque, Cloanthus
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:
Dî, quibus imperium eſt pelagi, quorũ æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereïdum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. illa noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis, 172
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in navis ternos optare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Velocis jaculo cervos curſuque fatigat
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes: ſævitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, conixi humeris. indutus at olim
Demoleus curſu palantis Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas;
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.

Jam-

Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Cum ſævo è ſcopulo multa vix arte revolſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Inriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus:
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus adtollens; pars volnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & velis ſubit oſtia plenis.
173 Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus Pholoë, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undiq; curvis
Cingebant ſilvæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum milibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mixtique Sicani,
Niſus & Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique juventa;
Niſus amore pio pueri. quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron: quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadio Tegeææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes Helymus Panopeſq;,
Adſueti ſilvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:

Acci-

Digitized by Google

Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentis:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Cnoſſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos. tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis: lato quam circumplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt,
Effuſi nimbo ſimiles: ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocior alis. 174
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elabſus prior, ambiguumque relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo, feſſique ſub ipſam
Finem adventabant; levi cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: cæſis ut forte juvencis
Fuſus humum viridiſque ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit inmundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens.
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic

Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus inplet;
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrimæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magna proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas, Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri; & palmam movet ordine nemo:
Me liceat caſus miſerari inſontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli inmane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus aureis.
Hic Niſus, Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, Fortuna inimica tuliſſet.
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. riſit pater optimus olli,
Et clipeum efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc ſi cui virtus animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis adtollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque juvencum;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora; continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten inmani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit,
Oſten-

Digitized by Google

Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proxumus ut viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis deus ille, magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis? 176
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque inprobus iſte
Exſultat fidens, ſi nunc foret illa juventas:
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Veniſſem: nec dona moror. ſic deinde locutus,
In medium geminos inmani pondere cæſtus
Projecit; quibus acer Eryx in prœlia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi. tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnis ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimus Anchiſiades & pondus & ipſa
Huc illuc vinclorum inmenſa volumina verſat.
Tum ſenior talis referebat pectore voces:
Quid, ſi quis cæſtus ipſius & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?

Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus;
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdũ
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto:
Solve metus, & tu Troianos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus,magna oſſa lacertoſq;
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo adrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Inmiſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
177 Ille pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hic membris & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe volnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus,erratque auris & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub volnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque inmotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum; & variis adſultibus inritus urguet.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elabſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit; & ultro
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Con-

Digitized by Google

Concidit:ut quondam cava concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cælo, primuſque adcurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans adtollit amicum.
At non tardatus caſu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies. quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis;
Sed finem inpoſuit pugnæ, feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis? 178
Cede deo. dixitque, & prœlia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore ejectantem, mixtoſque in ſanguine dentis,
Ducunt ad navis; galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite, Teucri;
Et mihi quæ fuerint juvenali in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ, duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque inliſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſq; tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper talis effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorē animam pro morte Daretis

Digitized by Google

Perſolvo : hic victor cæſtus artemque repono.
Protenus Æneas celeri certare ſagitta
Invitat, qui ſorte velint ; & præmia ponit :
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri : dejectamque ærea ſortem
Accepit galea : & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnis exit locus Hippocoontis :
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime, frater,
Pandare : qui quondam, juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes ;
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
179 Primaque per cælum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucris diverberat auras :
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
Alta petens : pariterque oculos telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit : nodos & vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
Jam vacuo lætam cælo ſpeculatus ; & alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Ætheriis, fixamque refert delabſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes :

Qui

Qui tamen aërias telum contendit in auras,
Oſtentans artemque pater, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubitum objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum. docuit poſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuiſque receſſit
Conſumta in ventos: cælo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt crinemque volantia ſidera ducunt.
Adtonitis hæſere animis, Superoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas, ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honores.
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis,
Cratera inpreſſum ſignis: quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnis victorem adpellat Aceſten. 180
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori;
Quamvis ſolus avem cælo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque inpubis Iüli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, &, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentis.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis euntis
Trinacriæ mirata fremit Troiæque juventus.

Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt præfixo haſtilia ferro:
Pars levis humero pharetras. it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tris equitum numero turmæ, terniq; vagantur
Ductores: pueri bis ſeni quemque ſecuti
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis; veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus, formaque ante omnis pulcher Iülus
Sidonio eſt invectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque ruentes
Dardanidæ; veterumque adgnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum oculoſque ſuorum
181 Luſtravere in equis; ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſolvere choris, rurſuſque vocati
Convertere vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbis
Inpediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis:
Et nunc terga fuga nudant; nunc ſpicula vertunt
Infenſi: facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & inremeabilis error.

In-

Haud alio Teucrûm nati veſtigia curſu
Inpediunt, texuntque fugas & prœlia ludo,
Delphinum ſimiles:qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque ſecant,luduntq; per undas.
Hunc morem curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, Longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos: hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem:
Troiaque nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hinc primum Fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſollemnia ludis,
Irim de cælo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem, ventoſque adſpirat eunti
Multa movens,nec dum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & litora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum 182
Pontum aſpectabant flentes. Heu tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque deæ veſtemque reponit.
Fit Beroë, Tmarii conjux longæva Dorycli;
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent:
Ac ſic Dardanidûm mediam ſe matribus infert:
Ô miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad letum patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infelix, cui te exitio Fortuna reſervat?
Septima poſt Troiæ excidium jam vertitur æſtas,
Cum freta, cum terras omnis, tot inhoſpita ſaxa

Sideraque emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.
Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates;
Nullane jam Troiæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnis Xanthum & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentis dare viſa faces: Hic quærite Troiam,
Hic domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quatuor aræ
Neptuno. deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et jacit. adrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. hic una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis, non hæc Rhœteïa, matres,
Eſt Dorycli conjux. divini ſigna decoris,
Ardentiſque notate oculos; qui ſpiritus illi,
Qui voltus, vociſve ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Ægram, indignantem, tali quod ſola careret
183 Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres, primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ ſpectare ratis, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
Cum dea ſe paribus per cælum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero adtonitæ monſtris, actæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta faceſque
Conjiciunt. furit immiſſis Volcanus habenis
Tranſtra per & remos, & pictas abiete puppis.

Nun-

Nuntius Anchiſæ ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert navis Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtris
Ducebat; ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quo nunc,quo tenditis, inquit,
Heu miſeræ cives? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argivûm, veſtras ſpes uritis. en ego veſter
Aſcanius: galeam ante pedes projecit inanem;
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas,ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt; ſilvaſque, & ſicubi concava furtim
Saxa, petunt. piget incepti, luciſque, ſuoſque
Mutatæ adgnoſcunt, excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum, lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, & tendere palmas:
Juppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Troianos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi 184
Nunc, pater, & tenuis Teucrûm res eripe leto.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſque nigerrimus auſtris:
Inplenturque ſuper puppes; ſemuſta madeſcunt
Robora. reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatæ à peſte carinæ.

At

At pater Æneas, caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentis nunc illuc pectore curas
Mutabat verſans, Siculiſne reſideret arvis
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Ænean ſolatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit: ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, & conjunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incepti rerumque tuarum eſt:
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres,
Et quicquid tecum invalidum metuenſque pericli eſt,
Delige, & his habeant terris, ſine, mœnia feſſi:
Urbem adpellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum vero in curas animum diducitur omnis:
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat.
Viſa dehinc cælo facies delabſa parentis
Anchiſæ, ſubito talis effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; nate Iliacis exercite fatis;
Imperio Jovis huc venio: qui claſſibus ignem
185 Depulit, & cælo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior; lectos juvenes fortiſſima corda
Defer in Italiam. gens dura atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Averna per alta
Congreſſus pete, nate, meos. non me impia namque
Tartara habent, triſtes umbræ: ſed amœna piorum
Concilia Elyſiumque colo, huc caſta Sibylla

Ni-

Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuũ,&,quæ dentur mœnia,diſces.
Jamque vale. torquet medios nox humida curſus:
Et me ſævus equis Oriens adflavit anhelis.
Dixerat, & tenuis fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris conplexibus arcet?
Hæc memorans cinerem & ſopitos ſuſcitat ignis;
Pergameumque Larem & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio & plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplo ſocios primumque arceſſit Aceſten,
Et Jovis imperium & cari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis, nec juſſa recuſat Aceſtes.
Trans ſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora: navigiis aptant remoſque rudentiſque
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Eſſe jubet. gaudet regno Troianus Aceſtes,
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque ſacerdos
Ac lucus late ſacer additur Anchiſæo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti;
Creber & adſpirans rurſus vocat auſter in altum. 186
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Conplexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies & non tolerabile nomen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrimans conmendat Aceſtæ.

Tris

Tris Eryci vitulos, & Tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funem.
Ipſe, caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntis.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Adloquitur, taliſque effundit pectore queſtus:
Junonis gravis ira nec exſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnis:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, nec pœnam traxe per omnem
Relliquias: Troiæ cineres atque oſſa peremtæ
Inſequitur. cauſſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis,
Quam molem ſubito excierit. maria omnia cælo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis;
In regnis hoc auſa tuis.
Per ſcelus ecce etiam Troianis matribus actis
Exuſſit fœde puppis; & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem adtingere Thybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque. ſæpe furores
187 Conpreſſi & rabiem tantam cælique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoëntaque teſtor)
Æneæ mihi cura tui, cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens inpingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet

In

In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Ænean, nec dîs nec viribus æquis,
Nube cava rapui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoq; mens eadem perſtat mihi: pelle timorẽ.
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret:
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos auro genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omnis effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru.
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies; inmania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis & Melite Panopeaq; virgo,
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocius omnis
Adtolli malos, intendi brachia velis.
Una omnes fecere pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvere ſinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentque. ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnis denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam cæli nox humida metam
Contigerat: placida laxabant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ.
Cum levis ætheriis delabſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi ſomnia triſtia portans 188
Inſonti; puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis; funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem;

Æqua-

Æquatæ ſpirant auræ: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego paulliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix adtollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi voltum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Ænean credam quid enim fallacibus auſtris,
Et cæli totiens deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque adfixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revolſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenuis ſe ſuſtulit ales ad auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat;
Difficilis quondam, multorumque oſſibus albos.
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium cælo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VI.

SIc fatur lacrimans, claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum adlabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat navis, & litora curvæ
Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſilvas inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum inmane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus (ut fama eſt) fugiens Minoïa regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cælo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicamque levis tandem ſuperadſtitit arcem.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacravit

Re-

Remigium alarum, poſuitque inmania templa.
In foribus letum Androgeo: cum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum; ſtat ductis ſortibus urna:
Contra elata mari reſpondet Cnoſſia tellus:
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, mixtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ:
Hic labor ille domûs, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protenus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Adforet, atque una Phœbi Triviæque ſacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus adfata Ænean (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo, Poſcere fata
Tempus, ait. deus ecce, deus. cui talia fanti
Ante fores ſubito non vultus, non color unus,
Non comtæ manſere comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans, adflata eſt numine quando
Jam propiore dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Ænea? ceſſas? neque enim ante dehiſcent
Adtonitæ magna ora domus. & talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit

Oſſa

Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe, gravis Troiæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentis, prætentaque Syrtibus arva.
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit Fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Dîque deæq; omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ. tuque ô ſanctiſſima vates
Præſcia venturi, da (non indebita poſco)
Regna meis fatis; Latio conſidere Teucros,
Errantiſque deos, agitataque numina Troiæ. 191
Tum Phœbo & Triviæ ſolido de marmore templum
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortis, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectoſque ſacrabo,
Alma, viros. foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas oro. finem dedit ore loquendi.
At, Phœbi nondum patiens, inmanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terræ graviora manent. in regna Lavini
Dardanidæ venient; mitte hanc de pectore curam:
Sed non & veniſſe volent. bella, horrida bella,
Et Thybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe dea, nec Teucris addita Juno

Uſquam aberit: cum tu ſupplex in rebus egenis
Quas gentis Italûm, aut quas non oraveris urbis!
Cauſſa mali tanti conjux, iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: ſed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna ſinet. via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens. ea frena furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt;
Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopinave ſurgit.
192 Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro: quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo:
Ire ad conſpectum cari genitoris & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnis pelagique minas cælique ferebat
Invalidus, vires ultra ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. natique patriſque,
Alma, precor, miſerere. potes namque omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit Manis arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove ſummo.
Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
Cum ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine divom,

Tros

Digitized by Google

Tros Anchiſiada, facilis deſcenſus Averno.
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. pauci, quos æquus amavit
Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Dis geniti potuere. tenent media omnia ſilvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumvenit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & inſano juvat indulgere labori;
Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quam quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus 193
Inſtituit. primo avulſo non deficit alter
Aureus; & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu.namque ipſe volens faciliſque ſequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu neſcis) totamque inceſtat funere claſſem;
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios regna invia vivis
Aſpicies. dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mæſto defixus lumina voltu
Ingreditur, linquens antrum; cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum. cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant:
Quem ſocium exanimē vates, quod corpus humandū

Diceret. atque illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venêre, vident indigna morte peremtum;
Miſenum Æoliden: quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.
Poſtquam illum vita victor ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum, forte cava dum perſonat æquora concha,
Demens & cantu vocat in certamina divos,
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa inmerſerat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipue pius Æneas. tum juſſa Sibyllæ
(Haud mora) feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
194 Itur in antiquam ſilvam ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentis montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſilvam inmenſam, & ſic voce precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo. tum maximus heros
Maternas adgnoſcit avis, lætuſque precatur:
Eſte duces ô, ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. tuque ô dubiis ne deſice rebus,
Diva parens. ſic effatus veſtigia preſſit;

Ob-

Obſervans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde, ubi venêre ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt ſe celeres; liquidumque per aëra labſæ
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt:
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſilvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretis circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabant bractea vento.
Corripit Æneas extemplo, aviduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & feralis ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices & aëna undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis & unguunt.
Fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtis velamina nota
Conjiciunt. pars ingenti ſubiere feretro
Triſte miniſterium, & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem. congeſta cremantur
Turea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam conlabſi cineres, & flamma quievit;
Relliquias vino & bibulam lavere favillam:
Oſſaque lecta cado texit Corynæus aëno.
Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Inponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque,

Monte ſub aërio : qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis propere exſequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque inmanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullæ poterant inpune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat:
(Unde locum Graii dixerunt nomine Aornum.)
Quatuor hic primum nigrantis terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;
Et, ſummas carpens media inter cornua ſætas,
Ignibus inponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten,cæloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida inponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuper oleum infundens ardentibus extis.
196 Ecce autem, primi ſub limina ſolis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Silvarum, viſæque canes ululare per umbram,
Adventante dea. Procul ô, procul eſte, profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe inmiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dî,quibus imperium eſt animarũ,umbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte tacentia late;
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res alta terra & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.

Quale

Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſilvis, ubi cælum condidit umbra
Juppiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci
Luctus & ultrices poſuere cubilia Curæ:
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & male ſuada Fames, ac turpis Egeſtas;
Terribiles viſu formæ; Letumque, Laboſque:
Tum conſanguineus Leti Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
Ferreique Eumenidū thalami, & Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia volgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum
Centauri in foribus ſtabulant Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæque & forma tricorporis umbræ.
Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert,
Et, ni docta comes tenuis ſine corpore vitas 197
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Inruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
Turbidus hic cœno vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: ſtant lumina flammæ:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Jam ſenior: ſed cruda deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,

Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri innubtæque puellæ,
Inpoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quam multa in ſilvis autumni frigore primo
Labſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris inmittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos nunc accipit illos:
Aſt alios longe ſubmotos arcet arena.
Æneas (miratus enim motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid volt concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchiſa generate, deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dî cujus jurare timent & fallere numen.
Hæc omnis, quã cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas & rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
198 Centum errant annos, volitantq; hæc litora circum.
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mæſtos & mortis honore carentes
Leucaſpim & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos, ſimul a Troia ventoſa per æquora vectos,
Obruit auſter, aqua involvens navemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mæſtum cognovit in umbra;
Sic prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eri-

Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finiſque canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte revolſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tris notus hibernas immenſa per æquora noctis
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab unda.
Paullatim adnabam terræ: jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per cæli jocundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes; portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diva creatrix 199
Oſtendit, (neque enim credo ſine numine divom
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas;
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies, ripamve injuſſus abibis?
Deſine fata deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſus.

Nam

Nam tua finitimi, longe lateque per urbes
Prodigiis acti cæleſtibus, oſſa piabunt;
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſollemnia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptũ peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemq; advertere ripæ,
Sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam iſtinc & conprime greſſũ.
Umbrarum hic locus eſt, Somni Noctiſque ſoporæ:
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea Pirithoumque:
Dîs quamquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit;
Ipſius à ſolio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales; abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exſanguis terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Adgnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæq; propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Ænean. gemuit ſub pondere cymba

Suti-

Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumis vatemque virumq;
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans inmanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit. ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam, atque inmania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam inremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortis, & ab ubere raptos,
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice, ſedes.
Quæſitor Minos urnam movet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mæſti loca qui ſibi letum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fas obſtat, triſtique palus inamabilis unda
Adligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt. 201
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Silva tegit. curæ non ipſa in morte relinquont.
His Phædrã Procrimq; locis, mæſtamq; Eryphylem
Crudelis nati monſtrantem volnera cernit,
Evadnenque, & Paſiphaën: his Laodamia
It comes, & juvenis quondam, nunc femina, Cæneus,
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.

Inter

Inter quas Phœniſſa recens à volnere Dido
Errabat ſilva in magna: quam Troïus heros,
Ut primum juxta ſtetit, adgnovitque per umbras
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam,
Demiſit lacrimas, dulcique adfatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſſa fui? per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt;
Invitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa deûm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis: nec credere quivi
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremũ fato quod te adloquor, hoc eſt.
Talibus Æneas ardentem & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrimaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto voltum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem conripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjunx ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, caſu percuſſus iniquo,
202 Proſequitur lacrimans longe, & miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter. jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnis longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaq;, Therſilochumq;,
Tris Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idæumque, etiam currus, etiã arma tenentem.

Cir-

Circumſtant animæ dextra lævaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,
Ut videre virum, fulgentiaq; arma per umbras,
Ingenti trepidare metu. pars vertere terga,
Ceu quondam petiere ratis: pars tollere vocem
Exiguam. inceptus clamor fruſtratur hiantis.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum videt, & lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto volnere naris.
Vix adeo adgnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis conpellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri,
Quis tam crudelis optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervom.
Tunc egomet tumulū Rhœteo in litore inanem
Conſtitui, & magna Manis ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant. te, amice, nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum:
Omnia Deïphobo ſolviſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque, ut ſupremam falſa inter gaudia noctem 203
Egerimus, noſti; & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis adtulit alvo:
Illa chorum ſimulans, euantis Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis ſomnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dul-

Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjunx arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam exſtingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? inrumpunt thalamo. comes additus una
Hortator ſcelerum Æolides. dî, talia Graiis
Inſtaurate; pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui vivom caſus, age fare viciſſim,
Adtulerint. pelagine venis erroribus actus,
An monitu divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtis ſine ſole domos loca turbida adires?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quâdrigis
Jam medium ætherio curſu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque adfata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partis ubi ſe via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hac iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad inpia Tartara mittit.
Deïphobus contra: Ne ſævi, magna ſacerdos:
Diſcedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, noſtrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubito, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
204 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa ingens, ſolidoque adamante columnæ:
Vis ut nulla virum, non ipſi exſcindere ferro
Cælicolæ valeant. ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum exſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare

Ver-

Verbera : tum ſtridor ferri , tractæque catenæ .
Conſtitit Æneas , ſtrepitumque exterritus hauſit :
Quæ ſcelerum facies? ô virgo, effare : quibuſve
Urguentur pœnis ? qui tantus plangor ad auras ?
Tum vates ſic orſa loqui : Dux inclute Teucrûm ,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen :
Sed me , cum lucis Hecate præfecit Avernis ,
Ipſa deûm pœnas docuit , perque omnia duxit .
Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna ,
Caſtigatque auditque dolos ; ſubigitque fateri ,
Quæ quis apud ſuperos , furto lætatus inani ,
Diſtulit in ſeram conmiſſa piacula mortem .
Continuo ſontis ultrix adcincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans , torvoſque ſiniſtra
Intentans anguis , vocat agmina ſæva ſororum .
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ . cernis , cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat ? facies quæ limina ſervet ?
Quinquaginta atris inmanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem . tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras ,
Quantus ad ætherium cæli ſuſpectus Olympum .
Hic genus antiquum terræ , Titania pubes ,
Fulmine dejecti , fundo volvuntur in imo .
Hic & Aloïdas geminos inmania vidi
Corpora : qui manibus magnum reſcindere cælum
Adgreſſi , ſuperiſque Jovem detrudere regnis .
Vidi & crudelis dantem Salmonea pœnas ,
Dum flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi .
Quatuor hic invectus equis , & lampada quaſſans , 205
Per Graiûm populos , mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans , divûmque ſibi poſcebat honorem ,
Demens ! qui nimbos , & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum pulſu ſimulârat equorum .
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit , (non ille faces , nec fumea tædis

Lu-

Lumina) præcipitemque inmani turbine adegit.
Nec non & Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, roſtroque inmanis voltur obunco
Inmortale jecur tondens, fecundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas Ixiona Pirithoumque?
Quos ſuper atra ſilex jamjam labſura, cadentique
Inminet adſimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta
Adcubat, & manibus prohibet contingere menſas:
Exſurgitque facem adtollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Inpia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam exſpectant. ne quære doceri
Quam pœnã, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvont alii, radiiſque rotarum
Deſtricti pendent: ſedet, æternumque ſedebit,
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnis
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Inpoſuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invaſit natæ vetitoſque hymenæos.
Auſi omnes inmane nefas, auſoque potiti.
206 Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnis ſcelerum conprendere formas;
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
Sed jam age carpe viam, & ſuſceptum perfice munus:
Ac-

Digitized by Google

Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas.
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat, & pariter, greſſi per opaca viarum,
Corripiunt ſpatium medium, foribuſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther & lumine veſtit
Purpureo; ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris;
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanis.
Stant terra defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campum paſcuntur equi. quæ gratia curruum
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentis
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit, ecce, alios dextra lævaque per herbam
Veſcentis, lætumque choro Pæana canentis,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſilvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando volnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti, 207
Inventas aut qui vitam excoluere per artis,
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.

Quos circumfuſos ſic eſt adfata Sibylla ;
Muſæum ante omnis : medium nam plurima turba
Hunc habet,atque humeris exſtantem ſuſpicit altis :
Dicite , felices animæ , tuque , optime vates ;
Quæ regio Anchiſen , quis habet locus ? illius ergo
Venimus , & magnos Erebi tranavimus amnis.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros :
Nulli certa domus . lucis habitamus opacis ,
Riparumque toros & prata recentia rivis
Incolimus . ſed vos , ſi fert ita corde voluntas ,
Hoc ſuperate jugum ; & facili jam tramite ſiſtam .
Dixit , & ante tulit greſſum , campoſque nitentis
Deſuper oſtentat:dehinc ſumma cacumina linquont.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas , ſuperumque ad lumen ituras ,
Luſtrabat ſtudio recolens , omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum , caroſque nepotes ,
Fataque, Fortunaſque virûm, moreſque , manuſque.
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Ænean , alacris palmas utraſque tetendit :
Effuſæque genis lacrimæ ; & vox excidit ore :
Veniſti tandem , tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas ? datur ora tueri ,
Nate , tua ; & notas audire & reddere voces ?
Sic equidem ducebam animo,rebarque futurum,
Tempora dinumerans : nec me mea cura fefellit .
Quas ego te terras , & quanta per æquora vectum
Accipio ! quantis jactatum , nate , periclis !
Quam metui , ne quid Libyæ tibi regna nocerent !
Ille autem : Tua me, genitor, tua triſtis imago,
Sæpius occurrens , hæc limina tendere adegit .
Stant ſale Tyrrheno claſſes : da jungere dextram ,
Da , genitor ; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
208 Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat .
Ter conatus ibi collo dare brachia circum :
Ter fruſtra conprenſa manus effugit imago ,

Per

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſilvis,
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes, populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto conplerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis uudam
Securos latices & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia mecum lætere reperta.
O pater, anne aliquas ad cælum hinc ire putandũ eſt
Sublimis animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem; nec te ſuſpenſum, nate, tenebo:
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cælum ac terras, campoſque liquentis,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudumq; genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuũt, cupiuntq;: dolent, gaudentq;: neq; auras
Diſpiciunt clauſæ tenebris & carcere cæco. 209
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malũ miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt

Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanis
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur Manis: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.
Has omnis, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno:
Scilicet inmemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnis longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere voltus.
Nunc age, Dardaniam prolem, quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Inluſtris animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, (vides) pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca; primus ad auras
Ætherias Italo conmixtus ſanguine ſurget
Silvius Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſilvis regem, regumque parentem:
Unde genus Longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet
Silvius Æneas, pariter pietate vel armis
Egregius, ſi umquam regnandam acceperit Albam.
210 Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
Atque umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,

Hi

Hi Collatinas inponent montibus arces,
(Laude pudicitiæ celebres, addentque ſuperbos)
Pometios, Caſtrumque Inüi, Bolamque, Coramque.
Hæc tū nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus; Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. viden'ut geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclita Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque una ſibi muro circumdabit arces,
Felix prole virûm. qualis Berecyntia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbis,
Læta deûm partu, centum conplexa nepotes,
Omnis cælicolas, omnis ſupera alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies, magnum cæli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, Divi genus: aurea condet
Sæcula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam, ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium. jacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſoliſque vias, ubi cælifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventum jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent divûm, & Mæotia tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtute extendere vires?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra? 211
Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ

Sacra ferens? noſco crinis incanaque menta
Regis Romani; primam qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina. quem juxta ſequitur jactantior Ancus,
Nunc quoq; jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Ultoris Bruti, faſciſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus ſævaſque ſecuris
Accipiet: natoſque pater, nova bella moventis,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix, utcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriæ, laudumque inmenſa cupido.
Quin Decios,Druſoſque procul,ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.
Illæ autem, paribus quas fúlgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc & dum nocte prementur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Adtigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis atque arce Monœci
Deſcendens, gener adverſis inſtructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis adſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Proice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumq; Æaciden, genus armipotentis Achilli;
Ultus avos Troiæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracci genus, aut geminos duo fulmina belli
212 Scipiadas cladem Libyæ, parvoque potentem
Fabri-

Fabricium: vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius æra:
Credo equidem, vivos ducent de marmore voltus:
Orabunt cauſſas melius, cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique inponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnis!
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques: ſternet Pœnos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas; una namque ire videbat
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, & dejecto lumina voltu:
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Qui ſtrepitus circa comitum! quantum inſtar in ipſo!
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbra.
Tum pater Anchiſes, lacrimis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, nec ultra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
Viſa potens, ſuperi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabêre recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, invictaque bello
Dextera! non illi ſe quiſquam inpune tuliſſet

213 Obvius armato, ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miſerande puer! ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem adcumulem donis, & fungar inani
Munere. ſic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda,
Laurentiſque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cælum mittunt inſomnia Manes.
His ubi tum natum Anchiſes unaque Sibyllam
Proſequitur dictis portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad navis, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Caietæ recto fert litore portum.
Ancora de prora jacitur: ſtant litore puppes.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VII.

Tu quoque litoribus noſtris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens ſamam, Caieta, dediſti.
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignant.
At pius exſequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere conpoſito tumuli, poſtquam alta quiêrunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant auræ in noctem, nec candida curſus
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ: 214
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus iræque leonum
Vincla recuſantum & ſera ſub nocte rudentum:
Sætigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:

Quos

Digitized by Google

Quos hominum ex facie dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira ſubirent;
Neptunus ventis inplevit vela ſecundis:
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit. hunc inter fluvio Tiberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multa flavus arena,
In mare prorumpit. variæ circumque ſupraque
Adſuetæ ripis volucres & fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus adpulit oris,
Expediam, & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. major rerum mihi naſcitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus & urbis
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica
215 Accipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te, Saturne, refert: tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic fato divûm, proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt.
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes;
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaque petebant
Auſo-

Auſonia: petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjunx
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Hujus apes ſummum denſæ, (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, & partis petere agmen eaſdem
Partibus ex îſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea, caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem adſtat Lavinia virgo,
Viſa (nefas) longis conprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaliſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Volcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore inluſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea: nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca mephitim.
Hinc Italæ gentes, omniſque Œnotria tellus
In dubiis reſponſa petunt. huc dona ſacerdos 216
Cum tulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, fruiturque deorum

Con-

Conloquio, atque imis Acheronta adfatur Avernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Velleribus. ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete conubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferent, quorumque ab ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam Fama per urbis
Auſonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis, (ſic Juppiter ille monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumtis hic forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris;
Heus! etiam menſas conſumimus? inquit Iülus.
Nec plura adludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus,
Voſque, ait, ô fidi Troiæ ſalvete Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. genitor mihi talia, (namq;
217 Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento

Pri-

Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames; hæc nos ſuprema manebat
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, &, primo læti cum lumine ſolis,
Quæ loca,qui ve habeant homines,ubi mœnia gentis,
Veſtigemus, & à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
Implicat, & Geniumque loci primamque deorum
Tellurem, Nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem,
Invocat,& duplicis Cæloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cælo clarus ab alto
Intonuit: radiiſque ardentem lucis & auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Troiana per agmina rumor,
Adveniſſe diem, quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem & finis, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus. ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum; primaſque in litore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum 218
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri, & primævo flore juventus,

Exer-

Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.
Cum prævectus equo longævi regis ad auris
Nuntius ingentis ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros. ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſilvis & relligione parentum.
Hic ſceptra accipere, & primos adtollere faſcis
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua è cedro; Italuſque, paterque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo adſtabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando volnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clipeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo parvaque ſedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus equûm domitor: quem capta cupidine conjunx,
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divom patriaque Latinus
Sede ſedens Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ, (neque enim neſcimus & urbem
Et genus, auditique advertitis æquore curſum)
Quid petitis? quæ cauſſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?

Sive

Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua veteriſque dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrarit ad urbis,
Threïciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab ſede profectum
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cæli
Accipit; & numero divorum altaribus addit.
Dixerat. & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hiems veſtris ſuccedere terris,
Nec ſidus regione viæ lituſve fefellit.
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Adferimur pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo. rex ipſe Jovis de gente ſuprema
Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus uterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis;
Audiit, & ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Dîs ſedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramque patentem.
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Troiam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,

Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus & armis;
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
Et petiere ſibi & voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deûm veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit, juſſiſque ingentibus urguet Apollo
Tyrrhenũ ad Thybrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea Fortunæ parva prioris
Munera, relliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum jura vocatis
More daret populis; ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor veſtes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque inmobilis hæret,
Intentos volvens oculos. nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameïa tantum,
Quantum in conubio natæ thalamoque moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: huic progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dî noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. dabitur, Troiane, quod optas.
Munera nec ſperno. non vobis rege Latino
Divitis uber agri Troiæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
Adveniat; voltus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cælo
221 Monſtra ſinunt: generos externis adfore ab oris,

Hoc

Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, & (ſi quid veri mens augurat) opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum geminoſque jugalis,
Semine ab ætherio, ſpirantis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Subpoſita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt,pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjunx, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Ænean, claſſemque ex æthere longo
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ:
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore.
Tum quaſſans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troia viros? medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam? at (credo) mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi,& profugis toto me obponere ponto.
Abſumtæ in Teucros vires cælique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Inmanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:

222 Quod ſcelus aut Lapithas tantum, aut Calydona merentem?
Aſt ego magna Jovis conjunx nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis; dubitem haud equidem inplorare quod uſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque inmota manet fatis Lavinia conjunx.
At trahere,atq; moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere, virgo:
Et Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Ciſſeïs prægnans ignis enixa jugalis:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit;
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum
Inferniſque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noſter honos infractave cedat
Fama loco: neu conubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere finis.
Tu potes unanimos armare in prœlia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. fecundum concute pectus,
Disjice conpoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit,poſcatque ſimul,rapiatque juventus.

Exin

Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ: 223
Quam ſuper adventu Teucrûm Turnique hymenæis
Femineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtis & levia pectora labſus
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublabſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus inplicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, & ſolito matrum de more, locuta eſt;
Multa ſuper nata lacrimans Phrygiiſque hymenæis:
Exſulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret nataeque tuique?
Nec matris miſeret, quam primo aquilone relinquet
Perfidus alta petens abducta virgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Troianas vexit ad urbes.
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo totiens data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis;
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet externam reor, & ſic dicere divos.
Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera labſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,

Inmenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
224 Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia ſupra
Inpubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias urbis agitur populoſque feroces.
Quin etiam in ſilvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, & natam frondoſis montibus abdit;
Quo talamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
Euœ Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. etenim mollis tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat: Furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnis ſimul ardor agit, nova quærere tecta.
Deſeruere domos: ventis dant colla comaſque.
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem; torvomque repente
Clamat: Io matres, audite ubi quæque, Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet;
Solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.
Talem inter ſilvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque omnemque domum vertiſſe Latini;
Protenus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acriſioneis Danaë fundaſſe colonis,
Præcipiti delata noto. locus Ardea quondam
Dictus avis: & nunc magnum manet Ardea nomen,

Sed

Sed Fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem,
Alecto torvam faciem & furialia membra
Exuit: in voltus ſeſe transformat anilis,
Et frontem obſcænam rugis arat. induit albos
Cum vitta crinis: tum ramum innectit olivæ.
Fit Chalybe Junonis anus templique ſacerdos;
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat; externuſque in regnum quæritur heres.
I nunc, ingratis offer te, inriſe, periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies: tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moveri
Lætus in arma para,& Phrygios,qui flumine pulchro
Conſedere, duces, pictaſque exure carinas.
Cæleſtum vis magna jubet. rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem inridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſis invectas Thybridis alveo
Non (ut rere) meas effugit nuntius auris.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Inmemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu verique effœta ſenectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divûm effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitos tremor occupat artus:
Deriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens

Lumina cunctantem & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit,
(Reſpice ad hæc) adſum Dirarum ab ſede ſororum:
Bella manu letumque gero.
226 Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantis fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rumpit pavor: oſſaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit; arma toro tectiſque requirit.
Sævit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
Ira ſuper, magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aëni,
Exſultantque æſtu latices; furit intus aquaï
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis:
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem polluta pace Latinum
Indicit primis juvenum, & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, divoſque in vota vocavit;
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus inplet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis;
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto naris contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima laborum
Cauſſa fuit, belloque animos accendit agreſtis.
Cervus erat forma præſtanti & cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum

Nu-

Nutribant, Tyrrhuſque pater, cui regia parent
Armenta, & lati cuſtodia credita campi.
Adſuetum imperiis ſoror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, menſæque adſuetus herili,
Errabat ſilvis; rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Conmovere canes: fluvio cum forte ſecundo 227
Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam, eximiæ laudis ſuccenſus amore,
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti deus afuit; actaque multo
Perque uterum ſonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruentus
Atque inploranti ſimilis tectum omne replebat.
Silvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtis.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſilvis)
Inprovifi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans inmane ſecuri.
At ſæva è ſpeculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit ſtabuli; & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protenus omne
Contremuit nemus, & ſilvæ intonuere profundæ.
Audiit & Triviæ longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis

Indomiti agricolæ: necnon & Troïa pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies. non jam certamine agreſti
Stipitibus duris agitur ſudibuſve præuſtis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant:
Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere vento,
Paullatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
228 Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo
Sternitur. hæſit enim ſub gutture volnus, & udæ
Vocis iter tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circa, ſeniorque Galæſus,
Dum paci medium ſe offert: juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atq; ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Inbuit, & primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, & cæli convexa per auras
Junonem victrix adfatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti.
Dic, in amicitiam coëant, & fœdera jungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbis,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Undiq; ut auxilio veniant. ſpargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum & fraudis abunde eſt.
Stant belli cauſſæ: pugnatur comminus armis.
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus inbuit arma.
Talia connubia & talis celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus & rex ipſe Latinus:

Te

Te ſuper ætherias errare licentius auras,
Haud pater ille velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis. ego, ſi qua ſuper Fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. talis dederat Saturnia voces.
Illa autem adtollit ſtridentis anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiæ medio ſub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Urguet utrimque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vertice torrens.
Hic ſpecus horrendum ſævi ſpiracula Ditis
Monſtratur, ruptoque ingens Acheronte vorago 229
Peſtiferas aperit faucis: quis condita Erinnys
Inviſum numen terras cælumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Inponit regina manum. ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſoſque reportant
Almonem puerum fœdatique ora Galæſi:
Inploranteque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis & igni
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam; ſe limine pelli.
Tum quorum adtonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis, (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique conlecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deûm perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes inmota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique inliſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res;

Multa deos auraſque pater teſtatus inanis,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. te, Turne, nefas, te triſte manebit
Supplicium; votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. nec plura locutus
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protenus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prœlia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum,
Hyrcaniſve Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
230 Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Relligione ſacræ, & ſævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cetera pubes:
Æreaque adſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſtiſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, adverſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris.
Tum regina deûm cælo delabſa morantis
Inpulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque inmobilis ante.
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirũt.
Pars levis clipeos, & ſpicula lucida tergunt
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecuris:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quin-

Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum cratis: alii thoracas aënos,
Aut levis ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſis.
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementis
Ad juga cogit equos; clipeumque, auroque trilicem
Loricam induitur; fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque movete,
Qui bello excîti reges, quæ quemque ſecutæ
Conplerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis. 231
Et meminiſtis enim, divæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemtor divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros; dignus, patriis qui lætior eſſet
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus: clipeoque inſigne paternum
Centũ angues, cinctamq; gerit ſerpentibus Hydram:
Collis Aventini ſilva quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit oras,
Mixta deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius adtigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Hiberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones:

Et

Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
Ipſe pedes tegumen torquens inmane leonis,
Terribili inpexum ſæta cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus;
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri; Homolen Othrymq; nivalem
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens
Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Præneſtinæ fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agreſtia regem,
232 Inventumque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte viri, quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt; quos, dives Anagnia, paſcis,
Quos, Amaſene pater. non illis omnibus arma,
Nec clipei curruſve ſonant. pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis; crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jam pridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant:
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros

Dant

Digitized by Google

Dant per colla modos, ſonat amnis & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aëriam ſed gurgite ab alto
Urgueri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar,
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquā in partem data Roma Sabinis;
Una ingens Amiterna cohors, priſciq; Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui Roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentis rupes, montemque Severum,
Caſperiamq; colunt, Foruloſq;, & flumen Himellæ:
Qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida miſit 233
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel cum ſole novo denſæ torrentur ariſtæ
Aut Hermi campo aut Lyciæ flaventibus arvis;
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hoſtis,
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque juxta
Æquora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Volturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. teretes ſunt aclydes illis
Tela: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Lævas cætra tegit; falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Œbale: quem generaſſe Telon Sebethide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non & filius arvis

Con-

Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtis populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quique Rufras Batulumq; tenent,atq;arva Celennæ,
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias:
Tegmina quis capitum raptus de ſubere cortex:
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prœlia Nerſæ,
Uſens, inſignem fama & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, adſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicula glebis
Armati terram exercent, ſemperque recentis
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marruvia venit de gente ſacerdos,
234 Fronde ſuper galeam & felici comtus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit; neque eum juvere in volnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ montibus herbæ.
Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymettia circum
Litora, pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama Hippolytum, poſtquam arte novercæ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria & ſuperas cæli veniſſe ſub auras,
Pæoniis revocatum herbis & amore Dianæ.
Tum pater omnipotens,aliquē indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe

Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit in undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in ſilvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam templo Triviæ lucisque ſacratis
Cornipedes arceantur equi; quod litore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentis haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignis.
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis, 235
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clipeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſætis obſita, jam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum, clipeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere collis,
Circæumque jugum; quis Juppiter Anxurus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter vallis, atque in mare conditur Ufens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentis ære catervas,
Bellatrix. non illa colo calathiſve Minervæ
Femineas adſueta manus, ſed prœlia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos:

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeris nec tingueret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem
Adtonitis inhians animis: ut regius oſtro
Velet honos levis humeros, ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS

Æ N E I D O S

L I B E R VIII.

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Utque acris concuſſit equos, utque inpulit arma;
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus
Effera. ductores primi Meſſapus & Ufens,
Contemtorque deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Ænean claſſi, victoſque Penatis
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat, multaſque viro ſe adjungere gentis
Dardanio, & late Latio increbeſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis, quem, ſi Fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi,
Quam Turno regi, aut regi adparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns magno curarum fluctuat æſtu:

Atque animum nunc huc celerem, nũc dividit illuc,
In partiſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen aënis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine lunæ,
Omnia pervolitat late loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat; & terras animalia feſſa per omnis
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique ſub ætheris axe
Æneas triſti turbatus pectora bello
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
237 Huic deus ipſe loci fluvio Tiberinus amœno
Populeas inter ſenior ſe adtollere frondis
Viſus. eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crinis umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic adfari, & curas his demere dictis:
O ſate gente deûm, Troianam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Exſpectate ſolo Laurenti arviſque Latinis;
Hic tibi certa domus, certi (ne abſiſte) Penates:
Neu belli terrere minis. tumor omnis & iræ
Conceſſere deûm.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
(*Hic* locus urbis erit, requies ea certa laborum:)
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis (adverte) docebo.
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:

Hos

Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdere junge.
Ipſe ego te ripis & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge age, nate dea; primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis. mihi victor honorem
Perſolves. ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Thybris, cælo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,
Ima petens. nox Ænean ſomnuſque reliquit.
Surgit, &, ætherii ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis 238
Suſtulit, ac talis effundit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurẽtes Nymphæ, genus amnibus ũde eſt,
Tuque, ô Thybri tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocumque ſolo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis.
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum,
Adſis ô tantum, & propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminaſque legit de claſſe biremis,
Remigioque aptat; ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitũ atque oculis mirabile monſtrum,
Candida per ſilvam cum fœtu cóncolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Thybris ea fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo:
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,

 Mira-

Miratur nemus inſuetum fulgentia longe
Scuta virûm fluvio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, viridiſque ſecant placido æquore ſilvas.
Sol medium cæli conſcenderat igneus orbem,
Cum muros arcemque procul, ac rara domorum
Tecta vident; quæ nunc Romana potentia cælo
Æquavit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſollemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno diviſque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
239 Una omnes juvenum primi, pauperque ſenatus
Tura dabant; tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis;
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe;
Et procul è tumulo, Juvenes, quæ cauſſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Euandrum petimus. ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantis.
Obſtupuit tanto percuſſus nomine Pallas:
Egredere ô, quicumque es, ait, coramque parentem
Adloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
Excepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis adfatur amicis:
Optume Grajugenûm, cui me Fortuna precari,

Et

Et vitta comtos voluit prætendere ramos ;
Non equidẽ extimui, Danaûm quod ductor & Arcas,
Quodque ab ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis:
Sed mea me virtus & ſancta oracula divom ,
Cognatique patres , tua terris didita fama ,
Conjunxere tibi , & fatis egere volentem .
Dardanus Iliacæ primus pater urbis & auctor ,
Electra (ut Graii perhibent) Atlantide cretus ,
Advehitur Teucros : Electram maxumus Atlas
Edidit , ætherios humero qui ſuſtinet orbis .
Vobis Mercurius pater eſt , quem candida Maia
Cyllene gelido conceptum vertice fudit .
At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat , cæli qui ſidera tollit .
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno .
His fretus non legatos , neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi : me me ipſe , meumque
Objeci caput , & ſupplex ad limina veni .
Gens eadem , quæ te , crudeli Daunia bello
Inſequitur ; nos ſi pellant , nihil abfore credunt ,
Quin omnem Heſperiā penitus ſua ſub juga mittant:
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque adluit infra.
Accipe daque fidem . ſunt nobis fortia bello
Pectora , ſunt animi , & rebus ſpectata juventus .
Dixerat Æneas . ille os oculoſque loquentis
Jam dudum , & totum luſtrabat lumine corpus .
Tum ſic pauca refert : Ut te , fortiſſime Teucrûm ,
Accipio adgnoſcoque libens ! ut verba parentis
Et vocem Anchiſæ magni voltumque recordor !
Nam memini Heſionæ viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum , Salamina petentem
Protenus Arcadiæ gelidos inviſere finis .
Tum mihi prima genas veſtibat flore Juventas ;
Mirabarque duces Teucros , mirabar & ipſum
Laomedontiaden : ſed cunctis altior ibat
Anchiſes . mihi mens juvenali ardebat amore

Conpellare virum, & dextræ conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo &, quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra:
Et, lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.
Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum adſueſcite menſis.
Hæc ubi dicta, dapes jubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
241 Præcipuumque toro & villoſi pelle leonis
Accipit Ænean, ſolioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas ſimul & Troiana juventus
Perpetui tergo bovis, & luſtralibus extis.
Poſtquam exemta fames, & amor conpreſſus edendi,
Rex Euandrus ait: Non hæc ſollemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana ſuperſtitio veterumque ignara deorum
Inpoſuit. ſævis, hoſpes Troiane, periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſâ hanc aſpice rupem:
Disjectæ procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci facies quam dira tenebat
Solis inacceſſam radiis: ſemperque recenti
Cæde tepebat humus; foribuſque adfixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Volcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignis magna ſe mole ferebat.

Ad-

Adtulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque dei. nam maxumus ultor,
Tergemini nece Geryonæ ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat, tauroſque hac victor agebat
Ingentis: vallemque boves amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inauſum
Aut intractatum ſceleriſve dolive fuiſſet,
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos ſaxo occultabat opaco.
Quærenti nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea, cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet, 242
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Inpleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur, & aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit, ruptiſque inmane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit objice poſtes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam: ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.

Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avolſam ſolvit radicibus: inde repente
Inpulit. inpulſu quo maximus inſonat æther:
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta adparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, dîs inviſa; ſuperque inmane barathrum
Cernatur, trepidentque inmiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli)
243 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis; glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem conmixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti injecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Conripit in nodum conplexus, & angit inhærens
Eliſos oculos & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revolſis:
Abſtractæque boves abjuratæque rapinæ
Cælo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribilis oculos; voltum, villoſaque ſætis
Pectora ſemiferi, atque exſtinctos faucibus ignis.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem; primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri
Hanc aram luco ſtatuit, quæ Maxima ſemper

Dice-

Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemque vocate deum, & date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer inplevit dextram ſcyphus. ocius omnes
In menſam læti libant, divoſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes primuſque Potitius ibant
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis;
Hic juvenum chorus, ille ſenum; qui carmine laudes
Herculeas & facta ferant: ut prima novercæ 244
Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit anguis;
Ut bello egregias idem disjecerit urbis
Troiamque Œchaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. tu nubigenas, invicte, bimembris
Hylæumque Pholumque manu, tu Creſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemea ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento:
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoeus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite divis:
Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. ibat rex obſitus ævo,

Et

Et comitem Æneam juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, faciliſque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis; & ſingula lætus
Exquiritque auditque virûm monumenta priorum.
Tum rex Euandrus Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Genſque virûm truncis & duro robore nata:
Queîs neque mos, neq; cultus erat: nec jungere tauros,
Aut conponere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo
Arma Jovis fugiens, & regnis exſul ademtis.
Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
Conpoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea quæ perhibent, illo ſub rege fuerunt
245 Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paullatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſonia & gentes venere Sicanæ;
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque inmani corpore Thybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſque egere tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphæ priſcũ Carmentis honorẽ,
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,

Par-

Digitized by Google

Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & ſacri monſtrat nemus Argileti,
Teſtaturque locum, & letum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſilveſtribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agreſtis
Dira loci: jam tum ſilvam ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem
(Quis deus,incertum eſt)habitat deus:Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, cum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Relliquias veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Euandri, paſſimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis. 246
Ut ventum ad ſedes, Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hoſpes,contemnere opes:& te quoque dignum
Finge deo; rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Ænean duxit, ſtratiſque locavit
Effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis & duro mota tumultu,
Volcanum adloquitur,thalamoq; hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum adſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis opiſque tuæ: nec te, cariſſime conjunx,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima natis,

Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc Jovis imperiis Rutulorum conſtitit oris.
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo genetrix nato. te filia Nerei,
Te potuit lacrimis Tithonia flectere conjunx.
Aſpice, qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me excidiumque meorum.
Dixerat: & niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. ille repente
Accepit ſolitam flammam: notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit.
Non ſecus atque olim, tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis & formæ conſcia conjunx.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid cauſſas petis ex alto? fiducia ceſſit
247 Quo tibi, diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
(*Tum* quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.)
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt;
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro,
Quantum ignes animæque valent; abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum, cum femina primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva,
Inpoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignis,
Noctem addens operi; famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.

Inſu-

Inſula Sicanium juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat;
Volcani domus, & Volcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cælo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropeſq;, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cælo
Dejicit in terras: pars inperfecta manebat.
Tris imbris torti radios, tris nubis aquoſæ
Addiderant; rutuli tris ignis & alitis auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras. 248
Parte alia Marti currumque rotaſque volucris
Inſtabant; quibus ille viros, quibus excitat urbis:
Ægidaque horriferam turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant,
Conexoſque anguis, ipſamque in pectore divæ
Gorgona defecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes; & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro. nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra.
Præcipitate moras. nec plura effatus: at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit æs rivis, aurique metallum;
Volnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clipeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum: ſepenoſque orbibus orbis
Inpediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu. gemit inpoſitis incudibus antrum.

Illi

Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmina cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem & ſecreta petebat
Sermonum memor & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:
249 Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite numquam
Res equidem Troiæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. hinc Tuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentis populos opulentaq; regnis
Jungere caſtra paro: quam ſors inopina ſalutem
Oſtentat. fatis huc te poſcentibus adfers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio & ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes; quid facta tyranni
Effera? dî capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Conponens manibuſque manus atque oribus ora,
Tormenti genus; & ſanie taboque fluentis

Con-

Digitized by Google

Conplexu in miſero longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt ipſumque domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elabſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regē ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſæ litore puppes,
Signaque ferre jubent: retinet longævus haruſpex
Fata canens, O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtuſque virûm, quo juſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo monitis exterrita divom.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſæcliſque effœta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cujus & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ô Teucrûm atq; Italûm fortiſſime ductor.
Hunc tibi præterea ſpes & ſolatia noſtri
Pallanta adjungam. ſub te tolerare magiſtro
Militiam & grave Martis opus, tua cernere facta
Adſueſcat, primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant;
Ni ſignum cælo Cytherea dediſſet aperto.

Nam-

Namque inproviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atq; iterũ fragor increpat ingens.
Arma inter nubem cæli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii; ſed Troïus heros
Adgnovit ſonitum, & divæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hoſpes, ne quære profectò,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Volcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quã multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volves,
Thybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto;
251 Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, heſternumque Larem, parvoſque Penatis
Lætus adit; mactant lectas de more bidentis
Euandrus pariter, pariter Troiana juventus.
Poſt hinc ad navis graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantis virtute legit: pars cetera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ; quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito volgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & major Martis jam adparet imago.
Tum pater Euandrus dextram conplexus euntis
Hæret inexpletum lacrimans, ac talia fatur:

O mi-

O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos;
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tris animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat; terna arma movenda,
Ter leto ſternendus erat: cui tunc tamen omnis
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate, tuo: neque finitimo Mezentius umquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ô ſuperi, & divom tu maxume rector
Juppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant,
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum;
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
Nunc o, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri, 252
Dum te, care puer, mea ſera & ſola voluptas,
Conplexu teneo: gravior ne nuntius auris
Volneret. hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli conlabſum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos & fidus Achates:
Inde alii Troiæ proceres. ipſe agmine Pallas
In medio chlamyde & pictis conſpectus in armis.
Qualis, ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignis,
Extulit os ſacrum cælo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentis ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. it clamor, & agmine facto

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campū.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem ,
Relligione patrum late ſacer : undique colles
Incluſere cavi , & nigra nemus abiete cingunt .
Silvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos ,
Arvorum pecoriſque deo lucumque diemque ,
Qui primi finis aliquando habuere Latinos .
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebāt
Caſtra locis , celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio , & latis tendebat in arvis .
Huc pater Æneas , & bello lecta juventus
Succedunt , feſſique & equos & corpora curant .
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat : natumque in valle reducta
Ut procul egelido ſecretum flumine vidit ,
Talibus adfata eſt dictis , ſeque obtulit ultro :
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera : ne mox aut Laurentis , nate , ſuperbos ,
Aut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum .
Dixit , & amplexus nati Cytherea petivit :
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu .
253 Ille deæ donis & tanto lætus honore
Expleri nequit , atque oculos per ſingula volvit ,
Miraturque , interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam flammaſq; vomentem,
Fatiferumque enſem , loricam ex ære rigentem ,
Sanguineam , ingentem : qualis , cum cærula nubes
Solis inardeſcit radiis , longeque refulget .
Tum levis ocreas electro auroque recocto ,
Haſtamque & clipei non enarrabile textum .
Illic res Italas , Romanorumque triumphos ,
Haud vatum ignarus venturique inſcius ævi
Fecerat ignipotens : illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio , pugnataque in ordine bella .
Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam : geminos huic ubera circum
Lude-

Ludere pendentis pueros, & lambere matrem
Inpavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,
Addiderat, ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt idem inter ſe poſito certamine reges
Armati Jovis ante aram, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa jungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citæ Metiū in diverſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſilvam; & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat:
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quia vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat, 254
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemqne tenebant
Defenſi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis.
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur. duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exſultantis Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, & labſa ancilia cælo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis;

Et ſcelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementem,
Secretoſque pios: his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis æſtumque ſecabant.
In medio claſſis æratas Actia bella
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Férvere Leucaten, auroque effúlgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prœlia Cæſar
Cum Patribus Populoque, Penatibus & magnis dîs,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumq; aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis & dîs Agrippa ſecundis
Arduus agmen agens: cui belli inſigne ſuperbum
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica variiſque Antonius armis
Victor ab Auroræ populis & litore rubro
Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum
Bactra vehit;ſequiturque (nefas) Ægyptia conjunx.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convolſum remis roſtriſque tridentibus æquor.
255 Alta petunt: pelago credas innare revolſas
Cycladas, aut montis concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stuppea flamma manu, telique volatile ferrum
Spargitur. arva nova Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit anguis.
Omnigenumque deûm monſtra & latrator Anubis,
Contra Neptunum & Venerem, contraque Minervā
Tela tenent. ſævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ;
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

Actius

Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque inmittere funis.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens undis & Iapyge ferri:
Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus & tota veſte vocantem
Cæruleum in gremium latebroſaque flumina victos.
At Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, dîs Italis votum inmortale ſacrabat
Maxima tercentum totam delubra per urbem.
Lætitia ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe, ſedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.
Hic Nomadum genus,& diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas,Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat iam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis;
Indomitique Dahæ, & pontem indignatus Araxes. 256
Talia, per clipeum Volcani, dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet;
Adtollens humero famamque & fata nepotum.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER IX.

ATQUE ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cælo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en adtulit ultro.
Æneas, urbe & ſociis & claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petît Euandri.
Nec ſatis: extremas Corythi penetravit ad urbis:
Lydorumque manum conlectos armat agreſtis.
Quid dubitas? nunc tẽpus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnis, & turbata adripe caſtra.
Dixit, & in cælum paribus ſe ſuſtulit alis;
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Adgnovit juvenis, duplicisque ad ſidera palmas
Suſtulit, & tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cæli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? medium video diſcedere cælum,
Palantiſque polo ſtellas. ſequor omina tanta,
Quiſ-

Digitized by Google

Quiſquis in arma vocas. & ſic effatus ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictaï veſtis & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent 257
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus.
(*Vertitur* arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.)
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, & jam ſe condidit alveo.
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, & ſcandite muros.
Hoſtis adeſt, eia. ingenti clamore per omnis
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia conplent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea Fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut ante volans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Inproviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait. & jaculum adtorquens emittit in auras
Principium pugnæ, & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrûm mirantur inertia corda;
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros, ſed caſtra fovere. huc turbidus atque huc

Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbris,
Nocte ſuper media; tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper & inprobus ira
Sævit in abſentis: conlecta fatigat edendi
258 Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo, muros & caſtra tuenti,
Igneſcunt iræ: duris dolor oſſibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum & fluvialibus undis,
Invadit: ſocioſque incendia poſcit ovantis:
Atque manum pinu flagranti fervidus inplet.
Tum vero incumbunt; urguet præſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes adcingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & conmixtam Volcanus ad aſtra favillam.
Quis deus, ô Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat;
Ipſa deûm fertur genetrix Berecynthia magnum
Vocibus his adfata Jovem: Da, nate, petenti;
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſilva mihi, multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis:
Has ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius angit.
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem;
Neu curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur. proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:

O ge-

Digitized by Google

O genetrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ inmortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Immo, ubi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcumque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereïa Doto, 259
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, & totum nutu tremeſecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita conplerant, cum Turni injuria matrem
Admonuit ratibus ſacris depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis obſulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cælum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumque agmina conplet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere navis,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus. vos ite ſolutæ,
Ite, deæ pelagi; genetrix jubet. & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquore roſtris
Ima petunt. hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
(*Quot* prius æratæ ſteterant ad litora proræ)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur.
Obſtupuere animi Rutulis: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci Turno fiducia ceſſit:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Troianos hæc monſtra petunt: his Juppiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes

Ex-

Exſpectant Rutulos. ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera ademta eſt:
Terra autem in noſtris manibus: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa deorum.
Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ Troës. ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem
Conjuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
260 Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. peccare fuiſſet
Ante ſatis; penitus modo non genus omne peroſos
Femineum: quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parva,
Dant animos. at non viderunt mœnia Troiæ
Neptuni fabricata manu conſidere in ignis?
Sed vos, ô lecti, ferro qui ſcindere vallum
Adparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Volcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros. addant ſe protenus omnes
Etruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant; nec equi cæca condemur in alvo.
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danais rem ſaxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decumum quos diſtulit Hector in annū.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri; & pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem, Rutulo muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci:
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras aënos.

Con-

Conlucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontiſque & propugnacula jungunt:
Tela gerunt. inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio, ſortita periclum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida 261
Venatrix, jaculo celerem levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Troiana neque induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait, Dîne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an ſua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dudū invadere magnū
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſepulti
Procubuere: ſilent late loca. percipe porro,
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Ænean adciri omnes populuſque patreſque
Expoſcunt; mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt, (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum percuſſus amore
Euryalus; ſimul his ardentem adfatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis adſuetus Opheltes
Argo-

Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Ænean & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemtor, & iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non. ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicumque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis, quæ multa vides diſcrimine tali,
Si quis in adverſum rapiat caſuſve deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemtum
262 Mandet humo ſolita: aut, ſi qua id Fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro:
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſſa doloris:
Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa
Perſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſſas nequicquam nectis inanis,
Nec mea jam mutata loco ſententia ſedit.
Adceleremus, ait. vigiles ſimul excitat. illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi delecta juventus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuntius eſſet:
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio. tum Niſus & una
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque moræ fore. primus Iülus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tum ſic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis,
Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſoluti
Conticuere, locum inſidiis conſpeximus ipſi,

Qui

Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. ſi Fortuna permittitis uti;
Quæſitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peracta,
Adfore cernetis: nec nos via fallit euntis.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic anuis gravis atque animi maturus Aletes:
Dî patrii, quorum ſemper ſub numine Troia eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum talis animos juvenum, & tam certa tuliſtis
Pectora. ſic memorans, humeros dextraſque tenebat
Amborum, & voltum lacrimis atque ora rigabat:
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus iſtis,
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dî moreſque dabunt veſtri: tum cetera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius, meriti tanti non inmemor umquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penatis,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor. quæcumque mihi fortuna fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis. revocate parentem:
Reddite conſpectum. nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula; devicta genitor quæ cepit Ariſba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus: ipſum illum clipeum criſtaſque rubentis
Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora captivoſque dabit, ſuaque omnibus arma:

Inſu-

Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus conplector in omnis.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, ſeu bella geram; tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum Fortuna ſecunda,
Haud adverſa cadat. ſed te ſuper omnia dona
Unum oro: genetrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc ignarã hujus quodcumq; pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo; nox & tua teſtis
264 Dextera, quod nequeam lacrimas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnis. percuſſa mente dederunt
Dardanidæ lacrimas: ante omnis pulcher Iülus:
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Sponde digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genetrix, nomenque Creüſæ
Solum defuerit; nec partum gratia talem
Parva manet; caſus factum quicumque ſequuntur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait inlacrimans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnoſſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Aletes.
Protenus armati incedunt: quos omnis euntis
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Pro-

Digitized by Google

Proſequitur votis. nec non & pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus inrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim ſomno vinoque per herbam
Corpora fuſa vident, adrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros; ſimul arma jacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra. nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt. tu, ne qua manus ſe adtollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetẽ adgreditur: qui forte tapetibus altis
Exſtructus toto proflabat pectore ſomnum; 265
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tris juxta famulos temere inter tela jacentis,
Armigerumque Remi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis; ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque reliquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra toriq; madent. nec non Lamyrumq; Lamumq;,
Et juvenem Sarranum, illa qui plurima nocte
Luſerat inſignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus: felix, ſi protenus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Inpaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditq; trahitque;
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes. incenſus & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem
Fadumque Herbeſumque ſubit Rhœtumq; Abarimq;
Ignaros; Rhœtum vigilantem, & cuncta videntem:
Sed

Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui comminus enſem
Condidit adſurgenti, & multa morte recepit.
Purpureā vomit ille animam; & cum ſanguine mixta
Vina refert moriens. hic furto fervidus inſtat.
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus,
(Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt: via facta per hoſtis.
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditiſſimus olim
266 Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens,
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti.
Poſt mortem bello Rutuli pugnamque potiti.
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſq; decoram
Induit. excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroſque ſubibant.
Cum procul hos lævo flectentis limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens:
State, viri. quæ cauſſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in ſilvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atq; hinc, omnemque abitum cuſtode coronant.

Digitized by Google

Silva fuit, late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam denſi conplerant undique ſentes:
Rara per occultos lucebat ſemita callis.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſaque præda
Inpediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque inprudens evaſerat hoſtis,
Atque lacus; qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſilvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus & ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus; cum clamor ad auris
Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam manus omnis 267
Fraude loci & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in enſes
Inferat, & pulchram properet per volnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, & ſic voce precatur:
Tu, dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus & nemorum Latonia cuſtos;
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi;
Hunc ſine me turbare globū, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto conixus corpore ferrum
Conjicit. haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fiſſo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt, hoc acrior idem

Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure ;
Dum trepidant. iit haſta Tago per tempus utrumque
Stridens , trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem , nec quo ſe ardens inmittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum , inquit : ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum . tum vero exterritus amens
Conclamat Niſus : nec ſe celare tenebris
Amplius , aut tantum potuit perferre dolorem :
Me, me, (adſum qui feci) in me convertite ferrum,
O Rutuli . mea fraus omnis : nihil iſte nec auſus ,
Nec potuit : cælum hoc & conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum .
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſabiit coſtas , & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto , pulchroſque per artus
268 It cruor , inque humeros cervix conlabſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens ; laſſove papavera collo
Demiſere caput , pluvia cum forte gravantur .
At Niſus ruit in medios , ſolumque per omnis
Volſcentem petit : in ſolo Volſcente moratur .
Quem circum glomerati hoſtes hinc comminus atque hinc
Proturbant . inſtat non ſecius , ac rotat enſem
Fulmineum ; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo , ſi quid mea carmina poſſunt ,
Nulla dies umquam memori vos eximet ævo :
Dum domus Æneæ Capitolî inmobile ſaxum
Accolet , imperiumque pater Romanus habebit .
Victores præda Rutuli ſpoliiſque potiti
Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.

Nec minor in caſtris luctus , Rhamnete reperto
Exſangui , & primis una tot cæde peremtis ,
Sarranoque Numaque . ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecesque viros, tepidaq; recentem
Cæde locum , & plenos ſpumanti ſanguine rivos .
Adgnoſcunt ſpolia inter ſe galeamque nitentem
Meſſapi , & multo haleras ſudore receptas .
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile :
Jam ſole infuſo , jam rebus luce retectis ,
Turnus in arma viros , armis circumdatus ipſe ,
Suſcitat , æratasque acies in prœlia cogit
Quiſque ſuos , variiſque acuunt rumoribus iras .
Quin ipſa adrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Præfigunt capita , & multo clamore ſequuntur ,
Euryali & Niſi .
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem , (nam dextera cingitur amni)
Ingentiſque tenent foſſas , & turribus altis
Stant mæſti : ſimul ora virûm præfixa movebant , 269
Nota nimis miſeris , atroque fluentia tabo .
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia Fama ruit , matriſque adlabitur auris
Euryali . at ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit .
Excuſſi manibus radii , revolutaque penſa .
Evolat infelix , & femineo ululatu ,
Sciſſa comam , muros amens atque agmina curſu
Prima petit . non illa virûm , non illa pericli
Telorumque memor: cælum dehinc queſtibus inplet :
Hunc ego te , Euryale , aſpicio ? tune illa ſenectæ
Sera meæ requies potuiſti linquere ſolam ,
Crudelis ? nec te , ſub tanta pericula miſſum ,
Adfari extremum miſeræ data copia matri ?
Heu , terra ignota canibus date præda Latinis
Alitibuſque jaces ! nec te tua funera mater
Produxi , preſſive oculos , aut vulnera lavi ,

Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
Urguebam, & tela curas ſolabar anilis.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus avolſaque membra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc ſum terraque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas; in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli. me primam abſumite ferro.
Aut tu, magne pater divom, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mæſtuſque per omnis
It gemitus: torpent infractæ ad prœlia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu & multum lacrimantis Iüli,
Conripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit. ſequitur clamor, cælumque remugit.
Adcelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas inplere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & ſcalis adſcendere muros;
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Adſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua
Poſſent tectam aciem perrumpere: cum tamen omnis
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec jam ſufficiunt. nam, qua globus inminet ingens,
Inmanem Teucri molem volvuntque ruuntque:
Quæ ſtravit Rutulos late, armorumque reſolvit
Tegmina. nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignis.
At Meſſapus equûm domitor Neptunia proles

Re-

Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor adſpirate canenti;
Quas ibi tunc ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit; quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentis oras evolvite belli.
Et meminiſtis enim, divæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri; quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam. dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quæ peſte caret, tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cælum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, inmani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt. vix unus Helenor, 271
Et Lycus elabſi: quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Licymnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Troiam miſerat armis,
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies, atque hinc acies adſtare Latinas.
Ut fera, quæ denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, &, ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtis
Inruit; &, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus inter & hoſtis,
Inter & arma, fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque adtingere dextras.
Quem Turnus, pariter curſu teloque ſecutus,

Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Speraſti te poſſe manus? ſimul adripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit:
Qualis ubi aut leporē,aut candenti corpore cycnum,
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. undique clamor
Tollitur. invadunt, & foſſas aggere conplent.
Ardentis tædas alii ad faſtigia jactant.
Ilioneus ſaxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium,portæ ſubeuntem,igniſque ferentem;
Emathiona Liger, Corynæum ſternit Aſylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente ſagitta.
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Itym,Cloniumq;,Dioxippum,Promolumque,
Et Sagarim, & ſummis ſtantem pro turribus Idan:
Privernum Capys. hunc primo levis haſta Temillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad volnus tulit. ergo alis adlabſa ſagitta,
Et lævo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali volnere rumpit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis;
272 Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Hibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Symæthia circum
Flumina: pinguis ubi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, poſitis Mezentius haſtis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena;
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces,
Aſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum;
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atq; indigna relatu

Voci-

Digitized by Google

Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno
Ibat, & ingentem ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En, qui noſtra ſibi bello conubia poſcunt!
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulixes.
Durum ab ſtirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, ſævoque gelu duramus & undis:
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque adſueta juventus
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævom ferro teritur, verſaque juvencûm
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; ſemperque recentis
Conportare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi; juvat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma; ubi adſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxuſque vocant Berecyntia matris
Idææ. ſinite arma viris, & cedite ferro. 273
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius; nervoque obverſus equino
Intendit telum, diverſaque brachia ducens
Conſtitit, ante Jovem ſupplex per vota precatus:
Juppiter omnipotens, audacibus adnue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſollemnia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem;
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, & cæli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum: ſonat una fatifer arcus.

Effugit horrendum ſtridens adducta ſagitta :
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem inlude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hoc tantũ Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat
Nube ſedens; atque his victorem adfatur Iülum:
Macte nova virtute, puer. ſic itur ad aſtra;
Dîs genite, & geniture deos. jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident :
Nec te Troia capit. ſimul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantis dimovet auras,
Aſcaniumque petit. formam tum vertitur oris
Antiquom in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fidusque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocemque coloremque,
Et crinis albos, & ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis adfatur Iülum :
Sit ſatis, Æneide, telis inpune Numanum
Oppetiiſſe tuis. primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem,& paribus non invidet armis.
Cetera parce, puer, bello. ſic orſus Apollo
Mortalis medio aſpectus ſermone reliquit,
274 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Adgnovere deum proceres divinaque tela
Dardanidæ,pharetramq; fuga ſenſere ſonantem.
Ergo avidum pugnæ, dictis ac numine Phœbi,
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris :
Intendunt acris arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ: pugna aſpera ſurgit.
Quan-

Digitized by Google

Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hædis
Verberat imber humum : quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant ; cum Juppiter horridus auſtris
Torquet aquoſam hiemem , & cælo cava nubila rumpit .
Pandarus & Bitias Idæo Alcanore creti ,
Quos Jovis eduxit luco ſilveſtris Hiera
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos ,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa , recludunt
Freti armis , ultroque invitant mœnibus hoſtem .
Ipſi intus dextra ac læva pro turribus adſtant
Armati ferro , & criſtis capita alta coruſci :
Quales aëriæ liquentia flumina circum ,
Sive Padi ripis , Atheſim ſeu propter amœnum ,
Conſurgunt geminæ quercus , intonſaque cælo
Adtollunt capita , & ſublimi vertice nutant .
Inrumpunt , aditus Rutuli ut videre patentis .
Continuo Quercens , & pulcher Aquicolus armis ,
Et præceps animi Tmarus , & Mavortius Hæmon ,
Agminibus totis aut verſi terga dedere ,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam .
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ ,
Et jam conlecti Troës glomerantur eodem ,
Et conferre manum , & procurrere longius audent .
Ductori Turno , diverſa in parte furenti ,
Turbantique viros , perfertur nuntius , hoſtem
Fervere cæde nova , & portas præbere patentis .
Deſerit inceptum , atque inmani concitus ira 275
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos:
Et primum Antiphaten , is enim ſe primus agebat ,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti ,
Conjecto ſternit jaculo . volat Itala cornus
Aëra per tenerum , ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit : reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem , & fixo ferrum in pulmone tepeſcit .

Tum

Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſter-
nit Aphidnum:
Tum Bitian ardentem oculis, animiſque frementem,
Non jaculo: neque enim jaculo vitam ille dediſſet:
Sed magnum ſtridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro
Suſtinuit: conlabſa ruunt inmania membra.
Dat tellus gemitum, & clipeũ ſuperintonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Conſtructam ponto jaciunt: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis inliſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ adtolluntur arenæ.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime Jovis imperiis inpoſta Typhoëo.
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acris ſub pectora vertit:
Inmiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt; quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animos deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit Fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa converſo cardine torquet
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit recipitque ruentis
Demens: qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit inrumpentem, ultroque incluſerit urbi:
Inmanem veluti pecora inter inertia tigrim.
276 Continuo nova lux oculis obfulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clipeoque micantia fulmina mittunt.
Adgnoſcunt faciem inviſam atque inmania membra
Turbati ſubito Æneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira

Effa-

Digitized by Google

Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus; (Saturnia Juno
Detorſit veniens) portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli nec volneris auctor.
Sic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, inpubeſque inmani volnere malas.
Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Conlabſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troës.
Et ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu ſocioſque inmittere portis;
Ultimus ille dies bello gentique fuiſſet.
Sed furor ardentem cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.
Principio Phalerim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergus. Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halym comitem, & confixa Phegea parma;
Ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimq;
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem, 277
Vibranti gladio conixus ab aggere dexter
Occupat: huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter

Ungue-

Unguere tela manu , ferrumque armare veneno :
Et Clytium Æoliden , & amicum Crethea Muſis ;
Crethea Muſarum comitem,cui carmina ſemper
Et citharæ cordi , numeroſque intendere nervis :
Semper equos,atque arma virûm,pugnaſque canebat.
Tandem ductores , audita cæde ſuorum ,
Conveniunt Teucri , Mneſtheus acerque Sereſtus ;
Palantiſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus:Quo deinde fugã, quo tenditis?inquit.
Quos alios muros , quæ jam ultra mœnia habetis ?
Unus homo , & veſtris , ô cives , undique ſeptus
Aggeribus tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit ? juvenum primos tot miſerit Orco ?
Non infelicis patriæ veterumque deorum ,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque pudetque ?
Talibus accenſi firmantur , & agmine denſo
Conſiſtunt . Turnus paullatim excedere pugna ,
Et fluvium petere,ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno ,
Et glomerare manum : ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis : at territus ille
Aſper , acerba tuens , retro redit : & neque terga
Ira dare aut virtus patitur : nec tendere contra
Ille, quidem hoc cupiens , potis eſt per tela viroſque.
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Inproperata refert , & mens exæſtuat ira .
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes :
Bis confuſa fuga per muros agmina vertit .
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum :
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere , 'aëriam cælo nam Juppiter Irim
Demiſit , germanæ haud mollia juſſa ferentem ;
278 Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis .
Ergo nec clipeo juvenis ſubſiſtere tantum ,
Nec dextra valet : injectis ſic undique telis
Obruitur , ſtrepit aſſiduo cava tempora circum

Tin-

Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt;
Diſcuſſæque jubæ capiti: nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troës & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit: feſſos quatit acer anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit. ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et lætum ſociis abluta cæde remiſit.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER X.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat divûm pater atque hominum rex
Sideream in ſedem: terras unde arduus omnes,
Caſtraque Dardanidûm aſpectat, populoſque Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus. incipit ipſe:
Cælicolæ magni, quia nam ſententia vobis
Verſa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ (ne arceſſite) tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes inmittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc ſinite; & placitum læti conponite fœdus.
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
279 Pauca refert.

O pa-

O pater, ô hominum divûmque æterna poteſtas;
(*Namque* aliud quid ſit, quod jã inplorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli; Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas atque ipſis prœlia miſcent
Aggeribus mœrorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Æneas ignarus abeſt. numquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum inminet hoſtis
Naſcentis Troiæ: nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. equidem (credo) mea volnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua atque invito numine Troës
Italiam petiere; luant peccata: neque illos
Juveris auxilio. ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ Superi Maneſq; dabant; cur nunc tua quiſquam
Vertere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſis?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentis
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manis (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet, & ſuperis inmiſſa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbis.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum Fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjunx
Dura; per everſæ, genitor, fumantia Troiæ
Excidia obteſtor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis;
Et, quamcumque viam dederit Fortuna, ſequatur.
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphus atque Cythera,
Idaliæque domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic ævom. magna ditione jubeto

Car-

Carthago premat Auſoniam. nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. quid peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignis?
Totque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum quo Troia fuit? Xanthum & Simoënta
Redde oro miſeris: iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis volgare dolorem?
Ænean hominum quiſquam divûmque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam fatis petiit auctoribus: eſto:
Caſſandræ inpulſus Furiis. num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamque fidem, aut gentis agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia noſtri
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt, Italos Troiam circumdare flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis;
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Ænean manibus ſubducere Graiûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas.
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt:
Æneas ignarus abeſt: ignarus & abſit.
Eſt Paphus Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem & corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Obje-

Digitized by Google

Objecit ? quæ cauſſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque , & fœdera ſolvere furto ?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter ? 281
Aut ego tela dedi , fovive Cupidine bella ?
Tunc decuit metuiſſe tuis : nunc ſera querelis
Haud juſtis adſurgis , & irrita jurgia jactas .
Talibus orabat Juno , cunctique fremebant
Cælicolæ adſenſu vario . ceu flamina prima ,
Cum deprenſa fremunt ſilvis , & cæca volutant
Murmura , venturos nautis prodentia ventos .
Tum pater omnipotens, rerũ cui prima poteſtas,
Infit . eo dicente deûm domus alta ſileſcit ,
Et tremefacta ſolo tellus ; ſilet arduus æther:
Tum Zephyri poſuere:premit placida æquora pontus.
Accipite ergo , animis atque hæc mea figite dicta .
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum ; nec veſtra capit diſcordia finem :
Quæ cuiq; eſt Fortuna hodie,quam quiſq; ſecat ſpem,
Tros Rutuluſve fuat , nullo diſcrimine habebo :
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur ,
Sive errore malo Troiæ monitiſque ſiniſtris .
Nec Rutulos ſolvo . ſua cuique exorſa laborem
Fortunamque ferent . rex Juppiter omnibus idem .
Fata viam invenient . Stygii per flumina fratris ,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit , & totum nutu tremefecit Olympum .
Hic finis fandi . ſolio tum Juppiter aureo
Surgit , cælicolæ medium quem ad limina ducunt .
Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros , & mœnia cingere flammis .
At legio Æneadûm vallis obſeſſa tenetur :
Nec ſpes ulla fugæ . miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam , & rara muros cinxere corona .
Aſius Imbraſides , Hicetaoniuſque Thymœtes ,
Aſſaracique duo , & ſenior cum Caſtore Thybris ,
Prima acies , hos germani Sarpedonis ambo

Et Clarus & Themon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto conixus corpore ſaxum ,
Haud partem exiguam montis , Lyrneſſius Acmon ,
Nec Clytio genitore minor , nec fratre Meneſtheo .
282 Hi jaculis , illi certant defendere ſaxis ,
Molirique ignem , nervoque aptare ſagittas .
Ipſe inter medios , Veneris juſtiſſima cura ,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:
Qualis gemma micat , fulvum quæ dividit aurum ,
Aut collo decus aut capiti : vel quale per artem
Incluſum buxo aut Oricia terebintho
Lucet ebur : fuſos cervix cui lactea crinis
Accipit , & molli ſubnectens circulus auro .
Te quoque magnanimæ viderunt , Iſmare , gentes
Volnera dirigere , & calamos armare veneno ,
Mæonia generoſe domo : ubi pinguia culta
Exercentque viri , Pactoluſque inrigat auro .
Adfuit & Mneſtheus , quem pulſi priſtina Turni
Aggere mœrorum ſublimem gloria tollit ;
Et Capys : hinc nomen Campanæ ducitur urbi .
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant : media Æneas freta nocte ſecabat .
Namque ut ab Euandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit , & regi memorat nomenque genuſque ;
Quidve petat,quidve ipſe ferat,Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet , violentaque pectora Turni ,
Edocet : humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet,inmiſcetque preces.haud fit mora:Tarchon
Jungit opes , fœduſque ferit : tum libera fati
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia divûm ,
Externo commiſſa duci . Æneïa puppis
Prima tenet , roſtro Phrygios ſubjuncta leones :
Inminet Ida ſuper , profugis gratiſſima Teucris .
Hic magnus ſedet Æneas , ſecumque volutat
Eventus belli varios : Pallaſque ſiniſtro
Adfixus lateri jam quærit ſidera , opacæ

No-

Noctis iter, jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque movete;
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi, 283
Quique urbem liquere Coſas: quîs tela ſagittæ,
Corytique leves humeris, & letifer arcus.
Una torvus Abas. huic totum inſignibus armis
Agmen & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum divûmque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cæli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alphea ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt, (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis.
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim, Cinyra, & paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ:
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondis umbramque ſororum
Dum canit, & mæſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;
Linquentem terras & ſidera voce ſequentem.
Filius, æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis inmane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus & Tuſci filius amnis:
Qui muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis. ſed non genus omnibus unum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
284 Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It gravis Auleſtes, centenaque arbore fluctum
Verberat adſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit inmanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in priſtim deſinit alvus;
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Troiæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamque dies cælo conceſſerat: almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum: Nymphæ (quas alma Cybebe
Numen habere maris, Nymphaſque è navibus eſſe
Juſſerat) innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Adgnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima, Cymodocea
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum adloquitur: Vigilaſne, deûm gens,
Ænea? vigila, & velis inmitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus flammaque premebat;
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor

Quæ-

Digitized by Google

Quærimus. hanc genetrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, ævumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media atque horrentis Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenent forti permixtus Etruſco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube, & clipeũ cape: quem dedit ipſe
Invictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non inrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat: & dextra diſcedens inpulit altam,
Haud ignara modi, puppim. fugit illa per undas
Ocior & jaculo & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, biiugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede, diva, ſecundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clipeum cum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris. ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu jaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis; donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque adlabi claſſibus æquor.

Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora præcipere, & venientis pellere terra.
(*Ultro* animos tollit dictis, atque increpat ultro:)
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri. nunc conjugis eſto
286 Quiſque ſuæ tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudes. ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes Fortuna juvat.
Hæc ait, & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. ſpeculatus litora Tarchon,
Qua vada non ſpirant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti adlabitur æſtu;
Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo;
Adrepta tellure ſemel. quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere tonſis,
Spumantiſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes innocuæ. ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:

Frag-

Digitized by Google

Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Inpediunt, retrahitque pedem ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore ſiſtit.
Signa canunt. primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ; ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virûm qui maximus ultro
Æneam petit. huic gladio perque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exſectum jam matre peremta,
Et tibi, Phœbe, ſacrum; caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. nec longe Ciſſea durum,
Inmanemque Gyan, ſternentes agmina clava,
Dejecit leto: nihil illos Herculis arma, 287
Nec validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque gravis cum terra labores
Præbuit. ecce Pharo, voces dum jactat inertis,
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon;
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia Phorci
Progenies ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt. partim galea clipeoque reſultant
Inrita; deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidum Æneas adfatur Achaten:
Suggere tela mihi, (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Graiûm
Iliacis campis. tum magnam corripit haſtam,
Et jacit. illa volans clipei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.

Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Ænean petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tris quoque Threïcios Boreæ de gente ſuprema,
Et tris, quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. adcurrit Haleſus
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
288 Auſoniæ. magno diſcordes æthere venti
Prœlia ceu tollunt, animis & viribus æquis.
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedunt:
Anceps pugna diu: ſtant obnixi omnia contra.
Haud aliter Troianæ acies acieſque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Inpulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcades, inſuetos acies inferre pedeſtris,
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera quîs natura loci dimittere quando
Suaſit equos; unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, ſocii? per vos & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudi,
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtis
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urguet:
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urguemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæque manuſque.
Ecce, maris magna claudit nos objice pontus:

Deeſt

Deeſt jam terra fugæ. pelagus Troiamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtis.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit: haſtamque receptat
Oſſibus hærentem. quem non ſuper occupat Hisbo,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit incautum crudeli morte ſodalis,
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia Laride, Thymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas: 289
Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit;
Semanimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, mixtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas, bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit. hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemanimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optato, ventis æſtate coortis,
Diſperſa inmittit ſilvis incendia paſtor:
Conreptis ſubito mediis, extenditut una
Horrida per latos acies Volcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantis.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum:
Teque juvat, Palla. ſed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua conligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:

Stry-

Strymonio dextram fulgenti deripit enſe
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſperſit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſilvis genitor celarat Haleſum;
Ut ſenior leto canentia lumina ſolvit,
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Euandri. quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Thybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi.
Hæc arma exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus, dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumque moramque.
Sternitur Arcadiæ proles; ſternuntur Etruſci;
Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
290 Agmina concurrunt ducibuſque & viribus æquis.
Extremi addenſent acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat & urguet,
Hinc contra Lauſus, (nec multum diſcrepat ætas)
Egregii formæ; ſed quîs fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum;qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios; Tempus deſiſtere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait; & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At Rutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,

Aut

Aut leto inſigni. ſorti pater æquus utrique eſt.
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.
Deſiluit Turnus bijugis: pedes adparat ire
Comminus. utque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem in prœlia taurum,
Advolat. haud alia & Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum
Viribus inparibus; magnumque ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, & menſas, quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrimaſque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis adfatur amicis:
Stat ſua cuique dies. breve & inreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Troiæ ſub mœnibus altis 291
Tot nati cecidere deûm: quin occidit una
Sarpedon mea progenies. & jam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque cava fulgentem deripit enſem.
Illa volans, humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clipei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat; at clipeum, tot ferri terga tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,

Lo-

Loricæque moras & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de volnere telum:
Una eademque via ſanguis animuſque ſequuntur.
Conruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper adſiſtens,
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro. qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humãdi eſt,
Largior. haud illi ſtabunt Æneïa parvo
Hoſpitia. & lævo preſſit pede, talia fatus,
Exanimem, rapiens inmania pondera baltei,
Inpreſſumque nefas: una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœde, thalamique cruenti:
Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emtum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu lacrimiſque
292 Inpoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti;
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentis Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos: tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens. Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone cratos
Quatuor hic juvenes; totidem, quos educat Ufens,
Viventis rapit, inferias quos inmolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.

In-

Inde Mago procul infenſam contenderat haſtam;
Ille aſtu ſubit: at tremebunda ſupervolat haſta.
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manis, per ſpes ſurgentis Iüli,
Te precor hanc animam ſerves natoque patriq;.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrûm
Vertitur; aut anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adplicat enſem.
Nec procul Hæmonides, Phœbi Triviæque ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus conlucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, labſumque ſuperſtans
Inmolat, ingentique umbra tegit. arma Cereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
Inſtaurant acies, Volcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Umbro. 293
Dardanides contra furit: Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clipei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo
Crediderat, cæloque animum fortaſſe ferebat;
Canitiemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exſultans contra fulgentibus armis,
Silvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit. ille reducta
Loricam clipeique ingens onus inpedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere deturbat terræ; truncumque tepentem
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:

Iſtic

Iſtic nunc, metuende, jace. non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquére feris: aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque inpaſti volnera lambent.
Protenus Antæum & Lucan, prima agmina Turni,
Perſequitur, fortemq; Numam, fulvumq; Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidûm, & tacitis regnavit Amyclis.
Ægeon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe, Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clipeis, tot ſtringeret enſis.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. quin ecce Niphæi
Quadrijuges in equos adverſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Ut videre, metu verſi retroque ruentes
Effunduntque ducem rapiuntque ad litora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos: ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Inruit, adverſaque ingens adparuit haſta.
Cui Liger:
294 Non Diomedis equos, nec currum cernis Achilli,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & ævi
His dabitur terris. veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hoſtes.
Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos: projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clipei: tum lævum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis adfatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Pro-

Digitized by Google

Prodidit, aut vanæ vertére ex hoſtibus umbræ.
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. hæc ita fatus
Adripuit bijugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delabſus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane, ſine hanc animã,& miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas; Hand talia dudum
Dicta dabas,morere, & fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. tandem erumpunt,& caſtra relinquunt
Aſcanius puer, & nequicquam obſeſſa juventus.
Junonem interea conpellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratiſſima conjunx,
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Troianas ſuſtentat opes: non vivida bello
Dextra viris,animuſque ferox,patienſque pericli.
Cui Juno ſummiſſa: Quid, ô pulcherrime conjunx,
Sollicitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens; quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen. 295
Pilumnuſque illi quartus pater: & tua larga
Sæpe manu multiſque oneravit limina donis.
Cui rex ætherii breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis leti tempuſque caduco
Oratur iuveni, meque hoc ita ponere ſentis;
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat. ſin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; ſpes paſcis inanis.
Et Juno adlacrumans: Quid ſi, quod voce gravaris,

Mente

Mente dares? atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror. quod ut ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orſa reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cælo ſe protenus alto
Miſit, agens hiemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petivit.
Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis; clipeumque jubaſque
Divini adſimulat capitis: dat inania verba;
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exſultat imago,
Inritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Ænean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato;
Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
296 Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat:
Exſuperatque moras, & pontis tranſilit altos.
Vix proram adtigerat; rumpit Saturnia funem,
Avolſamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prœlia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:

Cum

Digitized by Google

Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, & talis voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurentiſne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaque arma ſecuti;
Quoſne (nefas) omnis infanda in morte reliqui?
Et nunc palantis video, gemitumque cadentum
Accipio. quid ago? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite, venti.
In rupes, in ſaxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, ſæviſque vadis immittite Syrtes:
Quo neque me Rutuli nec conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc;
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
Curva petat, Teucrûmque iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit; juvenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans fluctuque æſtuque ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant. 297
Ille (velut rupes, vaſtum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis expoſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cælique mariſque;
Ipſa inmota manens) prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacẽ:
Sed Latagum ſaxo; atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adverſam: poplite Palmum

Succiſo volvi ſegnem ſinit; armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.
Nec non Euathen Phrygium, Paridiſque Mimanta
Æqualem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Ciſſeïs regina Parim creat: urbe paterna
Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſilva
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos.
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus:
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe, & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem inpavidus partes cunctatur in omnis,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
Graius homo; infectos linquens profugus hymenæos:
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Inpaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
Suadet enim veſana fames, ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervũ;
Gaudet hians inmane, comaſque adrexit, & hæret
298 Viſceribus ſuper incumbens: lavit inproba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta cæcum dare cuſpide volnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.

Tum ſuper abjectum poſito pede nixus & haſta :
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii lætum Pæana ſecuti :
Ille autem exſpirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere : te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira ;
Nunc morere. aſt de me divûm pater atque hominum rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus ; in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen.
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen :
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten ;
Illum infrenis equi labſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. & Lycius proceſſerat Agis :
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit : Authronium Salius, Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo & longe fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus & mutua Mavors
Funera : cædebant pariter pariterque ruebant
Victores victique : neque his fuga nota, neque illis.
Dî Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectant Saturnia Juno:
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo : quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei 299
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas ;
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit :
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. manet inperterritus ille,

Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ:
Dextra mihi deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropæum
Æneæ. dixit. ſtridentemque eminus haſtam
Injicit: illa volans clipeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antorem latus inter & ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno volnere, cælumque
Aſpicit, & dulcis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed vires haud pertulit. ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femine, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrimæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
(Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas)
Non equidem nec te, juvenis memorande, ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clipeoque inimicum haſtile trahebat.
Prorumpit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Jamque adſurgentis dextra plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur;
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,

Dum

Digitized by Google

Dum pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet, & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exſultat demens. ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt: validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Inplevitque ſinus ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mæſta ad manis, corpuſque reliquit.
At vero ut voltum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem;
Æneæ magni dextra cadis. increpat ultro
Cunctantis ſocios, & terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Volnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris adclinis trunco. procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multumque remittit,
Qui revocent, mæſtique ferant mandata parentis. 301
At Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti volnere victum.

Adgnovit longe gemitum præſaga mali mens.
Canitiem multo deformat pulvere, & ambas
Ad cælum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quem genui? tuane hæc genitor per volnera ſervor,
Morte tua vivens? heu, nunc miſero mihi demum
Exſilium infelix! nunc alte volnus adactum!
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum:
Omnis per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc vivo: neque adhuc homines lucemq; relinquo:
Sed linquam.ſimul hoc dicens adtollit in ægrum
Se femur; &, quamquam vis alto volnere tardat,
Haud dejectus, equum duci jubet. hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. adloquitur mærentem,& talibus infit:
Rhœbe, diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus. aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter. neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis;
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. æſtuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
(*Et* Furiis agitatus amor, & conſcia virtus:)
Atque hic Ænean magna ter voce vocavit.
Æneas adgnovit enim, lætuſque precatur:
Sic pater ille deûm faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
302 Tantum effatus, & infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto, ſæviſſime, nato

Rer-

Terres? hæc via ſola fuit, qua perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec divûm parcimus ulli.
Deſine. jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper atque aliud figitque volutatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum adſtantem lævos equitavit in orbis,
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus heros
Inmanem ærato circumfert tegmine ſilvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & urguetur pugna congreſſus iniqua;
Multa movens animo jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe adrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Inplicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cælum Troëſque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit enſem,
Et ſuper hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cælum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemq; minaris?
Nullum in cæde nefas. nec ſic ad prœlia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro;
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc (oro) defende furorem:
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Hæc loquitur, juguloque haud inſcius accipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XI.

OCEANUM interea ſurgens Aurora reliquit.
Æneas, quamquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt,
Vota deûm primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,
Bellipotens: aptat rorantis ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clipeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ovantis:
Maxima res effecta, viri. timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt; hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ: manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere ſigna

Ad-

Adnuerint Superi, pubemque educere caſtris,
Inpediat; ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mæſtamque Euandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait inlacrimans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acœtes
Servabat ſenior: qui Parrhaſio Euandro 304
Armiger ante fuit; ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulûmque manus Trojanaq; turba,
Et mæſtum Iliades crinem de more ſolutæ.
Ut vero Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mæſtoque inmugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrimis ita fatur obortis:
Téne, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam: cum me conplexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſq; moneret
Acris eſſe viros, cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, & nil jam cæleſtibus ullis
Debentem, vano mæſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi:
Hæc mea magna fides. at non, Euandre, pudendis
Vol-

Google

Volneribus pulſum aſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi, quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis, Iüle!
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrimis; ſolatia luctûs
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii cratis & molle feretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
305 Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimem ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi:
Cui neque fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtis auroque oſtroque rigentis
Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni ſupremum mæſtus honorem
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Adgerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam:
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lacrimans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeamque ferunt: nam cetera Turnus

Vi-

Digitized by Google

Victor habet.tum mæſta phalanx Teucriq; ſequuntur
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo;
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
Fata vocant. ſalve æternum mihi, maxume Palla,
Æternumque vale. nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ: 306
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam ſocerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantis,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis & Martis ſorte peremtis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent;
Nec bellum cum gente gero: rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Adparat; his mecum decuit concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſubponite civibus ignem.
Dixerat Æneas. olli obſtupuere ſilentes;
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus juveni Turno ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus cælo te laudibus æquem?
Juſtitiæne prius mirer belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et

Et te, ſi qua viam dederit Fortuna, Latino
Jungemus regi. quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatalis murorum adtollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Troiana juvabit.
Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra
Per ſilvas Teucri, mixtique inpune Latini,
Erravere jugis. ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
Euandrum Euandrique domos & mœnia conplet,
307 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina. quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mæſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis eſt vis ulla tenere:
Sed venit in medios. feretro Pallanta repoſto
Procubuit ſuper, atq; hæret lacrimanſque gemenſq;,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti,
Cautius ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota preceſque meæ! tuque, ô ſanctiſſima conjunx,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.

Nec

Digitized by Google

Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec, quas
Junximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi inmatura manebat
Mors natum, cæſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares inmanis truncus in arvis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte: 308
Quod vitam moror inviſam, Pallante peremto,
Dextera cauſſa tua eſt; Turnum natoque patrique
Quam debere vides meritis. vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed nato manis perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
Conſtituere pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cælum.
Ter circum accenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrêre rogos: ter mæſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrumis, ſparguntur & arma.
It cælo clamorque virûm clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis derepta Latinis
Conjiciunt igni; galeas, enſiſque decoros,
Frenaque, ferventiſque rotas; pars munera nota,
Ipſorum clipeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti;
Sætigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Arden-

Ardentis ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta; neque avelli poſſunt; nox humida donec
Invertit cælum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cetera, confuſæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant; tunc undique vaſti
Certatim crebris conlucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cælo dimoverat umbram:
Mærentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
309 Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longi pars maxima luctus.
Hic matres, miſeræque nurus, hic cara ſororum
Pectora mærentum, puerique parentibus orbi,
Dirum exſecrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ, & primos ſibi poſcat honores.
Ingravat hæc ſævus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropæis.
Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce ſuper mæſti magna Diomedis ab urbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum inpenſis operum: nil dona, neque aurum,
Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.
Fatalem Ænean manifeſto numine ferri,
Admonet ira deûm, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.

Olli

Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. ſedet in mediis & maxumus ævo
Et primus ſceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. tum facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, ô cives, Diomede Argivaque caſtra;
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnis;
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus, nomen patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quæ cauſſa adtraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes Saturnia regna
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simoïs premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnis,
Vel Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Minervæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, ultorque Caphereus.
Militia ex illa diverſum ad litus adacti,
Atrides Protei Menelaüs adusque columnas
Exſulat; Ætnæos vidit Cyclopas Ulixes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penatis
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivom
Conjugis infandæ prima inter limina dextra
Oppetiit: devictam Aſiam ſubſedit adulter.
Invidiſſe deos, patriis ut redditus aris
Conjugium optatum & pulchram Calydona viderē?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:

Et

Et ſocii admiſſis petierunt æthera pennis:
Fluminibuſque vagantur aves, (heu dira meorum
Supplicia!) & ſcopulos lacrimoſis vocibus inplent.
Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cæleſtia corpora demens
Adpetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad talis inpellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Ænean. ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus. experto credite, quantus
In clipeum adſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea talis Idæa tuliſſet
Terra viros; ultro Inachias veniſſet ad urbis
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
311 Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm
Hæſit, & in decumum veſtigia rettulit annum,
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. coëant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optume, regis
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor. ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnis, fit clauſo gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt;
Præfatus divos ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros adſidet hoſtis.
Bellum inportunum, cives, cum gente deorum
Invictiſque viris gerimus; quos nulla fatigant
Prœlia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.

Spem,

Digitized by Google

Spem, ſi quam adſcitis Ætolûm habuiſtis in armis,
Ponite; ſpes ſibi quiſq; ſed hæc, quam anguſta, videtis.
Cetera qua rerum jaceant perculſa ruina,
Ante oculos interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo. potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit, toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, finis ſuper uſque Sicanos,
Aurunci Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent collis, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios finis aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore navis,
Seu plures conplere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipſi numerumque modumque carinis
Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu prætendere ramos;
Munera portantis aurique eboriſque talentaque
Et ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque adgerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,

Conſulis, ô bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid Fortuna ferat populi; ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros
(Dicã equidem, licet arma mihi mortemq; minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cælum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero digniſq; hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentis & pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula cives
Projicis, ô Latio caput horum & cauſſa malorum?
313 Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne; ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego (inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror) en ſupplex venio. miſerere tuorum;
Pone animos, & pulſus abi. ſat funera fuſi
Vidimus, ingentis & deſolavimus agros.
Aut, ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
Aude, atq; adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjunx,
Nos animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. & jam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem, Drance, ſemper, tibi copia fandi,
Tum cum bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Pri-

Primus ades : ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger mœrorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi : meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque tropæis
Inſignis agros. poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet : nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis : circumſtant undique muros.
Imus in adverſos ? quid ceſſas ? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit ?
Pulſus ego ? aut quiſquam merito, fœdiſſime, pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Thybrim
Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello. capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis. proinde omnia magno 314
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ : contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt,
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles :
Amnis & Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac (abſiſte moveri)
Amittes : habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, & tua magna, pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo
Funditus occidimus, neq; habet Fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inertis.

Quamquam ô, ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios fortunatuſque laborum
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit:
Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ populique ſuperſunt;
Sin & Troianis cum multo gloria venit
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnis
Tempeſtas; cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis ævi
Rettulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus & Arpi.
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces. nec tarda ſequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentis ære catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus Victoria fugit,
Ut tanta quicquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Volcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devovi. ſolum Æneas vocat. & vocet oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus inplet:
Inſtructos acie Tiberino à flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.

Extemplo turbati animi, concuſſaque volgi
Pectora, & adrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt: fremit arma juventus.
Flent mæſti muſſantque patres. hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus, atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Immo, ait, ô cives, adrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruant. nec plura locutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice maniplis:
Duc, ait, & Rutulos. equitem Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cetera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater & magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Ænean, generumque adſciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum 316
Buccina. tum muros varia cinxere corona
Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnis.
Nec non ad templum ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſſa mali tanti, oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, & templum ture vaporant;
Et mæſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens præſes belli, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prœlia Turnus.

Jamque adeo Rutulum thoraca indutus aënis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc; laterique adcinxerat enſem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce:
Exſultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.
Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum,
Aut adſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, adrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians: luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit. quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ virgo, quas dicere gratis,
Quaſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem miſſique reportant
317 Exploratores, equitum levia inprobus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo ſuperans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſilvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburnique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prœlia dictis
Hortatur, ſociosque duces; & pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu valles, adcommoda fraudi

Ar-

Digitized by Google

Armorumque dolis: quam denſis frondibus atrum
Urguet utrimque latus; tenuis quo ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces aditusque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis ſummoque in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus:
Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum;
Adripuitque locum, & ſilvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacraque caterva
Conpellabat, & has triſti Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris nequicquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias. neque enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno vireſque ſuperbas
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem, fugiens media inter prœlia belli,
Suſtulit exſilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutata parte, Camillam.
Ipſe, ſinu præ ſe portans, juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undiq; ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis; tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum 318
Verſanti ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum inmane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis & robore coctо;
Huic natam, libro & ſilveſtri ſubere clauſam,
Implicat, atq; habilem mediæ circumligat haſtæ:
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras

Tela tenens ſupplex hoſtem fugit. accipe, teſtor,
Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuere undæ. rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urguente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo donum Triviæ de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam, in dumis interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaq; ex humero parvæ ſuſpendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena:
Strymoniamq; gruem, aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum. ſola contenta Diana
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,
319 Labere, Nympha, polo, finiſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricem pharetra deprome ſagittam:
Hac, quicumque ſacrum violarit volnere corpus,
Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube cava miſerandæ corpus & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.

Dixit:

Dixit: at illa levis cæli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis;
Conpoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis
Huc obverſus & huc: tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
Adverſi campo adparent: haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Adventuſque virûm fremituſque ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementiſque
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra nivis ritu, cælumque obtexitur umbra.
Continuo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Conixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus,
Fulminis in morem aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, verſique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Jamque propinquabant portis, rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit undam
Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam: 320
Nunc rapidus retro, atque æſtu revoluta reſorbens
Saxa fugit, lituſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.

Ter-

Tertia ſed poſtquam congreſſi in prœlia totaſque
Inplicuere inter ſe acies, legitque virum vir;
Tum vero & gemitus morientum,& ſanguine in alto
Armaque, corporaque, & permixti cæde virorum
Semanimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat
Volneris inpatiens adrecto pectore crura.
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iölan,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri. nec volnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exſultat Amazon,
Unum exſerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet:
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurem,
Italides; quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas bellique miniſtras.
Quales Threïcia cum flumina Thermodontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
321 Feminea exſultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum, aſpera virgo,
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunæum Clytio primum patre: cujus apertum

Ad-

Adverſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum,morienſque ſuo ſe in volnere verſat.
Tum Lirim Pagaſumq; ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum conligit, alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inermem,
Præcipites pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta
Tereaq;Harpalycumq;& Demophoonta Chromimq;:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus. ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum(neque enim labor agmine verſo)
Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueerit.nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protenus Orſilochũ & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: ſed Buten averſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro perque oſſa ſecurim,
Altior exſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro. 322
Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnæ

Poſſe,

Poſſe, neque inſtantem reginam avertere cernit;
Conſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque adcinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa furens, acrique accenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque reſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo puraque interrita parma.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
(Haud mora) converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artis:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnaſque inimico ex ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Conprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, & volſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque deorum
Obſervans oculis ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchonem in prœlia ſæva
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus injicit iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans: reficitq; in prœlia pulſos.
Quis metus, ô numquam dolituri, ô ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Femina palantis agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum, quidve hæc gerimus tela inrita dextris?
323 At non in Venerem ſegnes nocturnaque bella;
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes & plenæ pocula menſæ.

Digitized by Google

Hic amor, hoc ſtudium; dum ſacra ſecundus haruſpex
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipſe
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra conplectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cælum clamor: cunctique Latini
Convertêre oculos. volat igneus æquore Tarchon,
Arma virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum; & partis rimatur apertas,
Qua vulnus letale ferat: contra ille repugnans
Suſtinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, inplicuitque pedes, atq; unguibus hæſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Adrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urguet obunco
Luctantem roſtro; ſimul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. ducis exemplum eventumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Arruns
Velocem jaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, &, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Qua ſe cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Arruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat,
Hac juvenis furtim celeris detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum;& certam quatit inprobus haſtā.
Forte ſacer Cybelæ Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum: quem pellis aënis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe, peregrina ferrugine clarus & oſtro, 324
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati

Caſſi-

Caſſida: tum croceam chlamydemq; ſinuſq; crepantis
Carbaſeos fulvo in nodum conlegerat auro,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro,
Venatrix unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur; totumque incauta per agmen
Femineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore:
Telum ex inſidiis cum tandem tempore capto
Concitat, & ſuperos Arruns ſic voce precatur:
Summe deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur; & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna;
Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. non exuvias pulſæve tropæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto. mihi cetera laudem
Facta ferent. hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit: partem volucris diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Adnuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque notos vocem vertêre procellæ.
Ergo, ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertêre animos acris, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa neque auras,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt. fugit ante omnis exterritus Arruns
Lætitia mixtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
325 Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montis ſeſe avius abdidit altos,
Occi-

Digitized by Google

Occiſo paſtore lupus magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſilvaſque petivit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Arruns;
Contentuſque fuga mediis ſe inmiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat volnere mucro.
Labitur exſanguis: labuntur frigida leto
Lumina. purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam ex æqualibus unam
Adloquitur; fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Quîcum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer:
Succedat pugnæ, Troianoſque arceat urbe.
Jamque vale. ſimul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paullatim exſolvit ſe corpore, lentaque colla
Et captum leto poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum vero inmenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenûmque duces, Euandrique Arcades alæ.
At Triviæ cuſtos jam dudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti mulcatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium, virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello!
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema jam in morte: neque hoc ſine nomine letum

Per

Digitized by Google

326 Per gentis erit; aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum:
Hic dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Arruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia. tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Threïſſa ſagittam
Depromſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe; donec curvata coïrent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantis
Audiit una Arruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum exſpirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Disjectique duces deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantis Teucros letumque ferentis
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumq; putrem curſu quatit ungula campū.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, & è ſpeculis percuſſæ pectora matres
Femineum clamorem ad cæli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi inrupere patentis,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba:
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum,

Con-

Confixi exſpirant animas. pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent 327
Accipere orantis: oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos lacrimantumque ora parentum
Pars in præcipitis foſſas, urguente ruina,
Volvitur: inmiſſis pars cæca & concita frenis
Arietat in portas, & duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
Tela manu trepidæ jaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſilvis ſæviſſimus inplet
Nuntius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam:
Ingruere infenſos hoſtis, & Marte ſecundo
Omnia conripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens, (& ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos collis, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperatque jugum, ſilvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantis pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et ſævum Ænean adgnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatuſque audivit equorum:
Continuoque ineant pugnas, & prœlia tentent;
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Hibero
Tinguat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XII.

TURNUS ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis; ultro inplacabilis ardet:
Adtollitque animos. Pœnorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Inpavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic adfatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recuſent.
Congredior. fer ſacra, pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub Tartara mittam
Deſertorem Aſiæ, (ſedeant ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos; cedat Lavinia conjunx.

Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me inpenſius æquum eſt
Conſulere, atque omnis metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu;nec non aurumque animuſq; Latino eſt.
Sunt aliæ innubtæ Latio & Laurentibus agris;
Nec genus indecores. ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: ſimul hoc animo hauri.
Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idque omnes divique homineſque canebant.
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mæſtæ lacrimis, vincla omnia rupi:
Promiſſam eripui genero: arma inpia ſumſi. 329
Ex illo qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si Turno exſtincto ſocios ſum adſcire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia; ad mortem ſi te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & conubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longævi, quem nunc mæſtum patria Ardea longe
Dividit. haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exſuperat magis ægreſcitque medendo.
Ut primum fari potuit, ſic inſtitit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, letumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem

Feminea tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.
At regina, nova pugnæ conterrita ſorte,
Flebat; & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum: (ſpes tu nunc una, ſenectæ
Tu requies miſeræ: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Unum oro: deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Et me, Turne, manent. ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Ænean captiva videbo.
Accepit vocem lacrimis Lavinia matris,
Flagrantis perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
330 Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
Alba roſa: talis virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
Ardet in arma magis, pauciſque adfatur Amatam:
Ne, quæſo, ne me lacrimis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer. cum primum craſtina cælo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quie-
ſcant,
Et Rutulûm. noſtro dirimamus ſanguine bellum.
Illo quæratur conjunx Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementis:
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia:
Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco

Cir-

Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque clipeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus adſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium: quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, ô numquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crinis
Vibratos calido ferro myrrhaque madentis.
His agitur Furiis. totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prœlia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventoſque laceſſit 331
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens conponi fœdere bellum.
Tum ſocios mœſtique metum ſolatur Iüli,
Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montis
Orta dies; cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant;
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant;
In medioque focos, & dîs communibus aras
Gramineas. alii fontemque ignemque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis. hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis;

Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet. nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & volgus inermum,
Invalidique ſenes, turris & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus adſtant.
At Juno è ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neq; nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo campũ adſpectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt adfata ſororem
Diva deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet; hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter erepta pro virginitate ſacravit:
332 Nympha decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendêre cubile,
Prætulerim, cælique lubens in parte locarim:
Diſce tuum, ne me incuſes, Juturna, dolorem.
Qua viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc juvenem inparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſũ.
Tu pro germano ſi quid præſentius audes,
Perge: decet. forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lacrimas oculis Juturna profundit,
Terque quaterque manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrumis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Adcelera, & fratrem (ſi quis modus) eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. ſic exhortata reliquit

In-

Digitized by Google

Incertam, & triſti turbatam volnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clipeo, & cæleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos
Sætigeri fœtum ſuis, intonſamque bidentem
Adtulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina ſolem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum. pateriſque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis & hæc mihi terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno;
Jam melior, jam, diva, precor: tuque inclute Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, ſub numine torques: 333
Fontiſque, fluvioſque voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi ſors victoria Turno;
Convenit Euandri victos diſcedere ad urbem.
Cedet Iülus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum adnuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius dî numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto. paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſollemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus

Suſpiciens cælum, tenditque ad ſidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera, juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque deûm infernam, & duri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras; medios ignis & numina teſtor;
Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cælumque in Tartara ſolvat:
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrũ nam forte gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta neq; umbras,
Cum ſemel in ſilvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro;
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis
Conſpectu in medio procerum. tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis inpar ea pugna videri
334 Jamdudum & vario miſceri pectora motu:
Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis.
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & juvenali in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebeſcere vidit
Sermonem, & volgi variare labantia corda:
In medias acies, formam adſimulata Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, pro cunctis talibus unam
Objectare animam? numerone an viribus æqui
Non ſumus? en omnes & Troës & Arcades hi ſunt,

Fata-

Digitized by Google

Fataliſque manus inſenſa Etruria Turno .
Vix hoſtem , alterni ſi congrediamur , habemus .
Ille quidem ad ſuperos , quorum ſe devovet aris ,
Succedet fama , vivuſque per ora feretur :
Nos , patria amiſſa , dominis parere ſuperbis
Cogemur , qui nunc lentis conſedimus armis .
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis ,
Jam magis atque magis ; ſerpitque per agmina murmur .
Ipſi Laurentes mutati , ipſique Latini .
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſque ſalutem
Sperabant , nunc arma volunt , fœduſque precantur
Infectum , & Turni ſortem miſerantur iniquam .
His aliud majus Juturna adjungit , & alto
Dat ſignum cælo ; quo non præſentius ullum
Turbavit mentis Italas , monſtroque fefellit .
Namque volans rubra fulvos Jovis ales in æthra
Litoreas agitabat avis , turbamque ſonantem
Agminis aligeri ; ſubito cum labſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit inprobus uncis .
Adrexere animos Itali , cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam , mirabile viſu ;
Ætheraque obſcurant pennis , hoſtemque per auras
Facta nube premunt : donec vi victus & ipſo
Pondere defecit , prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio , penituſque in nubila fugit .
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant ,
Expediuntque manus : primuſque Tolumnius augur ,
Hoc erat , hoc votis , inquit , quod ſæpe petivi .
Accipio adgnoſcoque deos : me , me duce ferrum
Corripite , ô miſeri , quos inprobus advena bello
Territat , invalidas ut avis ; & litora veſtra
Vi populat . petet ille fugam , penituſque profundo
Vela dabit . vos unanimi denſete catervas ,
Et regem vobis pugna defendite raptum .
Dixit , & adverſos telum contorſit in hoſtis

Pro-

Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat. ſimul hoc, ſimul ingens clamor & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrũ
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjunx Tyrrhena Gilippo;
Horum unum ad medium, teritur qua ſutilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Transadigit coſtas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animoſa phalanx accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. hinc denſi rurſus inundant
Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cælo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque focoſque ferunt. fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere divos.
Infrenant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & strictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
336 Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atq; ita fatur:
Hoc habet: hæc melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali; ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Corynæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis. olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem læva turbati corripit hoſtis,

Inpre-

Impreſſoque genu nitens terræ adplicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperinminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras! ictum jam fœdus, & omnes
Conpoſitæ leges: mihi jus concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus. ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis adlapſa ſagitta eſt,
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem caſuſne deuſne
Adtulerit. preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus, ut Ænean cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru 337
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clipeo increpat, atque furentis
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante notos zephyrumque volant. gemit ultima pulſu
Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora
Iræque inſidiæque dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter prœlia Turnus
Fumantis ſudore quatit, miſerabile cæſis

Hoſti-

Hoſtibus inſultans : ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos , mixtaque cruor calcatur arena .
Jamque neci Sthenelumque dedit , Thamirimque , Pholumque ,
Hunc congreſſus & hunc;illum eminus:eminus ambo
Imbraſidas Glaucum atque Laden,quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia , paribuſque ornaverat armis ;
Vel conferre manum,vel equo prævertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur ,
Antiqui proles bello præclara Dolonis ;
Nomine avom referens, animo manibuſque parentē :
Qui quondam , caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret ,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus :
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Adfecit pretio : nec equis adſpirat Achillis .
Hunc procul ut campo Turnus proſpexit aperto ,
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus ;
Siſtit equos bijugis , & curru deſilit , atque
Semanimi labſoque ſupervenit , & , pede collo
Inpreſſo , dextræ mucronem extorquet , & alto
Fulgentem tinguit jugulo;atque hæc inſuper addit :
En agros , & , quam bello , Troiane , petiſti ,
Heſperiam metire jacens : hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare , ferunt : ſic mœnia condunt .
Huic comitem Asbuten conjecta cuſpide mittit :
Chloreaque,Sybarimque,Daretaque,Therſilochumq;,
338 Et ſternacis equi labſum cervice Thymœten .
Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo , ſequiturque ad litora fluctus ,
Qua venti incubuere ; fugam dant nubila cælo :
Sic Turno , quacumque viam ſecat , agmina cedunt ,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum ,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem .
Non tulit inſtantem Phegeus,animiſque frementem:
Objecit ſeſe ad currum , & ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra detorſit equorum .

Digitized by Google

Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clipeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat.
Cum rota præcipitem, & procurſu concitus axis
Inpulit, effunditque ſolo: Turnuſque ſecutus,
Imam inter galeam ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Ænean Mneſtheus & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iäpyx
Iäſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artis, ſua munera lætus Apollo
Augurium citharamque dabat celeriſque ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artis.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in haſtam
Æneas, magno juvenum & mærentis Iüli
Concurſu, lacrimis inmobilis. ille retorto
Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica Phœbique potentibus herbis 339
Nequicquam trepidat, nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam Fortuna regit: nihil auctor Apollo
Subvenit: & ſævus campis magis ac magis horror
Crebeſcit, propiuſque malum eſt. jam pulvere cælum
Stare vident: ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis. it triſtis ad æthera clamor
Bel-

Bellantum juvenum,& duro ſub Marte cadentũ.
Hic Venus, indigno nati concuſſa dolore,
Dictamnum genetrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus, obſcuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans: ſpargitque ſalubris
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.
Fovit ea volnus lympha longævus Iăpyx
Ignorans; ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor: omnis ſtetit imo volnere ſanguis.
Jamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro. quid ſtatis? Iăpyx
Conclamat, primuſque animos accendit in hoſtem.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt. neque te, Ænea, mea dextera ſervat:
Major agit deus atque opera ad majora remittit.
Ille avidus pugnæ ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditq; moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clipeus loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum conplectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce, puer, virtutem ex me verumque laborem;
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Æneas & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens,
Telum inmane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Antheuſque Mneſtheuſque ruunt; omniſque relictis
Turba fluit caſtris. tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.

Vidit

Vidit ab adverſo venientis aggere Turnus,
Videre Auſonii, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor. prima ante omnis Juturna Latinos
Audiit, adgnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris, heu, præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis; ruet omnia late:
Ante volant, ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteïus hoſtis
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Adglomerant. ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim,
Archetium Mneſtheus, Epulonē obtruncat Achates,
Uſentemque Gyas. cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtis.
Tollitur in cælum clamor, verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque adverſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentis
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe labſum temone relinquit.
Ipſa ſubit, manibuſque undantis flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque & corpus & arma, Metiſci.
Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum 341
Stagna ſonat: ſimilis medios Juturna per hoſtis
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hic germanum jamque hic oſtentat ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbis,
Veſti-

Digitized by Google

Veſtigatque virum, & disjecta per agmina longa
Voce vocat. quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, uti læva duo forte gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe conlegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero adſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,
Diverſos ubi ſenſit equos currumque referri,
Multa Jovem & læſi teſtatus fœderis aras,
Jam tandem invadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat; irarumque omnis effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Juppiter, æterna gentis in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem, (ea prima ruentis
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, &, qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas & crates pectoris enſem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congreſſus pedes: hunc venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abſciſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaïmque, neci, fortemque Cethegum,
342 Tris uno congreſſu, & mæſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ;
Hic fratres Lycia miſſos & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menœten
Arca-

Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Munera: conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut inmiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſilvam, & virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, & in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prœlia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos & avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſq; actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. hunc lora & juga ſubter
Provolvêre rotæ: crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animiſque inmane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Graiûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec dî texere Cupencum,
Ænea veniente, ſui. dedit obvia ferro
Pectora: nec miſero clipei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida;
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeo converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equûm domitor, & fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Euandrique Arcadis alæ,
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi. 343
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.

Hic mentem Æneæ genetrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocius, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aſpicit urbem
Inmunem tanti belli atque inpune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago:
Mneſthea Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum
Ductores, tumulumque capit: quo cetera Teucrûm
Concurrit legio: nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt. celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora. Juppiter hac ſtat.
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie cauſſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frenum accipere, & victi parere fatentur,
Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet exſpectem, libeat dum prœlia Turno
Noſtra pati; rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum; denſaque ad muros mole feruntur.
Scalæ inproviſo, ſubituſque adparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque deos iterum ſe ad prœlia cogi:
Bis jam Italos hoſtis, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia civis:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis; ipſumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque inplevit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra

Diſcur-

Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras. 344
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignis ad tecta volare;
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Exſtinctum; &, ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam clamat crimenque caputque malorum:
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crinis,
Et roſeas laniata genas; tum cetera circum
Turba furit: reſonant latæ plangoribus ædes.
Hinc totam infelix volgatur fama per urbem:
Demittunt mentis: it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis adtonitus fatis urbiſque ruina,
Canitiem inmundo perfuſam pulvere turpans:
(*Multaque* ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Ænean, generumque adſciverit ultro.)
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantis ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Adtulit hunc illi cæcis terroribus aura
Conmixtum clamorem, adrectaſque inpulit auris
Confuſæ ſonus urbis & inlætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur

Trojugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint.
345 Ingruit Æneas Italis, & prœlia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum adgnovi, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis dea. ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet Fortuna ſalutẽ?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atq; ingenti volnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
Aſpiceret. Teucri potiuntur corpore & armis.
Exſcindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar ? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugientem hæc terra videbit?
Uſque adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi Manes
Eſte boni: quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorum haud umquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hoſtis
Vectus equo ſpumante Saces, adverſa ſagitta
Saucius ora, ruitque inplorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum.
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arcis Italûm, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant. in te ora Latini,
In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.

Soli

Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas
Suſtentant aciem. circum hos utrimque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret 346
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit. æſtuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti,
Ardentis oculorum orbis ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cælum undabat vortex, turrimque tenebat.
Turrim, conpactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, pontiſque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari:
Quo deus, & quo dura vocat Fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius. hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocius arvis:
Perque hoſtis, per tela ruit: mæſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit avolſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublabſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons inprobus actu,
Exſultatque ſolo; ſilvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum. disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntque haſtilibus auræ:
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli; & vos tela inhibete, Latini:
Quæcumque eſt Fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.

At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arcis;
Præcipitatque moras omnis: opera omnia rumpit:
347 Lætitia exſultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe adtollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Convertêre oculos Itali; quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris. ſtupet ipſe Latinus,
Ingentis, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coïſſe viros, & cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido, conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clipeis atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. Fors & virtus miſcentur in unum.
Ac velut, ingenti Sila ſummove Taburno
Cum duo converſis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencæ,
Quis nemori imperitet, quẽ tota armenta ſequantur:
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla armoſq; lavant: gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros
Concurrunt clipeis. ingens fragor æthera conplet.
Juppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata inponit diverſa duorum;
Quem damnet labor, & quo vergat pondere letum.
Emicat hic, inpune putans, & corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit. exclamant Troës trepidique Latini,
Adrectæque amborum acies. at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu:

Ni

Ni fuga ſubſidio ſubeat. fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prœlia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto, 348
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci:
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit. poſtquam arma dei ad Volcania ventum eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atq; hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua inpediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet.
Incluſum veluti ſi quando flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis & latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripæque lacuſque
Reſponſant circa, & cælum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnis,
Nomine quemque vocans, notumq; efflagitat enſem.
Æneas mortem contra præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementis,
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbis explent curſu, totidemque retexunt
Huc illuc. neque enim levia aut ludicra petuntur
Præmia: ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant

Laurenti divo, & votas ſuſpendere veſtis.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc inpetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
349 Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides; teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. dum nititur acer & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Adloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quæ jam finis erit, conjunx? quid denique reſtat?
Indigetem Ænean ſcis ipſa, & ſcire fateris,
Deberi cælo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſq; inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare vel undis
Troianos potuiſti: infandum accendere bellum,
De-

Deformare domum, & luctu miſcere hymenæos.
Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orſus,
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Juppiter; & Turnum & terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſam
Starem acië, traheremq; inimica in prœlia Teucros. 350
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput inplacabile fontis:
Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus (eſto)
Conponent, cum jam leges & fœdera jungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtis.
Sit Latium: ſint Albani per ſæcula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troia.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor:
Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum fruſtra ſubmitte furorem.
Do, quod vis; & me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt.
Utque eſt, nomen erit: conmixti corpore tanto
Subſident Teucri. morem rituſque ſacrorum
Adiciam, faciamque omnis uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis:
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.

Adnuit his Juno, & mentem lætata retorſit.
Interea excedit cælo, nubemque reliquit.
His actis aliud genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ;
Quas & Tartaream Nox intempeſta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium ſævique in limine regis
351 Adparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum morboſque deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbis.
Harum unam celerem demiſit ab æthere ſummo
Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus, ac nervo per nubem inpulſa ſagitta;
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus ſive Cydon telum inmedicabile torſit;
Stridens & celeris incognita tranſilit umbras.
Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas atque agmina Turni;
Alitis in parvæ ſubitam conlecta figuram,
Quæ quondam in buſtis aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit inportuna per umbras,
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ob ora
Fertque refertque ſonans, clipeumque everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor:
Adrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
At, procul ut Diræ ſtridorem adgnovit & alas,
Infelix crinis ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis:
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juvare?
Aut quid jam duræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Jam jam linquo acies. ne me terrete timentem
Obſcœnæ volucres: alarum verbera noſco,

Leta-

Letalemque ſonum. nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe; & miſero fratri comes ire per umbras.
Inmortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
Te ſine, frater, erit? ô quæ ſatis alta dehiſcat
Terra mihi, maniſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu
Multa gemens, & ſe fluvio dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur: 352
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam, Turne, retractas?
Non curſu, ſævis certandum eſt comminus armis.
Verte omnis tete in facies; & contrahe, quicquid
Sive animis, ſive arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille caput quaſſans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox. dî me terrent, & Juppiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens;
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem:
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque inmane moventem.
Genua labant: gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis, oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Suffi-

Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Succeſſum dea dira negat. tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos aſpectat & urbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt aurigamve ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis; & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita numquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
353 Loricæ, & clipei extremos ſeptemplicis orbis:
Per medium ſtridens tranſit femur. incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis ſupplexque oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere ſorte tua. miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt; oro, (fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ.
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii videre. tua eſt Lavinia conjunx:
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat; infelix humero cum adparuit alto
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille, oculis poſtquam ſævi monumenta doloris
Exuviaſque hauſit, furiis accenſus & ira

Inmo-

Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas
Inmolat, & pœnam, ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus. aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

FINIS ÆNEIDOS.

P. VIR-

354 P. VIRGILII MARONIS

CULEX

E T

CIRIS

POEMATIA JUVENILIA,

Quæ mendoſa admodum ad nos pervenerunt.

CULEX AD OCTAVIUM.

Lusimus, Octavi, gracili modulante Thalia:
Atque ut araneoli tenuem formavimus orſum.
Luſimus: hæc propter Culicis ſint carmina dicta.
Omnis & hiſtoriæ per ludum conſonet ordo,
Notitiæque ducum voces. licet invidus adſit,
Quiſquis erit culpare jocos Muſamque paratus,
Pondere vel culicis levior famaque feretur.
Poſterius graviore ſono tibi Muſa loquetur
Noſtra, dabunt cum ſecuros mihi tempora fructus:
Ut tibi digna tuo poliantur carmina ſenſu.
Latonæ magnique decus Jovis aurea proles

Phœ-

Phœbus erit noſtri princeps & carminis auctor,
Et recinente lyra fautor: ſive educat illum
Alma Chimæreo Xantus perfuſa liquore,
Seu nemus Aſteriæ, ſeu qua Parnaſſia rupes
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte,
Caſtaliæque ſonans liquido pede labitur unda.
Quare, Pierii laticis decus, ite, ſorores
Naïdes, & celebrate deum plaudente chorea:
Et tibi, ſancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agreſtum bona cura, ſequi ſit cura tenentis
Aërios nemorum tractus, ſilvaſque virentes.
Te cultrice vagus ſaltus ſeror inter & aſtra.
At tu cui meritis oritur fiducia chartis,
Octavi venerande, meis adlabere cœptis,
Sancte puer: tibi namque canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo ſparſa eſt quo ſanguine tellus:
Nec Centaureos Lapithas conpellit in enſis:
Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces:
Non perfoſſus Athos, nec magno vincula ponto
Jacta, meo quærent jam ſera volumine famam:
Non Helleſpontus pedibus pulſatus equorum,
Græcia cum timuit venientis undique Perſas:
Mollia ſed tenui pede currere carmina verſu
Viribus apta ſuis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu, ſancte puer, venerabilis, & tibi certet
Gloria perpetuum lucis manſura per ævum:
Et tibi ſede pia maneat locus, & tibi ſoſpes
Debita felicis memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens. ſed nos ad cœpta feramur.
Igneus ætherias jam Sol penetrarat in arcis,
Candidaque aurato quatiebat lumina curru,
Crinibus & roſeis tenebras Aurora fugarat:
Propulit è ſtabulis ad pabula læta capellas
Paſtor, & excelſi montis juga ſumma petivit:
Lurida qua patulos velabant gramina collis.
Jam ſilvis dumiſque vagæ, jam vallibus abdunt

Corpo-

Corpora: jamque omni celeres è parte vagantes
Scrupea deſertæ perrepunt ad cava rupis.
Tondentur tenero viridantia gramina morſu:
Pendula projectis carpuntur & arbuta ramis:
Denſaque virgultis avide labruſca petuntur.
Hæc ſuſpenſa rapit carpente cacumina morſu
Vel ſalicis lentæ, vel quæ nova naſcitur alnus.
356 Hæc teneras fruticum ſentes rimatur: at illa
Imminet in rivi præſtantis imaginis undam.
O bona paſtoris, ſi quis non pauperis uſum
Mente prius docta faſtidiat, & probet illis
Omnia luxuriæ pretiis incognita curis,
Quæ lacerant avidas inimico pectore mentes.
Si non Aſſyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis opibus data vellera: ſi nitor auri
Sub laqueare domus animum non tangit avarum,
Picturæque decus, lapidum nec fulgor in ulla
Cognitus utilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referent Boëtique toreuma: nec Indi
Conchea bacca maris pretio eſt: at pectore puro
Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus:
Florida cum tellus gemmantis picta per herbas
Vere notat dulci diſtincta coloribus arva:
Atque illum calamo lætum recinente paluſtri,
Otiaque invidia degentem ac fraude remota,
Pollentemque ſibi viridi cum palmite lucens
Vitea pampineo ſubter coma velat amictu.
Illi ſunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et nemus, & fecunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca novis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat eſſe beatior ævo,
Quam qui mente procul pura ſenſuque probando
Non avidas agnovit opes: non triſtia bella,
Nec funeſta timet validæ certamina claſſis?
Non, ſpoliis dum ſancta deûm fulgentibus ornet
Templa, vel evectus finem tranſcendit habendi,
Ad-

Adverſum ſævis ultro caput hoſtibus offert.
Illi falce Deus colitur, non arte politus.
Ille colit lucos: illi Panchaïca tura,
Floribus agreſtes herbæ variantibus adſunt.
Illi dulcis adeſt requies, & pura voluptas,
Libera ſimplicibus curis: huc inminet, omnis
Dirigit huc ſenſus: hæc cura eſt ſubdita cordi.
Quolibet ut requie victu contentus abundet,
Jucundoque locet languentia corpora ſomno.
O pecudes, ô Panes, & ô gratiſſima Tempe 357
Fontis Hamadryadum. quarum non divite cultu
Æmulus Aſcræo paſtor ſibi quiſque poëtæ
Securam placido traducit pectore vitam.
Talibus in ſtudiis baculo dum nixus apricas
Paſtor agit curas, & dum non arte canora
Conpacta ſolitum modulatur arundine carmen:
Tendit inevectus radios Hyperionis ardor,
Lucidaque ætherio ponit diſcrimina mundo,
Qua jacit Oceanum flammas in utrumque rapaces.
Et jam conpellente vagæ paſtore capellæ
Ima ſuſurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ ſubter viridem reſidebant cærula muſcum.
Jam medias operum partis evectus erat Sol:
Cum denſas paſtor pecudes cogebat in umbras:
Ut procul aſpexit luco reſidere virenti,
Delia diva, tuo: quo quondam victa furore
Venit Nyctileum fugiens Cadmæis Agave
Infandas ſcelerata manus è cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata jugis requievit in antro,
Poſterius pœnam nati ſe morte futuram.
Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri Dryadeſque choros egêre puellæ.
Naïadum cœtu, tantum non Orpheus Hebrum
Reſtantem tenuit ripis, ſilvaſque canendo:
Quantum te, Peneu, remorantem dia chorea,
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu:

Ipſa loci natura domum reſonante ſuſurro
Quîs dabat, & dulci feſſas refovebat in umbra.
Nam primum prona ſurgebant valle patentes
Aëriæ platanus: inter quas impia lotos,
Impia, quæ ſocios Ithaci mærentis abegit,
Hoſpita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus inſigni curru projectus equorum
Ambuſtos Phaëthon luctu mutaverat artus,
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Poſterius, cui Demophoon æterna reliquit
358 Perfidiam lamentandi mala, perfida multis.
Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus ante datæ, Cereris quam ſemina, vitæ:
Illas Triptolemi mutavit ſulcus ariſtis.
Hic magnum Argoæ navi decus edita pinus
Proceras decorat ſilvas hirſuta per artus:
Appetit aëriis contingere montibus aſtra.
Ilicis & nigræ ſpecies, & læta cupreſſus:
Umbroſæque manent fagus, ederæque ligantis
Brachia: fraternos plangat ne populus ictus.
Ipſæque excedunt ad ſumma cacumina lentæ,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos:
Quîs aderat veteris myrtus non neſcia fati.
At volucres patulis reſidentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt reſonantia cantus.
His ſuberat gelidis manans è fontibus unda,
Quæ levibus placidum rivis ſonat orta liquorem.
Et quamquam geminas avium vox obſtrepit auris,
Hanc querulæ referunt voces, quîs nantia limo
Corpora lympha fovet: ſonitus alit aëris Echo:
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa paſſim feſſæ cubuere capellæ,
Excelſiſque ſuper dumis: quos leniter adflans
Aura ſuſurrantis poſſit confundere venti.
Paſtor ut ad fontem denſa requievit in umbra,

Mi-

Mitem concepit projectus membra ſoporem,
Anxius inſidiis nullis: ſed lentus in herbis
Securo preſſos ſomno mandaverat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni fors incertos juſſiſſet ducere caſus.
Nam ſolitum volvens ad tempus tractibus îſdem
Inmanis vario maculatus corpore ſerpens,
Merſus ut in limo magno ſubſideret æſtu,
Obvia vibranti carpens gravis aëra lingua,
Squamoſos late torquebat motibus orbis.
Tollebant auræ venientis ad omnia viſus.
Jam magis atque magis corpus revolubile volvens
Attollit nitidis pectus fulgoribus; & ſe
Sublimi cervice rapit: cui criſta ſuperne 359
Edita purpureo lucens maculatur amictu:
Aſpectuque micant flammantia lumina torvo.
Metabat ſeſe circum loca: cum videt ingens
Adverſum recubare ducem gregis. acrior inſtat
Lumina diffundens intendere, & obvia torvo
Sæpius arripiens infringere, quod ſua quiſquam
Ad vada veniſſet: naturæ conparat arma:
Ardet mente, furit ſtridoribus, intonat ore:
Flexibus everſis torquetur corporis orbis:
Manant ſanguineæ per tractus undique guttæ:
Spiritibus rumpit fauces. cui cuncta paranti
Parvulus hunc prior humoris conterret alumnus:
Et mortem vitare monet per acumina. namque
Qua deducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac ſenioris erat naturæ pupula telo
Icta levi. tum proſiluit furibundus, & illum
Obtritum morti miſit: cui diſſitus omnis
Spiritus exceſſit ſenſus. tum torva tenentem
Lumina reſpexit ſerpentem comminus: inde
Inpiger, exanimis, vix compos mente refugit:
Et validum dextra truncum detraxit ab orno:
Qui caſus ſociaret opem, numenve deorum.

Namque illi dederitne viam caſuſve deuſve,
Prodere ſit dubium: voluit ſed vincere tales.
Horrida ſquamoſi volventia membra draconis,
Atque reluctantis crebris fœdeque petentis
Ictibus oſſa ferit, cingunt qua tempora criſtam:
Et quod erat tardus, omni languore remoto,
Neſcius, aſpiciens. timor obcæcaverat artus:
Hoc minus inplicuit dira formidine mentem.
Quem poſtquam vidit cæſum langueſcere, ſedit.
Jam quatit, & bijuges oriens Erebo cit equos nox;
Et piger aurato procedit Veſper ab Œta:
Cum grege conpulſo paſtor duplicantibus umbris
Vadit, & in feſſos requiem dare conparat artus.
Cujus ut intravit levior per corpora ſomnus,
Languidaque effuſo requierunt membra ſopore;
Effigies ad eum Culicis devênit: & illi
Triſtis ab eventu cecinit convitia mortis.
Inquit: Quid meritus, ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices? tua dum mihi carior ipſa
Vita fuit vita, rapior per inania ventis:
Tu lentus reſoves jucunda membra quiete
Ereptus tætris è cladibus. at mea Manes
Viſcera Lethæas cogunt tranare per undas.
Præda Charontis agor. viden' ut flagrantia tædis
Lumina collucent infeſtis omnia templis?
Obvia Tiſiphone ſerpentibus undique comta,
Et flammas & ſæva quatit mihi verbera Pœna.
Cerberus & diris flagrans latratibus ora,
Anguibus hinc atq; hinc horrent cui colla reflexis,
Sanguineique micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digreſſa eſt gratia, cum te
Reſtitui ſuperis leti jam limine ab ipſo?
Præmia ſunt pietatis ubi? pietatis honores
In vanas abiere vices, & rure receſſit
Juſtitiæ prior illa fides: inſtantia vidi
Alterius ſine reſpectu, mea fata relinquens,

Ad

Ad parilis agor eventus: ſit pœna merenti,
Pœna ſit exitium: modo ſit dum grata voluntas,
Exſiſtat par officium. feror avia carpens,
Avia Cimmerios inter diſtantia lucos.
Quem circa triſtes denſentur in omnia Pœnæ.
Nam vinctus ſedet inmanis ſerpentibus Othos,
Devictum mœſtus procul aſpiciens Ephialten:
Conati quondam cum ſint incendere mundum:
Et Tityos, Latona, tuæ memor anxius iræ
(Inplacabilis ira nimis) jacet alitis eſca.
Terreor à tantis inſiſtere terreor umbris
Ad Stygias revocatus aquas. vix ultimus amni
Reſtat, nectareas divûm qui prodidit eſcas
Gutturis arenti revolutus in omnia ſenſu.
Quid, ſaxum procul adverſo qui monte revolvi,
Contemſiſſe dolor quem numina vincit acerbus,
Otia quærentem fruſtra? Vos ite puellæ, 361
Ite, quibus tœdas accendit triſtis Erinnys,
Sicut Hymen præfata dedit conubia mortis,
Atque alias alio denſat ſuper agmine turmas:
Inpietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia ſollicitis meditantem vulnera natis:
Jam Pandionias miſeranda prole puellas,
Quarum vox Ityn, & Ityn, quod Biſtonius rex
Orbus Epops mæret volucris evectus in auras.
At diſcordantes Cadmeo ſanguine fratres
Jam truculenta ferunt infeſtaque volnera corpus
Alter in alterius: jamque adverſatus uterque
Inpia germani manat quod ſanguine dextra.
Eheu mutandus numquam labor! auferor ultra
In diverſa magis: diſtantia numina cerno:
Elyſiam tranandus agor delatus ad undam.
Obvia Perſephone comites Heroïdas urget
Adverſas perferre faces. Alceſtis ab omni
Inviolata vacat cura, quod ſæva mariti
Ipſa ſuis fatis Admeti fata morata eſt.

Ecce Ithaci conjunx ſemper decus Icariotis
Femineum incorrupta decus manet, & procul illam
Turba ferox juvenum telis confixa procorum.
Quin miſera Eurydice tanto mærore receſſit,
Pœnaque reſpectus, & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem, qui mitem Cerberon umquam
Credidit, aut ulli Ditis placabile numen:
Nec timuit Phlegethonta furentē ardentibus undis,
Nec mæſta obtentu diro & ferrugine regna,
Defoſſaſque domos, ac Tartara nocte cruenta
Obſita, nec facilis Ditis ſine judice ſedes,
Judice, qui vitæ poſt mortem vindicat acta.
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea.
Jam rapidi ſteterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce ſequax regionem inſederat Orphei:
Jamque imam viridi radicem moverat alte
Quercus humo, ſteterantq;amnes:ſilvæq; ſonoræ
Sponte ſua cantus rapiebant cortice amara.
362 Labentes bijuges etiam per ſidera Luna
Preſſit equos: & tu currentis, menſtrua virgo,
Auditura lyram tenuiſti nocte relicta.
Hæc eadem potuit, Ditis, te vincere, conjunx,
Eurydicemque ultro ducendam reddere: non fas,
Non erat in vitam divæ exorabile numen.
Illa quidem nimium Manes experta ſeveros
Præceptum ſignabat iter: nec rettulit intus
Lumina, nec divæ corrupit munera lingua.
Sed tu crudelis, crudelis tu magis, Orpheu,
Oſcula cara petens rupiſti juſſa deorum.
Dignus amor venia, parvum ſi Tartara noſſent
Peccatum ignoviſſe: ſed & vos ſede piorum,
Vos manet heroum contra manus: hic & uterq;
Æacides. Peleus namque & Telamonia virtus
Per ſecura patris lætantur numina: quorum
Conubiis Venus, & virtus injunxit honorem.
Hunc rapuit ſerva: aſt illum Nereis amavit.

Aſſi-

Aſſidet hac juvenis, ſociat quem gloria, fortis,
Acer, inexcuſſus, referens à navibus ignis
Argolicis Phrygios torva feritate repulſos.
O quis non referat talis divortia belli,
Quæ Troiæ videre viri, videreque Graii?
Teucria cum magno manaret ſanguine tellus,
Et Simois, Xanthique liquor, Sigæaque præter
Litora, cum Troës ſævi vos Hectoris ira
Videre in claſſis inimica mente Pelaſgas
Volnera, tela, neces, ignis inferre paratos.
Ipſa jugis namque Ida potens feritatis, & ipſa
Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis ut in cineres Rhœtei litoris ora
Claſſibus ambuſtis flamma ſuperante daretur.
Hinc erat oppoſitus contra Telamonius heros,
Objectoque dabat clipeo certamina: & illinc
Hector erat Troiæ ſummum decus: acer uterque,
Fulminibus cælo veluti fragor editus alto:
Ignibus hic, teliſque ſuper, ſi claſſibus Argos
Eripiat reditus: ille ut Volcania ferro
Volnera protectus depellere navibus inſtet. 363
Hoc erat Æacides alter lætatus honore,
Dardaniæque alter fuſo quod ſanguine campis
Hectoreo victor luſtravit corpore Troiam.
Rurſus acerba fremunt, Paris hunc quod letat, & hujus
Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta.
Huic gerit averſos proles Laërtia vultus,
Et jam Strymonii Rheſi, victorque Dolonis,
Pallade jam lætatur ovans, rurſuſque tremiſcit
Jam Ciconas, jam jamque horret Læſtrygonas atros.
Illum Scylla rapax canibus ſuccincta Moloſſis,
Ætnæuſque Cyclops, illum metuenda Charybdis,
Pallenteſque lacus, & ſqualida Tartara terrent.
Hic & Tantalei generis decus amplus Atrides
Adſidet, Argivûm lumen: quo flamma regente

Doris Erichthonias proſtravit funditus arces.
Reddidit heu gravius pœnas tibi, Troia, ruenti,
Helleſpontiacis obiturus reddidit undis.
Illa vices hominum teſtata eſt copia quondam:
Ne quiſquam propriæ fortunæ munere dives
Iret in evectus, cælum ſuper omne: propinquo
Frangitur invidiæ telo decus. ibat in altum
Vis Argoa petens patriam, ditataque præda
Arcis Erichthoniæ: comes huic erat aura ſecunda
Per placidum curſu pelagus. Nereis ad undas
Signa dabat: pars inflexis ſuperacta carinis:
Cum ſeu cæleſti fato, ſeu ſideris ortu
Undique mutatur cæli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus ſunt anxia. jam maris unda
Sideribus certat conſurgere: jamque ſuperne
Corruere & Sol iis & ſidera cuncta minantur.
At venit in terras cæli fragor: hic modo læta
Copia, nunc miſeris circumdatur anxia fatis:
Inmoriturque ſuper fluctus, & ſaxa Caphareï,
Euboicas & per cautes, Hæreaque late
Litora:cum Phrygiæ paſſim vaga præda peremtæ
364 Fluctuat omnis in æquoreo jam naufraga tractu.
Hic alii ſidunt pariles virtutis honore
Heroës, mediiſque ſiti ſunt ſedibus omnes,
Omnis Roma decus magni quos ſuſcipit orbis.
Hic Fabii, Deciique, hic eſt & Horatia virtus:
Hic & fama vetus numquam moritura Camilli:
Curtius & mediis quem quondam ſedibus urbis
Devotum bellis conſumſit gurgitis hauſtus:
Mutius & prudens ardorem corpore paſſus,
Legitimi ceſſit cui fracta potentia regis.
Hic Curius claræ ſocius virtutis: & ille
Flaminius, devota dedit qui corpora flammæ.
Jure igitur talis ſedes pietatis honorat.
Illic Scipiadæque duces, devota triumphis
Mœnia quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent.

Illi

Illi laude ſua vigeant : ego Ditis opacos
Cogor adire lacus , viduos à lumine Phœbi :
Et vaſtum Phlegethonta pati : quo maxima Minos
Conſcelerata pia diſcernit vincula ſede .
Ergò jam cauſſam mortis me dicere vinctæ
Verberibus ſævo cogunt ab judice Pœnæ:
Cum mihi tu ſis cauſſa mali ; nec conſcius adſis :
Nec tolerabilibus curis hæc inmemor audis:
Quæ tamen ut vanis demittens omnia ventis ,
Digredior numquam rediturus . tu cole fontis ,
Et viridis nemorum ſilvas , & paſcua lætus .
Et mea diffuſas rapiantur dicta per auras .
Dixit : & extrema triſtis cum voce receſſit .
Hunc ubi ſollicitum dimiſit inertia vitæ ,
Interius graviter mentem æger : nec tulit ultra
Senſibus infuſum Culicis de morte dolorem ,
Quantumcumque ſibi vires tribuêre ſeniles ,
Quîs tamen infeſtum pugnans devicerat hoſtem .
Rivum propter aquæ viridi ſub fronde latentem
Conformare locum capit inpiger . hunc & in orbem
Deſtinat , ac ferri capulum repetivit in uſum ,
Gramineam ut viridi foderet de ceſpite terram .
Jam memor inceptum peragens ſibi cura laborem
Congeſtum cumulavit opus : atque aggere multo
Telluris tumulus formatum crevit in orbem :
Quem circum lapidem levi de marmore formans
Conſerit aſſiduæ curæ memor . hic & acanthus ,
Et roſa purpureo creſcit rubicunda colore ,
Et violæ omne genus:hic eſt & Spartica myrtus,
Atque Hyacinthus: & hic Cilici crocus editus arvo :
Laurus item Phœbi ſurgens decus.hic Rhododaphne,
Liliaque , & roris non avia cura marini ,
Herbaque turis opes priſcis imitata Sabina ,
Chryſanthuſque, ederæque nitor , pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ regis memor : hic amaranthus ,
Buphthalmuſque virens , & ſemper florida pinus .

Non

Non illinc Narciſſus abeſt: cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarſit in artus,
Et quoſcumque novant vernantia tempora flores.
His tumulus ſuper inſeritur: tum fronte locatur
Elogium, tacita format quod litera voce:
Parve Culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

FINIS CULICIS.

P. VIRGILII MARONIS 366

CIRIS

AD MESSALLAM.

ETsi me vario jactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius ſuavis exſpirans hortulus auras
Florentis viridi ſophiæ conplectitur umbra:
Num mea quæret eo dignum ſibi quærere carmen?
Longe aliud ſtudium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni ſuſpendit ſidera mundi,
Et placitum paucis auſa eſt aſcendere collem.
Non tamen abſiſtam cœptum detexere munus:
In quo jure meas utinam requieſcere Muſas,
Et leviter blandum liceat deponere morem.
Quod ſi mirificum proferre valent genus omnes
Mirificum ſæcli, modo ſit tibi velle libido,
Si me jam ſumma ſapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ hæredibus eſt data conſors,
Unde hominum errores longe lateque per orbem
Deſpicere, atque humilis poſſem contemnere curas:

Non ego te talem venerarer munere tali.
Non equidem: quamvis interdum ludere nobis,
Et gracilem molli liceat pede claudere verſum:
Sed magno intexens (ſi fas eſt dicere) peplo:
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Debita cum caſtæ ſolvuntur vota Minervæ,
Tardave confecto redeunt quinquennia luſtro,
Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono gravidum provexit pondere curſum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felices, qui talem annum videre diemque.
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ:
Magna Giganteis ornantur pepla tropæis:
367 Horrida ſanguineo pinguntur prœlia cocco.
Additur aurata dejectus cuſpide Typho,
Qui prius Oſſæis conſternens æthera ſaxis
Æmathio celſum duplicabat vertice Olympum.
Tale deæ velum ſollemni in tempore portant:
Tali te vellem, juvenum doctiſſime, ritu
Purpureos inter Soles & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulſantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis:
Æternum ſophiæ conjunctum carmine nomen
Noſtra tuum ſenibus loqueretur pagina ſæclis.
Sed quoniam ad tantas nunc primum naſcimur artes,
Nunc primum teneros firmamus robore nervos:
Hæc tamen interea quæ poſſumus, in quibus ævi
Prima rudimenta, & primos exegimus annos,
Accipe dona meo multum vigilata labore,
Et præmiſſa tuis non magna exordia rebus.
Inpia prodigiis ut quondam exterruit amplis
Scylla, novoſque avium ſublimis in aëre cœtus
Viderit: & tenui conſcendens ſidera penna
Cæruleis ſua tecta ſupervolitaverit alis;
Hanc pro purpureo pœnam ſcelerata capillo,
Proque patris ſolvens exciſâ funditus urbe,

Com-

Complures illam & magni, Meſſalla, poëtæ
(Nam verum fateamur; amat Polyhymneia verum)
Longe alia perhibent mutatam membra figura,
Scyllæum monſtra in ſaxum converſa vocari:
Illam eſſe, ærumnis quam ſæpe legamus Ulixi
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexâſſe ratis, & gurgite in alto
Deprenſos nautas canibus lacerâſſe marinis.
Sed neque Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec malus iſtorum dubiis erroribus auctor.
Namque alias alii vulgo finxere puellas,
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero.
Ipſi ſeu Lamiæ mater ſit, ſive Cratæis,
Sive illam monſtro genuit Perſæa biformi,
Sive eſt neutra parens: atque hoc in carmine toto 368
Inguinis eſt vitium, & Veneris deſcripta libido:
Sive etiam exactis ſpeciem mutata venenis
Infelix virgo. (quid enim commiſerat illa?)
Ipſe pater timidam ſæva conplexus arena
Conjugium caræ violaverat Amphitrites.
Attamen exegit longo poſt tempore pœnas,
Ut cum cura ſui veheretur conjugis alto,
Ipſa trucem multo miſceret ſanguine pontum.
Seu vero, ut perhibent, forma cum vinceret omnes,
Et cupidos quæſtu paſſim ſpoliaret amantes;
Piſcibus & canibus rabidis vallata repente eſt,
Horribiles circum vidit ſibi ſiſtere formas.
Heu quoties mirata novos expalluit artus!
Ipſa ſuos quoties heu pertimuit latratus!
Auſa quod eſt mulier numen fraudare deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere pœnam.
Quam, mala multiplici juvenum quod ſepta caterva
Dixerat, atque animo meretrix agitata ferarum,
Infamem tali merito rumore fuiſſe
Docta Palæphatia teſtatur voce papyrus.
Quicquid, & ut quiſquis tali de clade locutus,
Omnia

Omnia ſint; potius liceat noteſcere Cirin:
Atque unam ex multis Scyllam non eſſe puellis.
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos,
Magna mihi cupido tribuiſtis præmia, divæ
Pierides, quarum caſtos altaria poſtes
Munere ſæpe meo inficiunt, foribuſque hyacinthi
Deponunt flores, aut ſuave rubens narciſſus,
Aut crocus alterna conjungens lilia caltha,
Sparſaque liminibus floret roſa; nunc age, divæ,
Præcipue noſtro nunc adſpirate labori,
Atque novum æterno prætexite honore volumẽ.
Sunt Pandioniis vicinæ ſedibus urbes,
Actæos inter collis, & candida Theſei
Purpureis late ridentia litora conchis:
Quarum non ulli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
369 Alcathoi, Phœbique: deus namque adfuit illi:
Unde etiam citharæ voces imitantur acutas:
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulſus,
Et veterem ſonitu Phœbi teſtatur honorem.
Hanc urbem, ante alios qui tum florebat in armis,
Fecerat infeſtam populator remige Minos:
Hoſpitio quo ſe Niſi Polyidos avito,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratæa,
Texerat. hunc bello repetens Gortynius heros
Attica Cretæa ſternebat rura ſagitta.
Sed neque tunc cives, neque tunc rex ipſe veretur
Infeſto ad muros volitantis agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere mentis:
Reſponſum quoniam fatis eſt meminiſſe deorum.
Nam capite à ſummo regis, mirabile dictu,
Candida cæſaries, florebant tempora lauro,
Et roſeus medio fulgebat vertice crinis:
Cujus quam ſervata diu natura fuiſſet,
Tam patriam incolumen Niſi regnumque futurum,
Concordes ſtabili firmarunt numine Parcæ.

Ergo

Ergo omnis caro reſidebat cura capillo :
Aurea ſollemni comtum quoque fibula ritu
Mopſopio tereti nectebat dente cicadæ .
Nec vero hæc vobis cuſtodia vana fuiſſet ,
Nec fuerat : niſi Scylla novo concepta furore
Scylla patris miſeri patriæque inventa ſepulcrum :
O nimium cupidis ſi non inhiaſſet ocellis !
Sed malus ille puer , quem nec ſua flectere mater
Iratum potuit , quem nec pater , atque avus idem
Juppiter . ille etiam Pœnos domitare leones ,
Et validas docuit vires manſueſcere tigris .
Ille etiam divos : homines ſed dicere magnum eſt .
Idem tum ſuperis acuebat parvulus iras
Junonis magnæ , cujus perjuria divæ
Olim ſe meminiſſe diu perjura puellæ
Non ulli liceat . violaverat inſcia ſedem ,
Dum ſacris operata deæ laſcivit , & extra 370
Procedit longe matrum comitumque catervam ,
Suſpenſam gaudens in corpore ludere veſtem ,
Et tumidos agitante ſinus Aquilone relaxans .
Necdum etiam caſtos agitaverat ignis honores ,
Necdum ſollemni lympha perfuſa ſacerdos
Pallentis foliis caput exornarat olivæ ,
Cum lapſa è manibus fugit pila , cumque relapſa
Procurrit virgo : quo utinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili ſolviſſet corpora palla
Omnia , quæ retinere gradum , curſumque morari
Poſſent : ô tecum vellem tua ſemper haberes
Non umquam violata manu ſacraria divæ:
Jurando infelix nequicquam jura piaſſes .
Et ſi quis nocuiſſe tibi perjuria credat ,
Cauſſa pia eſt : timuit fratri te oſtendere Juno .
At levis ille deus , cui ſemper ad ulciſcendum
Quæritur ex omni verborum injuria dicto :
Aurea fulgenti depromens tela pharetra ,
Heu nimium tereti , nimium Tirynthia viſu ,
Vir-

Virginis in tenera defixerat omnia mente.
Quæ ſimul ac venis hauſit ſitientibus ignem,
Et validum penitus concepit in oſſa furorem:
Sæva velut gelidis Ciconum Biſtonis in oris,
Idæave barbarico Cybeles antiſtita buxo,
Infelix virgo tota bacchatur in urbe:
Non ſtorace Idæo flagrantes picta capillos,
Cognita non teneris pedibus Sicyonia ſervans,
Non niveo retinens baccata monilia collo.
Multum illi incerto trepidant veſtigia curſu.
Sæpe redit patrios adſcendere prodita muros:
Aëriaſque facit cauſſam ſe viſere turres.
Sæpe etiam triſtis volvens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cæli ſpeculatur amorem:
Caſtraque proſpectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum novit: carum nec reſpicit aurum.
Non arguta ſonant tenui pſalteria chorda:
371 Non Libyco molles plauduntur pectiue telæ.
Nullus in ore rubor: ubi enim rubor obſtat amori?
Atque ubi nulla malis reperit ſolatia tantis,
Tabidulamque videt labi per viſcera mortem,
Quo vocat ire dolor, ſubigunt quo tendere fata,
Fertur: & horribili præceps inpellitur œſtro:
Ut patris ah demens crinem de vertice ferret
Furtim, atque arguto detonſum mitteret hoſti.
Namque hæc conditio miſeræ proponitur una.
Sive illa ignorans: quis non bonus omnia malit
Credere, quam tanto ſcelere damnare puellam?
Heu tamen infelix (quid enim inprudentia prodeſt?)
Niſe pater: cui direpta crudeliter urbe,
Vix erit una ſuper ſedes in turribus altis,
Feſſus ubi exſtructo poſſis conſidere nido.
Tu quoque avis moriere: dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ô celeres ſubnixæ nubibus altis,
Quæ mare, quæ virides ſilvas lucoſque ſonantes
Incolitis: gaudete vagæ blandæque volucres.

Voſ-

Voſque adeo humani mutatæ corporis artus,
Vos ô crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades, (crudele) venit cariſſima vobis
Cognatos augens reges numerumque ſuorum
Ciris, & ipſe pater: vos ô pulcherrima quondam
Corpora, cæruleas prævertite in æthera nubes:
Qua novus ad ſuperûm ſedes Calcheïus, & qua
Candida conceſſos adſcendat Ciris honores.
Jamque adeo dulci devinctus lumina ſomno
Niſus erat: vigilumque procul cuſtodia primis
Excubias foribus ſtudio jactabat inani:
Cum furtim tacito deſcendens Scylla cubili
Auribus arrectis nocturna ſilentia tentat;
Et preſſis tenuem ſingultibus aëra captat.
Tum ſuſpenſa levans digitis veſtigia primis
Egreditur; ferroque manus armata bidenti
Evolat; ac demtæ ſubita in formidine vires,
Cæruleas ſua furta prius teſtantur ad umbras.
Nam qua ſe ad patrium tendebat ſemita limen,
Veſtibulo in thalami paulum remoratur, & altum 372
Suſpicit ad culti nutantia ſidera mundi,
Non accepta piis promittens munera divis.
Quam ſimul Ogygii Phœnicis filia Carme
Surgere ſenſit anus: ſonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus ſtridens in limine cardo:
Corripit extemplo feſſam languore puellam,
Et ſimul, ô nobis ſacrum caput, inquit, alumna:
Non tibi nequicquam viridis per viſcera pallor
Ægrotas tenui ſuffudit ſanguine venas.
Nec levis hoc facere(neque enim pote) cura ſubegit:
Haud fallor, quod te potius Rhamnuſia fallit.
Nam qua te cauſſa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec gravidos Cereris dicam contingere fœtus?
Quæ cauſſa ad patrium ſolam vigilare cubile,
Tempore quo feſſas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requieſcunt flumina curſus?

Dic age nunc miſeræ ſaltem, quod ſæpe petenti
Jurabas nihil eſſe mihi, cum mæſta parentis
Formoſos circum, virgo, morerere capillos?
Hei mihi, ne furor ille tuos invaſerit artus,
Ille, Arabis Myrrhæ quondam qui cepit ocellos:
Ut ſcelere infando, quod nec ſinit Adraſtia,
Lædere utrumque uno ſtudeas errore parentem.
Quod ſi alio quovis animo jactaris amore:
Nam te jactari, non eſt Amathuſia noſtri
Tam rudis, ut nullo poſſim cognoſcere ſigno:
Sin conceſſus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præſentia numina juro,
Prima deûm quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna atque indigna laborum
Millia viſuram, quam te tam triſtibus iſtis
Sordibus, & ſcoria patiar tabeſcere tali.
Hæc loquitur, mollique ut ſe velavit amictu,
Frigidulam injecta circumdat veſte puellam,
Quæ prius in tenui ſteterat ſuccincta corona.
Dulcia deinde genis rorantibus oſcula figens,
Perſequitur miſeræ cauſſas exquirere talis,
373 Nec tamen ante ullas patitur ſibi reddere voces,
Marmoreū tremebunda pedem quam rettulit intra.
Illa autem, Quid nunc me,inquit,nutricula,torques?
Quid tantum properas noſtros noviſſe furores?
Non ego conſueto mortalibus uror amore;
Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi eſt: ultro namque odimus omnis.
Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
In quo falſa tamen lateat pietatis imago;
Sed media ex acie, mediis ex hoſtibus, heu heu,
Quid dicam?quove ipſa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem;quoniam quid tu tibi dicere,nutrix,
Non ſinis? extremum hoc munus morientis habeto.
Ille, vides, noſtris qui mœnibus adſidet hoſtis,
Quem pater ipſe deûm ſceptri donavit honore,

Cui

Cui Parcæ tribuere nec ullo volnere lædi;
Dicendum eſt, fruſtra circumvehor omnia verbis:
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quod te per divûm crebros obteſtor amores,
Perque tuum memoris hauſtum mihi pectus alumnæ,
Ut me, ſi ſervare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ ſpes eſt inciſa ſalutis;
Ne mihi, quam merui, invideas, nutricula, mortem.
Nam niſi te nobis malus, ô malus, optima Carme,
Ante hunc conſpectum caſuſve deuſve tuliſſet:
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veſte latebat)
Purpureum patris demſiſſem vertice crinem,
Aut mihi præſenti peperiſſem volnere letum.
Vix hæc ediderat, cum clade exterrita triſti
Intonſos multo deturpat pulvere crinis,
Et graviter queſtu Carme conplorat anili:
O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,
O iterum noſtræ Minos inimice ſenectæ
Semper, & aut olim nata ô te propter eumdem,
Aut amor inſanæ luctum portavit alumnæ. 374
Téne ego tam longe capta atque avecta nequivi,
Tam grave ſervitium, tam duros paſſa labores,
Effugere, ut ſiſtam exitium crudele meorum?
Jam jam nec nobis ea, quæ ſenioribus, ullum
Copia vivendi vitæ genus. ut quid ego amens
Te erepta, ô Britomarti, meæ ſpes una ſalutis,
Te, Britomarti, diem potui producere vitæ?
Atque utinam Cereri, nec tantum grata Dianæ
Venatus eſſes virgo ſectata virorum;
Cnoſſia neu Partho contendens ſpicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
Numquam tam obnixe fugiens Minoïs amores,
Præceps aëriis ſpecula de montibus iſſes,
Unde alii fugiſſe ferunt, & numina Phocæ
Virginis adſignant: alii, quo notior eſſes,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.

Sint hæc vera velim: mihi certe, nata, periſti:
Numquam ego te ſummo volitantem in vertice montis,
Hyrcanos inter comites agmenque ferarum
Conſpiciam; nec te redeuntem amplexa tenebo.
Verum hæc tum nobis gravia atq; indigna fuere,
Tum, mea alumna, tui cum ſpes intégra maneret:
Et vox iſta meas nondum violaverat aures.
Téne etiam Fortuna mihi crudelis ademit?
Téne, ô ſola meæ vivendi cauſſa ſenectæ?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta ſopore,
Cum premeret natura, mori me velle negavi,
Ut tibi Corycio glomerarem flammea luto.
Quo nunc me infelix, aut quæ me numina ſervant?
An neſcis, qua lege patris de vertice ſummo
Edita candentis prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ ſpes ſit ſuſpenſa capillo?
Si neſcis, aliquam poſſum ſperare ſalutem:
Inſcia quandoquidem ſcelus es conata nefandum.
Sin eſt, quod metuo: per me, mea alumna, tuumque
Expertum multis miſeræ mihi rebus amorem:
Per me, & ſacra precor per flumina Ilithyiæ,
Ne tantum in facinus tam nulla mente ſequaris.
Non ego te incepto (fieri quod non pote) conor
Flectere, Amor: neque ſit cum dîs contendere noſtrum:
Sed patris incolumi potius te nubere regno,
Atque aliquos tamen eſſe velis tibi, alumna, penates:
Hoc unum exitio docta atque experta monebo.
Quod ſi non alia poteris ratione parentem
Flectere: ſed poteris: quid enim non unica poſſis?
Tunc potius tamen ipſa, pio cum jure licebit,
Cum facti cauſſam tempuſque doloris habebis;
Tunc potius conata tua atque incepta referto:
Meque deoſque tibi comites, mea alumna, futuros
Polliceor: nihil eſt quod texas ordine longum.

His

His ubi ſollicitos animi relevaverat æſtus
Vocibus, & blanda pectus ſpe vicerat ægrum;
Paullatim tremebunda genis obducere veſtem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem,
Inverſo bibulum reſtinguens lumen olivo,
Incipit ad crebros inſani pectoris ictus
Ferre manum, aſſiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam ſic mæſta ſuper morientis alumnæ
Frigidulos cubito ſubnixa pependit ocellos.
Poſtera lux ubi læta diem mortalibus almum
Et gelido veniens mani quatiebat ab Œta,
Quem pavidæ alternis fugitant optantque puellæ;
Heſperium vitant, optant ardeſcere Solem;
Præceptis paret virgo nutricis, & omnis
Undique conquirit nubendi ſedula cauſſas.
Tentantur patriæ ſubmiſſis vocibus aures,
Laudanturque bonæ pacis bona: multus ineptæ
Virginis inſolito ſermo novus errat in ore.
Nunc tremere inſtantis belli certamina dicit,
Communemque timere deum: nunc regis amicos,
(Namque ipſo verita eſt orbari mæſta parente)
Cum Jove communis qui quondam habuere nepotes: *376*
Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
Invenit, & divûm terret formidine civis:
Nunc alia ex aliis (nec deſunt omina) quærit.
Quin etiam caſtos auſa eſt conrumpere vates:
Ut, cum cæſa pio cecidiſſet victima ferro,
Eſſent, qui generum Minoa auctoribus extis
Jungere, & ancipites ſuaderent tollere pugnas.
At nutrix patula conponens ſulfura teſta,
Narciſſum caſiamque herbas incendit olentis:
Terque novena ligat triplici diverſa colore
Fila: Ter in gremium mecum, inquit, deſpue, virgo.
Deſpue ter, virgo: numero deus inpare gaudet.
Inde Jovi geminat magno Stygialia ſacra,
Sacra nec Idæis ſenibus, nec cognita Graiis.

Pergit Amyclæo ſpargens altaria thallo,
Regis Iolciacis animum defigere votis.
Verum ubi nulla movet ſtabilem fallacia Niſum,
Nec poſſunt homines, nec poſſunt flectere divi:
(Tanta eſt in parvo fiducia crine cavendi:)
Rurſus ad inceptum ſociam ſe adjungit alumnæ,
Purpureumque parat rurſus tondere capillum,
Cum longo quod jam captat ſuccurrere amori.
Non minus illa tamen revehi, quod mœnia creſcant,
Gaudeat: & cineri patriæ eſt jucunda ſepulto.
Ergo metu capiti Scylla eſt inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens ſucciditur oſtro:
Tum capitur Megara, & divûm reſponſa probantur:
Tum ſuſpenſa novo ritu de navibus altis,
Per mare cæruleum trahitur Niſeïa virgo.
Conplures illam Nymphæ mirantur in undis:
Miratur pater Oceanus, & candida Tethys,
Et cupidas ſecum rapiens Galatea ſorores:
Illa etiam, junctis magnum quæ piſcibus æquor
Et glauco bipedum curru metitur equorum,
Leucothoë, parvuſque dea cum matre Palæmon.
Illi etiam alternas ſortiti vivere luces,
377 Cara Jovis ſoboles, magnum Jovis incrementum,
Tyndaridæ niveos mirantur virginis artus.
Has adeo voces, atque hæc lamenta per auras
Fluctibus in mediis queſtu volvebat inani,
Ad cælum infelix ardentia lumina tollens:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Supprimite ô paulum turbati flamina venti,
Dum queror:& divos,quamquam nil teſtibus illis
Profeci, extrema moriens tamen adloquor hora.
Vos ego, vos adeo, venti, teſtabor, & auræ:
Vos matutina ſi qui de gente venitis,
Cernitis. illa ego ſum cognato ſanguine vobis
Scylla, quod, ah, ſalva liceat te dicere, Procne;
Illa ego ſum Niſi pollentis filia quondam,

Cer-

Certatim ex omni petiit quam Græcia regno,
Qua curvus terras amplectitur Helleſpontus:
Illa ego ſum, Minos, ſacrato fœdere conjunx
Dicta tibi; tamen hæc, & ſi non accipis, audis.
Vinctane tam magni tranabo gurgitis undas?
Vincta tot aſſiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidem me alio poſſum contendere dignam
Supplicio: quod ſic patriam caroſque penates
Hoſtibus, inmitique addixi ignara tyranno.
Verum eſto. hæc, Minos, illos ſcelerata putavi,
Si noſtra ante aliquis nudâſſet fœdera caſus,
Facturos: quorum direptis mœnibus urbis,
O ego crudelis flamma delubra petivi:
Te vero victore prius vel ſidera curſus
Mutatura ſuos, quam te mihi talia captæ
Facturum metui. jam jam ſcelus omnia vincit.
Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno?
Ten' ego? (nec mirum) vultu decepta puella
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.
Non equidem ex iſto ſperavi corpore poſſe
Tale malum naſci: forma, vel ſidere fallor.
Non me deliciis commovit regia dives
Coralio fragili ac electro lacrimoſo,
Me non florentes æquali corpore Nymphæ,
Non metus incenſam potuit retinere deorum. 378
Omnia vincit amor. quid enim non vinceret ille?
Nec mihi jam pingui ſudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec caſtos accendet pinus odores,
Nec Libys Aſſyrio ſternetur lectulus oſtro.
Magna queror. nec & illa quidem communis alumna
Omnibus injecta tellus tumulabit arena.
Mene inter comites, ancillarumque catervas,
Mene alias inter famularum munere fungi,
Conjugis atque tuæ, quæcumque erit illa, beatæ
Non licuit gravidos penſo devolvere fuſos?
At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

Jam feſſæ tandem fugiunt de corpore vires,
Et caput inflexa lentum cervice recumbit:
Marmorea adductis labaſcunt brachia nodis.
Æquoreæ peſtes, inmania corpora ponti,
Undique conveniunt, & glauco in gurgite circum
Verbere caudarum atque oris minitantur hiatu.
Jam tandem caſus hominum, jam reſpice, Minos.
Sit ſatis hoc, tantum ſolam vidiſſe malorum:
Vel fato fuerit nobis hæc debita peſtis,
Vel caſu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius, quam te læſiſſe, putabo.
Labitur interea revoluta ab litore claſſis,
Magna repentino ſinuantur lintea Coro,
Flectitur in viridi remus ſale, languida feſſæ
Virginis in curſu moritur querimonia longo.
Deſerit anguſtis incluſum faucibus Iſthmon,
Cypſelidæ magni florentia regna Corinthi:
Præterit abruptas Scironis protinus arcis,
Infeſtumque ſuis diræ teſtudinis exit
Spelæum, multoque cruentas hoſpite cautes.
Jamque adeo tutum longe Pireeïa cernit,
Et notas ſecum, heu fruſtra, reſpectat Athenas.
Jam procul è fluctu Minoïa reſpicit arva,
Florentiſq; videt jam Cycladas hinc Strophadaſque:
Hinc ſinus, hinc ſtatio contra patet Hermionea.
379 Linquitur ante alias longe gratiſſima Delos
Nereidum matri & Neptuno Ægæo.
Proſpicit incinctam ſpumanti litore Cythnon,
Marmoreamque Paron viridemq; adlabſa Donyſam:
Æginamque ſimul ſementiferamque Seriphum
Fertur, & incertis jactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas ſequitur cum parvula claſſis,
Afer & hiberno bacchatur in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexavit, & ægros
Non tulit, & miſeros mutavit virginis artus,
Cæruleo pollens conjunx Neptunia regno.

Sed

Sed tamen externam ſquamis veſtire puellam,
Inſidoſque inter teneram committere piſcis
Non ſtatuit. nimium eſt avidum pecus Amphitrites.
Aëriis potius ſublimem ſuſtulit alis,
Eſſet ut in terris facti de nomine Ciris,
Ciris Amyclæo formoſior anſere Ledæ.
Ac velut in niveo teneræ cum primitus ovo
Effigies animantis, & internodia membris
Inperfecta novo fluitant concreta calore;
Sic liquido Scyllæ circumfuſum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Undique mutabant, atque undique mutabantur.
Oris honos primum & multis optata labella,
Et patulæ frontis ſpecies concreſcere in unum
Cœpere, & gracili mentum producere roſtro.
Tum, qua ſe medium capitis diſcrimen agebat,
Ecce repente, velut patrios imitatus honores,
Purpuream concuſſit apex in vertice criſtam.
At mollis varios intexens pluma colores,
Marmoreum volucri veſtivit tegmine corpus,
Lentaque perpetuas fuderunt brachia pennas.
Inde alias partis minioque infecta rubenti
Crura novâ macies obduxit ſqualida pelli,
Et pedibus teneris ungues confixit acutos.
Et tamen hoc demum miſeræ ſuccurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni conjuge dignum.
Numquam illam poſthac oculi videre ſuorum
Purpureas flavo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo.
Nullæ illam ſedes (quid cum jam ſedibus illi?)
Quæ ſimul ut ſeſe cano de gurgite velox
Cum ſonitu ad cælum ſtridentibus extulit alis,
Et multum late diſperſit in æquore rorem;
Infelix virgo nequicquam morte recepta
Incultum ſolis in rupibus exigit ævum,
Rupibus, & ſcopulis, & litoribus deſertis.

Nec

Nec tamen hoc iterum pœna ſine. namque deûm rex,
Omnia qui imperio terrarum millia verſat,
Conmotus talem ad ſuperos volitare puellam,
Cum pater exſtinctus cæca ſub nocte lateret,
Illi pro pietate ſua (nam ſæpe tepenti
Sanguine taurorum ſupplex reſperſerat aras,
Sæpe deûm largo decorarat munere ſedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Haliæetus ales ut eſſet.
Quippe aquilis ſemper gaudet deus ille coruſcus.
Huic vero miſeræ, quoniam damnata deorum
Judicio natique & conjugis ante fuiſſet,
Infeſti adpoſuitque odium crudele parentis.
Namque ut in ætherio ſignorum munere præſtans,
Unum quem duplici ſtellarum ſidere vidi,
Scorpius alternis clarum fugit Oriona:
Sic inter ſeſe triſtis Haliæetus iras,
Et Ciris memori ſervant ad ſæcula fato.
Quacumque ille levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras,
Inſequitur Niſus. qua ſe fert Niſus ad auras
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.

FINIS CIRIS.

P. VIRGILII MARONIS
CATALECTA.

De qua, Tucca, tibi venit: ſed ſæpe videre
Non licet: occulitur limine clauſa viri.
De qua ſæpe tibi, non venit adhuc mihi: namque
Si occulitur; longe eſt, tangere quod nequeas.
Venerit aut tibi, ſed jam jam mihi nuntius iſte
Quid prodeſt? illi dicite, quæ rediit.

* * *
* *

Corinthiorum amator iſte verborum
Iſte iſte rhetor. namque quatenus totus
Thucydides tyrannus Atticæ febris,
Tau Gallicum ſpinæ ipſemet male illiſit,
Iſta omnia, iſta verba miſcuit fratri.

* * *
* *

Socer beate nec tibi, nec alteri,
Generque Noctuine putidum caput,
Tuque nunc puella talis, & tuo
Stupore preſſa rus abibit, & mihi
Ut ille verſus uſquequaque pertinet:
„ Gener, ſocerque perdidiſtis omnia. „

Super-

***
**

Superbe Noctuine putidum caput,
Datur tibi puella, quam petis: datur,
Datur, ſuperbe Noctuine, quam petis.
Sed, ô ſuperbe Noctuine, non vides
Duas habere filias Atilium,
Duas, & hanc, & alteram tibi dari.
Adeſte nunc, adeſte, ducit, ut decet,
Superbus ecce Noctuinus herneam.

***
**

Jacere me, quod alta non poſſim, putas,
  Ut ante vectari freta:
Nec ferre durum frigus, aut æſtum pati,
  Neque arma victoris ſequi.
382 Valent, valent mihi ira & antiquus furor,
  Et lingua, qua adſim tibi.
Et proſtitutæ turpe contubernium
  Sororis, ô quid me incitas?
Quid, impudice, & improbande Cæſari?
  Sed furta dicantur tua,
Et heluato ſera patrimonio
  In fratre parſimonia:
Vel acta puero cum viris convivia,
  Udæque per ſomnum nates.
Et inſcio repente clamatum ſuper,
  Thalaſſio, Thalaſſio.
Quid palluiſti, femina? an joci dolent?
  An facta cognoſcis tua?
Non me vocabis pulchra per Cotyttia
  Ad feriatos faſcinos.
Nec dein movere lumbos in crocotulam
  Prenſis videbo altaribus,

Fla-

Flavum probe Thybrim & olentis nauticum
Vocare: ubi appulſæ rates
Stant in vadis cœno retentæ ſordido,
Macraque luctantes aqua.
Neque in culinam, & uncta compitalia,
Dapeſque ducis ſordidas:
Quibus repletus, ut ſalivoſis aquis,
Obeſam ad uxorem redis:
Et æſtuantes docte ſolvis pantices,
Os uſque lambis ſaviis.
Nunc læde, nunc laceſſe, ſi quidquam vales:
Et nomen adſcribo tuum.
Cinæde Luci, an te reliquerunt opes?
Fameque genuini crepant?
Videbo habentem præter ignavos nihil
Fratres, & iratum Jovem,
Sciſſumque ventrem, & hernioſi patrui
Pedes inedia turgidos.

Ad Venerem Dedicatio Æneidos. 383

Si mihi ſuſceptum fuerit decurrere munus,
O Paphon, ô ſedes quæ colis Idalias:
Troïus Æneas Romana per oppida digno
Jam tandem ut tecum carmine vectus eat:
Non ego ture modo, aut picta tua templa tabella
Ornabo, & puris ſerta feram manibus.
Corniger hos aries humilis, & maxima taurus
Victima ſacratos tinget honore focos.
Marmoreuſque tibi, dea, verſicoloribus alis
In morem picta ſtabit Amor pharetra.
Adſis, ô Cytherea: tuus te Cæſar Olympo,
Et Surrentini litoris ora vocat.

***
**

Ite hinc inanes rhetorum manipli, *
Inflata rore non Achaico verba,
Et vos, Sile, Albuti, Arquitique, Varroque,
Scholaſticorum natio madens pingui:
Ite hinc inanes cymbalon juventutis.
Tuque ô mearum cura Sexte curarum
Vale Sabine: jam valete formoſi.
Nos ad beatos vela mittimus portus,
Magni petentes docta dicta Scironis,
Vitamque ab omni vindicabimus cura.
Ite hinc Camenæ: vos quoque limite ſævæ, *
Dulces Camenæ: nam fatebimur verum,
Dulces fuiſtis: & tamen meas chartas
Reviſitote: ſed pudenter & raro.

De Sabino parodia Catulliana.

Sabinus ille, quem videtis hoſpites,
Ait fuiſſe mulio celerrimus:
Neque ullius volantis impetum ciſi
Nequiſſe præterire: ſive Mantuam
Opus foret volare, ſive Brixiam.
Neque hoc negat Triphonis æmuli domus
Negare nobilem, inſulamve cæruli:
Ubi iſte poſt Sabinus, ante Quinctio
Bidente dicit attondiſſe forcipe
384 Comata colla, nequa ſordidum jugo
Premente dura vulnus ederet juba.
Cremona frigida, & lutoſa Gallia,
Tibi hæc fuiſſe & eſſe cognitiſſima
Ait Sabinus. ultima ex origine
Tua ſtetiſſe dicit in voragine,
Tua in palude depoſuiſſe ſarcinas,

Sci-

Et inde tot per orbitoſa millia
Jugum tuliſſe: læva, ſive dextera
* Stringere mulas, ſive utrumque cœperat.
Neque ulla vota ſemitalibus deis
Sibi eſſe facta, propter hoc noviſſimum
Paterna lora, proximumque pectinem.
Sed hæc prius fuere, nunc eburnea
Sedetque ſede, ſeque dedicat tibi
Gemelle Caſtor, & Gemelle Caſtoris.

Ad Varium.

Scilicet hoc ſine fraude, Vari dulciſſime, dicam:
Diſpeream, niſi me perdidit iſte putus.
Sin autem præcepta vetant me dicere: ſane,
Non dicam. ſed me perdidit iſte puer.

Ad villam Scironis.

Villula, quæ Scironis eras, & pauper agelle,
Verum illi domino tu quoque divitiæ:
Me tibi, & hos una mecum, quos ſemper amavi,
Si quid de patria triſtius audiero,
Commendo, in primiſque patrem. tu nunc eris illi,
Mantua quod fuerat, quodque Cremona prius.

* * *

Pauca mihi, niveo ſed non incognita Phœbo,
Pauca mihi doctæ, dicite, Pegaſides.
Victor adeſt magni magnum decus ecce triumphi,
Victor qua terræ, quaque patent maria:
Horrida barbaricæ portans inſignia pugnæ,
Magnus ut Œnides, utque ſuperbus Eryx.
Nec minus idcirco noſtros expromere cantus
Maximus, & ſanctos dignus inire choros.

Hoc

Hoc itaque inſuetis jactor magis, optime, curis:
Quid de te poſſim ſcribere, quidve tibi.
Namque, fatebor enim, quæ maxima deterrendi
Debuit, hortandi maxima cauſſa fuit.
Pauca tua in noſtras venerunt carmina chartas,
Carmina cum lingua, tum ſale Cecropio.
Carmina quæ Pylium ſæclis accepta futuris,
Carmina quæ Pylium vincere digna ſenem.
Molliter hic viridi patulæ ſub tegmine quercûs
Mœris paſtores & Melibœus erant:
Dulcia jactantes alterno carmina verſu,
Qualia Trinacriæ doctus amat juvenis.
Certatim ornabant omnes heroida divæ,
Certatim divæ munere quæque ſuo.
Felicem ante alias tanto ſcriptore puellam:
Alter non famam dixerit ipſe prior.
Non illa, Heſperidum ni munere capta fuiſſet,
Quæ volucrem curſu vicerat Hippomenen:
Candida cycneo non edita Tyndaris ovo,
Non ſupero fulgens Caſſiopea polo.
Non defenſa diu volucrum certamine equorum,
Optabant Graiæ quam ſibi quæque manus.
Sæpe animam generi pro qua pater inpius hauſit:
Sæpe rubro Eleis ſanguine fluxit humus.
Regia non Semele, non Inachis Acriſione,
Inmitti exſpectant fulmine & imbre Jovem.
Cujus & ob raptum pulſi liquere penates
Tarquinii patrios, filius atque pater;
Illo quo primum dominatus Roma ſuperbos
Mutavit placidis tempore Conſulibus.
Multa neque inmeritis donavit præmia alumnis,
Præmia Meſſalis maxima Poplicolis.
Nam quid ego inmenſi memorem ſtudia iſta laboris?
Horrida quid duræ tempora militiæ?
Caſtra foro ſolitos, urbi præponere caſtra,
Tam procul hoc nato, tam procul hac patria?

Inmo-

Inmoderata pati nunc frigora , nuncque calores ?
  Stertere vel dura poſſe ſuper ſilice ?
Sæpe trucem adverſo perlabi ſidere pontum ? 386
  Sæpe audendo mare vincere , ſæpe hiemem ?
Sæpe etiam denſos inmittere corpus in hoſtes :
  Communem belli nec timuiſſe deum ?
Nunc celeres Afros , perituraque millia gentis ,
  Aurea nunc rapidi flumina adire Tagi ?
Nunc aliam ex alia bellando quærere gentem ?
  Vincere & Oceani finibus ulterius ?
Non noſtrum eſt , inquam , tantas adtingere laudes :
  Quin auſim hoc etiam dicere , vix hominum eſt.
Ipſa , hæc ipſa ferent rerum monumenta per orbem :
  Ipſa ſibi egregium facta decus parient.
Nos ea quæ tecum finxerunt carmina divi
  Cynthius , & Muſæ , Bacchus , & Aglaïe.
Si laudes adſpirem , humili ſed adire Camena :
  Si patrio Graios carmine adire ſales
Poſſumus ; optatis plus jam procedimus ipſis.
  Hoc ſatis eſt ; pingui nil mihi cum populo.

***

Aſpice quem valido ſubnixum gloria regno
  Altius & cæli ſedibus extulerat.
Terrarum hic bello magnum concuſſerat orbem :
  Hic reges Aſiæ fregerat , & populos.
Hic grave ſervitium tibi, jam tibi, Roma , ferebat :
  Cetera namque viri cuſpide conciderant :
Cum ſubito in medio rerum certamine præceps
  Conruit , è patria pulſus in exſilium.
Tale deæ numen , tali mortalia nutu
  Fallax momento temporis hora dedit.

***
**

Quocumque ire ferunt variæ nos tempora vitæ,
Tangere quas terras, quoſque videre homines:
Diſpeream, ſi te fuerit mihi carior alter.
Alter enim quis te dulcior eſſe poteſt?
Cui Venus ante alios, divi, divûmque ſorores,
Cuncta neque indigno, Muſa, dedere bona,
Cuncta quibus gaudet Phœbus, chorus ipſeq; Phœbi;
Doctior ô quis te, Muſa, fuiſſe poteſt?
387 O quis te in terris loquitur jucundior uno?
Clio nam certe candida non loquitur.
Quare illud ſatis eſt ſi te permittis amari:
Non contra ut ſit amor mutuus inde mihi.

***
**

Quis deus, Octavi, te nobis abſtulit? an quæ
Dicunt, ah nimio pocula dura mero?
Vobis ſi culpa eſt bilis: ſua quemque ſequuntur
Fata: quod inmeriti crimen habent cyathi?
Scripta quidem tua nos multum mirabimur, & te
Raptum, & Romanam flebimus hiſtoriam.
Sed tu nullus eris. perverſi dicite Manes,
Hunc ſupereſſe patri quæ fuit invidia?

P. Virgilii Fragmenta ex Epiſtola quam ad Auguſtum Cæſarem ſuper Æneide ſua ſcripſit.

EGO VERO FREQVENTES A TE LITTERAS ACCIPIO. Et infra: DE AENEA QVIDEM MEO, SI MEHERCVLE IAM DIGNVM AVRIBVS HABEREM TVIS, LIBENTER MITTEREM. SED TANTA INCHOATA RES EST, VT PAENE VITIO MENTIS TANTVM OPVS INGRESSVS MIHI VIDEAR: CVM PRAESERTIM, VT SCIS, ALIA QVOQVE STVDIA AD ID OPVS, MVLTOQVE POTIORA, INPERTIAR.

FINIS

NOI RIFORMATORI
dello Studio di Padova.

AVENDO veduto per la Fede di reviſione, ed approvazione del P. F. Antonio Girolamo Cagnacci, Inquiſitore di Padova, nel Libro intitolato: *P. Virgilii Maronis Opera ex recenſ. Nic. Heinſii. Ultrajecti apud Guil. vande Water*, 1704. non eſſer coſa alcuna contra la Santa Fede Cattolica, e parimente, per atteſtato del Segretario Noſtro, niente contra Principi, e buoni coſtumi; concediamo Licenza a *Giuſeppe Comino*, Stampatore in Padova, che poſſa eſsere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dato li 29. Novembre 1736.

(Michele Moroſini Cav. Rif.
(
(Pietro Grimani Cav. Proc. Rif.

Agoſtino Gadaldini Segretario.

IN

8.6.10

3k2

421 — 1

IN OMNIA
P. VIRGILII MARONIS
OPERA
RERUM ac VERBORUM
EMENDATISSIMUS
INDEX.

In hoc Indice notantur numeri paginarum Editionis Heinſianæ, quos ad noſtrarum latera apponi ubique curavimus.

A

Abas. 283
Abella oppidum & populi. 233
abies. 40. in montibus. 27
acanthis, quæ carduelis à carduo dicitur. 62
acanthus, quæ pharmacopœis Branca dicitur. 7. 42. 72
Acca Camillæ comes. 325
Acerræ civitas. 45
Aceſtes rex. 99. & 166
Achæmenides, unus ſociorum Ulyſſis. 242
Achates, Aeneæ comes. 89. 99. 101. 240. Epulonem obtruncat. 340
Acheron. 52. 168. 192. 216. 222. 229. 303
Acherontis cymba. 197
honos. 303
Achilles, Aeacides. 190
Lariſſæus. 210. Priami regnorum everſor. 342
Acidalia Venus, mater Amoris. 103
aclydes, tela. 233
Acmon Lyrneſſius. 281
Acœtes, Euandri armiger. 303
Acragas, mons & civitas. 145
Actiaci ludi. 134
adoleſcentes in bonum aſſueſcendi. 57
Aeacides, Achilles à Paride trajectus. 190
Aeæa, inſula Circes. 136
Aegæon gigas centimanus. 293
Aegle Naias. 13
Aegon, paſtor. 5
Aegyptus. 76
Aemus, mons Laconiæ. 52
Aeneadæ, urbs in Thracia. 127
Aeneæ Venus mater apparet. 220

Digitized by Google

Aeneæ nutrix. 219. virtus. 199. 286. 293. clypeus. 248. conſtantia. 158. æquitas. 98 174. religio. 217. pietas in patrem. 124. pietas & induſtria erga ſuos. 88. urbs ædificata. 127. 130. arma fabricata à Cyclopibus. 248. ad Euandrum profectio & oratio. 239. monomachia cum Achille. 187. cum Turno. 347. ab inimico laus. 310.
Aeneas fatalis. 309. Romanæ ſtirpis origo. 332. redire ad arma prohibitus ab uxore. 122. in Helenam commotus. *ibid.* Hectori comparatur. 311. viſa in ſomno 130 patri narrat. 131. Creüſam amiſſam requirit. 124. claſſem reparat. 156. inconſpicuus redditur. 95. juſſa parentis exſequitur. 185. Didoni profectionem fatetur. 155. 156. recedit à Didone. 161. redit in Siciliam. 166. ab Heleno conſilium petit. 136. Illum ædificandum deſignat. 185. Cumas delatus. 189. Sibyllam accedit. *ibid.* ad Inferos ingreditur. 190. in Italiam venit 216 Pallantem mortuum alloquitur. 304 vulneratur. 336 337. curatur à Venere. 339 Latinorum urbem oppugnat. 343. Apollini collatus. 149. 150. Apollinem invocat. 128. Latinorum oratores 305. & Turnum alloquitur. 352. item Andromachen & Helenum. 135. ejuſdem ſanguinis cum Euandro. 140. Indiges à Iove vocatus. 349
Aeneas Silvius. 209
Aeneidos dedicatio. *poſt* 83
Aeolia. 85
Aeolides, Ulyſſes. 203. Clytius. 277
Aeolus, ventorum & tempeſtatum rex. 85. 86
Aepytus armis maximus. 113
Aequicula. 233
Aeſculapius Phœbigena. 234
æſtus Tyrrhenus. 42
ætas fert omnia. 12
Aethon equus. 305
Aetna. 37. 147
Aetna Trinacria, id eſt, Sicula. 141
Afer. 62
Africus, ventus. 86
afflictorum conſolatio. 89. 184. 192
Agamemnonius Oreſtes. 158
Aganippe. 23
Agathyrſi picti. 150
Agenoris urbs. 93
agricolæ fortunati. 52
agricolarum ſtudia per hiemem ludi. 52. 53
agriculturam negligi tempore belli. 38
agriculturæ laus, 51
Agrippa. 254
agrorum peſtes. 30
Agyllina civitas. 249
Ajacis Oilei interitus. 85

Al-

Alba. 209
ejus origo. 137
Albanus mons. 331
Alcides, Hercules. 192. 199. 210. 242. 243. 244. 246
Alco, ſagittarius Cretenſis. 50
alcyones, 61. Thetidi dilectæ. 35. ſerenitatis nuntiæ. *ibid.*
Alecto Furia. 222. Cocytia virgo. 226. Amatam furore corripit. 223. in Chalyben ſe transformat. 225. Turnum accedit. *ibid.*
Alexis. 3. 4
Allia fluvius, ubi Galli Romanos vicerunt. 235
Almon, filius Tyrrhei. 207
alnus. 19
alnus ubi naſcatur. 42
Aloidæ gigantes. 204
Alphea urbs. 383
Alpheus amnis. 145
Alpheſibœus, paſtor. 17
altaria vittis cingi ſolita. 59
alvearia quomodo facienda, & eorum caſtratio. 74
amantium inconſtantia. 23. 24
Amaryllis. 4. 8
Amaſenus, fluvius Campaniæ. 232
Amaſtrus Hippotades. 321
Amata furiis correpta. 223. Turno pacem diſſuadet. 330. laqueo vitam finit. 344
Amathus. 279
Ambarvalia ſacra. 34
Ambraciæ ludi celebrantur, 134
amellus flos. 75
amicitiæ typus Euryalus & Niſus. 267. 268
Amiternæ. 232
Ammonis templum in Libya. 151
amor ex viſu. 58. 59
amor amantem cruciat, 5. & 146
Amor, pro cupidine. 102
amor immoderatus. 5
amor negligentes reddit. 148
amor noxius eſt. 58. vincit omnia. 24. 156
amoris ortus, & ſedes in oculis. 18. vis in Didone. 103. 146. 157
amoris impatientis exemplum. 103
amore pereuntes ubi ſint apud Inferos. 201
Amphryſia vates. 199
Amphryſius paſtor Apollo. 53.
Amphryſus Theſſaliæ fluvius. 199
Amphion, poëta. 4
Amphitryoniades, Hercules. 241
Ampſancti vallis deſcriptio. 228
Amyclæ, oppidum Laconiæ. 55
Amyclas urbem ſilentium perdidit. 298
Amyclæus canis. 62
Amycus. 90. 277
Amyntas, paſtor. 8
Anagnia. 232

Anchemoli inceſtus cum noverca. 288
Anchiſes mortem contemnit. 122
Anchiſæ ſtatuta. 240. obitus apud Drepanum. 545. ſuperſtitioſa petitio. 523. ſtantis in puppi votum. 140.
Anchiſes de concubitu cum Venere glorians fulmine tactus à Jove eſt. 522. ſacrorum curam agit. 523.540. ex incendio Trojæ liberatur per filium ſuum Aeneam. 124. Aeneæ in ſomnis apparet. 584. apud inferos alloquitur Aeneam filium. 208. oraculum Phœbi falſo interpretatur. 529
ancile. 258.254
Ancus Martius, quartus Romanorum rex, Numæ ex filio nepos. 211
Androgei cædes. 114
Andromache Hectoris uxor. 134
Andromache Aeneam excipit. 135
Andromache barbarorum morem, in cremandis cadaveribus, obſervat. 534
Andromaches munera. 539
Anguitia. 234
anguis. 64. 65. cæleſte ſignum. 13
anguis Lernæus. 244
Anien fluvius. 78. & 232
Anii regis ſacerdotis hoſpitalitas & amicitia. 528
anima, divina. 208
anima corpore ut carcere premitur. 209
animarum ad ſuperos reditus in alia atque alia corpora. 208
animal pingue caret pilis. 63
animalium peſtis. 65
animi maligni ſigna. 522
Anna Didonis ſoror. 546
Anna Didoni nuptias ſuadet. 546. ad Aeneam mittitur. 557
Antandrus. 126
Antemnæ turrigeræ. 230
Antenor Patavinæ urbis conditor. 90
Antenoridæ tres, ſcilicet Archilochus, Acoamas, Helicaon. 202
Anteus. 89.97
Antonii contra Augnſtum Cæſarem pugna navalis apud Actium. 254
Antonio devicto Auguſtus Cæſar Actiacos ludos ad Actium in Apollinis honorem inſtituit. 534
Antor, ejuſque cædes. 299
antrum Cyclopis. 543
Sibyllæ. 589. 590
Anubis contra Neptunum, Venerem atque Minervam. 255
annus, & ejus partes. 47
Anxurus. 293
Aornos, Avernus. 195
Apenninus mons. 347
apes quomodo à frigore æſtuque muniendæ. 69. quomodo domi detinendæ ne avolent. 71. collatæ Cyclopibus.

pibus. 73. ab Ariſtæo amiſſæ. 77. & recuperatæ. 83.
apibus amor habendi innatus. 73. amica, adverſa. 69. 70. alitur Juppiter infans. 72
apum ortus. 73. ætas. 74. diſciplina. 73. 74. duo genera. 71. reges. 70. 74. generatio. 70. 73. in putrido juvenco. 76. opera. 69. pugna & diſcordia. 70. induſtria. 69. 70. morbi & remedia. 75. examen in lauro Laurenti. 215. ira. 74. fortitudo. 75. amor erga fœtus. 70. natura tenera. *ibid.* ſtatio. 68. 69
Aphidnus. 275
Apollo Cynthius. 54. Thymbræus. 77. agreſtis carminis amaror. 11. 14. crinitus. 273. in Buten. *ibid.* Phœbus. 190
Apollini ſagitta & arcus attribuitur. 273. 274
Aquarius. 61
aqua altior terrâ. 140
aquatilia peſte corripiuntur. 68
aquila armiger Jovis. 272
Aquilo & ejus impetus. 37. 46. 47. 49. 86. 131
aranea Minervæ inviſa. 75
Araris fluvius. 3
Araxes fluvius. 256
arbores non ubique creſcere. 42
arboris ejuſdem varii fructus. 40
arborum variarum ratio. 39. 40. 72
arbutus. 40
Arcades, cantandi periti. 23. Jovem ſe vidiſſe credunt. 245
Arcadum rex Euander. 238.
Archippus rex. 234
Arcturi ſidera. 30
Arctos. 28
Ardea, civitas Rutulorum in Latio. 230
Ardea, colonia Mycenæorum. 224
Ardea ædificata à Danaë. *ibid.*
aræ, in mari ſaxa. 87
Arethuſa Nympha. 22. 78. fluvius. *ibid.*
Argileti nemus. 245
Argyripa urbs. 309
ardor juvenilis. 240
Argi. 9
Argus, virginis cuſtos. 235
aries qualis deligendus. 63
Arion inter delphinas. 19
Ariſtæus Apollinis filius ad matrem Cyrenen. 77. in ædes maternas excipitur. 78. apes perdit. 77. recuperat. 83
Aricia Hippolyti mater. 234
Arpi urbs. 314
Arunci. 219. 311
Arruns Camillæ occiſor. 323. ab Ope necatus. 326
Aſcanii fatum. 91. flamma caput circumdatum. 123 dignitas. 139. jaculandi peritia & virtus. 227
Aſcanius, qui & Julus. 91.
puer

puer Dardanius, Veneris cura. 282
Aſcanius fluvius. 60
Aſcræus Heſiodus. 25
aſilus. 57
Aſius Imbraſides. 281
Aſtrologia ruſtico neceſſaria. 31
Aſtrologiæ uſus. 240
Aſtyanax, Hectoris filius. 239
Aſylas dux Trojanus. 331. auſpex. 283
Aſylum. 245
Arheſis fluvius. 274
Athos mons in Epiro. 34
Atina, potens civitas. 230
Atis, inde Atiorum genus. 180
Atlas cælifer. 152. 159. 210
avaritia. 228
audentes fortuna juvat. 286
Aventinus Herculis filius. 231. mons. 242
Avernus lacus. 81. 194. facilis deſcenſus Averni. 192
aves peſti obnoxiæ. 68
augurium. 265. 338
Auguſtus Cæſar. 210. ejus geſta & triumphi præcipui. 254. 255.
aviarium. 50
avium poſt pluviam concentus. 36
Auleſtus Thyrrhenus. 335
aurea ſecula. 28. 53. 244
autem vellere. 23
Aurora, Tithoni conjux. 37. 246
Auroræ deſcriptio. 37. 83. 125 126. 142. 149. 203. 268. 303. 330
Aurunci. 233. 287
Auſonii, & Auſonia, pro Italia. 49. 245. 279. 281. Troja gens miſſa. 49. antiqui. 310
Auſter ventus. 22. 37. 47. 198
Automedon Achillis armiger. 217

B

Bacca inter uniones gemma nobiliſſima. 101
Bacchus amat colles. 42
Bacchanalia feſta cur nefas vocet. 224
Baſtra. 42
Baiæ, locus Campaniæ voluptuoſiſſimus. 275
balſama. 42
balteus Pallantis, Turno cauſa mortis. 353
Barce Sichæi nutrix. 173
Bavius poëta. 8
Batulus. 233
beati pauci. 192
Belides. 106
belli ſtatus apud inferos. 296
belli amor crevit maxime. 38
belli eventus varius. 282. indicendi mos apud Albanos. 229 portæ. 230
belli tempore agriculturam negligi. 38
bello nulla ſalus. 333
bello pereuntium apud inferos locus. 202
Bellona. 255
Belus. 103

Benacus lacus. 43
Berecyntiæ ad Jovem pro ratibus Aeneæ oratio. 258
Beroë Dorycli Iſmarii longæva conjux. 182
Bianoris ſepulcrum. 22
Biſaltæ populus Macedoniæ. 65
Bithas. 274. ſternitur. 295
Bitiæ & Pandari hiſtoria. *ibid.*
blatta lucifuga. 75
Boreæ frigora. 17. 47
boves qui optimi. 54. 55
Brontes unus Cyclopum. 247
Briareus centumgeminus. 196
Britanni toto orbe diviſi. 3
bruma. 65
Brutus ultor. 211
bubo lethalis avis. 158
bufo. 30
Buthrotum urbs. 134
Buſiridis aræ. 53
Butes. 325
buxus. 50
Byrſa. 93

C

Caci fabula. 241
Cacus interficitur. 243
cadaverum obtruncatio. 265
cadaverum combuſtio. 308. cremandorum ritus. 195. poſt trucidationem conditio. 265
caducei Mercurio ab Apolline donati deſcriptio. 152
Cæculus Prænestinæ urbis fundator. 231. 232. 293
Cædicus. 298
Cæneus à Turno occiditur. 271
Cæneus femina. 201
Cæſaris imperium. 43
Cæſaris de Antonio triumphus. 255
cæſtus certamen. 175. 176
Caicus fluvius. 78
Caieta Aeneæ nutrix. 213. portus. *ibid.*
Calchas vates. 107
Cales. 233
Calydon, urbs a Diana vexata 221. 222
Camerina palus, & urbs. 145
Camers. 203. 334
Camilla Amazon. 314. 320. illius educatio in montibus & inter feras. 318. ſtudia. *ibid.* 320. virtus. 317. 320. ortus. 317. cur à Diana amata. 318. interitus. 324. 325
Camilli. 43
Camillus. 211
Camænæ alterna amant. 7
Campaniæ urbes. 232. unde nomen. 282
Canis, cæleſte ſignum. 31. æſtifer. 48
canes Taygeti. 54
canum cura. 64
Canopus urbs Aegypti ab Alexandro Pellæo condita. 76
Capeni luci. 232
caper ſacer Baccho. 49
Caphareus ultor Trojanorum. 310
Capitolium. 245. 254. 268
caprarum cura, commoditas, uſus, & paſtus. 61. 62

ca-

capreæ pro capræ, per ecta-ſin. 49
Capreæ Teleboarum. 233
Capua Campaniæ metropolis. 45
Capys, Albæ rex. 209. Campaniæ urbis auctor. 282
Cares populi. 255
carex, herba paluſtris. 59
Carmentis vates. 245
Carmentalis porta Romæ. 245
Carpathium mare inter Aegyptum & Rhodon. 181
Carthaginis origo. 92. 93. exſtructio. 95. 155
Carthago. 155. Tyriorum colonia. 84. 93. Junoni grata. 84. Romanis exoſa. *ibid.* & exitium iiſdem. 278. 280
caſeus. 2
caſia. 5. 44. 76
Caſmilla Camillæ mater. 317
Caſperia. 232
Caſſandra vates. 111. 113. rapta. 115
Caſſandræ vaticinium. 131. furiæ. 280
caſtaneæ. 39
Caſtoris & Pollucis moriendi vices. 192
caſtra, urbeſque Romanorum. 210. lapidibus defenſa. 282
Catilina. 254
Catillus. 231
Cato. 211. 254
cauſſas rerum qui novit, felix eſt. 52
Cayſter fluvius. 35
Cea. 25
cedrus domibus ſtruendis. 50
Celæno. 133. ejuſdem vaticinium dirum. 135
Celenna. 233
Celeus, Eleuſinæ rex. 29
centaurea graveolentia. 75
Centaurorum apud inferos locus. 196
Centauri. 231. à Lapithis victi. 51
Centaurus navis. 169
ceraſus. 39
Ceraunia. 140
Cerberus. 81. ab Hercule raptus. 199. ejuſdem deſcriptio. 200
Ceres colenda ruſticis. 34. agriculturam docuit. 29
cervus belli cauſſa inter Tyrrhenos & Trojanos. 226
cervos jaculatur Aeneas. 89
cerinthe herba. 70
cetra, ſcutum Hiſpanicum. 233
Chalybe anus Junonis. 225
Chaonia unde. 135. Heleno ceſſit. *ibid.*
Chaonius portus. 134
chaos. 196
Charontis inferni portitoris deſcriptio. 81. 197
Charybdis monſtrum. 137. navigatio. 141.
Chelæ. 26
chelydri anguis deſcriptio. 64. 65
Chimæra. 234. navis. 171
Chiron Philyræ & Saturni filius. 68
Chloreus, Cybeles ſacerdos. 323
Chromis. 83. 321
cicada. 62

cico-

Cicones populi ad Hebrum fluvium. 82
Ciminus. 232
Cinna poëta. 21
Circe Solis filia. 19. ejus fabula. 214
Circenſes ludi. 253
Ciſſeidis, id eſt, Hecubæ ſomnium. 222. 297
Ciſſeus. 179
Cithæron. 54. 154
citrium malum. 42
cives deductitii. 49
Clanius fluvius, non æquus Acerris. 45
Clarius Apollo. 136
Clarus. 281
Clauſus, à quo Claudia gens & tribus. 232. 287
Cleopatræ fuga. 254. 255
Clio una Muſarum. 77
clipei Aeneæ rubor & artificioſa ſculptura. 251
Clitumnus. 42
Cloanthus. 90. 168. 169. 171
fortis. 97
Clœlia. 253
Clonius occiditur a Turno 271
Clonus inſignis cælator. 291
Clymene Nympha. 77
Clytius Aeolides. 277
Cnoſſus urbs Cretæ. 129
Cocles Romanus. 253
Cocytia virgo, Alecto. 226
Cocytus fluvius. 54. 197
Codrus, Athenienſium rex. 10. paſtor. 16
Cœus gigas, Terræ filius. 32. 151
coloni Trojanorum, Auſonii. 49
columba in aëre tranſjecta ſagitta. 178
columbæ Veneri dicatæ Aeneæ ad aureum ramum duces. 194
coluber. 64
communia fuiſſe omnia. 28
conſcientiæ parabola. 205
convivii prolixi mos. 103
cometa. 285
Conon. 6
conjugalis amoris exemplum. 124
conſtantem virum blanda non movent. 67
Coras. 231. 315
Corinthus. 211
cornix tempeſtatis nuntia. 35
cornus bona bello. 50
Corœbus Caſſandræ ſponſus. 113. ejus inconſultum conſilium & interitus. 115
corvi tempeſtatis nuntii & ſerenitatis 36
corulus. 10. *ibid.* 17. 40. 47.
Corycius ſenex olitor. 72
Corydon. 3. 15. 16.
Corynæus. 195. ſternitur. 271
Corythus. 131. 219. 256
corytus, pharetra. 283
Coſæ civitas. 283
Coſſus. 211
creatrix diva. 250
Cremona civitas Italiæ. 21
crepuſculum. 161. 162
Creta. 130
Cretes. 150
Cretheus poëta Muſis amicus. 277. occiſus. 342
Creüſa amiſſa, ejuſque ſimulacrum Aeneæ viſum 224. 225

Crinifus fluvius Aceſtæ regis pater. 166
crocus rubens. 73
Cruſtumeri. 230
Cumas delatus Aeneas. 189
Cumæa Sibylla. 191
Cupavo dux. 283
Cupidinis origo, & potentia. 101. in Aſcanium 102
cupreſſus domibus ſtruendis. 50. mortis ſymbolum. 224
Cures, Sabinorum oppidum. 221. 253
Curetibus cuſtoditus Juppiter infans. 72
Curetum oris allabitur Aeneas. 130
currus inventus ab Erichthonio. 56. habenas non audit. 38
curſus certamen. 173
Cybele. 129. 284. 323
Cyclades. 129
Cyclopum labores. 248. ſtatura violentiaque. 143
Cycni & Phaëthontis fabula. 283
Cycnus dux. *ibid.* avis. 232
Cyllarus equus Saturni. 55
Cyllene, mons Arcadiæ, in quo Maja compreſſa à Jove, Mercurium peperit. 239
Cyllenia proles, Mercurius. 153
Cyllenius, Mercurius. 152. 153
Cyllenius ignis, Mercurius. 34
Cymodocea Nympha. 284
Cymodoce Nympha. 77. 187
Cymothoë Nympha. 88
Cynthius Trojæ auctor. 54
cypariſſus Idæus. 41
Cyrene Nympha. 77. 78. 82
Cyprus optima. 100
Cythera, inſula Veneri ſacra. 279
Cytherea Venus. 91
cytiſus. 50. 64
Cytorus mons. 50

D.

DAcus. 52
Dædali fabula. 189
Dahæ. 256
damæ canibus venandi. 64
Damœtas paſtor. 5. 7
Damon. 7. ejus querela. 17
Danai, Græci. 109
Danaïdes maritos jugulant. 291
Danaë Ardeæ urbis ædificatrix. 224
Daphnidis mors & epitaphium. 11
Daphnis. 11. 12. 19. 20
Dardanius dux Aeneas. 152
Dardanius puer, Aſcanius. 282
Dardani è Latio oriundi. 131. 219. illi auctores. 239. è Corytho in Phrygiam profecti. 219
Dares contra Entellum. 176
ejuſdem ſtolida ferocia. 175
Daunia dea, Juturna, Turni ſoror. 349
Daunius heros, Turnus. 347
Decii. 221
Dedicatio Aeneidos. *poſt* 83
defrutum quid. 75

de-

degeneres animos timor arguit. 146
Deiopea Nympha. 86
Deiphobe, Phœbi Triviæque ſacerdos, Sibylla Cumæa. 190
Deiphobus, maritus Helenæ, poſt obitum Paridis. 202
Deiphobi & Aeneæ apud inferos colloquium. 202
Deli deſcriptio. 128
Delos. 53. immota. 128
Demophoon. 321
deorum juramentum. 259 auxilium. 120. 339. negatum auxilium. 349. concilium. 279
deſiderantis animi deſcriptio. 112
Deus omnium auctor & principium. 7. 74. 208. gubernat omnia. 18. ſcit omnia. 79. honorandus eſt. 34. cor hominum mutat. 92. timendus. 98
dî meliora, &c. 67
Diana, Trivia. 190
Dianæ forma. 97. tergeminæ virginis ora. 160
dictamnus herba. 339
Dido, quæ & Eliſa: regis officium exſequitur. 96. ejus humanitas. 99. hoſpitalitas. 100. inſanus amor. 148. 154. 159. formam comparatione Dianæ explicat Virg. 97. conjugium cum Aenea. 150. oratio ad Aeneam, ne ſe deſerat. 154. imprecatio in Aeneam. 162 animus amore fluctuans. 148. 159. 160. mors. 164. congreſſus cum Aenea apud inferos. 201
Didymaonis artes. 175
diei ortus deſcriptio. 37. 83. 126. 142. 149. 203. 303. 330.
dierum diſcrimina. 30
dies. Stat ſua cuique dies. 290
Diomedeæ aves. 310
Diomedes. 309. Venerem vulnerat. 310. ejus equi 104
Diores Trojanus. 174
Dioxippus occiditur à Turno. 271
Diræ, Noctis filiæ. 350. ad Jovis ſolium perpetuo duæ. ibid.
Dis ater. 192
Diſcordia. 3. ejus ſedes apud inferos. 196
divitum ſtudia. 51
Dolon. 337
dolones, armorum genus. 231
Dolopes populi Theſſaliæ, qui cum Pyrrho Trojam venerunt. 104. 125
dona inimicorum ſuſpecta & inauſpicata. 105
Donyſa inſula. 141
Dorycius Iſmarius; Beroës longævæ maritus. 129
Doto Nereïa. 259
Drances. 306. melior lingua quam dextra. ibid.
Drepanum. portus. 145
Dryades Nymphæ ſilvarum. 54
Dryopes. 287. populi in Epiro. 150

Druſi. 211
ducis officium. *ibid.*
duces qui ad Thebas occubuere. 202
ducum Aeneæ catalogus. 282. 283. Turni. 231
Dulichium Ulyſſis inſula. 133
Dymas. 113. 116

E

EBenum Indicum. 42
ebrietatis mala. 51. 264
Ebuſus occiditur. 336
Echo. 169
eclipſis. 51
ederæ nigræ. 45
pallentes. 72
educatio Camillæ in montibus & inter feras. 318
Egeria Nympha. 234
Electra Atlantis filia. 239
Eleuſina mater. 29
Elis urbs. 145. 205
Eliſa. Dido. 165
eloquentiæ affectus. 183
Elorus fluvius. 145
Elyſii campi. 203. 206. 209
Emathia, ſeu Philippici campi. 38
Enceladus gigas. 141
Enipeus Theſſaliæ fluvius. 78
enthuſiaſmi deſcriptio. 190
Entelli & Daretis certamen. 177. modeſtia obſervanda. 175
Epeus equi Trojani fabricator. 111
Epirum adnavigat Aeneas. 134
Ephyre Nympha. 77
Ephyreium æs. 91
Epidaurus domitrix equorum. 54
epulæ. 78. 132. 241. 243
Epulo obtruncatur ab Achate. 340
Epytides. 180. 181
equæ Zephyro gravidæ. 60
equorum partus. 60. forma & indoles. 55. 56. uſus. 56. educatio. 54. 55. libido. 60. morbus & cura. 56. 66. 67. omen ipſi Aeneæ. 140. equos à Venere arcendos. 59
equus admiſſarius. 56. ligneus, vel Trojanus. 105
equi caput inventum, ubi poſt Carthago. 95. 96
equitandi auctores Lapithæ. 56
equeſtre certamen puerorum. 174. 180
Erato Muſa. 214
Erebus. 81. 159. 207
Erebi filii. 195
Eridanus fluviorum rex. 37. 78
Erigone. 26
Erichthonius, currus inventor. 56
Erinnys unde dicta. 113
Eriphyle mæſta. 201
Erymanthus, mons. 177
Eryx. 99. 176. 178
Etruriæ incrementum. 53
Euadne. 201
Euander, Romanæ conditor arcis. 244 contra Latinum. 237 ad Aeneam. 241. 251. ejus fortitudo. *ibid.*
affe-

affectus erga Pallantem 251. luctus ob Pallanta filium. 307
Euathes Phrygius. 297
Eumedes. 337. occiſus a Turno. *ibid.*
Eumenides inferorum furiæ. 82. 195
Eumenidum matri Proſerpinæ agna nigra oblata. 195
Euneus. 321
Euphrates, fluvius Armeniæ majoris. 38. 255
Euroras fluvius. 97
Eurus. 37. 60. 63. 86
Euryali & Niſi hiſtoria. 261. mutuus amor. 261. capita haſtis præfixa. 268
Euryali decor. 173. 174. 261. erga matrem pietas. 263. 264. generoſus animus. 261. matris lamentatio ob interitum Euryali. 269.
Euryalus in curſu victor. 174
Eurydices & Orphei fabula. 81
Eurypylus augur. 107
Eurytheus durus. 53
Eurytion ſagittas jaciendi peritus. 178. 179. 180

F

FAbaris Italiæ fluvius. 233
fabarum ſatio. 30
Fabius Maximus. 212
Fabricius parvo potens. 212
facere vitula, *pro*, ſacrificare. 7
facilis jactura ſepulcri eſt. 122
Fadus ab Euryalo occiditur. 265
Faliſci populi Campaniæ. 232
Famæ deſcriptio. 150
fama conſcia. 296. omnia depravat & exaggerat. 151
fames auri. 128
fames Trojanorum obſcœna. 136
fatalis Aeneas. 309
fatum. 51. 245. 291. 318.
fati neceſſitas. 155. 199. contemtus. 52
fatis omnia agi. 30
Fauni reſponſa. 215. 216
Fauni indigenæ. 244
Faunus Latini pater, Pici filius. 214. 215
felix. 52. 139
felli iracundiæ vim medici tribuunt 242
feminarum inconſtantia. 161
ferocientis pulchra deſcriptio. 117 290
Feronia dea nemorum, & ſilvarum. 235
ferrea progenies. 48
Feſcenninæ acies. 232
Fidena urbs Latinorum. 210
Fides numen. 91
fides nuſquam. 156
fimum injiciendum viribus. 48
flammæ augurium in vertice Laviniæ 215. Iuli. 122
Flavinia arva. 232
flumina ripas non curant. 17
Fluvii, numina, Aeneæ apparent per ſomnum. 237. 238

fluviorum variorum nomina & ortus. 78
fodiendum ſingulis menſibus. 48
fœderum feriendorum ritus. 251
fœdus violatum. 334. 341
formica ſenectæ metuens. 30. tempeſtatis nuntia. 35. ſedula ac provida. 157
forma fragile bonum. 4
fortitudo vera neque maledica, neque minax. 294
Fortuna, Fors. 20. quomodo ſuperanda. 184. ea perađa, felicem eſſe contingit. 139
Fortunæ vis. 245. 314
fortunati agricolæ. 51
fortunatorum apud inferos locus. 207
Foruli. 232
forum inſanum. 52
fratrum tanta ſimilitudo, ut & parentibus, non abſque grato errore, ſit indiſcreta. 288
fraxinus arboris genus. 40. in ſilvis. 57
fructus in Italia bis in anno. 22. 42
frumentis quæ terra optima, & quomodo frangatur. 44. 45
fruticum varia ratio. 39
fucus, inſecti genus. 73. 75
Fucinus lacus. 234
fulgura cælo ſereno. 38
fulgur à Venere. 250
fulmen omnium temporum ex humido & calido. 247. Jovis proprium. 247. unde. *ibid.*
funebris pompa. 304. 305. ludus. 308
funerum expiandorum ritus. *ibid.*
Furia immittit curam iramque. 222. 223
furor arma miniſtrat. 18. 227

G

GAbii Volſcorum urbs. 210
Gabinæ Junonis arva. 232
Galatea. 2. 7. 16. 259
Galeſus fluvius. 72. eſt etiam cujuſdam Itali nomen. 228
Galli poëtæ laus, & amor. 13. 14. 22.
Galli. 254
Gangaridæ populi juxta Gangem fluvium. 54
Ganges. 42
Ganymedes raptus. 85
Garamantes extremi. 18. 210
Garamantis Nympha, Jarbæ mater. 151
Garganus. 309
Gargara mons, & civitas. 27. 60
gaudia mentis mala, apud inferos. 196
gaza *pro* opibus, Perſica vox. 87
Gela fluvius & civitas. 145
Geloi campi. *ibid.*
Geloni picti. 42. acres. 65. ſagittiferi. 255
geneſtæ lentæ. 39
Genius quid. 217

Ge-

Geryon. 231. tergeminus. 241
Gigantum apud inferos pœna. 204
Gilippi Tyrrheni novem filii. 335
Glaucus Siſyphi filius; qui humanis ſuas equas pavit carnibus; ab iiſdem ipſe tandem devoratus. 60
Glaucus Trojanus. 590. deus marinus. 36. ejus chorus. 587
glebæ raſtris frangendæ. 27
gloriæ affectatio. 352
gloriæ affectatæ exemplum. 290. 294
Gorgones. 196
Gracchi. 255
Gradivus, Mars. 527
Græci a diis adjuti in evertenda Troja. 520
Græcorum duces. 555
grandinis ſigna. 37
grati animi ſignificatio. 90
Graviſcæ urbs. 283
grues tempeſtatis nuntiæ. 35. Strymoniæ. 285. 318
Grynæum nemus. 55
Grynæus Apollo. 555
Gyarus inſula. 528
Gyas Trojanus. 90. 170. 286

H

Habitus Metabi ferinus. 318
Hædorum aſtri dies ſervandi. 30
Hæmon Mavortius. 274
Haleſus Agamemnonius. 233. ejuſdem virtus & interitus. 289
Hamadryades Nymphæ ſilvarum. 24
Harpalyce Harpali Thracum regis filia. 92
Harpalycus. 325
Harpyiarum fabula. 532. apud inferos locus. 196
haſta Aeneæ. 348
Hebrus Dolicaonis proles. 297. fluvius. 24. 82
Hecate. 192. 204. Proſerpina, Cælo Ereboque potens. 595. tergemina. 159. 160
Hectoris corpus patri venditur. 97
Hector Aeneæ in ſomnis apparet. 551
Hecuba Ciſſeis, mariti Priami conſilium improbat. 558. ejuſdem ad aras fuga. *ibid.* centum nurus. 518. ſomnium. 222. 297
Helena Argiva. 501. Ledæa. 223. hoſpita Teucrorum. 595. ejuſdem in maritum Deiphobum perfidia. 202
Heleni hoſpitalitas & vaticinium. 136. munera. 138. idem rex Chaoniæ. 135. & vates. 136
Helenor ſervæ Licymniæ filius furtim ad bellum Trojanum miſſus cæditur. 270. 271
Helymus, juvenis Trinacrius. 174
herbæ ſalſæ ad lactis curam. 64
Herculis, qui & Tyrinthius,
&

& Amphitryoniades, imperium, ſacerdotes, & ſacra. 243. labores. 210. 242. 243. 244
Hercules Cerberum rapit. 599. Cacum interficit. 243. Jovis filius. 244
Herminius. 320
Hermione Ledæa. 535
Hermus fluvius auro turbidus. 42
Herylus tricorpor. 251. occiſus ab Euandro. *ibid.*
Heſione Priami ſoror. 240
Heſperia, Italia. 98. 530. 531
Hiera Nympha ſilveſtris. 274
Himella fluvius Italiæ. 232
Hippodame. 53
Hippolyte Amazonum regina. 320
Hippolytus vitæ reſtitutus. 234
hippomanes virus. 61
hirundo garrula. 76. tempeſtatis nuntia. 35
homo apud priſcos ex tribus; cinere, anima, umbra. 567
Homole mons Theſſaliæ. 231
honores non intermori. 52. 98. 100
Hortinæ claſſes. 233
horti commoda. 71
hoſpitalitatis exemplum. 528. jus. 220. fractum. 128
hoſtiæ vitta circumdabantur. 59
hoſtium contemtus male ceſſit. 264. &c.
hyacinthus ferrugineus. 73
Hyadas nautæ obſervant. 140
Hydaſpes fluvius. 74. 298
hydrus. 42
Hylas. 53
Hylax, canis. 20
Hylæus Centaurus. 55. 244
Hypanis fluvius. 78
Hypanis, viri nomen. 113. 116
Hyperborei Triones. 63
Hyrtacus Niſi pater. 267

I

IAcchus, Bacchus. 17
janua inferorum. 190 191. 192
Janiculum vel Saturnia, oppidum à Jano conditum. 245
Janus bifrons. 333. Martis cuſtos. 230
Iapetus Terræ filius. 32
Japis medicus. 338
Jarbæ mater, Garamantis Nympha. 551. de repulſa Didonis querentis ad Jovem oratio. 151
Icarus Dædali filius. 190
Ida mons Phrygiæ. 126. 177. Cretea. 339
Idæus mons, Idæum nemus. 129
Idalium Veneri ſacrum. 279
Idas. 271
Idmon Turni nuntius. 330
Idomeneus Lyctius Salentinos occupat. 537
Idumæa Syriæ pars. 53
ignis ſacer. 68. æternus quo Veſta colebatur. 512. portentum regium. 128

Ilia

Ilia Romuli & Remi mater. 210
Ilii auctor Dardanus. 239
Ilione Priami filia. 101
Ilioneus Trojanorum orator. 100. ad Didonem. 98. ad Latinum. 219
Ilium in Italiam fertur. 86
Ilva inſula. 283
Ilus, Iulus, Aſcanius. 91. 206 289. 342
Impietatis & tyrannidis exemplum. 93
Impietas hoſpitalitatis jura ſolvit. 127
Impoſſibile. 3 16
Inachus fluvius. 235
Inachia juvenca. 57
Inarime, inſula, & mons 275
Indi 42. 210 Imbelles. 43
Infantum locus apud inferos. 200
Inferis diis ſacrificandi mos. 195
Inferorum portæ. 204. viæ duæ. 203. cuſtos. 200
Inferos qui acceſſerunt, redieruntque ad ſuperos. 192
Inhumatos non vehi à Charonte. 197 199
Inimicorum dona ſuſpecta & inauſpicata. 105
Inous Melicertes. 36. Palæmon. 187
Inſtrumenta ruſtica quæ 29
Inſulæ ſub imperio Ulyſſis. 133
Inſitionum diſcrimina, & deſcriptio. 40. 41
Intuba. 71
Inui caſtrum. 210
Invidiæ vis. 93
Iolas, paſtor. 7
Iopas citharœdus. 104
Jovi prædarum decimæ dabantur. 132
Jove loquente ſilentium. 281
Jovis armiger, aquila. 271
Jovis & Junonis colloquium. 294
Ira indignationem ſolet conſulere. 222. vitiat ſanguinem. 214
Iræ deſcriptio, 257. 258
Iracundiæ vis felli tribuitur. 242
Irati natura. 257. 258
Iris. 279 Didoni vitam ſolvit. 164. in Beroën transformatur. 182. ad Turnum miſſa. 256
Iſmarus. 182. 282
Iſmarus mons Thraciæ, quem Orpheus incoluit. 40
Iſter fluvius turbidus. 62
Italia unde dicta. 98. 131. 245 quæ & Heſperia. 98. 130. 131. & Saturnia. 43. 244. 245
Italiæ antiquæ deſcriptio. 98. 245 ſitus 136. encomion & fertilitas. 43
Ithaca inſula, Ulyſſis patria. 133. 142. unde Ithacus dicitur. 108
Ituræi arcus. 50
Itys. 271
Judicium Paridis, odii Junonis in Trojanos cauſſa. 85
Julius Cæſar. 210. illius origo. 91. Bacchanalium Ro-

mæ auctor. 11. cædes; & quæ prodigia ſecuta. 37. inter deos relatus. 12. excluſit mare quod ſolebat irrumpere in Lucrinum lacum. 43
Julus, Ilus, & Aſcanius. 264. nudo capite cum hoſte ſigna contulit. 282
Juno Jovis ſoror & conjunx, 85. pronuba. 147. Argiva. 141. Saturnia. 85. 136. 148. 256. 332. 349. Gabina. 232. ad Aeolum ventorum regem. 86. ad Venerem. 148. ad Alecto, 222. ad Juturnam Turni ſororem. 331. pro Turno rogat Jovem. 349
Juno inferna, Proſerpina. 192. 193
Junonis numen Aeneæ præcipue placandum. 238. templum. 96. actus in Aeneæ & Didonis nuptiis conficiendis. 148. oratio contra Venerem. 280
Juppiter Dardanidum avus & auctor. 218. infans à Curetibus cuſtoditus. 72. humanarum, divinarumque rerum curator. 278. 279. 280. repertor. 350. ſator. 90. incenſas naves extinguit. 184. 185 Xenios dictus, nam jura dat hoſpitibus. 203. Anxurus. 235
Juppiter omnibus idem. 281
juramentum in faciendo fœdere, & pace ineunda. 332. 333
juramentum deorum. 187. 197. 259. 281
jus hoſpitale. 219
juſtitiam diſcite. 205
Juturna Nympha. 332. viciata à Jove. 332. 351. Turno fratri fœdus diſſuadet. 334. aurigæ officio fungitur. 341. gladium reddit fratri. 349. ejus querela ad Turnum. 351. fugit. *ibid.*
Io. ejus fabula. 235
Ixion. 54. 205

L

LAbare, verbum emphaticum. 117
labor improbus omnia vincit. 29
labor præcipuus. 192
labores Herculis. 210. 243
labyrinthus. 189
Lacæna Helena. 202
lactia diurni & nocturni uſus. 64. copia. *ibid.*
lætitiæ feſtivitas. 217
Laocoon ſacerdos Neptuni. 110. ejus, & liberorum interitus. 110
Laomedontius heros, Aeneas, 236
Laudamia. 201
lapis bibulus. 48
Lapithæ equitationis inventores. 56
Lapitharum bellum. 221. ſedes apud inferos. 205
Laribus veteres libabant quoties epulabantur. 133. 245. 243. 251

Lari-

Laridis & Thymbri ſimilitudo. 288
Larina virgo. 320
Lariſſæus Achilles. 110
Larius lacus. 43
Lagagus. 297
Latinorum avi. 215. 236. 257. 278. in Trojanos impetus. 257. 258. 265. 266. 271. 288. 289. 297. 298. 339. 340.
Latinus Fauni ex Marica filius. 214. regiæ ejus deſcriptio. 218. ſuadet pacem cum Aenea. 333. ad Trojanos oratio. 220
Latium unde. 244
Latonæ duplex genus, Apollo & Diana. 333
Laviniæ crines accenſi. 215
Laurentes Nymphæ. 238
Laurentum unde. 214. 215
laurus Parnaſſia. 39. Phœbo ſacra. 17
Lauſus. 231. ejuſdem virtus. 289. 290. interitus. 299
lautæ Carinæ. 246
Lemnius pater, Vulcanus. 248
Lenæus honos. 151
lepores canibus venandi. 64
Lernæ bellua. 196. Alcidæ arcu tremefacta. 210
Lernæus anguis. 244
Lesbos inſula. 41
Lethe amnis infernus. 208 209
Lethum apud inferos. 196.
lethum Androgeo. 189
Leucate mons. 133
lex pacis. 333
Libethrides Nymphæ. 16
libamina. 78. 132. 167. 241. 243
libidinis vis in omni animantium genere. 60
Liburnorum regna. 90
Licymnia ſerva Mæonii regis. 272
Liger. 293
Ligur malo aſſuetus. 322
Ligurum perfidia. ibid.
Lilybæum promontorium. 145
Lipare inſula. 247
lituus Quirinalis. 218
Locri Narycii. 157
lolium infelix. 11
lotos arbor. 41. 64
Lucagus. 293. 294
Lucifer ſtella. 252
Lucina. 60. caſta. 9
Lucrinus lacus. 43
Luctus apud inferos locus. 196
Lugentes campi apud inferos. 201
luna tempeſtatum ſignificatrix. 34 35
Lupercal. 245
Luperci nudi. 254
lupi Mœrim videre priores. 22
lupi. 60. eorum ululatus. 38
lupinus leguminis genus. 27
luſtralia exta. 241
Lycæus, mons Arcadiæ. 23. 25. 53. 80. 83. Pan Lycæus. 245
Lycaon Gnoſſius. 264
Lycas ex matris peremtæ utero exſectus. 286
Lyciæ ſortes. 155
Lycidas paſtor. 20
Lycoris. 22

Lycurgus rex Thracum. 126
Lycus. 271. fluvius. 78. Aeneæ ſocius. 90
lynces Bacchi variæ. 60

M

MAchaon, dux Græcorum. 111
Mæander, fluvius tortuoſus. 172
Mænalus mons Arcadiæ. 18. 23
Mæonius rex. 271
Mæotica tellus. 210
Mævius poëta. 8
magalia. 153
Mago mortem deprecatur. 292
magica ars. 159
Maja, Mercurii mater. 92. 239
mali aurei ſeu citrini deſcriptio & uſus. 42
malitiæ exquiſitæ exemplum. 32
malum conſilium conſultori (Tolumnio) peſſimum. 340
malis non cedendum. 191
Manes & Styx ſub pedibus noſtris ſtatuuntur. 31
Manium explandorum mos. 128
Manlius Torquatus Tarpeiæ arcis cuſtos. 251
Mantua miſeræ nimium vicina Cremonæ. 21. unde dicta 283
Manto Tireſiæ vatis filia. *ibid.*
mapalia. 62
Marcellus Octaviæ ſororis Auguſti filius. quem Auguſtus ſibi adoptavit. 212
Marica Latini mater. 214
Marii. 43
marinorum deorum nomina. 36 187
Marpeſia cautes. 201
Marruvia de gēte ſacerdos. 232
Mars, dictus Gradivus. 127. ejus doli. 77
Marſi. 234
Maſſicus princeps. 282
Maſſylæ gentis mirifica ſacerdos. 159
matrimonii fructus. 86
Mauruſia gens. 151
Medus. 42. 74
Megari ſinus. 144
Megæra, Furia Tartarea. 350
mel quomodo eximendum. 74
Mella, fluvius. 76
Melampus Amythaonius. 68. comes Herculis. 287
Melibœus. 1. 2. 3. 5. 15
Melicertes Inous. 36
meliſphyllum herba. 70
Melite. 187
Memnon Orientalium rex. 97
Memmii genus. 168
Menalcas, paſtor. 5. 6. 7. 10. 11
mendacii exemplum in Sinone. 18
Menelaus Græcorum rex. 111 203
Menœtes in mare præcipitatur. 169. 170
menſæ comeſæ à Trojanis, quas edere religioſum erat. 216
mephitis. 215
Mercurius. 34. 142. 153. 239. ejus habitus. 168.
ad

ad Didonem mittitur. 92. hortatur Aeneam ad profectionem. 552. 553
meridiei periphraſis. 79
merops avis. 69
Meſſapus peculiari fato tutus à ferro. 232. Latinorum ductor. 239
Metabus Camillæ Amazonis pater. 317
Metiſcus. 340
Metius, mendax Albanorum dux, quadrigis diſtractus 253
Metus apud inferos locus. 196
Mezentius, Latinorum dux. 236. pro Turno pugnæ ſuccedit. 297. crudelis. 249. comparatur apro & leoni. 297. 298. vulneratur. 299 interimitur. 303
Mincius fluvius. 15. 284
milii ſatio. 30
Minervæ Calabræ templum. 140
Minos, judex apud inferos. 200
Minotaurus. 189
mirifica ſacerdos Maſſylæ gentis. 159
Miſenus. ejus fabula, & mors 193 claſſicum cecinit. 532. mons ab eo dictus. 505
miſeria humana. 55
Mneſtheus. 260 277. 332. 342. à quo Memmii genus & tribus. 168
modi neſcia mens hominum. 291
Mœris, faſcinator. 20
Molorchi luci. 54
Moloſſus canis. 64
monſtra domita ab Hercule. 210. 244
monſtra inferorum. 595
montanorum arma. 231
montis excelſi deſcriptio. 552. 159. 210
Mopſo Niſa datur. 18
Mopſus, paſtor. 10
Morbus apud inferos. 196
Morini extremi hominum. 255
morientium affectus. 165
mortis periphraſis. 298
mortis inſtantis effigies, pallor. 559. metus. 265. contemtus. 52. non vulgaris exemplum in Orpheo. 83. apud inferos locus. 196
mulieres inſtabiles. 561
mulieris officium, exemplo Veneris. 247
muliebris audacia. 565. inconſtantia. 161. metus. 183
Muſæ. 77. 187
Muſæus vates. 207
muſica in conviviis. 104
mundus veris tempore conditus. 48
Mutuſcæ oliviferæ. 232
Mycenæ. 120. fortes. 56. claræ. 91
Mycon paſtor. 16
Mycone inſula. 528
myricæ 19
myrtus. 50. 72. Veneri ſacra 17
Myrmidones Achillem ad bellum Trojanum ſecuti. 104
Myſia. 27
Myſus fluvius. 78

Nais.

N

NAiades. 22
Nais candida. 5
Nar fluvius ſulfurea aqua albus. 227
Napææ deæ ſilvarum. 82
narciſſus purpureus. 11
Narycia pix. 50
Narycii Locri. 137
navale certamen. 168
naves Aeneæ in Nymphas. 284
navis periphraſis. 231
navium Trojanorum incendium. 183
Nautes, ſenex nauclerus, peritus in arte ſua. 184
nautæ primi obſervatores ſtellarum. 28
Naxos inſula. 129
Neæra. 5
Nealces. 298
Neapolis, Parthenope, Virgilium aluit. 83
nemus Argileti. 245
nemora Aethiopum molli canentia lana. 42
Nemea ſilva. 244
Neoptolemus, Pyrrhus. 139. Achillis filius. 129
Neptunus equis per mare fertur. 186. tempeſtatem ſedat. 87. Trojanorum mœnium exſtructor. 187. everſor. 120. Aeneam nube eripuit. 121. ad Venerem, 120. ejus comitatus. 186. 187. tridens. 87
Neptunia proles, Meſſapus. 232
Nereus grandævus, deus maris. 79
Nerei filia, Nympha. 246
Neritos ardua ſaxis. 133
Nerſæ. 233
nigra agna matri Eumenidum offertur. 195
nigri juvenci Hecatæ. ibid.
Nilus fluvius. 54
Niphæus. 293
Niphates pulſus. 54
Niſeïa virgo. 367
Niſus, Haliaëtus. 35 36
ejus odium in Ceirim. ibid.
Niſi & Euryali hiſtoria. 261. amor mutuus. ibid. Niſi ad Lunam oratio. 267. idem pro Euryalo in periculum ſe objicit. 267
noctua ſerenitatis index. 35
nocturna ſacrificia Plutonis. 195
Nomentum urbs. 232
non omnia poſſumus omnes. 19
Noricum, quam Bavariam plerique nunc appellant. 67
Notus ventus. 86. pecori, ſatis, & arboribus ſiniſter. 36
nox ſopora. 160. 199. 236. 262
Noctis locus apud inferos. 196. 199
noctis deſcriptio. 160. 236. 262. ejuſdem initium. 211
nubigenæ bimembres. 244
nucum ſpargendarum in nuptiis mos. 18
Numæ Pompilii periphraſis. 211

Nu-

Numanus, Remulus. 272. 273
numeto deus impare gaudet. 19
numerum lupus non curat. 17
Numitor Albæ rex. 209
Numicius fluvius in Latio. 235
nuptiarum inauſpicatarum prodigia. 150
Nymphæ Laurentes. 238
Nymphæ Nerei filiæ. 246
Nympharum nomina. 77
Nyſa mons. 210

O

OAxis fluvius rapidus. 3
Oceanitides. 77
Ocnus, Mantûs filiæ Tireſiæ vatis ex amne Tuſco filius, Mantuam condidit, & de nomine matris vocavit. 283
Œbalia. 72
Œbalus. 233
Œchaliam Hercules disjecit. 244
Œnotria Italiæ regio. 98. 130. 215
œſtrum. 57
oleæ cultura. 50
olea pacis ſignum. 305
oleaſter olivæ non inſerendus. 47
Oliaros inſula. 129
olivæ variæ. 41
olitoris laus. 71
omen. 179
omnia fert ætas. 22
omnia ſcit Nereus. 79
onagri curſu agitandi. 64
Opheltes bellis aſſuetus. 268
Opis. 77. Arruntem Camillæ Amazonis interfectorem occidit. 326
oraculum Sibyllæ. 190. Phœbi perperam intellectum & explicatum ab Anchiſa. 129
oratores Aneæ ad Latinum. 217
Orcades Nymphæ montium. 97
Orcus pallidus. 32
Oreſtes inſanus. 135. 258. obtruncat ad aras patrias Pyrrhum. 135
Orion. 98. 140. 147. 233. 298
Orithyia Erechthei filia, Boreæ uxor. 82. 339
Ornytus. 322
ornus ſterilis. 42
Orodes. 298
Orontes Lyciæ claſſis ductor. 87. 90. 198. ad Acherontis vada. *ibid.*
Orpheus in ſilvis. 19
Orpheus Threïcius ſacerdos. 206
Orphei & Eurydices fabula. 81. *&c* 192. cithara ſeptem chordas habuit. 206
Orſes. 298
Orſilochus. 321
Ortygia inſula, olim Plemmyrium. 145
Oſcorum manus. 233
Oſſa mons. 32
Oſinius rex. 295
oſtrum. 331. Sarranum. 52. Tyrium. 54

otium

otium Scytharum. 63
Othrys, mons Theſſaliæ. 231
ovantium ritus. *ibid.*
ovibus quid lac augeat. 64
ovium cura. 61. 62. ſcabies, & febris. 65

P

Pachynum promontorium. 138 145
pacis leges. 332
Pactolus fluvius. 282
Padus fluvius. 274
Paduſa fluvius. 325
Pæan, vox vincentium. 298
Pæſtum oppidum. 71
Pagaſus a Camilla interfectus. 321
Palæmon paſtoris nomen. 5 7
Palæmon Inous portuum deus. 187
Palamedes. 226
Pales, paſtorum vel pabuli dea. 51. 53 61
Palinurus Aeneæ nauta. 98. 141. ejuſdem interitus. 188. 198 apud inferos viſitur ab Aenea. 199
Palladium à Græcis raptum. 109. 160
Palladia ſilva. 43
Pallanteum. 237. 261
Pallas Euandri filius ad Herculem. 290. exercitus ejuſdem. 250. hortatur ad pugnam. 288. ejus interitus. 291. remittitur patri 304
Pallas Trojanis iniqua. 97 Tritonia. 109. 121. 184
Palladis auxiliis ſpes Danaum ſtetit. 109. ad eam preces Trojanorum. 141 preces matrum Latinarum. 316
palma, ardua, 40. Olympica. 54
Palmus fugax. 197
pampinatione quando utendum. 48
Pan paſtorum & Arcadiæ Deus. 4. 18 23. 245. Lunam fefellit. 63. ovium cuſtos. 25
Panacea, herba odorifera. 339
Panchaia, regio turiferis pinguis arenis. 42
Pandarus fœdifragus. 178
Pandari & Bitiæ hiſtoria & interitus 274
Pangæa. Thraciæ mons. 81
Panopea ſerenitatis dea. 36. Nympha marina. 187
Panopes, juvenis Trinacrius. 173
Pantagias, fluvius. 144
Panthus, Phœbi ſacerdos. 113. ejuſdem cædes. 116
papaver quando ſerendum. 30 ſomniferum 27
Paphos, Veneri ſacra. 279. 280
Paphiæ myrtus. 40
Parcæ 84 289. 332. concordes ſtabili fatorum numine. 10
parentatio. 166. 167
parentum erga filios affectus. 151. 152
Paris Dardanius, ſilveſtris deus. 5
Paris 222. cum Darete contendere ſolitus. 175. paſtor

ſtor Phrygius. 227. ab Helena hoſpitio acceptus. 192. Achillem interfecit. 190. ejus judicium. 85
Parnaſſus mons. 23. 61
Paros inſula nivea, marmorea. 129
Parthenius. 298. ſaltus. 24
Parthenopæus, inclytus armis. 202
Parthenope, Neapolis, Virgilium aluit. 83
Parthi 74 leves. 77
Parthus fuga fidens, verſiſque ſagittis. 54
paſcua ubi optima. 43. 44
Paſiphaë. 201. ejuſdem ſtuprum. 289
Patavinæ urbis conditor Antenor 90
Patron ab Arcadia. 173
pavoris ſubiti deſcriptio. 227. 228
pecorum ægrotantium ſigna. 65. 66
pedaminibus ſublevandæ vites. 48
Peleides, Achilles. 187
Pelethronii Lapithæ. 56
Pelion mons. 32
Pelops humero inſignis eburno. 53
Penates Trojani. 112 docent Aeneam in ſomnis quo tendat. 130
Peneïa Tempe. 77
Peneus, fluvius Theſſaliæ. 78
Pentheſilea Amazonum regina. 120
Pentheus inſanus. 258
Pergamon in Chaonia. 135
peſtes pecudum multifariæ. 66
peſtis deſcriptio. 130. vehementia. 66
Petilia urbs à Philoctete condita. 137
Phæacum arces aëriæ. 134
Phædra. 201
Phaëthontiades, ſorores Phaëthontis in alnos. 24
Phaëthontis & Cycni fabula. 283
Phanæus mons. 41
pharmaceutria. 27
Phaſis, fluvius Aſiæ. 78
Philippici campi. 38
Philoctetes. 137
Philomela. 25
Phlegethon, Tartareus fluvius. 204
Phlegyæ populi. 205
Phœbus, Apollo. 190
Phœnix. 225
Pholoë ſerva. 173
Pholus Centaurus. 51. 244
Phorci Sardiniæ regis exercitus. 287. ſeptem filiorum in Aeneam impetus. 289
Phthia regio & urbs 91
Phyllis. 16 17 23
Picus Fauni pater, Saturni filius. 215. in avem. 218
pietas. 138. Ulyſſis in ſuos. 107
Pilumnus deus. 295
Pinaria domus, à Pinario Herculis ſacrificulo. 243
pinus, in hortis. 27. ad navigia. 50. pro navi. 9. 284
piorum ſedes apud inferos. 207

pira. 40. 41
pirus. 72
Pirithous Theſei amicus. 199 205
Piſæ civitas. 283
piſcatio. 29
pix Narycia. 50
platanus arbor ſterilis. 40. potantibus umbras miniſtrat. 72
Pleïades ſtellæ. 28
Plemmyrium, olim Ortygia. 145
pluviæ præſagia. 35
Pluto deus inferorum. 222
pocula coronandi mos. 140
Pœni feroces. 92
poëtæ legem naturæ Saturni ſæculo deſignant. 219
Politis Priami filii cædes. 118
polus uterque. 31
Pollio. 8. 9
Pollucis & Caſtoris moriendi vices. 192
Polydori interitus. 117. de eo prodigium. *ibid.* conqueſtus de ſepulcro. *ibid.*
Polyphemus Cyclops. 143
pomorum cultura. 40. 41
pompa funebris. 304. 305
Pontum venenis abundare. 20
Populonia civitas. 283
populus arbor Herculi ſacra. 17. in fluviis pulcerrima. *ibid.* ejuſdem periphraſis. 41
Porſena, rex, Romam obſedit. 253
portenta. 95. 215
Portunus deus. 171
poſtuma proles Aeneæ, Silvius ex Aſcanio nepos. 209
Potitius, Herculis ſacrificulus. 243
Potniades quadrigæ, à Potniis oppido, in quo Glaucus equas humanis pavit carnibus. 60
prædarum decimæ Jovi dabantur. 131
præmia navalis victoriæ. 173
Præneſte urbs. 232. 251. ejus fundator Cæculus. 232
præſens abſens. 148
precandi formula. 123
Priamus Laomedontis filius. 240. ejuſdem opes. 117. crudelitas. 108. domus capitur. 118. fatum, & cædes. 118. 119
Priamus Politis filius. 180
Priapus. 16
principem bonum non decet totam noctem ſomno traducere. 92
principibus litabant antiqui mactatis aliquot hoſtibus. 292
principis boni officium & typus. 85. 89. 97. 215. cura, vigilantia. 160. prima virtus. 212
Privernus, viri nomen. 272
Procris. 202
Procas Trojanæ gloria gentis. 209
Prochyta, & Inarime, inſulæ. 275
prodigium horrendum. 128. 132 in Aſcanio. 122. in malam partem. 136
prodigia inauſpicatarum nu-

ptiarum. 150. Julii cædem ſecuta. 37
prodigiorum omen. 179
prognoſtica tempeſtatis. 31. pluviæ, & ventorum. 34. ſerenitatis. 35
Prometheus, & ejus furtum. 14
Promulus à Turno occiditur. 271
Proſerpina, Hecate, Juno inferna. 193. 195. rapta. 199
Proſerpinæ Eumenidum matri vacca ſterilis immolatur ab Aenea. 195
proſpera nocent. 291
Proteus vates omnia ſcit. 79. ejus transformatio. 80. vaticinium. ibid.
Pſythia vitis. 75
pudor. 177
pulchritudo fragile bonum. 4
pulchrum eſſe, in armis mori. 113
Punicum bellum à Jove prædictum. 278
purgatio triplex. 208
purpura Sidonia vel Tyria. 305
putatio vindemiam ſequitur. 49
Pygmalion Didonis frater germanus. 93. 154
pyra Didoni exſtructa. 159
Pyracmon, unus ex famulis Vulcani. 247
Pyrgi oppidum. 283
Pyrgo Priami natorum nutrix. 282
Pyrrhæ lapides. 14
Pyrrhus, Neoptolemus. ejus ferocitas. 127. interitus. 135
Pyrrhicha certaminis genus. 181

Q

Quadrigæ ab Erichthonio repertæ. 56
Quercens. 274
quercus. 19. Jovi ſacra. 62. oraculis addicta. 39
quietis nocturnæ periphraſis. 136
Quirini, Romuli, imperium. 54. 91
quiſque ſuos patimur manes. 209

R

Ramus aureus. 193. 194
ranæ tempeſtatis indices. 35. loquaces. 65
Rapo Partheniam necat. 298
raſtris frangendæ glebæ. 27
regis officium. 97. 112
religionis exemplum. 123
reliquiæ mortuorum quomodo ſervabantur. 195
Remulus, Numanus. 272
Remus. 53. 91
rerum omnium communio. 28
reſurrectio mortuorum Platonica. 9 10. 32
Rhadamanthus judex inferorum 214
Rhætico vino Auguſtus delectabatur 41
Rhamnes interficitur. 264

Rhea ſacerdos Veſtalis. 231
Rhenus fluvius bicornis. 255
Rheſus. 81. 96
Rhipheus. 113. ejuſdem cædes. 116
Rhodope mons. 13
Rhœtus. 265
rogi. 308
Roma ſepticollis. 53. à Gallis Senonibus capta. 254
Romanæ arcis conditor Evander. 244
Romanæ fortitudinis exemplum. 211
Romanarum rerum deſcriptio. 253.
Romani unde dicti. 91
Romani, milites. 62
Romanorum mos in exercendis tironibus. 218. reges. 211. 253. imperium. fata Jovi æterna. 90. majeſtas. 350. inſignia. 322. ſtrages. 38
Romulus. 38. 54. 91. 245
roſaria Pæſti biferi. 71
rubor puellaris. 329.
rubus horrens. 61.
Rufæ oppidum. 233.
ruris commoda. 51. cum urbe collatio. ibid.
ruſtica ſacra. 12.
ruſticorum ſtudia per hiemem. 51
ruſcus herba. 16
Rutuli populi. 235. 311. audaces. 270.
Rutulorum ſtudia, ſecuritas. 261
Rutulorum auxilium contra Aeneam. 266

S

SAbæi. 255. molles. 26
Sabæum thus. 42. 95
Sabella pubes. 43
Sabellicus ſus. 60
Sabini vitæ ruſticæ cultores. 53
Sabinarum raptus. 253
Sabinorum oppidum, Cures. 211
Saces. 345
ſacrum Herculeum. 243
ſacra peregrina. 238. ruſtica. 12
ſacrorum ritus. 208. 232. 240. 243. 251
ſæcula aurea. 245
Sagaris. 272
ſagittariorum certamen. 178
ſalices viminibus fecundæ. 50
ſalictum. 39
Salii, ſacerdotes. 243
Salio præreptus honor dolo Niſi. 174. 175
Salius interficitur. 298.
ſalix. 21. 41. 50.
Salmoneus, divinorum honorum avidus, apud inferos. 204
ſalſæ herbæ dandæ pecoribus. 64
Same inſula Ulyſſis. 233
Samothracia. 219
Samos Junonia. 84
Samus. 219
ſanguinis guttæ ex arboribus. 127
Sarnus fluvius. 233

Sarra-

Sarraſtes populi. 233
Saticulus populus. ibid.
Saturnia arx, vel Janiculum. 245
Saturnia, Italia. 43. 245. 310
Saturnia Juno. 84. 136. 148. 256. 298. 332. 349
Saturnus. 53. 245. Pici pater. 215. legislator Italorum 244. ejus equus. 55. 56. ejuſdem fuga ab Jove. 244. ſtella frigida. 34
Saturni ſæculo legem naturæ poëtæ deſignarunt. 219
Saturnius, Neptunus. 186
Scæa porta. 135
ſcilla herba. 65
Scipiones duri bello. 43
duo fulmina belli. 211. 212. clades Libyæ. 212
Scorpius ſignum cæleſte. 26
ſcrobes quales faciendæ. 45
Scylla, Niſi regis filia. 19 36. navis. 168
Scylla & Charybdis. 137
Scyllaceum oppidum. 141
Scyria pubes. 117
Scythæ. 62
Scytharum venatio & vivendi ratio, frigora, potus. 62. 63
Seberhis Nympha. 233
ſecuritas nimia. 264. 265
ſeditionis deſcriptio. 88
ſegetum vitia. 29
Seirius aſtrum. 130
Selinis civitas palmoſa. 145
ſenectus triſtis. 55 ejus apud inferos locus. 196. animi vires non debilitat. 272
ſenilis conſilii & experientiæ commendatio. 184
Seres populi. 42
Serranus. 265. ſulco ſerens. 212
ſerenitatis indicia. 35
Sereſtus. 100. 178. 292. acer, fortis. 260. 277. 342
Sergeſtus. 97. 168 172. 343. à quo Sergia domus. 168
ſerpens ex adytis. 167
ſerpens fugatus. 64
ſerpullum herba. 69
ſervi olim non militabant. 271
Severus mons. 232
Sibyllæ folia, & vaticinandi mos. 138. oraculum. 190. 191. cum Aenea ad inferos deſcenſus. 195
Sicani populi. 245
Sichæus, Didonis maritus. 93. ejus interitus. ibid. Didoni in ſomnis apparet. ibid.
Sicilia, quæ & Trinacria à tribus promontoriis. 148
Sicyonia bacca. 52
ſiderum deſcriptio. 30. 31
ſidera quæ nautæ obſervant. 140
Sidicina æquora. 233
Sidonia urbs. 102. Dido. 96 263
Sigeum promontorium Trojæ. 183
Silarus fluvius. 57
Silenus. 13
ſiler molle. 39
Silvanus ſilvarum deus. 23
ſilvæ deſcriptio. 266
Silvia Tyrrhei filia. 226

Sil-

Silvius Aeneas. 209
Simois fluvius. 310. rapidus. 172
ſimulare loco & tempore, prudentis eſt. 89
Sinon proditor. 109. è vinculis liberatur. 111
Sirenes monſtra marina. 188
Sol tempeſtatum & bellorum nuntius. 57
ſomni periphraſis. 236
Somnia vana, apud inferos 196
ſomnus ſub dio cur noxius. 65. ferreus. 298. Lethi apud inferos conſanguineus. 196. 199. ad Palinurum. 188. ejus portæ duæ. 213
Sopor, Lethi conſanguineus apud inferos. 196
Soractis arces. 232
ſortes Lyciæ. 255
Sparta civitas. 110. 281
Spartana virgo, id eſt, venatrix. 92
Spartanæ canes. 64
ſparus, telum ruſticum. 325
ſpelunca inferorum. 195
Sperchius, fluvius. 55
ſpinus pruna ferens. 72
ſtat ſua cuique dies. 290
ſtella, viæ dux. 123
ſtellæ cadentes. 34
ſtellio animal. 75
Steropes unus ex famulis Volcani. 247
Sthenelus Græcorum dux. 111.
Sthenelus, Rutulus, à Pallante occiſus. 288
Stimicon. 12
ſtipulæ volantes. 33
ſtirpium varia ratio. 39
Strophades inſulæ. 132
Styx fluvius inferorum. 31. 81. 199. 200. juramentum deorum. 197
Sucro Rutulus. 345
ſuperſtitionis exemplum. 314. 315
ſupplicandi veterum ritus. 142
ſus alba. 137

T

Taburnus, mons Campaniæ. 40. 347
talpæ oculis capti. 30
Tanager, fluvius. 57
Tanais, fluvius Scythiæ. 82
Tapſus inſula. 144
Tarchon. 249. 282. 286. 323
Tarentum. 44. Herculeum. 145
Tarpeia arx. 245. 253
Tarquinii reges Romanorum. 251
Tarquitus. 293
taurorum monomachia. 347. peſtis. 67. tauri quantum victi doleant. 59. ignem naribus ſpirantes. 42
taxus arbor Aquilonem & frigora amat. 42
Taygete. 74
Taygeti canes. 54
teda arbor. 50
Tegea oppidum Arcadiæ. 273
Teleboæ, populi. 233
Telon. ibid.
temeritas. 175. pœna ejus notanda. 177. 178

Tempe frigida. 51. Peneïa. 77
tempeſtatis ſubitæ deſcriptio. 85. 131. 150. 165. prognoſtica. 33. tempeſtas à Neptuno ſedatur. 87
tempeſtatum ratio. 31
tempus irreparabile. 61. 290. conſumit omnia. 22. ejus longinquitas magnam fert rerum mutationem. 137
Tenedos inſula. 105. 110
Tereus in avem. 15
terra optima, quænam. 44
terræ qualitas quomodo exploranda. 44. motus. 37. 38
Teucrus Trojanorum auctor. 129
Thalia Muſa. 13. 77. 187
Thebis qui occubuerint. 202
Thermodoon fluvius. 320
Theſei apud inferos præceptum. 205
Theſeus Proſerpinam rapuit. 199
Theſſaliæ montes. 231
Thetis. 9
Thraces quondam ſub Lycurgo. 126
Thybris rex. 245
Thybris. Tiberis fluvius. 186. 221. 225. 237. unde dictus. 245. conſtitit. 238. Aeneæ ceu deus apparet in ſomno. 236. 237
thymbra herba. 69
Thymbræus Apollo. 77
Thymœtes. 105. 338
thymum herba. 26
Thyrſis paſtor. 25
Tiberinus, fluvius Thybris. 78. 235
Tiberis Tuſcus, Thybris. 38
Tibur ſuperbum. 230
Tigris fluvius. 3. navis. 282. animal. 21. peſſima. 60. Hyrcana. 156
tilia arbor. 72
Timavus fluvius. 17. 66. 90
timor ad fugam veloces facit. 242. animos degeneres arguit. 143
timoris natura & effectus. 127. 351
tineæ durum genus. 75
Tiphys. 9
Tirynthius, Hercules. 242
Tiſiphone apud inferos. 204. pallida. 68. 298. ultrix. 204
Tithonus. 54. Auroræ maritus. 37
Tithonia conjunx, Aurora. 246
Tityrus. 2. 8. 10
Tityus, Terræ filius, hujus apud inferos pœnæ. 205
Tmarus, præceps animi. 274
Tmolus mons. 26. ferax vini. 41
Tolumnius, augur fœdifragus. 335. felix. 354. occiſus. 340
tonitrua. 33. ſiniſtra proſpera. 123
tophus ſcaber. 44
Torquatus Manlius. 211. Tarpeiæ arcis cuſtos. 253
trabale telum. 336
Trabea. 218. 230. 312
Trinacria Aetna, Sicula. 141 ejuſque deſcriptio. ibid.

Tri-

Trinacria pubes. 177
Trinacrii juvenes. 173
Triones. 104
Triones nautæ obſervant. 140
triticum quando ſerendum. 31
Triton. 88. navis. 284. Miſenum ſubmerſit. 193
Tritones. 187
Tritonia Pallas. 119. 121. 184
Triviæ, ſeu Dianæ, ſacerdos, Sibylla Cumæa. 150. ejus lucos petit Aeneas. *ibid.*
Trivia Hippolytum abſcondit. 214
triumphi Cæſaris præcipui. 255
Troja Neptunia. 121. cum nomine occidit. 350. auctor ejus Apollo 54. ejuſdem excidii deſcriptio 113
Troja, urbs in Sicilia ab Aenea exſtructa. 185
Troja ludus. 181
Trojanorum origo. 131. colonia. 49. excidium Carthagine pictum. 96. cur eis inviſa Juno. 85 virtus, & in commutandis armis ſolertia. 115 cædes à ſuis. *ibid.* reliquiæ ad Aeneam collectæ. 125. fames. 217. lætitia, fatali terra cognita. *ibid.* dona Latino data. 220. cædes 270. naves à mulieribus incenſæ. 183
Troilus Priami filius. 96. ejus interitus. *ibid.*
tubæ inventores, Tyrrheni. 250
Tulla, una ſociarum Camillæ. 320
Tullus Hoſtilius. 212. 253 Metium quadrigis diſtraxit. *ibid.*
tumultuarius populi labor. 316
turris ruina in Græcos. 117
Turnus inſanus Rutulos ad arma hortatur 229. leoni comparatur. 328 falſam Aeneæ ſequitur imaginem. 296. Pallanti congreſſus, eum interficit. 291. ad Aeneam 352. Faunum. 348. occiditur ab Aenea. 353
Turni qualis in prœlio ſucceſſus 277. virtus abſente Aenea 336 ducum & ſociorum ejus catalogus 231. generoſitas 328. intra civitatem Trojanorum rabies. 277. magnanimitas. 313. ad Jovem conqueſtio de turpi fuga 296. rabies in mortem ultro ruentis. 352. cum Aenea monomachia. 347
tus in Arabia creſcit. 95
Tuſcus amnis. 383. ejus filius Ocnus *ibid* eo clauduntur Arcades. 249. ei proximi Arunci & Rutuli. 311
Tuſcus, Tiberis. 58
Tydeus Thebanorum dux. 202
tympana. 50. matris Idææ. 272 273
Tyndaris. 119. 120
Typhœus, Terræ filius. 32. 244
Typhœo impoſita Inarime, inſula & mons. 275

tyran-

tyrannidis exemplum. 93
tyrannorum vita incerta. 302
animus plebis in tyrannum. *ibid.*
Tyres à Pallante interfectus. 289
Tyrrhena regna. 250. arva. 252. oppida. 318
Tyrrhenum æquor. 86
Tyrrheni infenſi Mezentium oderant propter tyrannidem. 255 297. primi tubam invenerunt 250. eorum cum Trojanis bellum. 296
Tyrrheus, & cervus ejus, cauſſa Latini belli. 226. 227. &c.
Tyrus. 93
Tyrii bilingues. 105. coloni Carthaginis. 84
Tyrium oſtrum. 54
Tyriæ virgines. 93
Tyrii inhumani. 98

V

VAccæ quando non mulgendæ. 58
Valerus haud expers virtutis avitæ. 298
Vari poëtæ laus & amor. 13. 24. 21
Ucalegon Trojanus. 123
Velinus portus. 198
Velini fontes. 227
venatio. 63. venationis apparatus, & pulchra ejus deſcriptio. 149
venti prognoſtica. 34
ventorum natura & patria. 86. ratio. 34
ventoſa gloria. 322
Venulus, legatus. 236. ejuſdem reſponſum à Diomede. 309. interitus. 323
Venus Aeneæ apparet. 120. 244. venatrix obvia fit Aeneæ. 92. ad Cupidinem. 101. ad Jovem. 278. expoſtulat cum Jove. 90. ad Neptunum pro Trojanis. 186. à Vulcano Aeneæ arma impetrat. 246. offert. 252. ſententiam Junonis approbat. 149. à Diomede vulnerata. 310. Aeneæ vulnus ſanat. 339. maſculos equos enervat. 59
Veneris cura Aſcanius. 26
Veneri loca ſacra. 279
ver. 48. aſſiduum in Italia. 42. 43
Veſevus mons. 45
veſper. 15. frigidus. 62
Veſta. 38. 78. 91
Veſulus mons. 297
vetuſtatis vis. 137
Ufens Latinorum dux. 236. 292
vicia leguminis genus. 27
victorum ſalus. 114
vindictæ imprecatio. 159. 203
vipera. 64
Virbius. 234
viri à mulieribus facile vincuntur. 246
viri eſt, affectum ratione vincere. 157
virtus immortales facit. 291
virtus in pulchro corpore gratior. 174

vita hominum brevis. 290
vita ruſtica, beata. 51. Metabi in montibus & inter feras. 317
vitibus fimum injiciendum. 48
vitis Baccho ſacra. 57
vitium genera. 41. ſatio. 47. plantatio. 39. foſſio. 50. putatio. 48. ſolum. 44
vitulorum cura, cibus, tractatio, uſus. 57
vitula facere. 7
ulmus. 50
ulva. 208
Ulyſſis & Cyclopis fabula. 142. 143
Ulyſſis invidia Palamedes interiit. 106. 107
umbræ inferorum. 197. 199. paternæ. 167
Umbro. 234
ungendorum cadaverum mos. 195
Volcanus, pro igne. 213. pater Lemnius. 248
Volcani doli. 77
Volcania inſula, & fabrica. 247
Volſcentis cædes. 267. 268
Volſci populi. 43. 269
Volturnus fluvius. 233
Voluſus. 315
voluptate ſua quiſque ducitur. 5
votum quod fiebat apud veteres, dum libabant dis vina. 103
urbis incommoda. 52
urbium conditores civica corona inſigniti. 210
uri. 67
urſi deformes. 60
vulnera non tegenda. 65

X

XAnthus. 96. 150. 187. 191
Xantho Nympha. 77

Z

ZAcynthus, Ulyſſis inſula. 233
Zephyri auræ tepentes. 47
zonarum & ſphæræ ratio. 42

FINIS.

JO. ALBERTI FABRICII

BIBLIOTHECÆ LATINÆ,

SIVE NOTITIÆ

AUCTORUM VETERUM LATINORUM

LIBRI PRIMI CAPUT XII.

QUOD EST DE

P. VIRGILIO MARONE.

DE P. VIRGILIO MARONE.

Virgilii ætas. 1. *Bucolica.* 2. *Georgica.* 3. *Æneis.* 4. *Editiones cum commentariis veterum, ubi de Servio, Probo, Tib. Donato, Junio Philargyrio, & Fulgentio Planciade.* 5. *Editiones ſine commentariis, vel cum notis ac commentariis virorum doctorum recentis ætatis.* 6. *Codices quidam MSti, ac perdita veterum ſcripta in Virgilium, & de Virgilio nonnulla.* 7. *Virgilii Ciris, Culex & alia Catalecta in Appendice Virgilii.* 8. *Virgilius Græcorum imitator. Virgilio-centones, & Zoili Virgilii. Scripta nonnulla ad Virgilium ſpectantia.* 9. *Sortes Virgilianæ, & alia quædam.* 10. *Virgilii alii.* 11.

I. P. Virgilius Maro, natus in agro Mantuano, (quæ civitas Taſſum quoque poſtea, Poëtarum Italicorum Principem, protulit) Anno U. C. DCLXXXIV. Idibus Octobris: non Euſebii (*a*) tantum, ſed omnium facile judicio ἐξοχώτατος τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ποιητῶν, *Princeps Poetarum Latinorum*. Auguſto Imper. & Mæcenati percharus obiit Brunduſii Anno Urbis DCCXXXV. ante CHRISTUM natum XIX. ætatis LI. (*b*) X. Cal. Octobr. Epitaphium ejus hoc refertur apud Jo. Mabillonium V. C. T. 1. Muſei Ital. p. 113. SISTITE. VIATORES. QVÆSO. PAVCA. LEGITE. HIC. MARO. SITVS. EST. Vide

e 3

(*a*) Cap. 19. Orat. Conſtantini in Sanctor. cœtum.

(*b*) Confer, præter alios Vitæ Virgilii ſcriptores, Carolum Ruæum in Vita Poetæ per Conſules digeſta, quæ exſtat in editione ad uſum Sereniſſ. Delphini, & hinc in illa quam V. C. Chriſtianus Junckerus amicus noſter cum notis ſuis edidit.

de etiam quæ idem vir doctus p. 207. narrat de Statua Virgilii à Carolo de Malateſtis Mantuæ everſa. Præter alias virtutes & artificium carminis, in Virgilio proprietatem ſermonis Latini admiratos etiam veteres accepimus, unde Auſonius Epiſtola XVII. ad Symmachum: *Quis ita ad opulentiam Tullianam, aut proprietatem noſtri Maronis accedat?* * *Vergilium* potius (Suidæ Οὐεργίλιον Malalæ Βεργίλλιον) quam *Virgilium* ſcribendum eſſe, antiquis quibuſdam monumentis & codicibus perſuaſi, contendunt Politianus lib. V. Epiſt. pag. 165. 171. ſeq. & Miſcellaneorum capite LXXVII. atque Cœlius Rhodiginus lib. VII. Antiqu. Lect. c. 4. quibus aſſentitur Jo. Faber de Werde in carmine de litteratura nominis Vergilii, quod Lipſiæ in 4. ſine anni notatione excuſum evolvit vir clariſſ. Chriſtianus Schœtgenius. His à *verendo*, quaſi Partheniæ, vel a *Vergiliis* ſtellis nomen Poetæ derivatur. Vide Arnoldum Pontacum ad Euſebii Chron. p. 492. & Joſephi Caſtalionis Varias Lect. cap. 50. T. 1. Miſcellaneor. Gaudentii Roberti. Sed longe plura ſunt & potiora quæ permoverunt Pierium Valerianum in IV. ultim. Georgic. Sebaſtianum Corradum in Virgilii Vita; Taubmanni etiam Virgilio præmiſſa, Aldum Manutium in Orthographia pag. 783. ſeq. alioſque, ut *Virgilium*, (Claudiano & Steph. Byz. Βιργίλιον) dicendum eſſe, ſicut communis & receptus uſus fert, non dubitarent, ſive nomen illud pluribus etiam ante Poetam commune à *virore*, ſive à *virginitate* (unde idem Parthenias) ſive à *virga laurea* (*a*) denique petitum ponamus ex ſententia Calvi veteris poetæ: *Et vates cui virga dedit memorabile nomen Laurea.* Nullarum porro frequentior permutatio literarum quam E & I in Latinis monu-

(*a*) Laureum ramum enixam ſe ſomniavit Maja mater.

numentis obſervatur: cujus rei exempla complura vide, ſi placet, apud Gudium ad Phædri lib. 1. fab. 26. Sirmondum, Tom. 1. pag. 873. ſeq. 881. 889. & Tom. IV. p. 589. Sponium, Miſc. p. 88. 91. Noriſii Cenotaph. Piſan. 475. &c. Virgilius natus eſt Pompejo & Craſſo COSS. ante CHRISTUM LXIX. Andibus prope Mincium in agro Mantuano, unde Mantuanus paſſim & Andinus Vates; atque Juvenco in prologo v. 10. Minciades dicitur. Idibus Octobris in lucem editum eſſe innuit Martialis XII. 68. Diem obiit Sentio Saturnino & Lucretio Cinna COSS. ante CHRISTUM XIX. Olaus Wormius in Muſeo Amſt. 1655. fol. p. 162. *In agro Neapolitano mons celebris exſtat Pauſilypus, ad cujus ferme radicem qua urbem ſpectat Neapolitanam, ſacellum viſitur D. Virgini ſacrum, juxta quod, ſepulcrum Virgilii Maronis, Poetæ iſtius incomparabilis, hac Inſcriptione* (a) *inſigne:*

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Hunc ejus tumulum inumbrat annoſa Laurus, cujus cum tria teneam folia, hic prætereunda minime videntur: ita tamen, ut cum vulgaribus Lauri foliis nihil diſcrepent, de iis uberior non inſtituatur diſcurſus. Nathan vero Chytræus in Deliciis Itinerum, Herbornæ primum A. 1594. editis & 1599. 8. recuſis pag. 70. *Virgilii ſepulcrum ſupra aditum ſive introitum cryptæ Puteolanæ, per montem Pauſilypum itineris gratia acta olim conſpiciebatur: nunc hi verſiculi recens candido marmori inſculpti ibidem leguntur:*

Qui cineres? tumuli hæc veſtigia; conditur olim
Ille hoc qui cecinit paſcua, rura, duces.

Vitam Virgilii ſcripſit præter *Phocam* Grammaticum

e 4

(a) Eadem eſt quæ refertur à Probo & Donato in Poetæ Vita, & ab S. Hieronymo in Chronico.

ticum in Catalectis Poetarum, & *Probum Ti. Claudius Donatus* (*a*) ad filium Ti. Claudium Maximum Donatianum, cui merito plurimum tribuit P. Catrovius S. I. qui eam metaphraſi Gallicæ Eclogarum nuper ſubjunxit. E recentioribus non omittendus *Seb. Corradus*. Ruſticus (Epiſcopus Narbonenſis an alius) Epiſtola ad Eucherium Lugdunenſem, quam edidit Sirmondus ad Sidonium T. 1. Opp. pag. 900. refert in Bibliotheca quadam inter variorum Oratorum & Poetarum imagines, Epigrammatis ornatas, Virgilio *præjudicati eloquii Poeta* hos verſus ſubjectos:

Virgilium vatem melius ſua carmina laudant,
In freta dum fluvii current, dum montibus umbra
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet,
Semper honos nomenque tuum laudeſque manebunt.

Ennodio lib. 1. Epiſt. 18. ad Avienum: *Doctorum radix Maro, veſtri formator eloquii*. Auguſtino X. 1. de Civitate DEI, *Latini eloquii magnus auctor*. Hildeberto Cenomanenſi lib. 1. Epiſt. 12. ad Henricum I. Angliæ Regem, *Poetarum doctiſſimus*. Alexandro Severo Imp. apud Spartian. c. 31. *Plato Poetarum*. Quintiliano denique VIII. 3. *acerrimi judicii*.

II. Exſtant ejus *Bucolica* ſive *Ecloga X.* ſcriptæ intra an. V. C. 713. ad 716. de quibus credat qui volet Ti. Donato ita ſcribenti: *Cur non plures quam decem Eclogas conſcripſerit Virgilius, nequaquam mirandum videbitur ei qui conſideraverit varietatem ſcenarum paſtoralium, quæ ultra hunc numerum proferri non poteſt*. Nomina Eclogarum hæc ſunt: 1. *Tityrus*. 2. *Alexis*, * nomen pueri Virgilio a Mæcenate donati. Martial. V. 16. 3. *Palæmon*. 4. *Pollio*, quæ Ecloga ſcripta eſt Anno U. C. 713. cum

(*a*) Cum Jo: Frid. Gronovii notis præmittitur Virgilio Cl. viſſ. Maſvicii.

cum filius Aſinius Gallus C. Aſinio Pollioni Conſuli jam deſignato natus eſſet. Itaque de Conſulatu tamquam futuro loquitur:

Teque adeo decus hoc avi, te Conſule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menſes:
Te duce, ſi qua manent &c.

Aſconius quoque Pedianus apud Servium refert ex ipſo Aſinio Gallo Salonini fratre, filio Pollionis ſe audiiſſe, quod hanc Eclogam in ipſius laudem Poeta ſcripſiſſet. Unde apparet à Virgilii ſententia alienam eſſe utcunque doctam atque ingenioſam viri egregii conjecturam, qui in Memoriis Litterariis Trivultinis, ſive Dombenſibus, Anno 1703. menſe Januario p. 8. ſeq. Virgilium exiſtimat hanc Eclogam compoſuiſſe in honorem Druſi Tiberii F. * Pollionem Maronis Badius Aſcenſius accepit de Marcello Octavio Auguſti ſororis filio, nato Anno U. C. 714. Neque minus à Poetæ ſententia aberrarunt Euſebius lib. 1. Præparat. Evangel. ad Orat. ad Sanctorum cœtum c. 19. S. Auguſtinus X. 27. de C. D. & in Rom. 1. & Epiſt. 258. S. Proſper 3. de Promiſſionibus, & auctor Homiliæ ad Catechumenos contra Judæos, Paganos & Arianos, aliique hos inſecuti, (*a*) qui de CHRISTI Salutificatoris noſtri adventu præclara

(*a*) Marſilius Ficinus cap. 24. de Veritate Religionis Chriſtianæ, Rich Montacutius p. 130. ſeq. Apparatus ad Origines Eccleſiaſticas, Iſaacus Voſſius de Sibyllinis Oraculis c. 5. Beveregius Codice Canonum vindicato p. 145. * Dan. Heinſius proleg. ad Ariſtarch. ſacrum pag. 670. edit. in fol. multique alii. Paulus Sherlogus in Dioptra Antiquitatum Hebraicarum lib. 1. diſſ. 4 p 175. *Hoc Virgilii metrum cum Marcellianus Orator eloquentiſſimus Secundiano & Veriano interpretatus fuiſſet de Salvatoris ortu ex immaculata Genitrice, & germanam hanc eſſe conſtructionem probaſſet, à paganiſmo ad fidem converſi, cum eodem Marcelliano fortiter pro* CHRISTO *mar-*

martyrium ſubiere, *ut habet Calendarium Romanum nona Augu-ſti die*. Hæc ille e Vincentii Speculo hiſt. XI. 50. cui miror tanquam narrationem ſeriam adjungi à Theodoro Zvvingero T. 5. Theatri Vitæ Hum. p. 1143. & Balth. Bonifacio XV. 7. Hiſt. Ludicræ, quod in poemate de Purgatorio carm. 22. ſeq. commentus eſt Dantes, Statium Poetam ad CHRISTI ſacra amplectenda permotum eſſe his Maronis verbis: *Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna*. * De Marcelliano Oratore per lectionem Eclogæ hujus Virgilianæ ad Chriſtianam fidem converſo vide Acta Sanctor. Iunii Tom. 1. pag. 37. Vide etiam, ſi placet, Rhythmos veteres Germanicos, quos refert Jo. Conradus Dietericus in prolegomenis ad Antiquitates Biblicas V T pag. 22 * & Dietericus von Stade in Specimine Otfridiano p. 34. additis notis. Porro Virgilium in hac Ecloga de CHRISTO non loqui, jam obſervarunt Jo. Henricus Bœclerus * in exercitatione de vero ſenſu illius Eclogæ, quæ legitur tom. 2. Differt. ejus Academ. junctim nuper recuſarum Argentor. p 387. ſeq. & ampliſſimus Frid. Benedictus Carpzovius, tum admodum adoleſcens, ſingularibus Exercitationibus, Auguſtus item Buchnerus in Oratione de hoc argumento, ut alios omittam. Per *Cumaeum carmen* Heſiodum potius, quam Sibyllina, reſpici à Poeta, recte notavit Probus, ut diſputavi lib. 1. Bibl. Græcæ cap. 30. num. 14. * Sane qui Virgilium de Salvatore noſtro illa ceciniſſe ſibi perſuaſerit, idem ſidem quoque habeat Lucæ Tudenſi qui l. 5. contra Albingenſes (T. 25. Bibl. Patrum edit. Lugd. pag. 210.) miratur in Virgilio etiam legi de precibus & meritis Sanctorum quibus defunctos adjuvant, quoniam nempe Poeta ſcripſerat VI. AEneid. 664. *Quique ſui memores alios fecere merendo*. Vel, ut recentioris ſcriptoris hariolationes in medium afferam, idem aſſentiatur Abbati Faydito, qui in Obſervationibus in Virgilium & Homerum ac de ſtylo Scripturæ S. Gallice editis pag 152. ſeq contendit dogma de SS. Trinitate à Virgilio tradi Ecloga VIII. 73. ſeq.

Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

hauſtum ſcilicet è ſcriptis Platonis: & mortem CHRISTI, obſcuratumque illo mortuo Solem:

Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum

Au-

clara ceciniſſe Poetam, & è Sibyllino carmine hauſiſſe ſibi perſuadent. Græce verſiculos quoſdam ex hac Ecloga Euſebius dicto loco profert p. 993. edit. H. Valeſii. Integram Græca Metaphraſi donatam edidit Fed. Morellus Pariſ. 1580. 4. Alia Dorica Danielis Halſvvorthi Angli exſtat apud Poſſevinum XVII. 16. Bibl. Select. 5. *Daphnis*. 6. *Silenus*, quam perinde ut Pollionem ac Gallum Bucolicas Eclogas proprie eſſe negat Servius. Hanc Eclogam à Cicerone auditam narrat Ti. Donatus, illumque admirabundum exclamaſſe: *Magna ſpes altera Romæ*. Sed videtur Cicero jam interfectus eſſe antequam hanc Eclogam ſcriberet Virgilius. Vide, ſi lubet, Vavaſſorem de Ludicra Dictione, p. 122. ſeq. 7. *Melibœus*. 8. *Pharmaceutria*, ex qua anſam petiere nugivenduli ridicula quædam de Magia Virgilii cominiſcendi. Vide, ſi placet, Naudæum in Apologia pro Magis, Gallice plus ſimplici vice, & nuper Germanice vulgata, cap. XVI. & Bælii Lexicon in *Virgile*, nota (E.) Bergierium de Viis Rom. T. 10. Antiqu. Rom. p. 164. 689. De Theocriti, quam imitatus Virgilius eſt, Pharmaceutria dixi Bibl. Græc. III. 17. p. 431. * De Magiæ crimine quod Virgilio ob Pharmaceutriæ luſum, nugivenduli quidam impegerunt, vide Vitam S. Guilelmi (a) in Actis San-

Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudemque & operta tumeſcere bella,
Ille etiam exſtincto miſeratus Cæſare Romam
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſecula noctem.

deſcribi Georgic. I. 463. ſeq. Vide Rich. Simonis Bibliothecam Criticam Tom. 2. cap. 32. & T. 1. cap. 31. Virgilii Eclogam pro teſtimonio veritatis Chriſtianæ laudavit etiam Henricus Nevvtonus Epiſt. XXXIX. (*Mem. de Trevoux* 1711. *pag.* 380.) Vide ſis etiam Surium ad IX. Auguſt. p. 605.

(a) Acta Erud. t. 6. Supplem. p. 86.

Sanctor. T. V. Jun. 25. nec non Naudæana p. 89. ubi mentio montis Pauſilypi quem Magica arte ſua diviſiſſe medium, Virgilium nugantur. Petrarcham quoque detulere ut Magum aliqui apud Innocentium VI. Papam, (a) adjunxeruntque cauſſam criminationis, quod Maronis carmina diligenter lectitaret. 9. *Mœris*. 10. *Gallus*, quam Dorico carmine reddiderunt Joſephus Scaliger & Dan. Heinſius. Utraque Metaphraſis occurrit in Theocrito Heinſii. Antibucolica obſcuri cujuſdam Poetæ Virgilio oppoſita, quæ Auctor Vitæ memorat, interciderunt. * Sunt mihi in manibus Bucolica Virgilii, Daventriæ excuſa 1488. 4. Ludovici Vivis in Bucolica notæ, quibus allegorias removet, & ſenſum Poetæ Hiſtoricum rimatur, recuſæ ſunt Tomo I. Operum eruditiſſimi illius Hiſpani pag. 640. ſeq. Lectu etiam dignæ Galli ſcriptoris Diſſertationes quatuor non ita pridem editæ hoc titulo: *Diſſertations ſur la Poeſie Paſtorale ou de l' Idylle & de l' Eglogue par Mr. l' Abbé Geneſt*. Pariſ. 1707. 12. Et acutiſſimi Fontenelli; *Diſſertation ſur l' Eglogue*: ſcriptum plus ſimplici vice cum ejus aliis lucubrationibus excuſum, in quo nonnulla in Theocrito notat & Virgilio. Antibucolica ſcripſerat obſcurus quidam Virgilio maſtix, hoc eſt duas Eclogas Virgilii inſulſiſſime παρῳδήσειας, cujus utriuſque initium Donatus auctor Vitæ memorat.

III. *Georgica* C. Cilnio Mæcenati inſcripta *libris IV.* quibus, ut ait Columella, *agricolationem fecit carmine potentem*. Græco carmine Epico donaverat *Arrianus* quidam Poëta, Suida teſte, ſed quod pridem intercidit. Argumentum de hortorum cultura, quod Virgilius prætermiſit (confer, ſi

(a) Papyrius Maſſonus in Petrarchæ Vita, Tom. 2. Elogior. pag. 124.

ſi placet, Plinium præfat. libri XIV.) occupavit poſtea *Columella*, de quo infra ſuo loco: & noſtra memoria *Renatus Rapinus* libris IV. Hortorum, atque *Jacobus Vanierius* in Prædio Ruſtico, non ſane infeliciter. Ineditus Antonii Majoragii in Georgica Commentarius fuit in Bibl. Marq. Gudii. Gnifonis & aliorum veterum commentarii non tulerunt ætatem. * Georgicorum ſcriptores veteres deperditos bene multos, qui Græce maxime de Re Ruſtica ſcripſerunt, referunt Varro, Columella, Plinius, Athenæus, & Geoponicon auctor: plures collegit Fulvius Urſinus in Virgilio cum Græcis ſcriptoribus collato pag. 82. ſeq. è quo illos hoc loco commemorare juvat. Fuerunt itaque *Æſchrion*, *Agathocles* Chius, *Amphilochus* Athenienſis, *Anaxipolis* Thaſius, *Androtion*, cujus meminit Theophraſtus lib. περὶ φυτῶν ἱστορίας, & Athenæus lib. 3. *Antigenus* Cymæus, ſive Cumanus, *Apollodorus* Lemnius, cujus ſit mentio apud Ariſtotelem in Politicis, & Plinium lib. 8. *Apollonius* Pergamenus, *Archytas* Tarentinus Pythagoreus, quamvis alium Archytam Diogenes Laërtius refert Georgica ſcripſiſſe, non Tarentinum illum qui Pythagoram ſecutus eſt: *Ariſtomenes*, *Ariſtophanes* Mallotes, ſive, ut eſt apud Plinium, Mileſius: *Ariſtander* Athenienſis, *Ariſtoteles* Peripateticus, *Athenagoras*, *Attalus* Philometor, *Bacchius* Mileſius, *Bion* Soleus, *Chareas* Athenienſis, *Chareſteus* Athenienſis, vel *Chariſtus*, ſi Plinium ſequamur; quem tamen *Chreſtum Euphronis* appellare videtur Columella lib. 1. *Crates*, *Democritus* Abderites Phyſicus, quem περὶ γεωργίας librum ediciſſe teſtatur etiam Laërtius: *Diodorus* Prienæus, *Dion* Colophonius, *Dionyſius* περὶ φυτῶν, ſive, ut Petrus Victorius emendavit, *Euphyton*, *Diophanes* Nicæenſis, *Diophanes* Bithynicus,

cujus

cujus epitomen Georgicorum *Dionyſii* Uticenſis citat etiam Plinius. *Epicharmus* Siculus, *Epigenes* Rhodius, *Evagon* Thaſius, quem Plinius alibi Evagoram nominat: *Eubolus*, qui Columellæ & Plinio *Cleobulus*, ego vero *Eubulus* malim. *Euphorion*, *Euphron*, *Euphronius* Athenienſis, *Euphronius* Amphipolites, *Hegeſias* Maronites, mendoſe enim legitur apud Varronem *Ægeſias*; *Hieron* Siculus, *Hoſtilii Saſerna* pater & filius, *Incertus auctor περὶ βεγονίας*, *Lyſimachus*, *Mago* Carthaginienſis à *Dionyſio* Uticenſi converſus Græce, *Menander* Prienæus, *Menander* Heracleotes, *Menecrates* Epheſius Poëta, quem de Apibus ſcripſiſſe intelligere poſſumus ex Varrone lib. 3. cujus etiam meminit Nicandri interpres; *Meneſtratus*, *Mnaſeas* Mileſius, *Niceſius* Maronites, vel, ut ego puto, *Hiceſius*, cujus ſit mentio apud Athenæum & Plinium lib. XV. *Oades*, qui *Dadis* appellatur à Columella, eamque ſcripturam probat Petrus Victorius: *Perſis*, vel, ut alii, *Perſeus*, mihi tamen placeret *Perſes*: *Plentiphanes*, *Pythion* Rhodius, *Xenophon* Socraticus, & (Latinus ſcriptor) *Tremellius Scrofa*. Hæc ex M. Varrone, & Columella. *Orpheum* etiam τὰ γεωργικὰ ceciniſſe, eumque libellum ἔργα & ἡμέρας inſcriptum fuiſſe, auctor eſt Iſaacius Tzetzes in ſuis in Heſiodum commentariis, qui nonnullos etiam ex eo opere verſus profert. Sed alibi idem eruditus Grammaticus Orphei Georgicorum meminit. Videant autem docti, ſit nec ne opus illud Orpheo tribuendum, cum nullum fuiſſe Orpheum Ariſtoteles & eum ſecutus M. Tullius exiſtimarint. *Nicandrum* quoque Colophonium de rebus ruſticis non ruſtica præclare ſcripſiſſe teſtatur Cicero de Oratore libro I. & Athenæus libro III. qui ejuſdem τὰ μελισσουργικὰ lib. II. adducit, quæ fortaſſe Virgi-

lius

lius expreſſit in IV. Georgicorum. *Phaniam* etiam Ereſium ἐν τῷ περὶ φυτῶν, *Antiphontem*, *Dorionem* & *Æſchylidem* ἐν τοῖς γεωργικοῖς idem Athenæus citat libro III. XII. & XIV. *Neoptolemi* præterea, *Ariſtomachi* & *Philiſti* ἐν τοῖς μελισσουργικοῖς meminit Plinius. *Pythoclis* Samii ἐν τρίτῳ γεωργικῶν Plutarchus; *Chryſippi*, *Pamphili* & *Paxami*, ἐν γεωργικοῖς Laërtius & Suidas: & *Oppii* (Latini ſcriptoris) *de Silveſtribus Arboribus*, Macrobius. Quem igitur è tot Georgicorum ſcriptoribus ſit potiſſimum imitatus Virgilius, quærendum non eſt, cum ipſe Heſiodum ſe Aſcræum ſecutum eſſe fateatur, cum cecinit:

Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.

Quin tamen ex aliis quoque auctoribus, præſertim iis qui deſiderantur, nonnulla ſit mutuatus, nullo modo dubitari poteſt, nam & res ipſa loquitur, & à Plinio, Quintiliano, ac Macrobio traditum eſt. Servius etiam, optimus inprimis Grammaticus, multa Virgilium è Magone Afro, Xenophontis & Ciceronis Oeconomicis (*a*) ſumſiſſe tradit. *hactenus Fulvius Urſinus.* Præter Columellæ, Rapini & Vanierii poemata, ad rem hortenſem ornandam & ſupplenda Maronis Georgica faciunt *Coſſartii* & *Spinelli* de Palma, atque ejuſdem Spinelli de Olea & Cedro: nec non *Thomæ Ravaſini* Parmenſis carmina de Pratis, Fico & Vite. Libri Georgicorum Virgilii prodierunt ſeparatim Lipſiæ 1494. 4. Troili Sabini Prælectiones in Georgica Romæ 1526. 4. Petri Rami, Francof. apud Wechel. 1584. 8. Germanica proſa interpretatus eſt Steph. Riccius, Lipſ. 1571. 8. Polonico carmine Valerianus Otrinovius. A. 1614.

IV. *Ænei-*

(*a*) Probus etiam è *Varrone*.

(*b*) Servius in VI. AEneid. p. 457. *Qui bene conſiderant*

IV. *Æneidos libri XII.* (*b*) Poëma illud Heroicum elegantiſſimum atque incomparabile, cui Virgilius duodecim annos (uti Georgicis annos ſeptem, & Bucolicis tres) impendiſſe traditur, tametſi nec ſic auctoris, à quo paulò ante obitum flammis pæne traditum fuiſſet, ultimam manum (*a*) eſt expertum. Imperfectum quoque Poëma nonnullis eſt viſum, atque extremum librum deſiderari, unde *decimum tertium librum* conſcripſit haud abſurda vena (*b*) *Mapheus Vegius* Laudenſis, qui in Pulmannianis, & in editionibus Nic. Erythræi, atque aliis quibuſdam legitur. Sed & nuper admodum *C. S. de Novavilla* Ducis Aurelianenſis Archi-tricliniarcha Pariſ. 1698. 8. librum ſupplementi in Æneidem edere auſus eſt cum interpretatione ſua, paraphraſi & notis, nec dubitavit nomen ſuum carmini ipſi intexere verſ. 215.

Villanovas quondam meritum affectabit honorem.

Verſus imperfectos in Æneide additis hemiſtichiis ſupplevit Joannes de Peyrarede, nobilis Aquitanus. Argumenta ſingulorum librorum Georgicorum & Æneidos, verſibus olim ſcripſit *Modeſtinus* JCtus, quæ in pluribus editionibus ante ſingulos libros præmittuntur. De Æneidos parte in Græcum verſa mentio apud Hug. Grotium Epiſt. 576. ad Voiſinium. Commentarii Annæi Cor-

rant, invenimus omnem Romanam hiſtoriam ab Ænea adventu uſque ad ſua tempora celebraſſe Virgilium, quod ideo latet, quia confuſus eſt ordo ---- Unde etiam in antiquis invenimus opus hoc appellatum eſſe non Æneidem, ſed Geſta Populi Rom. *quod ideo mutatum eſt, quia nomen non à parte, ſed à toto debet dari.*

(*a*) Abbas Urſpergenſis in Chron. p. 51. *Varius & Tucca Virgilii & Horatii contubernales poeta habentur illuſtres, qui libros Æneidum poſtea emendandos ſuſceperunt ab Auguſto, ea lege, ut nihil de ſuo adderent.*

(*b*) De hoc Mapheo Vegio conſulendæ additiones ad Naudæana p. 194. ſeq. Diem obiit ſupremum A. C. 1458.

Cornuti & aliorum veterum in Æneidem, uti quoque Carbilii Pictoris Æneomaſtix, diu eſt quod perierunt. * Verſus quatuor primi Æneidos, qui præcedunt, *Arma virumque cano*, à Vario ſublati ſunt, teſte Donato in Vita Virgilii, & in antiquiſſimo Codice Mediceo deſiderantur, neque videntur lecti olim Ovidio II. Triſt. 543.

Et tamen ille tua felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.

Uti enim Lucretii opus à primis verbis eidem Naſoni dicitur *Æneadum genetrix*, ita hoc loco per *arma virumque* Æneidem ab initio primi verſiculi denotavit. Plinius VII. 30. Hiſt. *Divus Auguſtus carmina* (Æneidem) *Virgilii cremari contra teſtamenti ejus verecundiam vetuit*. Confer Donatum in Poëtæ Vita, Macrobium lib. 1. Saturnal. cap. 24. & verſus ſub Auguſti nomine ferri ſolitos quorum initium:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas --- --- ---

Jo. Henricus Bœclerus in calce notarum ad Æneidem pag. 166. *Et ſic abſolutum eſt opus Virgilianum, cui nihil addi, nec demi poteſt. Unde magnam famæ ſuæ fecit jacturam* Maffejus Vegius *Laudenſis, qui librum unum adhuc ei adjunxit de ſepultura Turni & nuptiis Æneæ. Decore enim finivit opus ſuum Virgilius cæde Turni, requirente id* πραγματεία *operis Epici, quod ad modum Tragœdia debet confici. Alterum autem fœdius crimen commiſit idem Maffejus Italus, quod non veritus eſt comparare verſus ſuos cum Virgilianis. Utut enim non ſint aſpernandi, ipſeque diligenter Virgilium imitetur, imo tota hemiſtichia ſublegat, genius tamen contextûs eſt humillimi ingenii ſi cum Virgilio conferas* -- -- *Sic etiam ineptus ille, qui Argenidem Barclaji continuare eſt auſus*. Decimus tertius liber Æneidi additus à *Mapheo Vegio*, non

f mo-

modo legitur in variis Virgilii editionibus antiquis, ut Argentoratenſi Anni 1502. fol. ſed etiam, ubi fateor eum neutiquam à me quæſitum, in Tomo XXVI. Bibliothecæ Patrum edit. Lugdunenſis pag. 759. inter alia Maphei opera, quibus vide ſi placet, quæ pag. 632. de auctore ipſo præmittuntur, de quo conſuli etiam poſſunt Pauli Jovii elogia. Inter ſcripta Maphei inprimis placuerunt mihi libri VI. proſa ſcripti de Educatione Liberorum & claris eorum moribus. Vita S. Bernardini Senenſis à Vegio compoſita prodiit in Actis Sanctor. ad diem XX. Maji Tomo V. pag. 287. Joſephi Seizii clavis anterioris Æneidos, itinera Æneæ notis & tabulis referans, lucem vidit Halæ Svevor. 1657. 4. Chriſtophori Landini Allegoriæ in libros Æneidos, Baſil. 1577. fol. Virgilius defenſus, ſive apologia Virgiliani certaminis Æneæ cum Turno, Leodii 1685. 8. *Fulgentius*, qui *de Continentia* ſeu argumento *Virgiliani poematis* moraliter ſive allegorice expoſiti libellum ſcripſit, Chalcidii æqualis fuit, adeoque ſub initia quarti à CHRISTO nato ſæculi vixit, Cordubæ an alibi, Chriſtianus; (ut videtur) an alienus a noſtris ſacris non plane exploratum. Cæterum titulo libelli ſui imitatus eſt L. CALPURNII PISONIS *libros duos de Continentia Veterum Poetarum*, nec dum, quod mirum, dolendumque eſt, in lucem editos, ex quibus fragmenta quædam affert Paulus Merula in Commentario ad Ennii Fragmenta: de ipſo autem Piſone hæc ſcribit in Ennii Vita p. 15. ſeq. quæ hoc loco apponam, ſi forte poſſim aliquem permovere ad Codicem illum MS. perquirendum & in dias luminis auras protrahendum: *L. Calpurnius Piſo V. C.* (*ſic enim exaratum erat ejus nomen in ſcripto exemplari*) *fuit forte, ſi conjectura locus, nepos*

iſtius

iſtius Calpurnii L. F. L. N. Piſonis, qui cum Nerone Claudio Caſare Auguſto ſecundum Conſulatum geſſit Anno ab U. C. DCCCX. Vixit ſub Trajano, coætaneus C. Plinio Cacilio Secundo, M. Valerio Meſſala, Ser. Sulpicio Camerino, C. Bellicio Torquato & Poetis aliis, qui id temporis in Rep. Romana clari & magni. Conſul videtur fuiſſe ordinarius cum Vettio Ruſtico Bolano, Anno ab U. C. DCCCLXIII. Hic præter ἐρωτοπαίγνιον, *quod miro extollit Plinius lib. 5. Epiſt. 17. ſcripſit* Veterum Poëtarum Continentiam, *quem poſtea imitatus* Fulgentius Planciades *fecit* Continentiam Virgilianam. *Hic paulò attentius Virgilium deſcribere conatus eſt, quam Calpurnius, cui cum Virgilio plures erant diſcutiendi. Calpurnii certe elegantior & ſuccinctior ſtilus quam Fulgentii, & majus quid ille quam hic dare mihi viſus. Hac ejus Continentia, vox hac* συνέχεια *Gracis:* Pariſiis, *ubi eſſe indicarat mihi olim N. V. Vuolſgangus Zindelinus, quo Germanorum Principum nomine Venetiis agente familiariter ſum uſus, ſervatur* in Bibliotheca S. Victoris, *utinam religioſius, timeo enim illi à plagio; novi quorundam Criticorum mores. Conjuncta erat cum Lucano M S. cui ſua ad marginem adjecta nota, rei non magna. Ego admittente armariis præfecto, homine perhumano vidi triduum, amplius non poteram propter ſubitum ex Galliis in Angliam, vocante vento, diſceſſum, ejus lectioni impendi, & enotavi qua in H. Stephani editione deſiderabantur nonnullorum Poetarum fragmenta, multa qua jam edita ſupplens & emendans. Inſcriptio erat:* L. Calpurnii L. F. Piſonis V. C. de Continentia Veterum Poëtarum ad Trajanum Principem liber I. feliciter incipit, *rei, ut mihi viſum, quam moliebatur auctor, parum conveniens, & neſcio an ab ipſo auctore. Calpurnius enim ibi erudite notabat qua in Poetis notanda, qua minus; id eſt digito quaſi indicabat, præmiſſis, qui-*

bus univerſim Poetarum commendabat imitationem, nominans quoſdam ſui avi Poetas, libro primo virtutes, ſecundo vitia. *Ut brevibus dicam, & priore & poſteriore libro committebat, quaſi is illi fuiſſet ſcopus, magno judicio inter ſe modo Poetas veteres, modo novos* (Caninium, Octavium, Sulpicium, Secundum, Scantinium, Sextilium, Gallonium, Fabianum) *nunc novos cum veteribus, nunc hos cum illis, interdum Poetas cum Oratoribus. Aliquando his, illis nonnunquam, ſape utriſque pratoriam illam mappam mittens, pracipue ut ſubodorabar ἐν τοῖς σχήμασι τῆς λέξεως καὶ διανοίας, quod cuivis facile eſt videre, ſi lucem videre contingat aliquando ſcriptori doctiſſimo & lectionis multa*. Hæc Merula. Affertur etiam locus ex iſthoc Calpurnii libro MS. in Jani Douſæ notis ad Fragmenta Lucilii pag. 106.

Argumenti loco ſingulis *Georgicorum* libris tetraſtichon, ſive quatuor verſus hexametros præmiſit *Modeſtinus JCtus*. Mæcenatis juſſu ſuſcepiſſe ſe hoc opus teſtatur Poeta III. 40.

Interea Dryadum ſilvas ſaltuſque ſequamur
Intactos tua, Macenas, haud mollia juſſa.

[*Omittuntur Indices Auctorum quos citant Philargyrius & Probus.*]

Vita Virgilii, quam *Donato* ſcriptore habemus, videtur præmiſſa ab eo fuiſſe commentariis in Bucolica, qui interciderunt. In Servii commentariis citantur ex Donato, quæ etiamnum in ejus commentariis in Æneidem leguntur, qui ſoli ætatem tulerunt. Ti. Donatus hic, ab Ælio Donato S. Hieronymi præceptore diverſus, in præfat. ait Æneidem non à Grammaticis, ſed ab Oratoribus præcipue tradi & illuſtrari debuiſſe: itaque & in univerſis commentariis ſuis id agit potiſſimum ut vim dicendi & artificium rhetoricum in ſingulis explanet, & ſimul proprietatem vocum, dele-

lectum atque conſilium & motus, affectuſque & pondus & τὸ πρέπον morum, ſive, ut Donatus appellat, *moralitatem* accurate ſervatam à poeta demonſtret, atque egregiam inventionem à principio per totum opus decurrentem in Æneæ laudibus ad Turni uſque necem perducendis. Scriptores laudat perraro & pauciſſimos, quos infra habes. Libri quarti & octavi partes extremæ deſiderantur, & initium libri ſexti in verſus primores centum & duodeſexaginta. Et in libro duodecimo à v. 619. ad 664. & à v. 689. ad 756. & à v. 780. ad 847. Expoſitionem ſuam diviſit in libros duodecim, eiſque tertium decimum voluit ſubjungere, de quo ad lib. VII. 641. Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque movete (Qui belli excito Reges &c.) *Catalogus iſte huic interpretationum libro non fuerat inferendus, nihil enim habet quod artificioſe* (ῥητορικῶς) *poſſet exponi -- tamen ne quid libro decerpi videatur, dicemus aliqua ejus uno libro, qui tertius decimus erit, cum totius operis complexione dicturi, ut hiſtoria per duodecim libros ſparſa & cætera, quæ ſupra dicta non ſunt, poſſint evidenter apparere.* In Epiſtola vero, quæ libro duodecimo ſubjicitur, teſtatur ſe illum monobiblon necdum ſcripſiſſe, atque incertum vitæ dum ſenex metuit, curſim interim abſolviſſe Æneidos interpretationem. Si ſuppetat longior vita, ſe ex commentariis veterum collectorum deſcriptiones ſingularum perſonarum, locorum, herbarum etiam lignorumque. Hunc ſi in uſum filii ſui deinde elaboravit, liber ille ad nos haud pervenit.

[*Omittitur Index Auctorum quos citat Donatus.*]

Servius in Virgilium allegatur a Græco ſcriptore Joanne Malala pag. 206. & 229. καθὰ Βεργίλλιος, ὁ σοφὸς Ῥωμαίων ποιητὴς συνεγράψατο. ὁ δὲ σοφώτατος Σέρβιος ὁ Ῥωμαῖος ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμα-

σιν ἐξέθετο, εἰπὼν ὅτι μετὰ τὸ τελευτῆσαι τὸν Αἰνείαν κ. τ. λ. Commentarios in Virgilium reſpicit etiam Servium laudans Lupus Ferrarienſis Epiſtola X V. Servius *Magiſter Urbis* dicitur ab Acrone ad Horatii lib. 1. Sat. I X. 78. Valentiniani Imp. temporibus ſcripſiſſe notat Jo. Andreas Boſius (*a*) de Pontifice maximo Romæ veteris cap. IX. §. 9. atque patet è Macrobio, qui ſub Honorio & Theodoſio Præpoſitus ſacri cubiculi fuit, & Servium in Saturnalibus ſuis inter confabulatores convivaſque Prætextati, ætate provectiores inducit quaſi literatorum omnium longe maximum doctiſſimumque doctorem. Et lib. V I. cap. 6. *quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem vatem* (Virgilium) *neceſſe eſt habeat hujus annotationis ſententiam promtiorem*.

Prima editio Servii eſt Romana apud Udalricum Gallum in fol. ſine anni nota, (*b*) ſed non multo junior Virgilio quem Venetiis 1470. fol. excudit Vindelinus Spira, adjunctis hiſce ad calcem verſibus :

Progenitus Spira formis monumenta Maronis
Hæc Vindelinus ſcripſit apud Venetos.
Laudent ergo alii Polycletos, Parrhaſioſve,
Et quoſvis alios id genus artifices.
Ingenuas quiſquis Muſarum diligit artes,
In primis illum laudibus afficiet.
Nec vero tantum quia multa volumina, quantum
Quod perpulchra ſimul optimaque exhibeat.

Mox in eadem Veneta urbe 1471. fol. Servius excuſus per Chriſtophorum Baldarfer Ratiſponenſem, adſcripto hoc octoſticho :

In commune bonum mandaſti plurima formis
Ratiſponenſis gloria Chriſtophore.

Nunc

(*a*) Tomo V Theſauri Antiqu. Rom. Græviani.
(*b*) Maittaire Annal. Typograph. p. 72. 92. 115.

Nunc etiam docti das commentaria Servi,
In quibus exponit carmina Virgilii.
Divulgaſque librum qui rarior eſſe ſolebat,
Ut parvo pretio quiſque parare queat.
Hunc emite, o juvenes, opera Carbonis *ad unguem*
Correctus veſtris ſerviet ingeniis.

Præter edit. vero Virgilii Venet. cum Servii commentariis excuſam per Jacobum Rubeum Gallicum 1475. fol. prodiit etiam Servius eodem anno Mediolani fol. & Virgilius cum Servio, Venet. 1480. fol. arte Petri Pinſii Cremonenſis, Barthol. Blavii Alexandrini & Andreæ Toreſani de Aſula. & 1482. fol. per Reynoldum de Novimagio. & 1486. fol. per Antonium Bartholomæi. In Pariſienſi editione Aſcenſiana, quæ primum A. 1505. mox 1512. prodiit, in Lugdunenſi A. 1529. & aliis, nec non in Baſileenſi, quæ poſt Georgii Fabricii recenſionem curante Lud. Lucio 1613. vidit lucem, *Servius Maurus Honoratus* dicitur: in opuſculis ejus à Putſchio editis *Servius Marius Honoratus*: in aliis editionibus ſimpliciter *Marius Servius Grammaticus*: in Roberti Stephani, Pariſ. 1532. & Juntina Venet. 1542. & Petri Danielis Pariſ. 1600. *Maurus Servius Honoratus*: in M S. Cod. Pariſienſi ſimpliciter *Servius Honoratus*. Hinc Clariſſimo Maſvicio placet *Maurus Servius Honoratus*. Servium editis locupletiorem inter M Sta Iſaaci Voſſii memorat Colomeſius pag. 139. Opuſc. Sed nec in illo vel integrum vel ſincerum Servium exſtare crediderim. Iſte Codex hodie exſtat in Bibl. publica Leidenſi, dignus qui ab aliquo viro docto accurate cum editis conferatur, quemadmodum & Codex alter inſignis membranaceus Virgilii cum Servii commentariis, quem ex M Stis D. Abrahami Hinckelmanni ſervat Joachimus Morgenvveg, Paſtor Orpha-

phanotrophii Hamburgenſis. Jac. Bongarſius in Epiſtola quam edidit Clariſſ. Struvius faſciculo ſexto Miſcellaneorum p. 10. *Servium poſt* (Petrum) *Danielem emendandum ſuſcepit noſter* (Carolus) *Labbeus: nam alteram editionem morte præventus dare Daniel non potuit, cum in ea quam habemus, negligentiſſime verſatus eſſet typographus, & correctore uſus eſſet ineptiſſimo, ipſo Daniele negotiis domeſticis & litibus moleſtiſſimis occupato*. Oudinum S. I. Divione præclaro M S. Servii uſum novam ejus editionem meditari didici è memoriis Trevoltinis A. 1714. pag. 2034. Præſtantiſſimæ editiones commentariorum Servii ſunt præter duas, quas jam memoravi, perquam nitidas Pariſienſem 1532. fol. Rob. Stephani, cui additæ etiam Pierii in Virgilium caſtigationes: & Juntinam 1542. nec non quam ex M Sto Fuldenſi locupletavit novis acceſſionibus A. 1600. Petrus Daniel, Baſileenſes ex Georgii Fabricii recenſione 1547. 1551. 1561. 1575. 1586. cum Servio in totum Virgilium, Probo, (*a*) in Eclogas & Georgica, & Donato (*b*) in Æneidem atque recentiorum ſcriptorum in Poetam obſervationibus Pomponii Sabini, Phil. Beroaldi, Joannis Hartungi, Jod. Wilichii, G. Fabricii, Bonfinis, Jo. Lud. Vivis, Cœlii Rhodigini, Hadr. Barlandi aliorumque, præ-

(*a*) Apud Macrobium VI. 6. Servius locum Virgilii Eclog. VI. 76. *Dulichias vexaſſe rates*, ex *Probi* ſententia interpretatur, ſed in Probi quos habemus commentariis, nihil ſimile legas. Igitur vel alius Probus, quod non crediderim, vel Servius ex Probo coram, non ex ejus commentariis ſcriptis hæc accepit, vel illi minus integri ad nos pervenerunt.

(*b*) Pierius paſſim integriores laudat Donati commentarios, quos mirificis modis conſpurcatos queritur Barthius ad Statii IV. Thebaid. 445. Suppoſititium Donatum, ſine cauſſa, ut opinor, appellat Merula pag. LVI. ad Ennii Fragmenta.

præcipue quam magno ſtudio expolivit M. Lud. Lucius Baſil. 1613. fol. præfixo indice ſcriptorum à Servio laudatorum. Ne de aliis in præſenti dicam, ut Pariſienſi A. 1500. Veneta 1558. fol. & Commeliniana A. 1603. quam expreſſit qui Virgilium cum Servii & variorum commentariis dedit Lugd. Bat. 1680. 8. tribus voluminibus Jacobus Emmeneſſius, & cum hunc in medio opere fatum rapuiſſet, Pancratius Maſvicius. Sed omnium qui in Servio emendando & expoliendo ſtudium poſuere & operam, longe idem hic quem dixi Maſvicius, Gymnaſii Hagenſis Rector celeberrimus vicit ac ſupergreſſus eſt in præclariſſima editione nova Virgilii, quam Leovardiæ excudit Franciſcus Halma 1717. 4. 2.Vol. "*& recuſa eſt Venet.* 1737." In hac Poëta ipſe typis majoribus & luculentis excuſus eſt accurate emendatus ad Codicem optimum Pariſienſem, nec non illos quos Pierius & quos Nic. Heinſius inſpexerant, Florentinum, Romanum, Longobardicum, & ad Codicem membranaceum nobiliſſimi viri Heur. Adriani Marckii. Poëtæ verbis per ſingulas paginas ſubjiciuntur commentarii Servii & Jo. Pierii Valeriani caſtigationes. In Eclogas & Georgica, etiam notæ breves ſed doctæ Philargyrii, ſcriptoris veteris à Petro Daniele primum publicati. Servius emendatus & ſuppletus potiſſimum ex Codice Pariſienſi, tum etiam ex Daventrienſi & ex collationibus MSS. variorum doctiſſimorum virorum, & editionibus præſtantioribus, etiam antiquiſſima Uldarici Galli typis excuſa. Additamenta Codicis Fuldenſis ex Petri Danielis editione, uncis ubique incluſit Maſvicius: quoniam licet Servio non indigna, ab ipſo tamen Servio profecta eſſe haud ſibi perſuaſit, ſed ex Græcis Latiniſque ſcholiis à viro quodam docto collecta & ad-

dita

dita, atque ita vel per errorem deinde, vel dedita quoque opera Servio adſcripta ſuſpicatur. Plane integrum vel ſincerum ſe nobis dare Servium vel ita affirmare doctiſſimus Maſvicius non audet; meliorem tamen quam in aliis quæ extant editionibus quibuſcunque, ſine dubio dedit, locupletiſſimiſque indicibus inſtruxit, è quibus indicem ſcriptorum, ut inſtituto meo congruentem infra ab eodem mutuabor. Indicem etiam Erythræi in Virgilium addidit, ſed in numeris libri primi Æneidos propter neglectos ab auctore indicis quatuor primores verſiculos ſemper quaternarius eſt addendus, niſi in inveniendo fruſtra eſſe velis. Editum paſſim Servium multi viri docti jam notarunt farraginem eſſe non modo ex antiquioribus commentariis, Alexandro, Aſpro, Capro, Carminio, Celſo, Hygino aliiſque: ſed etiam ex Cornuto, Donato & Probo, qui nominetenus in illis allegantur. Quandoque etiam commentarii citantur, nullo addito nomine auctoris, ut in 1. Georg. 147. *ſuperfluam enim quaſtionem movent quidam commentarii*. Etiam Servius ipſe allegatur ad Eclog. IX. 1. *& hac Ecloga continuum, ut ait Servius, non habet carmen, ſed de diverſis locis Theocriti aliqua ad eam contulit*. Sic enim legas in editione Petri Danielis. Sed in illa Rob. Stephani & aliis ſincerioribus, quas Maſvicius (a) ſecutus eſt, Servii nomen eſt omiſſum.

[*Index Auctorum in Servii commentariis citatorum omittitur*.]

V. Editiones Virgilii jam referre animus eſt non ſane omnes, ſed potiores, atque initio eas quæ commentaria veterum adjuncta habent. Princeps

(a) Per lapſum typographi *Vvaſevvickius* appellatur in Actis Erud. 1714. p. 47. rectius A. 1717. pag. 390.

ceps editio cum *Mauri Servii Honorati* (*a*) Grammatici commentariis prodiit Venet. 1475. fol. memorata Labbeo Bibl. Nov. MSS. p. 340. qui p. 342. etiam veterem Servii editionem ſine contextu Virgilii commemorat, eam credo innuens, quæ vulgata Ratisbonæ eſt A. 1471. fol. Hinc Virgilius una cum Servio excuſus Venet. 1482. fol. Venetiis 1492. in ſecundam, ut habet titulus, Donati editionem, & 1497. fol. Norimb. 1492. fol. Argentorati 1502. fol. Pariſ. 1500. & 1507. & 1515. fol. apud Badium Aſcenſium & Lugd. 1517. fol. Venet. 1507. 1520. 4. additis Tib. Donati, Chriſtoph. Landini & Domitii Calderini notis, itemque Mancinelli, Auguſtini Dathi, &c. Cum Servii commentariis, antiquorum exemplarium ope integritati ſuæ reſtitutis, Pariſ. apud Rob. Stephanum 1532. fol. perquam nitida editio, caſtigationes & notas Jo. Pierii Valeriani eruditiſſimas

in

(*a*) Inter editiones Servii dici non poteſt quanta ſit varietas: cæteris vero facile præſtant duæ Pariſienſes, una Rob. Stephani, atque altera Petri Danielis. Quamquam neque in his ut ut minus contaminatis, neque in Franciſci Modii neque in alio, qui hodie exſtat, quocunque vel integrum vel ſincerum ſe Servium legere perſuaſi ſunt viri docti, ſed jam truncatos ejus commentarios, jam recentiorum Grammaticorum obſervationibus interpolatos. Vide Tan. Fabri lib. 1. Epiſt. 62. Illuſtris Gisb. Cuperi Obſervationes p. 202. *Jo.* Clerici V. C. Artem Criticam T. 2. p. 37. Barthii ad Statium T. 3. p. 1386. Hic porro eſt Servius, qui in Macrobii Saturnalibus colloquens inducitur, & de cujus aliis quibuſdam ſcriptis dicam infra libro IV. inter Grammaticos. Lapſus quoſdam Servii annotarunt Philippus Beroaldus juſto ferme opuſculo (dum pæne adhuc puer eſſet, ut notat Hieron. Magius lib. 1. Miſc. cap. 2.) & Bochartus parte 2. Geographiæ Sacræ lib. 2. c. 10. ubi Punica Servii ad examen revocat. Nonnulla ejus loca emendavit ac reſtituit laudatus Cuperus libro ſecundo Obſervationum & Tho. Munkerus ad Mythographos Latinos.

in Virgilium habens adjunctas, quæ ſeparatim prodierunt Rom. 1521. fol. & apud Rob. Steph. 1529. fol. Ex recenſione Jo. Baptiſtæ Egnatii Veneti, Virgilius, Servii commentariis illuſtratus, apud Jo. Walderum, Baſil. 1534. 4. qui vetuſto præterea exemplari uſum ſe eſſe ſignificat. Cum Probo & Servio, Venet. 1534. 8. apud Alex. Vellutellum. Editio Pariſ. 1541. 4. cum Servii comment. Cum Servii & *Tiberii Claudii Donati* (*a*) commentariis, ex recenſione Georgii Fabricii, additis Jo. Hartungi in Æneidem annotationibus, Baſil. 1551. fol. Idem Fabricius Indicem ſcriptorum à Servio allegatorum præfixit. Editio Veneta A. 1562. fol. 1574. fol. cum notis Servii & varior. Cum Commentariis Servii & Donati ex editione G. Fabricii, *Probi* (*b*) præterea Grammatici antiqui in Bucolica & Georgica, notis item recentiorum Pomponii Sabini, Phil. Beroaldi, Jo. Hartungi, Jodoci Willichii, G. Fabricii, Bonfinis, Jo. Lud. Vivis, Cœlii Rhodigini, Adriani Barlandi, Scoppæ, Conſtantii, Campani, Crucii & aliorum Baſil. 1561. 1575. 1586. fol. & curante Ludovico Lucio, ibid. 1613. fol. Virgilius & in eum Servii commentarii ex antiquiſſimis exemplaribus longe meliores & auctiores è Bibliotheca *Petri Danielis*: acceſſit *Fabii Planciadis Fulgentii* liber de Continen-

(*a*) Hic Donatus (Aelio Donato junior) commentarios iſtos ſcripſit ſenex in uſum filii ſui Tiberii Claudii Maximi Donatiani Idem auctor eſt Vitæ Virgilii, qui ut Voſſio V I. 2. Inſt. Or. videtur, vix Lucilianum illud meritus eſt elogium: *Sarcinatorem eſſe ſummum, ſuere centonem optime*.

(*b*) Non videntur ſcholia hæc eſſe M Valerii Probi qui ſub Nerone vixit, licet neutiquam ſint pro illa brevitate contemnenda: ſed vel Probi illius quem laudat Lupus Ferrarienſis Epiſt. 20. & 34. vel ex M. Val. Probo aliiſque excerpta. Confer quæ de commentariis in alios Poetas Probo tributis Barthius p. 514. ſeq. Adverſar.

tinentia (*a*) Virgiliana, Chalcidio Grammatico dicatus, auctior è MSS. Codd. item *Junii Philargyrii* (*b*) commentariolus in Bucolica & Georgica Virgilii ad Valentinianum, Pariſ. 1600. fol. Præter Vitam Virgilii brevem proſa ſcriptam à Servio, & alteram prolixiorem auctore, ut creditur, *Donato*, præmittitur & tertia à *Foca* (*c*) Grammatico urbis Romæ ſcripta verſibus Hexametris, ſed mutila. Subjiciuntur denique loca multa Servii in 1. & 2. Æneidos reſtituta & locupletata ex

(*a*) *Continentia Virgiliana* hoc loco notat περιοχὴν ſive argumentum Virgiliani poematis ſi moralirer vel allegorice exponas. In Vaticano Codice viri docti teſtantur hanc ſe reperiſſe inſcriptionem: *Fabius Plancius de Fulgentio Moralis expoſitio Virgiliana Conthentia*. Prima editio hujus libelli eſt, quam A. 1589. Hieron. Commelinus dedir ex officina Sanct-Andreana in 8. ſubjecto *Junii Philargyrii* veteris Grammatici in Bucolica & Georgica Virgilii commentariolo, *Fulvii Urſini* caſtigationibus in *Servium* ad Virgil. Velio Longo de Orthographia & Caſſiodori de Orthographia libro, cum caſtigationibus Commelini, qui in Longo emendando faterur ſe adjutum opera Franciſci Junii. Fulgentii libellum eodem anno cum Hygino aliiſque Fulgentii (de quibus infra lib. IV.) ſcriptis & Albrico iterum edidit Commelinus in 8. Denique Tho. Munkerus V.C. notis ſuis illuſtratum recudi fecit inter Mythographos Latinos Amſtelodami 1581. 8.

(*b*) Barthius XIX. 2. Adverſar. verum hujus nomen fuiſſe contendir *Pilargurum*, occurrens inter ſervilia in teſſeris vulgatis ab Aldo, & illuſtratis à Pignorio lib. de Servis & Thomaſino de Teſſeris Hoſpitaliratis. Mentio tamen etiam Perſannii Philargyrii apud Iſidorum Hiſpal. lib. 1. Orig. cap. 21. Itaque nolo nomen auctoris ſollicitare, cujus brevia & erudita ſcholia neminem legiſſe pœnitebit. Ar in Jo. Hallervordi Bibliotheca Curioſa p. 224. ubi Junii Philargyrii notæ ad Catonem Varronem & Columellam de Re Ruſtica memorantur, excuſæ Rom. 1587. 8. pro *Junio Philargyrio* Fulvii Urſini nomen reponendum.

(*c*) Hujus Focæ ſive Phocæ artem inter Grammaticos edidit Putſchius p. 1683. ſeq.

ex inſigni MS. Codice Fuldenſi. Repetita hæc editio Genevæ 1610. 1620. & 1636. 4. Cum commentariis Servii (ex Salmaſii & Nic. Heinſii Codd. caſtigati, ſed haud ſane integri) & variorum, curante Cornelio Schrevelio, Amſt. 1646. 4. Cum notis integris Servii, Philargyrii, nec non Pierii variis lectionibus, & ſelectis annotationibus Donati, Probi, Nannii, Sabini, Germani, Cerdæ, Taubmanni aliorumque, quibus accedunt Obſervationes Jacobi Emmeneſſii, & Index luculentus Nicolai Erythræi per Anton. Mariam Baſſum Cremonenſem libris & verſibus accommodatus, inſertis quas Baſſus omiſerat Erythræi notis, Lugd. Bat. & Amſt. 1680. 8. tribus vol. contextu Virgilii ex edit. Nic. Heinſii caſtigato.

VI. Editiones præcipuæ ſine commentariis veterum, per recentis ætatis viros doctos recenſitæ atque illuſtratæ hæ fere ſunt: * Venetæ 1470., & 1472. fol. cui Catalecta primum acceſſere, repetita etiam in Virgilio excuſo Venetiis 1475. fol. & 1473. fol. *in alma urbe Roma — — non atramento, plumali calamo neque ſtylo areo, ſed artificioſa quadam adinventione imprimendi ſeu characterizandi opus ſic effigiatum eſt ad Dei laudem induſtrieque eſt conſummatum per Udalricum Gallum & Simonem de Luca, M. CCCC. LXXIII. die IIII. Novemb. Sixti quarti tertio*. Tum Mediolanenſis 1474. fol. per Philippum de Lavagna. Hujus & Venetæ A. 1472. (quæ ambæ aſſervantur in Bibl. illuſtriſſimi Comitis Sunderlandiæ) Varias Lectiones nuper V. C. Mich. Maittaire, ſubjunxit Virgilio, quem Londini 1715. 12. à ſe recenſitum edidit. Exſtat quoque editio Veneta 1474. fol. per Nicolaum Jenſon, Gallicum. Virgilii Maronis Partheniæ opera omnia diligenter emendata & accurate impreſſa ab Antonio Zaroto Parmenſi Mediolan.

diolan. 1476. fol. fuere cum notis M S S. *Jani Parrhaſii*, Neapoli in Bibl. Joſephi Vallettæ. Pariſiis 1478. fol. per Udalricum Gering. & Parmæ 1479. fol. impenſa & opera Andreæ Portiliæ. Editio Aldina 1501. 8. primus liber eorum quos typis, ut vocant, Italicis ſive currentibus Aldus impreſſit. Vide Novellas Reip. Literariæ præſtantiſſimi viri Jacobi Bernhardi, A. 1704. menſe Majo p. 521 * Literas ſculpſit Franciſcus Bononienſis. * Virgilius cum argumentis *Philippi Beroaldi*, Lipſ. 1503. fol. *Georgii Merulæ* in Virgilium opuſculum lectitatum à ſe laudat Franciſcus Philelphus lib. XIX. Epiſt. pag. 128. De ineditis *Petrarchæ* in Poetam notis vide Diarium Venetum, *Giornale de' Letterati d' Italia* Tom. IX. 143. Codex Maronis, reſperſus annotatis manus Petrarchæ, ſervatur in Bibl. Ambroſiana, Mediolani, teſte celeberr. Montfaucono p. 20. Diarii Italici. Virgilii Æneis excuſa Lipſiæ A. 1505. apud Jacobum Thanner ſive Abiegnum, Herbipolenſem, commendatur hoc tetraſticho Gregorii Laticephali de Konitz:

Hoc opus Abiegnus vir doctus in arte Jacobus
Abſolvit nitidum, Lips ubi pulchra nitet.
Lips urbes vincit ſtudiis doctiſſima cunctas,
Hic totas ſedes diva Minerva tenet.

Editiones Aldinæ A. 1505. 1514. 1527. 8. * Hæ Catalecta etiam habent adjuncta, ut monuit me V. C. Chriſtianus Schœtgenius. Georgica, excuſa Daventriæ 1514. 4. cum commentario Hermanni Torrentini. Virgilius Venetiis apud Bernhardum Stagnium 1531. 12. editio Pariſina 1539. 4. Rob. Stephani 1540. 8. & 1549. forma minore. Ex caſtigatione Antonii Goveani, Lugd. 1542. 8. apud Seb. Gryphium. * Cum notis Melanchthonis & Chriſtoph. Hegendorphini, Mogunt. 1554. 8. Vir-

Virgilius innumeris locis ad veterum P. Bembi & A. Naugerii exemplarium fidem caſtigatus, Venet. 1552. fol. Editio Paulli Manutii, 1558. 8. Cum ſcholiis Melanchthonis, & Culice ex P. Bembi recognitione, Lugd. 1537. 8. Jul. Pomponii Sabini commentar. in Virgilium, Baſil. 1544. 8. Lamberti Hortenſii Montfortii, Baſil. 1559. 1577. 1596. fol. cum Naſcimbeno Naſcimbenio in ſex libros Æneidos priores. * Cum notis Melanchthonis & aliorum, Tiguri, 1564. 1570. 8. *Nicod. Friſchlini* Commentarius in Virgilium *Joannisque Pricæi* notæ, quas prælo paratas habuit, & *Petri Petiti* in Georgica, non viderunt lucem. *Joachimi Camerarii* prælectiones MSS. in Virgilium latent Norimbergæ apud V. C. Godfridum Thomaſium. *Achillis Statii* notas in Virgilium, ſed itidem ineditas adhuc, memorat Andreas Schottus in Bibl. Hiſpaniæ pag. 484. P. Gabiæ Variæ Lectiones, Brixiæ 1565. 8. Sebaſt. Corradus in lib. 1. Æneidos, Florent. 1555. 8. Bonon. 1563. 8. Franciſcus Robortellus, edente J. Baptiſta Buſdrago, Lucæ 1543. 8. Florent. 1548. 8. In librum tertium Hadr. Junius; in librum IV. Petrus Nannius Lovanii 1544. 4. * *Franciſci Robortelli* in librum I. Æneidos, *Hadr. Junii* in tertium, *Petri Nannii* in quartum, *Hadr. Barlandi* in alios laudantur in Hadr. Junii Epiſtolis p. 7. Petrus Nannius in Bucolica, Baſil. 1559. 8. Mich. Barthius, ib. 1570. 8. Lud. Vives, 1590. 8. Rich. Gorræus, Lugd. 1554. 8. L. Kulmannus & Eobanus Heſſus, Colon. 8. Joach. Camerarius, Argent. 1555. 8. Melanchthon & Steph. Riccius, 1568. 8. Jod. Willichius, Baſil. 1539. 8. Jo. Stigelius, Mulhuſ. 1574. 8. Herm. Torrentinus, Antverp. 1548. 8. & Seb. Macer, Leſnæ 1642. 8. Petrus Ramus in Bucolica & Georgica, Pariſ. 1572. 8. Francof. 1578.

1578. 8. Eobanus Heſſus, Hagenoæ 1529. 8. In Georgica Herm. Torrentinus, Colon. 1500. Fridericus Cerutus, Veronæ 1598. 8.

Virgilius è *Theodori Pulmanni* emendatione Antvverp. 1561. 8. & 1564. 12. addito *Maphei Vegii* Laudenſis libro, quem veluti *decimum tertium* Æneidi ſubjunxit, & appendice variorum Poematum & carminum veterum Virgilio à nonnullis tributorum. * *Chriſtophori Landini* commentarius, ſive allegoriæ, in Virgilium exſtat in editionibus Baſil. fol. Virgilius *Germani Valentis Guellii*, Antvv. 1575. fol. una cum commentario & appendice Virgiliana Joſ. Scaligeri notis illuſtrata. * *Germani Valentis Guellii*, Præſulis Pimpontini notas ad Virgilium paſſim laudat Cerda, & ſummi judicii virum vocat ad Eclog. VIII. 85. laudat etiam Jo. Robertus in Animadverſionibus Juris Civilis lib. 2. c. 1. pag. 138. Cum ſcholiis *Joannis à Meyen*, Bergizomii Belgæ ad Vinc. Gonzagam Principem Mautuanum, Venet. 1580. 8. apud Aldum Paulli F. & Francof. 1629. 1664. 8. Cum notis Georgii Berſmanni, Lipſ. 1581. Serveſtæ 1586. Lipſ. 1596. 1616. 8. Ex caſtigatione G. Fabricii, Lipſ. 1591. 8. Virgilius à Pulmanno correctus, una cum Paulli Manutii notis ad Homeri loca, quæ Virgilius imitatus eſt, & G. Fabricii obſervationibus, Antvv. 1566. 1580. apud Plantin. & Lugdun. Bat. 1596. ap. Raphelen g. 8. Cum *H. Stephani* ſcholiis 8. atque iterum 1583. & 1599. 8. tertia editio apud Paullum Stephanum, addita H. Stephani diatriba de delectu in diverſis apud Virgilium lectionibus adhibendo. Vide etiam ejuſdem H. Stephani diſſ. de Criticis, Pariſ. 1587. 4. Virgilius è MS. Carpenſi recenſitus cum notis Paulli Manutii, Venet. 1583. 8. Steph. Riccii in libros Æneidos, Witteb. 1588. 1593. 8.

in Bucolica, Germanica interpretatio, 1589. 8. Nic. Friſchlini paraphraſis Bucolicorum, Georg. & Æneidos Virgilii, Francof. 1602. 8. Editio Virgilii Commeliniana, A. 1603. 8. ex antiquiſſimo *MS. Palatino*, ſed haud optima fide vulgata, ut notat Allatius p. 58. ad Antiquitates Hetruſcas. * Eam tamen correctiſſimo indice ornatam laudat Barthius ad Statium T. 1. p. 258. Alberici Gentilis Lectiones Virgilianæ in Bucolica, Hanov. 1603. 8. Tarquinii Gallutii Virgilianæ Vindicationes, Romæ 1621. 4. Virgilius cum argumentis, paraphraſi, ſive explicatione & commentario luculento *Jo. Ludovici de la Cerda* è Soc. Jesu, fol. tribus vol. Lugd. 1619. atque iterum Coloniæ 1628. & 1647. * Bucolica & Georgica cum *Cerda* commentario lucem primum viderunt Madriti, 1608. fol. & in ſex priores Æneidos libros 1612. & in ſex poſteriores 1617. fol. Cum commentario eximio *Jac. Pontani*, ex eadem Soc. Aug. Vindel. 1599. fol. & Lugd. 1604. fol. qui in calce voluminis adjunxit paraphraſin librorum trium primorum & trium poſtremorum Æneidos. Cum *Nic. Erythræi* Veneti ſcholiis, & indice præſtantiſſimo omnium verborum rerumque & diatriba de licentia ac diligentia Carminis Virgiliani, Francof. 1583. 8. 1613. 8. editio à plurimis nævis per Jo. Obſopœum, & Frid. Sylburgium perpurgata: * Sed ante prodierat Venet. 1555. 8. deinde Hanov. 1608. 8. Index ille ad paginas editionis accommodatus eſt in Erythræi editionibus. Sed ad numeros librorum verſuumque, adeoque ad quamcunque editionem aptatum ſeparatim edidit *Antonius Maria Baſſa* (non Baſſus, ut excuſum eſt in Ephemeridibus Literariis Germanice editis Lipſiæ A. 1710. p. 886.) Cremonenſis Venet. 1586. 8. & apud Commelin. 1601. 8.

at-

atque ad calcem Virgilii cum notis Servii, Farnabii & Variorum Lugd. Bat. 1680. 3. Vol. . & ad calcem editionis in uſum Delphini. Sed obſervationes ab Erythræo paſſim indici inſertas Baſſa malo conſilio omiſit; ſunt enim lectu dignæ & eruditiſſimæ, ut adeo Octavius Ferrarius vir & ipſe eruditiſſimus in Epiſtolis p. 132. vere ſcripſerit, Indicem illum Virgilianum plus doctrinæ in receſſu habere, quam in fronte pollicetur. Integer itaque index ille iterum exhibetur in præclara editione Virgilii Maſviciana. Cum commentario inſigni *Frider. Taubmanni*, Francof. 1618. 4. in qua editione Culicem etiam & Cirin doctis annotationibus illuſtratos habes, quæ duo poemata à pleriſque aliis omittuntur.

Pauli Benii Eugubini in Virgilii Æneidem commentarius, Venet. 1623. fol. *Nic. Abrami* è Soc. Jesu commentarius in Æneid., Muſſiponti 1632. 8. Toloſæ 1633. Rothomagi 1637. Toloſæ 1644. Rothomagi 1648. 8. *Jo. Vveitzii*, Francof. 1647. 8. * *Barthol. Maranta* Lucullianæ Quæſtiones, Baſil. 1659. Joſephi Seitzii Clavis Æneidos, itinera Æneæ tabulis referans, Halæ Svevor. 1657. 4. Jod. Willichii Chronologia in Æneidem, Francof. 1551. 8. Melch. Laubani Analyſis Æneidos, laudata M. Frid. Wendelino in Inſtitutionibus Logicis. Vide Tho. Crenii partem IV. Animadverſ. p. 10. Seb. de Matienzo Commentationes Selectæ in Æneidem, Lugd. 1662. 4. Virgilius ex *Dan. Heinſii* recenſione perquam nitide apud Elzevir. Lugd. Bat. 1636. Amſt. 1652. & *Nic. Heinſii* 1664. 1671. 12. Et majoribus typis Pariſ. 1641. fol. è typographia Regia. * Nicolaus Heinſius, *elegantiſſimus Muſarum amaſius in ſua Virgilii editione (* Anni 1676. Amſt. recuſa 1688. 12.) *Medicei Codicis orthographiam in accuſativis tertia declinationis modo*

per IS, *modo per ES locupletiſſime expreſſit* (nam per EIS (*a*) non videtur Auguſteæ ætatis) *quamvis*, *ut verum fatear*, *frequenter eoſdem accuſativos ſecus ac in laudato MS. leguntur extulerit; quod tamen amanuenſis incuria deputandum cenſeo*. Hæc illuſtriſſimus Noriſius Cenotaph. Piſan. diſſ. IV. §. 2. pag. 459. Similiter in Horatio circa eandem orthographiam, licet plerumque diligentius obſervatam, etiam peccatum aliquando ab eruditiſſimo Bentleio notavit Clariſſimus Burmannus præfat. ad Horatium A. 1713. minori forma editum. Hoc laudato Burmanno curante Nic. Heinſii Virgilius prælo iterum ſubjectus eſt A. 1704. 12. (*accuratiori recenſ. ad Codicem Mediceum per Cardinalem Noriſium*, *ut patet ex Epiſt. typographi qua legitur in calce voluminis*.) Commentarios vero, quos in Maronem parabat idem Heinſius Poetarum Latinorum, ut Bentleio (*b*) audit, ſoſpitator unicus, non vidiſſe lucem, dolebunt mecum omnes harum literarum ſtudioſi. Cum notis poſthumis *Jo. Henrici Boecleri*, qui Virgilium è *Codice Argentoratenſi* recenſuit, Ulmæ 1698. 8. Cum notis eruditis *Tan. Fabri*, Salmur. 1675. 12. Cum ſcholiis brevibus ſed perquam utilibus *Tho. Farnabii*, Lond. 1634. 8. Amſt. 1642. 12. Lipſ. 1702. 12. &c. Cum ſcholiis *Jo. Minelli* Roterd. 1674. 1697. 12. Hafn. 1698. 8. Herborn. 1700. 8. Et *Chriſtiani Junckeri* V. C. Lipſ. 1703. 8. Præmiſit Vitam Virgilii à Donato ſcriptam, cum caſtigationibus J. Fr. Gronovii, & alteram *Poeta Vitam deſcriptam per Conſules* à Carolo Ruæo. Cum notis integris Farnabii & variorum, opera & ſtudio Cornelii Schrevelii, Lugd. Bat. 1652. 1666. 8. In uſum *Delphini*, curante *Carolo Ruæo S. J.* Pariſ. 1675. 4. Lond. 1686.

(*a*) Idem Noriſius pag. 460. 463.

(*b*) Pag. 52. ad Horatium.

1686. 8. Amſtel. 1690. 4. & ſecundis curis A. 1692. 4. textu etiam è Nic. Heinſii caſtigatione emendato. Hæc ſecunda editio recuſa eſt Lond. 1695. 1707. 8. * & Venetiis (*a*) 1713. 4. & cum indice emendatiore Pariſ. 1714. 4. & quatuor tomis in 12. Ruæus, perinde ut in aliis Poetis ac ſcriptoribus Galli fecerunt, præter notas & indicem omnium verborum, utiliſſimo inſtituto *interpretationem paraphraſticam* adjecit, qualem expoſitionem in omnia Virgilii pridem confecit Nicod. Friſchlinus, & in tres primos totidemque ultimos, Æneidos libros Jac. Pontanus è Soc. Jesu.

Denique è Codd. MSS. pæne triginta iiſque antiquiſſimis Virgilium de integro recenſuit *Nic. Heinſius*, Amſt. 1676. 12. quæ caſtigatiſſima eſt editio viri de Poetis Latinis eorumque principe præclariſſime promeriti. Dicata eſt Reginæ Svecorum Chriſtinæ. Sed exemplo quod Regi Chriſtianiſſimo editor obtulit, hoc præfixit tetraſtichon:

Grandiloquum tueare precor, Rex Maxime, Vatem;
Cui nihil æquandum Roma canore tulit.
Tangere ſi dias fas eſt mortalia laudes
Carmina, debuerant his tua bella cani.

Editio Virgilii luculenta Cantabrigienſis, ad optimor. exemplarium fidem A. 1701. 4. cum diſſertatione Critica * debetur *Henrico Laugthono*, Bibl. publicæ Cantabrigienſis præfecto. Pariſiis A. 1707. minore forma apud Muſierium Virgilius ſingulari ſtudio emendatus. Rothomagi A. 1711. apud Lallemantium (*b*) cum notis ſelectis Abrami, Farnabii, Juventii, & aliorum, omniumque verborum indice. Ex *Michaelis Maittaire* recenſione (*c*) Lond. 1715. 12. *Guil. Binaldi* editio cum vocum diffe-

(*a*) *Giornale de' Letterati d' Italia T.* XV. p. 471.
(*b*) Mem de Trevoux 1711 pag. 1678. & 1707. pag. 1488.
(*c*) Bibl. ancienne & moderne de Mr. le Clerc. T. 9 p. 108.

rentiis ad faciliorem intelligentiam (*a*) per accentus notatis, Dublini & Amſt. 1716. 12. *Benedicti Averanii* diſſertationes XLV. in varia Virgilii loca, (*b*) Tomo ſecundo Operum Averanii junctim excuſorum Florentiæ 1716. fol.

Gallicis verſibus Virgilium pridem, atque Crucimanio pag. 296. Bibl. Gall. judice, non infeliciter, (*c*) reddidit *Ludovicus Maſurius* Nervius, quæ ejus metaphraſis excuſa Pariſiis, & Lugduni 4. &c. *Octavianus* item *de Sancto Gelaſio* Pariſ. id. 364. Gallica verſio *Roberti* & *Antonii Cevalieriorum* (*d*) fratrum lucem vidit Pariſ. 1582. 4. Liber IV. & VI. Æneidos ex metaphraſi *Joachimi de Bellay* Pariſ. 1561. 4. cum Didonis querela ad Æneam ex Ovidio, & morte Palinuri ex lib. V. Æneidos, & vale Muſis dicto ex Buchanano. *Michaelis Marolleſii* Virgilius Gallica proſa primum prodiit ibid. 1649. fol. cum commentariis, indice Geographico & compendio Originum & Hiſtoriæ Romanæ à regno Jani uſque ad Auguſti tempora, libris tribus. Deinde Pariſiis 1662. 8. tribus vol. *Æneis* Gallicis donata verſibus, & obſervationibus illuſtrata à Perrino. Pariſ. 1658. 4. & 1664. 8. 2. vol. *Jo. Renaldi Segraſii* poetica metaphraſis Æneidos, quæ inſignem præfationem præmiſſam habet, ac edita eſt Pariſ. 1668. 4. Amſterod. 1700. 2. vol. omnibus aliis præfertur ab Evremonio Tom. 3. Operum Miſc. edit. Amſtelod.

(*a*) Id. T. V. pag. 159. & Nouvell. de la Rep. des lettres A. 1716 pag. 458

(*b*) *Giornale de' Letterati d' Italia* T. XXIV. p. 433. Bibl. ancienne & moderne T. XII. p. 181.

(*c*) Fort heureuſement.

(*d*) Robert & Antoine Chevaliers, Sieurs d' Aigneaux *traduiſirent en François avec aſſez d' elegance pour leurs temps les oeuvres d' Horace & de Virgile.* Melanges Hiſtoriques Amſt. 1718. 12 p. 74.

ſtelod. pag. 191. Ex ejuſdem Segræſii tum adhuc inedita metaphraſi Georgicorum, quam vivus in lucem edere auſus non fuit, (a) ſpecimen productum eſt in Memoriis Literariis Trevoltinis A. 1708. pag. 1776. Laus Vitæ Ruſticæ, in extremo libri 2. Deinde tota illa metaphraſis poſtuma vidit lucem A. 1711. de qua in iiſdem Memoriis An. 1711. pag. 2474. Librum IV. Æneidos Gallica proſa vertit *Tertraus*, in quam hoc exſtat tetraſtichon Nic. Borbonii pag. 116. Poematum:

Ridebam quæ ſunt de me mentita Maronis
Carmina, carminibus jure neganda fides.
En alius noſtrum renovat ſermone pedeſtri
Dedecus, & Gallis ſomnia blanda refert.
Heu vereor graviora meo ne damna pudori
Hiſtoria ſimilis jam ferat ille labor.

Georgica Gallico carmine pereleganti tranſtulit poſt Segræſium & *P. de la Ruë*, Voiturii propinquus *Martinius*, quæ poſt auctoris fata vidit lucem Pariſ. 1708. 8. Eodem anno Eclogas Virgilii proſa Gallica eleganti cum notis Criticis & Hiſtoricis, ingenioſis certe, ſi non uſquequaque ſcopum ferientibus, emiſit in lucem *P. F. Catrou* S. J. Pariſ. 1708. 12. ſubjecta Vita Poetæ ſcripta Latine à Ti. Claudio Donato ad filium Tiberium Claudium Maximum Donatianum, cui merito plurimum tribuit. Idem Catrovius deinde eundem in modum metaphraſi Gallica proſaria notiſque ac diſſertationibus illuſtravit Pariſ. 1716. 12. ſex voluminibus. *Hiſtoire Critique de la Rep. des Lettres Tom. X. pag.* 383. *Journal des Savans* 1708. *Avril. pag.* 92. & *A.* 1716. *Août pag.* 196. & *Sept. pag.* 261. *Memoires de Trevoux A.* 1708. *pag.* 841. & *A.* 1716. *pag.* 1297. & 1428. Eclogæ verſibus Gallicis *Richerio* auctore, prodierunt Rothomagi A. 1717.

(a) Mem. de Trev. 1708. pag. 1771.

Mem. de Trevoux 1717. *p.* 814. *Europe ſavante A.* 1718. *Martio p.* 70. Paulli Scarronii *Virgile traveſti*, ſive Æneidos libri VII. verſibus Gallicis ludicris expoſiti, Pariſ. 1655. 1667. Amſt. 1668. 12. Poſtremos quinque libros ſimili genere carminis nuper ſupplevit Jacobus Morellus Braſeus (Meſſire Jaques Moreau Chevalier Seigneur de Braſey Capitaine de Cavallerie dans le Regiment de Cuiraſſiers Eſpagnols du Comte de Louvigni) Amſterd. 1706. 12. Hoc inſtitutum indigne ferunt Menagius in Originibus Gallicis p. 141. & Franciſcus Vavaſſor libro elegantiſſimo de Ludicra Dictione p. 180. &c. Præterea verſiones Malingrei, Martigniaci &c. Andreæ vero Dacerii interpretis feliciſſimi verſio promiſſa nondum credo ad umbilicum perducta eſt. Voiturii metaphraſin Georgicorum ineditam, verſibus compoſitam Gallicis memorat Vignolius Marvillius perſonatus ſcriptor parte 1. Miſcell. Hiſtorico Literar. p. 44.

Italice, variis auctoribus, Hippolyti Medices, Piccolominei, Jo. Pollionis Polaſtrini &c. Venet. 1568. 8. & cum commentariis B. Danielis, Venet. 1549. 4. * Bucolica verſibus *Italicis* reddidit *Evangeliſta* Foſſa Cremonenſis : Æneidos librum primum *Andreas d' Anguillara*, à quo optes cæteros libros ſimiliter expreſſos videre: librum ſecundum *Hippolytus Medices* Cardinalis, quartum *Lud. Martellus* & *Sertorius Quatromanus*, Neapoli 1624. & cum aliis ejus ſcriptis 1714. 8. Octavum *Joannes Juſtinianus* Cretenſis, de quo Diarium Venetum Tom. XI. pag. 278. Metaphraſis Æneidos *Hercule Udino* interprete edita eſt Venet. 1600. 12. Alia variis auctoribus, cum commentariis haud contemnendis *Jo. Fabrini*, (a) *Caroli Malateſta* & *Philippi Venuti*. Venet. 1623. fol. Præclara *Annibalis*

(a) Laudat Rich. Simon T. 1. Bibl. ſelectæ p. 345.

balis Cari interpretatio verſibus ſolutis (*a*) ſive ab homœoteleutorum obſervatione liberis, lucem vidit etiam Romæ 1608. 8. Patavii 1609. 1631. 16. *Theodori Angelucii*, (*b*) Neapoli 1649. 12. Bartholomæi Beverini, Lucæ 1680. 12. Omitto antiquam translationem Thomæ Cambiatoris Regienſis, quem Hetruſcarum Interpretationum primum auctorem celebrat Jo. Marius Creſcimbenus in Hiſtoria Poeſeos Hetruſcæ patrio idiomate edita Romæ 1698. 4. p. 528. * „ Alias Italicas verſiones Operum Virgilii recenſent libri varii quibus eſt titulus: *Biblioteca Italiana*. „ Æneis octoſtichis Italicis donata ab *Alexandro Marchetti* viro præſtantiſſimo, adhuc MSta deliteſcit, cujus ſpecimen exſtat in Diario Veneto T. XXI. p. 248. Verſibus Italicis ludicra & maccaronica dictione Æneidem prodidit *Jo. Baptiſta Lallus*, Romæ 1634. Venet. 1635. 1651. 12. unde Paulus Scarronius anſam ſumſit Gallicis verſibus maccaronicis idem tentandi, & meliori etiam, ut urbanis & doctis videtur, cum ſucceſſu. Vide Menagiana Tomo 3. pag. 145. & Naudæi dialogum Maſcurati & S. Angeli &c. Hiſpanice quoque Toleti 1648. 4. prodiit *Virgilio deguiſato, o l' Eneido burleſco en langue Guaſconne del Sr. de Vales de Mountech*. Et carmine Belgico ludicro per W. V. Fockenbrog. Hujuſmodi dictione ludicra ſive maccaronica, ut obiter id attingam, primus apud Italos uſus eſt Theophilus Folengus ſub Merlini Coccaji nomine: nam perinde ut Fidentius phraſin Latinam voceſque per jocum immiſcuit idiomati Italico, ſic ille verba Italica & phraſes Hetruſcas Latinæ inſeruit compoſitioni, quod deinde Galli, Belgæ, & aliæ

(*a*) *Verſi ſciolti*.

(*b*) *Giornale de' Letterati d' Italia T.* XII. p. 282. T. XXII. p. 311. T. XXIV. p. 440.

& aliæ nationes ſunt imitatæ. Illud ſcribendi genus aſpernatur Boilæus in Arte Poetica, carmine 1. & multis reprehendit Franciſcus Vavaſſor in libro politiſſimo ac pererudito de Ludicra Dictione. Verum ſi otioſis hominibus placet ridere, ita etiam moveri riſum quid vetat?

Polonico carmine Nicolaus Cochanovius.

Hiſpanice. Las obras de Virgilio traducidas en proſa Caſtellana por Didaco Lopez de Alcantara, Pinciæ 1601. 4. Madriti 1614. 4. & cum notis, Ulyſſipone 1627. 1650. 4. Valentiæ 1698. 4. Æneis à Gregorio Ferdinando de Velaſco, Toleti 1574. 4. & Compluti 1585. 8. A Chriſtoph. de Meſa, Madriti 1615. 8. Eclogæ & Georgica eodem auctore, ibid. 1618. 8. Eclogæ à Jo. Ferdinando Idiaqueſio, proſa Caſtellana, Barcinone 1574. 8. Georgica à Joanne de Guzmann, Salmanticæ 1586. 12.

Anglice. carmine per J. Ogilby Equitem, cum notis, Lond. 1649. 8. & 1654. 1668. 1673. fol. * Æneis ex metaphraſi egregia Joannis Drydenii, Lond. 1709. 8. Nec hos tamen, nec ullos, ut videtur, alios ſatis dignos Virgilii interpretes habere nos judicat Guilelmus Nicols, quotquot vernaculis linguis feruntur, ita enim ille in Poemate de Literis Inventis lib. V. pag. 324.

Dii prohibete boni, ne tanta inſcitia linguæ
Græca & Romana regnet in orbe diu,
Quanta per hos annos centum regnavit in illis &c.

Qui pro vatibus ipſis Virgilium Drydeni,
Mæonidemve legunt, peſſime Ogylbe, tuum.
Quorum ſcripta legens quoties puer ipſe viderem
Quam male ab his vates eſſet uterque habitus,
Sæpe, Maro, dixi, quantum mutatus ab illo es,
Romani quondam qui ſtupor orbis eras!

Si te

Si te ſic tantum voluiſſet vivere Caſar,
Quam ſatius flammis te periiſſe foret!
Tu quoque, Maonides, cujus dedit inclyta Muſa
Antiquis ducibus, non potuiſſe mori,
Si ſic ſcripſiſſes, potuiſſes forte videri
Non tam luminibus quam ratione carens.
Te nec Alexander tanto cumulaſſet honore,
Sed te juſſiſſet rex bonus ire foras.

Idem libro V. p. 220. faſtidium ſuum nimis delicatum fortaſſe & ἀρχαιόφιλον his etiam verbis teſtatur:

Carmina qua veteres Graci aut ſcripſere Latini,
Barbaricis rhythmis reddita nulla probo.

Georgica à Tho. Majo, Lond. 1628. 8. Scaronides, ſive libri duo primores Æneidos, carmine Anglico ludicro, Lond. 1664. 8. neſcio quo auctore. * *Scotica* interpretatio, facta circa A. C. 512. ab Gavino Duglas, Epiſcopo Dunkeldenſi, vetuſtiori illius regni dialecto cum gloſſario ſcholiiſque verba ab uſu præſenti remotiora explanantibus, (*a*) prælo iterum ſubjecta eſt Edimburgi A. 1710.

Germanice præter Henricum von Veldeck Virgilius D. Murnero interprete, Argentorati 1515. fol. Æneis ex illa veteri verſione, ſed paſſim interpolata, Jenæ 1606. 8. Ex proſaria Bernhardi Melethræi, Conrectoris Hamburgenſis verſione, Hamb. 1644. 8. Ex interpretatione Jo. Valentini, Francof. 1660. 1697. 8. Georgica interpretatus proſa Germanica eſt Steph. Riccius, Lipſ. 1571. 8. carmine Jo. Sprengerus, Auguſtæ Vindel. 1610. Francof. 1630. 4. Bucolica Fr. Calemus, Hall. 1648. 8.

* *Belgice*, ut veterem Æneidos verſionem Antvverp. 1589. 8. vulgatam prætercam, Virgilius ex Jo-

(*a*) Journal literaire T. 1. p. 470.

Jo. Vondelli Metaphraſi, Amſt. 1646. 4. & editio quarta A. 1659. 12. Bucolica à Jo. Vondello & W. van Foquenbrocht. Amſt. 1679. 8. & carmine ludicro W. U. Fockenbrog. Bucolica, & Georgica *Danico* reddidit carmine A. 1680. 8. Petrus Barous Ripenſis.

VII. Tempore Gellii adhuc Idiographum Virgilii oſtentabatur, ad quod provocat IX. 14. * Ad Autographum Virgilii provocat Valerius Probus apud Gellium XIII. 19. *Nam in primo Georgicon, quem ego librum manu ipſius Virgilii correctum legi*. Supereſt & hodie præclarus Virgilii Codex MS. in Bibliotheca Magni Hetruriæ Ducis, correctus manu Turcii Rufi Aſterii Aproniani, qui Conſul fuit A. C. 494. Confer H. Noris ad Cenotaph. Piſana diſſ. IV. cap. 2. & Jo. Mabillonium de Re Diplomatica p. 354. ubi ſpecimen ejuſdem & inſcriptionem integram exhibet. * De Aſterio Aproniano, qui Codicem Virgilii Mediceum emendaſſe dicitur, vide Tillemontium in Hiſtoria Imperatorum, in Vita Juliani cap. 18. Tom. IV. pag. 981. Cum Codice illo præſtantiſſimo Virgilii Mediceo, literis ſcripto uncialibus ſive majoribus Romanis forma quadrata minori, ante mille ac trecentos amplius annos in membrana, Marquardus Gudius V. C. A. 1662. contulit Bucolica (incipit ab Ecloga VI. 47.) Georgica & partem Æneidos. Ex Codice Gudiano lectiones diligenter annotatas habeo, & hoc Achillis Statii Luſitani Epigramma ad Rudolphum Cardinalem Carpenſem, cujus ille Codex fuit, antequam in Bibliothecam Mediceam ad templum S. Laurentii inferretur:

Purpureos ſparge in frontem atque in cornua flores,
Albaque ter plenis lilia da manibus.
Namque vides ſæcli monumentum inſigne prioris,

Quo

Quo neque nobilius nec prius exſtat opus.
Felix ſorte ſua & vita Maro dignior, unum
Hoc ſupereſt de tot millibus archetypum.
Mæcenas, ne tu cum re ſimul ipſe perires,
Arma feri juſſit militis eſſe procul.
Et tua, Rudolphi, quæ non oblitterat ætas
Ulla, pia ſervant hæc monumenta manus.

Aliud MStum Virgilii volumen quod mille annorum eſſe creditur, exſtat in Bibl. Vaticana, licet illius characteres ad Gothicos ductus accedentes, juniorem ætatem prodere videantur Maximiliano Miſſono in Itinere Italico p. 463. editionis Lipſienſis. * Alius Codex Virgilii, minus antiquus quidem, ſed tamen & ipſe eximiæ vetuſtatis, atque iconibus amœnis ornatus exſtat in Bibl. Vaticana, quas diligenter delineatas æri incidi edique curare voluit humaniſſimus & doctiſſimus Vir Jo. Carolus Schottus, (a) Sereniſſimi Regis Pruſſiæ ab Antiquitatibus & Bibliotheca, à quo Virgilium nummis & veteribus monumentis illuſtratum, ſed eheu incaſſum (b) exſpectavimus.

Ex antiquis Grammaticis Virgilium illuſtraverat Alexander quidam artigraphus, Aruſianus Meſſus, Æmilius Aſper, L. Annæus Cornutus, Carminius, Aruntius Celſus, Flavius Caper, Grillius, Julius Hyginus, Martius Salutaris, Octavius Avitus, Q. Aſconius Pedianus, Pius, M. Valerius Probus, Rufus Apronianus, Scaurus & Velius Longus. In Georgica ſcripſerat etiam M. Antonius Gnipho. Sed horum omnium lucubrationes perierunt, perinde ut Calvi & Julii Titiani Rhetorum, qui controverſiarum materias è Virgilio petierant, vel Avieni qui Virgilium verſibus Jambicis Latinis reddidit. Vide Catalogum

(a) Journal des Savans 1708. Octobr. pag. 217.
(b) Obiit vir clariſſimus Berolini 22. Dec. 1717.

gum ſcriptorum quem Servio ſuo Georgius Fabricius præmiſit, & Barthium XLVII. 14. Adverſar.

Perierunt etiam Virgilii ipſius nonnulla, ſed his non accenſendum *Scylla* Poëma, quod laudat Seneca Epiſt. XCII. Illud ipſum enim eſt quod *Ciris* inſcribitur, ut ſtatim dicam infra cum ad illud pervenero. * Servius in Eclog. III. 20. rem nuſquam lectam incerta fide à quibuſdam tradi narrat, quod Varus (Donato in Vita Virgilii *Varius*) tragœdiarum ſcriptor tragœdiam (*Thyeſten* idem Donatus (*a*) appellat) pro ſua recitaverit, quam uxor, quam habebat Varius literatiſſimam, marito tanquam à ſe ſcriptam dedit ſcilicet, ſed à Virgilio illa acceperat.

VIII. Refertur præterea ad Virgilium veluti auctorem *Culex*, dicatus Octavio Auguſto Imp. Poëma Heroicum venuſtum & jucundum, quod ſenem Virgilium luſiſſe putabat Joſephus Scaliger, etſi Papinius in Epiſtola ad Steliam adoleſcentis potius proludium fuiſſe innuit, cui ſententiæ favet etiam Martialis VIII. 56. Emendavit Culicem Virgilii P. Bembus laudatus P. Victorio XXV. 5. Var. Lect. Poſt Bembum P. Pithœus in Poëmatum Veterum editione. Notis illuſtrarunt Joſ. Scaliger & Frid. Lindebrogius in Appendice Virgilii, & in Virgilio ſuo Frid. Taubmannus. * *Culex* Virgilio tribuitur à Martiali XIV. 185.

Accipe facundi Culicem, ſtudioſe, Maronis,
Ne nugis poſitis arma virumque canas.

Statius Genethliaco Lucani v. 74. lib. 2. Silv. 7. à juvene ſcriptum innuit:

Hæc primo juvenis canes ſub ævo
Ante annos Culicis Maroniani.

Con-

(*a*) Supra pag. 251. "*Suppl. ed. Hamb.* 8." ubi & de aliis Virgilii deperditis lucubrationibus.

Digitized by Google

Confer Barthii notas Tomo 1. pag. 259. Culex, quod poëma admodum inquinatum & vitioſum ad nos perveniſſe notant viri docti, cum Petri Bembi caſtigationibus prodiit Lugd. 1537. Veterem editionem Lipſienſem in 4. ſine anni nota evolvit clariſſimus Schœtgenius.

Ciris quoque Val. Meſſalæ inſcriptus, ſive ut à Seneca Epiſt. CXII. vocatur *Scylla*, continet enim fabulam de Scylla Niſi F. in Egrettam mutata, videtur recte ad Maronem referri, quanquam Giſanius & III. 21. Adverſar. Barthius, Cornelio Gallo, Raphaël Eglinus in Vindiciis Ciris Catullianæ adverſus Scaligerum Francof. 1606. 12. & alii Catullo maluerunt tribuere. Virgilio aſſerere non dubitaverat etiam Barthius, cum hoc Poëma ſeparatim cum commentario ſuo ederet natus annos duodeviginti, Ambergæ 1608.8. Cirin quoque inter Poëmata antiqua P. Pithœus recenſuit, Joſ. Scaliger, Frid. Lindebrogius in Appendice Virgilii, & Taubmannus in Virgilio ſuo notis illuſtrarunt. * *Cirin*, Virgilii eſſe negat elegantiſſimus Broukhuſius ad Propertium p. 90. & Raphaëlis Eglini Vindicias, quibus poëma iſtud contendit tribuendum eſſe Catullo, (qui vix nato Meſſala diem obiit ſupremum) Philippus Sylvius in ſua Catulli editione ad uſum Delphini illuſtrata pag. 191. recudi curavit. Virgilio adſcribit Barthius ad Claud. 1. in Rufin. v. 253. & commentario in hoc Poëma; licet Cornelio Gallo malit tribuere ad Statii lib. 1. Thebaid. 335. 617. & lib. 6. 693. Cirin aliquot locis illuſtrat Reineſius lib. V. cap. 7. Var. Lect. ad calcem epiſtolarum ad Boſium pag. 332. fol.

His reliqua ſubjicere animus eſt, quæ leguntur in *Virgilii Catalectis* Venet. 1472. 1484. fol. Pariſ. 1500. fol. apud Jo. Parvum & Jo. de Confluen-

fluentia, & apud Aldum A. 1517. 8. atque ad calcem editionum Virgilii Antvverp. 1561. & 1575. fol. & Lugd. 1555. 1581. 12. & ſub titulo Appendicis Virgilii cum notis Joſ. Scaligeri & Frid. Lindenbrogii prodierunt Lugd. Bat. 1595. & 1617. 8. * & cum prædictorum notis leguntur etiam in luculenta edit. Virgilii Maſviciana Leovard. 1717. 4. licet pauca genuina Virgilii poëmata continent, & pleraque ex iis fere conſtat non eſſe tanti auctoris.

1. *Ætna*, quod Poëma *Cornelio Severo* tribuendum eſſe obſervavit Joſephus Scaliger ex hoc loco Senecæ Epiſt. LXXIX. ad Lucilium: *Donec Ætnam deſcribas tuo carmine, & hunc ſolennem omnibus Poëtis locum attingas, quem quo minus Ovidius* (Lib. XV. Metamorph.) *tractaret, nihil obſtitit, quod jam Virgilius* (lib. III. Æneid.) *impleverat, ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit.* Quintilio Varo adſcribit Julius Cæſar Scaliger pater in Hypercritico p. 786. Manilio Barthius pag. 1044. ad Claudianum, & Statium X. Theb. pag. 911. Eidem plane in mentem venit Chriſtiano ſcriptori vindicare XLIX. 6. Adverſar. Jam olim eſſe de auctore dubitatum ſcribit Tiberius Donatus in Virgilii Vita: *Poeticam puer adhuc auſpicatus in Baliſtam ludimagiſtrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus diſtichon fecit. Deinde Catalecton, & Priapeja, & Epigrammata & Diras, item Cirim & Culicem, cum eſſet annorum XVI. Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam.* * Fulvius Urſinus in Virgilio cum Græcis ſcriptoribus collato p. 272. memorat Codicem manu Pomponii Læti ſcriptum, quo *Ætna* poema *Cornelio Severo* diſerte tribuitur. Præter rem tamen in Diario Veneto Tomo X. pag. 266. traditur illud excuſum eſſe jam ſub Galli, jam ſub Manilii no-

nomine. Theodori Goralli ſive Jo. Clerici editio recuſa Amſt. 1715. 8. Valde corruptum hoc carmen ad nos perveniſſe queritur Petrus Burmannus V. Cl. (*a*) qui illud in editione quam parat Catalecton ac Poematum Veterum, quamque avide harum literarum ſtudioſi mecum exſpectant, nova atque inſigni luce perfundet. De Severo videndus Nic. Faber ad Suaſoriam ſecundam Senecæ. Quintilianus X. 1. magno ingenio & facili in verſibus ſcribendis eum fuiſſe profeſſus, addit morte præmatura impeditum non potuiſſe quæ inchoaverat conſummare. Ovidius IV. 16. è Ponto: *Quique dedit Latio carmen regale Severus.*

2. *Cornelii Severi* carmen ſive fragmentum *in necem M. Tullii Ciceronis*, ex M. Annæi Senecæ Suaſoria VII. Hoc & ſuperius Severi carmen cum perſpicua interpretatione & eruditis notis Scaligeri, Lindenbrogii, ſuiſque, & indice ſeparatim edidit, & alia quædam Severi fragmenta, Petri item Bembi Ætnam proſa Latina ſcriptam adjunxit Theodorus Gorallus, ſive qui hoc ſub nomine latet Jo. Clericus V. C. Amſtelod. 1702. 8.

3. *Moretum*, (*Intritum*) quod Virgilio ipſi adſcribere aliqui cum If. Voſſio non dubitant, & Parthen. Nicænum Poetam Græcum in illo imitatum eſſe obſervant. Sub *Suevii* nomine laudat Salmaſius in Solinum. *A. Septimio Severo* poſt Scaligerum, Barthium, alioſque tribuit Jo. Weitzius, qui notis illuſtravit Francof. 1642. 8. ad calcem Copæ. Græca metaphraſis Joſ. Scaligeri inter ejus Poemata occurrit, ab auctore oblata Petro Ronſardo A. 1563. * *Moretum* idyllium *Suevii* Poetæ, quem virum longe doctiſſimum vocat, & verſiculos quoſdam ex eo affert Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 9. emendatos à Salmaſio ad Solin. p. 598.

h

(*a*) Libro *le Gazettier menteur* pag. 212.

598. edit. Pariſ. diverſum eſt à Moreto, quod Poema legitur inter Virgilii Catalecta, quodque Scaliger tribuit *A. Septimio Sereno* Poetæ Faliſco, qui Veſpaſianorum ætate vixit, & à Terentiano ſubinde laudatur auctor *ruris opuſculorum*. De illo videndus Sirmondus ad Sidonii Epiſtolam carmini XIV. præmiſſam Tom. I. Opp. p. 1249. *Jo. Ruellii* ſcholia viderunt lucem Pariſ. 1542. 8. apud Simonem Colinæum. *Simylum* in Moreto allegat Caſaubonus pag. 162. ad Theophraſti Characteres.

4. *Diræ* Valerii Catonis in Battarum fluvium, quas copioſo neque inerudito commentario illuſtratas ſeparatim edidit Chriſtophorus Arnoldus, Lugd. Bat. 1652. 12. Num ob agros ſuos inter creditores diviſos in has exſecrationes ſe effuderit, vide, ſi placet, diſputantem Boxhornium p. 41. ſeq. Epiſt.

5. *Priapeia* ſive luſus atque epigrammata in Priapum LXXXVII. obſcœna maximam partem, & cum Scaligeri & Lindenbrogii, Caſpariſque Scioppii (*a*) notis, & verborum phraſiumque indice ſeparatim edita (*b*) Amſtelod. (licet titulus Patavium præfert) A. 1664. 8. Hæc *Virgilio* tribuit Jo. Maria Catanæus ad Plinii v. Epiſt. 3. *Ovidio* Politianus, c. 59. Miſc. alii, ut Franciſcus Guietus (*c*), *Domitio Marſo*. Alii denique exi-

(*a*) Annos XVII. tum natus fuit Scioppius cum Anno 1595. commentarium illum componeret, quem poſtea ſcripſiſſe ſe negavit & Goldaſto tribuit. Vide Bælii Lex. in Scioppio nota B

(*b*) Subjicitur in eadem editione Apuleji ἀνεχόμενος cum Scioppii notis, & commentitiæ Epiſtolæ Latinæ Heraclii Imp. ad Sophoclem Sophiſtam. Sophoclis ad Heraclium, C. Antonii ad Q. Soranum, Cleopatræ Reginæ ad eundem. Q. Sorani ad M. Antonium & Cleopatram, de priapiſmo Cleopatræ Reginæ ejuſve remediis, è Bibliotheca Goldaſti.

(*c*) Vide Antonium Petiandrum in Guieti Vita, b. 5.

exiſtimant Poetarum Mæcenatem accedentium unumquemque verſiculos aliquot jocoſos in parietibus ſacelli Priapei adſcripſiſſe, poſtea à Poeta quodam in unum faſciculum collectos, qui & carmen ad lectorem præfixit. Ita ſentit Scioppius & Jac. Maria Cennus in Vita Mæcenatis Italice ſcripta. *Catullo* deberi quædam ex illis notavit P. Victorius XII. 3. & XXV. 12. Var. Lect. Bernardini Veronenſis, (cujus in Tibullum commentarii prodiere Romæ 1475.) Commentum MS. in Priapeia fuit in Bibl. Gabrielis Naudæi teſte Labbeo p. 236. Bibl. Nov. MS. * *Priapeia* cum Scioppii & aliorum notis prodiere Francof. 1606. 12. & ſubjecta leguntur Petronio Mich. Hadrianidis, Amſtelod. 1669. & 1687. 8. Exſtant etiam cum *Hieronymi Avantii* Veronenſis caſtigationibus in editione Veneta Catulli, Tibulli & Propertii 1500. fol. *Marſum* vel *Calvum*, *Cinnamve*, aut *Anſerem* (quem Cinnâ procaciorem vocat Ovidius 2. Triſt. v. 435.) Priapejorum carminum auctorem potius eſſe quam Virgilium putat Mapheus Vegius II. 18. de Educatione Liberorum, T. 26. Bibl. Patrum p. 657. Vide & Broukhuſium ad Tibullum pag. 406. A Plinio tamen lib. V. Epiſt. 3. Virgilius quoque diſerte numeratur inter eos quorum exemplo ait & ſe nonnunquam verſiculos parum ſeveros luſiſſe. *An ego verear*, inquit, (*neminem viventium, ne quam in ſpeciem adulationis incidam, nominabo, ſed ego verear, ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Aſinium Pollionem, M. Meſſalam, Q. Hortenſium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scævolam, Ser. Sulpicium, Varronem, Torquatum imo Torquatos, C. Memmium, Lentulum, Gatulicum, Annæum Senecam, Luceium, & proxime Virginium Rufum, &, ſi non ſufficiunt exempla privata, divum Ju-*

h 2

Julium, divum Auguſtum, divum Nervam, Titum Cæſarem? Neronem enim tranſeo, quamvis ſciam non corrumpi in deterius quæ aliquando etiam à malis, ſed honeſta manere quæ ſæpius à bonis fiant, inter quos vel præcipue numerandus eſt P. Virgilius, Cornelius Nepos, & prius Ennius, Acciuſque, non quidem Senatores, ſed ſanctitas morum non diſtat ordinibus.

6. *Copa* ſive Cupa (καπηλίς) quod Carmen Virgilio ex Chariſii teſtimonio tribuunt Scaliger, Caſaubonus, & alii, quorum loca editioni ſuæ præfixit J. Weitzius, qui ſeparatim vulgavit cum notis Francof. 1642. 8. * Occaſione *Copa* Virgilio (*a*) tributi poematis noto, paucis viſum iri veriſimile, quod Clariſſ. Vir Baudelotus de Dairval in libro amœniſſimæ eruditionis pleno, quem Gallice de Fructu ex Itineribus capiendo edidit p. 645. (676.) Copæ ſive Syriſcæ imaginem reperiſſe ſibi viſus eſt in veteri nummo, in quo exſtat caput fœminæ cum litteris C. S.

7. C. *Pedonis Albinovani Elegia in obitum C. Mæcenatis*, quam Pedonis eſſe negat Voſſius p. 32. de Poetis Latinis, & I I. 27. de Arte Grammatica. Pedoni vindicat poſt Scaligerum Henricus Meibomius, qui notis illuſtratam commentario ſuo de Vita Mæcenatis inſeruit, Lugd. Bat. 1653. 4. & Theodorus Gorallus, de cujus editione mox dicam. * *Elegiam in obitum Mæcenatis* Pedoni, Ovidii æquali, (*b*) tribuendam negant Caſpar Barthius

(*a*) Virgilio adſcribit etiam Barthius. Dubitat Salmaſius ad Vopiſcum. Eſt autem *Copa* auctori poematis mulier cauponaria, καπηλίς, licet recentioribus ſæculis *copa* denotat poculum, Gallis *coupe*. Vide Felicem Oſium notis ad Othonis Morenæ & Acerbi Hiſtoriam rerum Laudenſium, Tom. 3. Theſauri Antiquitatum Italiæ pag 1054. & Cangii Gloſſar.

(*b*) Ad hunc Pedonem Ovidius I V. 10. è Ponto:

At tu, non dubito, quum carmine Theſea laudes,
Materiæ titulos quin tueare tuæ.

thius ad Claudianum pag. 163. Jo. Maſſon in Vita Horatii pag. 143. ſeq. & Petrus Burmannus præfat. ad Petron. & in notis pag. 520. & in libro Gallice adverſus Jo. Clericum edito p. 212. & p. 117. *en effet, la latinitè, la verſification, les expreſſions peu poëtiques, & tout le ſyſteme de cette elegie font voir clairement, que c'eſt la fade & miſerable production d'un eſprit ſcholaſtique des derniers ſiecles*. *Ultima verba Mæcenatis*, quæ incipiunt à verſu: *Sic eſt Mæcenas*, atque in anterioribus editionibus cum Elegia in obitum Mæcenatis poſt verſum 144. cohærebant. Sed divellenda ex Scaligeri judicio ſtatuit Theod. Gorallus.

8. Ejuſdem *Pedonis Elegia* perquam elegans ad Liviam Auguſtam *de morte Druſi Neronis*, & *de navigatione Druſi Germanici* per Oceanum Septentrionalem, A. U. C. 769. CHRISTI 16. ſuſcepta fragmentum ex Senecæ Suaſoria I. Has Pedonis reliquias univerſas recenſuit, ac ſeorſim cum interpretatione notiſque & ſuis & Scaligeri ac Lindenbrogii, atque in Elegiam de morte Druſi annotationibus Nic. Heinſii, & utili indice edidit Theodorus Gorallus, ſive quem ſupra latere ſub hoc nomine dixi, vir doctiſſimus Jo. Clericus, Amſtelod. 1703. 8. In codicibus antiquis Ovidio tribui Elegiam de morte Druſi Nic. Heinſius affirmat, quod tamen ipſi nullo modo videtur veriſimile, licet nec Pedoni eam certò adſcribere velit. Recenſuit tamen illam atque illuſtravit in Ovidio ſuo. Confer T. 1. edit. Cnippingianæ p. 761. ſeq. Vide etiam Lipſium lib. III. Epiſt. quæſt. 3. ac de Pedone ipſo Gaddium T. 1. de Scriptoribus non Eccleſiaſticis p. 253. * In *Elegiam de morte Druſi*, haud indignam *Pedone*, commentarium ſuum memorat Barthius p. 209. ad Claudianum. Janus Paſſeratius in Præfationibus p. 286.

veterum editt. & quorundam Codicum fidei obſecutus Conſolationem hanc ad Liviam *Ovidium* habere auctorem ſibi perſuaſit, & Senecam in ſuis ad Polybium, Martiam Elbiamque ſive Helviam Conſolationibus ex iſthoc poemate profeciſſe. De Pedone ipſo vide Nic. Fabrum ad Senecæ Suaſoriam 1. De editione Goralli quæ Amſt. 1715. 8. recuſa eſt, Acta Erud. 1703. p. 494. & Bibl. Selecta Joannis Clerici, qui ſub Goralli illius nomine latet, T. XIV. pag. 236.

9. *M. Annæi Lucani* Panegyricum Carmen *ad Calpurnium Piſonem*, quod Virgilio vel Ovidio contra temporum rationem adſcriptum à quibuſdam, rectius Lucano ex auctoritate MSti Codicis vindicavit Joſephus Scaliger & Hadr. Junius, à quo emendatum eſt lib. VI. c. 1. Animadverſ. Equidem Tho. Dempſterus ad Roſinum p. 99. objicit, quod v. 241. ſeq. paupertatem ſuam auctor carminis deflet, Lucanum verò marmoreis in hortis jacere ſcripſit Juvenalis Sat. VII. 79. Poſſit forſan reſponderi, divitiis, quarum Tacitus quoque meminit, auctum demum eſſe Lucanum Piſonis, Neroniſque beneficio, poſt carmen hoc ſcriptum, quo admodum adoleſcens ſe Piſoni commendat:

Eſt mihi, crede, meis animus conſtantior annis.
Quamvis nunc juvenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum viceſima venerit æſtas.

Verum (a) *humilis* quoque *domus* objicitur, quæ Lucano quadrare minus videtur:

--- --- ſupereſt animoſa voluntas,
Ipſaque neſcio quid mens excellentius audet.
Tu nanti protende manum. Tu, Piſo, latentem
Exſere, nos humilis domus & ſincera parentum,
Sed [illegible] *fortuna ſua caligine celat.*

Igi-

(a) Vide Nic. Antonii Bibl. Veterem Hiſpanam p. 47. & Illuſtris Viri Gisberti Cuperi Obſervationes lib. III. c. 1.

Igitur adhuc duxerim de auctore dubitandum, præcipue cum Inſcriptio ipſa, quam Scaliger reperit, hoc jubere videatur; fuit enim hæc: *Lucani catalecton de laude Piſonis*. * De *Carmine ad Piſonem* adeundus etiam Barthius ad Statium Tomo 1. p. 254. & 456. ubi non dubitat illud ad Papinium tanquam auctorem referre: & lib. XLIX. Adverſar. cap. 7. ubi ἀτέλεστον ad nos perveniſſe, & in libros aliquot ab auctore fuiſſe tributum putat, cultum alioquin & eruditum.

10. *C. Petronii Arbitri de mutatione Reip. Romanæ.*

11. *Vita Virgilii* verſibus edita à *Foca* Grammatico.

12. Ejuſdem *Focæ*, *Modeſtini* JCti, & *C. Sulpicii Apollinaris*, aliorumque Scholaſticorum Poetarum *in Virgilium*, & *librorum Virgilianorum Argumenta*. * *Argumentorum* in libros Virgilii auctorem non *Modeſtinum* JCtum eſſe, ſed *Ovidium* Poetam, ex plurium MSS. Codicum teſtimonio contendit Hercules Cioſanus notis ad librum ſextum Metamorphoſeon p. 110. ſeq.

13. Duodecim Poetarum Scholaſticorum, *Vomani*, *Euphorbi*, *Juliani*, *Hilaſii*, *Palladii*, *Aſclepiadii*, *Euſthenii*, *Pompejani*, *Maximiani*, *Vitalis*, *Baſilii* & *Aſmeni* Argumenta in Æneidem, aliique luſus Poetici. * *Sulpicii Apollinaris* Hexaſtichon in Maronis Æneidem flammis juſſu Auguſti ſubtractam legitur integrum in Vita Poetæ à Donato ſcripta, licet Brietius & Bælius pro deperdito habuerunt, ut jam notatum reperi in Hiſtoria Critica Reip. Literariæ Gallice edita T. VII. p. 325. De Pompejano Scholaſtico poeta, & aliis Pompejanis Reineſius Epiſtola 50. ad Rupertum pag. 466. 469. ſeq.

Denique Joſephus Scaliger in Appendice Virgilii exhibuit etiam una cum caſtigationibus ſuis

Catalecta (*a*) *Veterum Poetarum* in *duos* à ſe digeſta *libros* , in quibus præter plurima innominatorum , occurrunt Epigrammata Latina aliaque poematia minuta vel fragmenta , *Q. Ennii* , *M. Terentii Varronis* , *P. Terentii Varronis Atacini* , *Puppii* , *M. Actii Plauti Sarſinatis* , *C. Nevii* , *M. Pacuvii* , *Lomitii Marſi* , *C. Caſaris Germanici* , *M. Tullii Ciceronis* , *Q. Ciceronis* , *P. Virgilii Maronis* , *Furii Bibaculi* , *C. Petronii Arbitri* , *Afranii* , *C. Laberii* , *Porphyrii Poeta* , *Porcii Licinii* , *Q. Catuli* , *L. Apuleji* , *Gallieni Imp. Val. Æditui* , *C. Plinii Cacilii Secundi* , *C. Caſaris Octaviani Auguſti* , *Laurea Tullii* , *M. Val. Martialis* , *C. Helvii* (b) *Cinna* , *P. Syri* , *L. Pomponii* , *L. Manilii* , *Ablabii Cos. Julii Flori* , *Hadriani Imp. C. Julii Caſaris dictatoris* , *C. Silonis Poeta* , *C. Caſſii Severi Parmenſis* , *C. Val. Catulli* , *A. Septimii Severi* (c) *Faliſci* , *C. Volcatii Sedigiti* , *Sentii Augurini* , *Pollucis* , *Citerii Sidonii Syracuſani* , *Sulpitii Servaſti junioris* , *C. Julii Solini &* Romanæ Sapphûs *Sulpicia* . Similes collectiones Veterum Epigrammatum & Poematiorum Latinorum à P. Pithœo & aliis editas recenſeo infra libro IV.

IX. Aſſiduus Græcorum imitator Virgilius fuit , Theocriti præſertim in Eclogis , in Georgicis Heſiodi , & in Æneide (*d*) Homeri . Vide Gellium , Macrobium , & è recentioribus H. Stephanum ,

(*a*) Catalecta dicuntur quaſi καταλεγόμενα , de quorum auctoribus ambigitur : ſed quandoque etiam ſcriptum reperias *cata dicta* , h. eſt, dicta cate , argute , ſapienter , qui ſenſus pleriſque horum melius congruit

(*b*) Hic Cinna citatur ab Iſidoro, VI. 12. Originum.

(*c*) * Pro A. Septimio Severo *Sereni* nomen reponendum ſupra dixi.

(*d*) Quod Homeri Virgilius nuſquam meminerit, *ingratiſſimus erga eum cui nihil non debebat* vocatur ab Iſ. Caſaubono ad XIV. Strabonis p. 236. Virgilium ab hoc crimine excuſat , quod non impoſuit Poemati ſuo ultimam manum.

num, (*a*) Julium Cæſarem Scaligerum (*b*) & ſingularem librum Fulvii Urſini, quo Virgilium collatione Græcorum Scriptorum illuſtravit, Antwerp. 1568. 8. Exſtat & præclara diſſertatio Renati Rapini, qua Virgilium contendit cum Homero, quæ Gallice primum, tum Latine reddita (V. C. Jano Broukhuſio, ni fallor, interprete) lucem adſpexit ſub titulo: Obſervationes in Poemata Homeri & Virgilii, Trajecti ad Rhen. 1684. 12. Prætereo, quæ ex Rapino & aliis differit Bailletus parte 2. Judiciorum de Poetis. Quam longe reliquis Latinis Poetis Maro præferendus ſit, oſtendit Alexander Roſſæus in Virgilio Triumphante, Roterdami 1661. 12. Virgilii verſus in Jure Civili laudatos illuſtrat Scipio Gentilis lib. 2. Parergon, c. 16. 17. 18. * De imitatione Virgilii Homerica præter alios legendus Vincentius Gravina, vir acutiſſimus, ſcripto de Ratione Poetica, quod Italice ante paucos annos edidit lib. 1. pag. 96. ſeq. & Cl. Franc. Fragvierii diſſertatio inſerta Tomo 3. Memoriarum Academiæ Gallicæ Elegantiorum Litterarum p. 184. ſeq. *ſur la maniere dont Virgile a imitè Homere*. Non ab re *graciſſimus* dictus Pontico Virunio in declarationibus ad Guarini erotemata Græcæ linguæ, ſic ut eruditorum judicio Maro ſit

Aſcræo major, Siculo (c) *minor, æquet Homerum*.

Homero etiam præfert Andreas Baccius lib. IV. de Vinis antiquorum c. ult. & Claudius Peraultus in

(*a*) H. Stephani obſervationes in Virgilianas & Naſonianas ſ. Ovidianas imitationes Theocriti exſtant ad calcem Theocriti ab eodem Stephano vulgati A. 1579. 12.

(*b*) Jo. Dunæi carmen Scazonticum, quo vindiciæ Virgilianæ pro Jul. Cæſare Scaligero Virgilium Homero præferente adverſus Juſtum Lipſium continentur, exhibet Georgius Hackvvill Anglus in Apologia pro Providentia DEI p. 288. ſeq.

(*c*) Theocrito. Confer Menagiana Tom. IV. pag. 366.

in Comparatione veterum ingeniorum cum recentibus, Gallice edita, atque ante utroſque Angelus Politianus in Nutricia:

Proximus huic (Homero) *autem, vel ni veneranda vetuſtas*
Obſtiterit, fortaſſe prior, canit arma virumque
Virgilius, cui rure ſuo, cui gramine ſacro
Aſcraus, Siculuſque ſimul ceſſere volentes.

Centones Virgilianos memorat Tertullianus de Præſcript. cap. 39. *Vides hodie ex Virgilio fabulam in totum aliam componi, materia ſecundum verſus, verſibus ſecundum materiam concinnatis. Denique Hoſidius Geta* (a) *Medeam tragœdiam* (b) *ex Virgilio pleniſſime exſuxit. Meus quidem propinquus ex eodem Poeta inter cetera ſtyli ſui otia Pinacem Cebetis explicuit.* * Medea *Hoſidii Geta*, cujus fragmentum Scriverius edidit, verſibus ſcripta eſt Heroicis, adeoque ab Ovidii Medea, quæ Jambicis compoſita erat, certe diverſa. Ab eo tempore *Valeria Faltonia Proba* uxor Adelfii Pro-Cos. (quam ab Anicia Faltonia trium Conſulum matre Proba pulchre diſtinguit (*c*) Tho. de Simeonibus V. C.) circa A. C. 400. Centonem ex Virgilio de Fabrica Mundi & Evangeliis pleniſſime expreſſit. * *Centonum Virgilianorum* Poetriam, *Falconiam Probam*, civem Hortanam, non *Falteniam* appellandam eſſe, & nec cum Anicia Faltonia Proba (de qua

(*a*) Cn. Hoſidius Geta qui cum L. Vagellio Conſul fuit imperante Claudio A. U. C. 800. Vide Reineſii Inſcript. p. 475. 477. Mentio hujus Hoſidii apud Dionem, ubi male ὁ Σίδιος pro Ὁσίδιος, ut Rigaltio notatum.

(*b*) Fragmentum inſigne hujus tragœdiæ edidit P. Scriverius in fragmentis Vett. Tragicorum Latinorum p. 187. 190. teſtatus integram fuiſſe apud Salmaſium, qui ex vetuſtiſſimis membranis vulgare voluit.

(*c*) Confer Ephemerides Pariſ. A. 1694. p. 249. ſeq. & Pagium ac Sam. Baſnagium ad A. C. 395.

qua Baſtellus (*a*) in diſſ. de ſarcophago marmoreo Probi Anicii & Probæ Faltoniæ in templo Vaticano Romæ 1705. 8.) nec cum Valeria Proba uxore Adelfii Pro-Cos. quicquam habere commune docet Vir eruditiſſimus Juſtus Fontanini libro 2. de Antiquitatibus Hortæ Coloniæ, (*b*) Romæ 1708. 4. oppugnans virum itidem præſtantiſſimum Thomam de Simeonibus, qui Valeriam Faltoniam Probam Adelfii (*c*) uxorem Centones illos compoſuiſſe contendit. Scripti ſunt poſt A. C. 393. cum Honorius jam Auguſtus atque Imperator eſſet, editique poſt Venetam editionem (*d*) 1472. fol. & Romanam A. 1481. 4. in Bibl. Barberina obviam, ab Aldo una cum Sulpicio Severo, Homerocentonibus, Juvenco, &c. Venet. 1501. 4. à

qua

(*a*) Memoires de Trevoux 1608. p. 876.

(*b*) Acta Erud. 1709. pag. 6. Memoir. de Trevoux, 1708. pag. 1904. *Giornale de Letterati d'Italia*. T. XXIV. p. 140. ſeq.

(*c*) Iſidorus Hiſp. de Scriptoribus Eccleſ. cap. 5. *Proba uxor Adelfii Pro Cos. fœmina inter viros Eccleſiaſticos idcirco poſita ſola, pro eo quod in laude CHRISTI verſata eſt, componens Centonem de CHRISTO Virgilianis coaptatum verſiculis. Cujus quidem non miramur ſtudium, ſed laudamus ingenium. Quod tamen opuſculum legitur inter Apocryphas ſcripturas inſertum*. Gelaſ. diſt. 15. *c.* 3. *Centimetrum de CHRISTO Virgilianis compaginatum verſibus, Apocryphum*. His adde quod ad calcem codicis MS. C[illegible]num ſæculo X. exarati, qui exſtat in Bibl Monaſterii S. Benedicti Padolironenſis non procul à Mutina, hæc leguntur teſte Bernardo de Montfaucon Diarii Italici pag. 36. *Proba uxor Adelphi mater Olibrii & Aliepii* (Alypii) *cum Conſtantii* (Conſtantini) *bellum adverſus Magnentium conſcripſiſſet, conſcripſit & hunc librum*.

(*d*) Illius primæ editionis titulus ita refertur à C. V. Michaele Maittaire in Annalibus Typograph. pag. 98. *Auſonii Peonii Poeta diſertiſſimi Epigrammaton libri:* Probæ Centonæ clariſſimæ fœminæ excerptum è Maronis Carminibus ad teſtimonium Veteris Novique Teſt. *Ovidii Conſolatio ad Liviam: Calpurnii Bucolicum carmen: Publ. Greg. Tiferni Hymni & alia Poemata*, Venet. 1472. fol.

qua ἐκδόσει plurimum differt altera itidem in quarto circa idem ut videtur tempus ſine loci & anni notatione vulgata. Præterea prodierunt Pariſ. 1509. 4. apud Joannem Petitum, & Lugd. 1516. cum Mantuano & aliis, Oppenheimii Anno 1517. Francof. 1541. 8. curante Petro Brubachio, una cum Homerocentonibus & Nonno. Tum Pariſ. apud Franciſcum Stephanum A. 1543. 8. & apud Henricum Stephanum 1578. 12. & curante Julio Roſcio Romæ 1588. 12. nec non cum aliis Virgiliocentonibus ab Henr. Meibomio recenſitis Helmſtad. 1597. 4. Omitto editiones alias, ut Colonienſem 1601. 8. & quæ in Bibl. Patrum occurrunt. Sed præ cæteris laudandum ſtudium *Jo. Henrici Kromayeri*, qui Centones hos notis & indice ornatos vulgavit Halæ 1719. 8. ſignatis ad ſingulos verſus locis Virgilii, quibus Centones illi conſtant. Novam editionem expectare nuper à ſe juſſit in Ephemeridibus Literariis Germanice editis Lipſiæ A. 1710. p. 1010. atque iterato in Novis Literariis A. 1719. p. 33. præclarus Vir *Jo. Gottlieb Krauſe*. Jampridem Probæ Centones una cum Tancredo Philippi Beroaldi, Gallice convertit Richardus le Blanc Pariſ. 1553. apud Robertum Meſſalinum, teſte Crucimanio p. 440. Bibl. Gallicæ. Sic quoque & quidam *Pomponius* ex eodem poeta inter cetera ſtyli ſui otia Tityrum (carmen bucolicum) in honorem CHRISTI compoſuit, ut refert Iſidorus lib. 1. Originum c. 38. Pomponii carmen non tulit ætatem, at Probæ Centones Honorio Imp. dicati ſæpius lucem viderunt, ut dicam infra lib. IV. editi primum ſunt ab Aldo A. 1501. 4.

Auſonii Cento nuptialis itidem è Virgilio eſt expreſſus. Recentiores vero in hoc genere elaborarunt multi, ut *Lælius Capilupus* Mantuanus in Virgiliocentonibus de vita monachorum: * quos

recu-

recudi curavit nuper Nobiliſſimus Vir Albertus Henricus de Sallengre in libro Gallico, Memoires de Literature Tomo 2. p. 191. ſeq. Exſtant etiam ejuſdem Lælii Virgiliocentones de lue, quam Hiſpanicam alii, alii Gallicam appellant, Fracaſtorius poemate pulcherrimo Syphilidem. *Julius Capilupus*, qui ſuperioris nepos fuit, in ſex Centonibus varii argumenti ad Vincentium Gonzagam Mantuæ ducem. * *Julii Capilupi* Centonibus ab Antonio Poſſevino ad editionem paratis Romæ A. 1550. *Fulvius Urſinus* tunc admodum juvenis adjunxit Virgiliocentonem in laudes Benedicti Ægii Spoletini. Vide Menagiana Tomo IV. p. 231. *Saulus Mercerus* ſive qui tranſpoſitis litteris ſub hoc nomine latet (*a*) *Marcus Velſerus* in Proteo Virgiliano, *Henricus Meibomius* avus in Virgiliocentonibus quos cum hactenus laudatis junctim edidit, ſubjunctis Jul. Roſcii Hortini contexendorum Centonum præceptis, Helmſtad. 1597. 4. His addere licebit Ottonis Gryphii Vitam CHRISTI Virgilianis verſibus ſcriptam, Ratisbonæ 1594. 4. & Alexandri Roſſæi libros XIII. ejuſd. argumenti, ſub titulo Virgilii Evangelici editos, Chriſtophori Dieterici Steinmanni Jerxheimenſis Centonem de Nativitate Servatoris, Helmſt. 1670. 4. Joannis Czernoviceni Pragenſis Centonem de Imperatoribus Auſtriacis: Menapii Centonem Virgilianum & Ovidianum de fratribus Roſeæ Crucis, Alexandri Roſſæi Pſychomachiam Virgilianam &c. Laurentius vero le Brun è Soc. JESU, in Virgilio ſuo Chriſtiano Dilingæ 1696. edito Virgilii ſcitum imitatorem, non Centonum συῤῥαπτάδων ſe profitetur. * *Joannes Baptiſta*

Spa-

(*a*) In Velſeri operibus editus eſt hic Proteus Norimb. 1682. fol. curante Chriſtoph. Arnoldo. * In hoc Proteo inter alia habes etiam argumenta librorum AEneidos ſingulis verſibus Virgilii expreſſa.

Spadius, Placentinus, ordinis Dominicani ſive Prædicatorum Monachus varios Centones Virgilianos concinnavit, Placentiæ & alibi editos. (*a*) Laudatur inprimis Vita S. Raymundi Pennafortii, Ordinis Prædicatorum Magiſtri generalis, Virgilianis verſibus ab eodem conſcripta, & Papiæ 1606. fol. edita. Ex Quintiliano conſtat Rhetores olim *declamationum* argumenta depromſiſſe è Virgilio & in ſcholis ſuis propoſuiſſe. Sic *Titianus* & *Catulinus* themata ex Marone elicuerant & adformaverant ad dicendi uſum & in exempla controverſiarum diduxerant, ut refert Servius in X. Æneidos, v. 18. qui ab *Avieno* jambis etiam ſcriptas Virgilii fabulas auctor eſt X. 272.

Neque Zoilos ſuos Virgilio defuiſſe conſtat, de quibus, ne recentioribus exemplis inſiſtam, conſulenda Virgilii Vita lectu inprimis digna, quæ Tiberio Donato tribuitur. In ea memoratur etiam Aſconii Pediani liber adverſus Virgilii obtrectatores ſcriptus, quorum unus Carbilius Pictor ſcripto ſuo titulum præfixerat, *Æneidomaſtix*. * De Zoilis Virgilii Servius ad Eclogam VII. *Multi volunt in hac Ecloga eſſe allegoriam, ut Daphnis ſit Cæſar, Corydon Virgilius, Thyrſis qui vincitur Virgilii obtrectator ſcilicet, aut* Bavius, *aut* Anſer, *aut* Mævius, *peſſimi Poeta*. Item in Georgic. I. *Sane reprehenſus Virgilius dicitur à Bavio & Mævio hoc verſu: Hordea qui dixit ſupereſt ut critica* (lege *crithina*) *dicat*. In Vita Virgilii à Ti. Donato ſcripta inter ejus obtrectatores etiam refertur *Cornificius*, qui ut Zoilus Homeri in proverbium abiiſſe videtur. Petrus Bleſenſis Epiſt. 92. *Scio*, inquit, *unde ſpiritum elationis conceperit, & quare veſter Cornificius intumeſcat*. In Clariſſ. Heſſelii Epiſto-

(*a*) Aub. Miræus de Scriptoribus ſæculi XVII. p. 275. edit. a me curatæ.

piſtola de celebrando Natali Maronis, male audit *C. de Malateſtis*, quod ſtatuam Poetæ Mantuani deturbandam Mantuæ curare non dubitaverit.

X. Alii viciſſim Virgilium coluere ad ſuperſtitionem uſque, uti rarus ſolet eſſe in pleriſque mortalibus vel amoris & admirationis vel viciſſim odii modus. Quis vero non miretur ex ejus poematis velut ex oraculis ſortes lectas in rebus maximi momenti? cujus rei plura exempla collegit Antonius Vandale libro erudito de Oraculis p. 301. ſeq. edit. ſecundæ. Sed omnem admirationem ſuperant recentia Chriſtianorum hominum exempla, quæ leguntur in Memoriis Jacobi Welvvodi. Nam illud quidem fabulis adſcripſerim, quod Lojola dicitur malum dæmonem ab homine expuliſſe pronunciato verſu Virgilii IV. Æneid. 165.

Speluncam Dido, Dux & Trojanus eandem
Deveniunt --- --- ---

In præfatione ad Scaligerana A. 1667. edita legas: *Virgilii ſpeculum, & quidem inter ſacra monumenta, Dionyſiani in agro Pariſienſi Monachi non ſine riſu viſendum prabent. Sic Italos Petrarcha ſui non modo tumulum adeſque, ſed urceum & ſedile, imo & domeſtica felis ſceleton cadaver aliaſque neſcio quas ejuſdem farina quiſquilias magna pompa peregrinantibus oſtentare refert Jac. Philippus Thomaſinus libro quem de divini Poeta rebus compoſuit.* * E recentioribus Virgilium adverſus inſectatores defenſitavit Jovianus Pontanus. Penitus edidiciſſe ejus Poema Adamus Sasbouthus traditur, ita ut totos XII. Æneidos libros a capite ad calcem poſſet citra hæſitationem è memoria reddere. Sic Tacitum ſæpius lectitando familiarem ſibi reddidit Lipſius, T. Livium Buchananus, de quo ſupra p. 205. Natalium Virgilii, recentiore memoria celebratorum veſtigia, ne de Sannazario, A. Naugerio

rio

tio (*a*), Lotichio & C. Kinſchotio jam memorem, exſtant in Poematibus Eobani Heſſi p. 468. & 497. & in Nic. Heinſii Adoptivis p. 114. nec non in Poematibus Davidis Hoogſtratani p. 249. qui A. 1707. cum Franciſco Heſſelio & Cornelio van Arckel Latino carmine, ut Belgico J. Sudermannus & J. de Haes Genethliacon Maronis condecoravit. De veterum Poetarum ſtudio conſimili teſtantur hæc Martialis XII. 68. *Quæ magni celebras Maronis Idus*, & illa Plinii 3. Epiſt. 7. ubi de Silio: *Virgilii Natalem religioſius quam ſuum celebrabat*.

XI. Fuit & Virgilius quidam Tragœdus ſub Nerone Imp. cujus meminit Scholiaſtes Perſii ad Sat. V. 9. Sed & Virginius Romanus Poeta Comicus, ſub Trajani Imperio clarus, cujus apud Plin. lib. VII. Epiſt. 21. mentio occurrit, à Lilio Gyraldo, Petro Crinito, Glandorpio & Voſſio Virgilius appellatur. * Virgilii *Arelatenſis* Epiſcopi meminit Hincmarus Remenſis Tomo 2. p. 731. De illo Acta Sanctorum V. Martii Tomo 1. p. 398. ſeq. Virgilii Epiſcopi *Salisburgenſis* Epitaphium habes apud Mabillonium Tomo IV. Analect. p. 527. De illo Carinthiæ Apoſtolo plura apud H. Caniſium Tomo 2. Antiquar. Lect. p. 257. ſeq. Jac. Uſſerium in Epiſtolis Hibernicis ad Epiſt. XVI. Bælii Lexicon Tomo 3. pag. 2977. Thomaſi*ſche* Bibliothec. Tomo 1. p. 944. &c.

(*a*) Naugerius dicitur recurrenti Virgilii natali, velut ejus manibus inferias inficetorum quorundam Poetarum carmina infelicibus uſtulanda flammis immolaſſe.

FINIS.

Con-

CORRIGENDA & ADDENDA.

In Capite Jo. Alberti Fabricii de Virgilio.

Erroris de patria Torquati Taſſi, quæ initio capitis *Mantua* dicitur, animadverſionem quære in noſtra Epiſtola ad Lectorem.

Suis locis addantur ſequentes non contemnendæ Virgilii Editiones, apud nos exſtantes; nempe

Pag. 63. Aldina an. 1517. in 8. cum Priapejis & Catalectis. *Ibidem*, Gryphianæ duæ, altera in 16. anni 1550. *una cum Opuſculis, quæ ejus nomine circumferuntur, omnibus. Omnia denuo ad caſtigatiſſimorum exemplarium fidem quam accuratiſſime emendata.* altera in 8. an. 1554. *Novis & Argumentis & Scholiis illuſtrata, denuoque ad fidem caſtigatiſſimorum exemplarium, quam diligentiſſime reſtituta.* ligneis figuris ornata. Argumenta & Scholia ſunt Philippi Melancthonis. non deſunt Priapeja & Catalecta.

Pag. 65. *P. Virgilii Maronis Poëmata; Lectionum varietatibus, recentium duorum optimæ notæ exemplarium fide collectis locupletata. Quibus ad calcem addita eſt Epithetorum Virgilianorum Appendix. Studio & opera Chriſtiani Egenolphi F. Francofurti apud Joannem Saurium, impenſis hæredum Petri Fiſcheri,* 1597. in 8.

Leguntur in hac editione Maphæi Vegii Laudenſis liber, & omnia Poematia & Catalecta copioſa Virgilio a diverſis tributa; poſt quæ ſequuntur Annotationes breves in Bucolica & Georgica ex variis interpretibus, a Joanne Friſio Tigurino collectæ. Item difficilium vocabulorum interpretatio Germanica per eumdem: & ex Doleti Commentariis de Lingua Latina Annotatiunculæ ſuccinctæ in libros AEneidos, Chriſtophori Hegendorphini. Librum exornant tabulæ non ineleganter ligno inciſæ.

Pag. 69. *P. Virgilii Maronis Operum editio nova, cæteris omnibus emendatior. Pariſiis, apud Joannem Barbou, via Jacobæâ, e regione Collegii Ludovici Magni* 1714. in 12 ch. maj. editio nitida, cum Vita Donato tributa, ſed abſque minoribus Poematiis & Catalectis. in duos Tomos diviſa, in cujus altero: *Index Vocabulorum omnium quæ in Eclogis, Georgicis, & Æneide Virgilii continentur, novo ordine diſpoſitus, mendis ferme innumeris expurgatus, adjecta etiam verborum conſtructione.*

Libri impreſſi nella Stamperia Cominiana, eretta a ſpeſe de' Sigg. Volpi; ed alcuni altri; de' quali ſi truovano ancora eſemplari vendibili; colli loro prezzi.

C. Lucilii Sueſſani Aurnncani, Satyrographorum Principis, Eq. Romani, (qui magnus avunculus Magno Pompejo fuit) Satyrarum quæ ſuperſunt Reliquiæ. Franciſcus Jani F. Douſa collegit, diſpoſuit, & Notas addidit. Editio II. Lugduno-Batavâ auctior, & emendatior. 1735. 8. L. 2:10.

Plautus cum Fragmentis &c. 1725. 8. *in c. fina* L. 7. *in c. corſ.* L. 5

Lucretius cum Var. Lect. *&c.* 1721. 8. L. 4

C. Valerius Catullus Veronenſis; & in eum Jo. Antonii Vulpii Eloquentiæ Profeſſoris in Gymnaſio Patavino Novus Commentarius locupletiſſimus. 1737. in 4. ch. maj. L. 15

Corn. Nepos cum Variis Lection. Edit IV. 1733. 8. L. 1:10

Salluſtius cum Fragm. Vett. Hiſtoricor. 1722. 8. L. 4

P. Virgilii Maronis Opera. Nic. Heinſius Dan. Fil. e membranis compluribus iiſque antiquiſſimis recenſuit. Quid præterea in hac Cominiana Editione præſtitum ſit, indicat Epiſtola ad Lectorem. 1738. in 8 *in c. fina* L. 5. *in c. corſ.* L. 4

Corn. Celſus, & Ser. Sammonicus cum notis Diverſorum, Morgagni Epiſtolis, & Facciolati Obſervationib. 1722. 8 L. 7

Valerius Flaccus 1720 8 L. 2

M. Fabii Quinctiliani de Inſtitutione Oratoria Libri XII. ſumma cura recogniti & emendati per Petrum Burmannum V. C. cum Henrici Dodwelli Annalibus Quinctilianeis, & Indice locupletiſſimo. Acceſſit in hac I. Patavina editione Dialogus de Oratoribus incerti Auctoris. ec. 1736. 8. 2. Vol *in c. fina* L. 9:10. *in c. corſ.* L. 7:10.

Aurelii Macrobii Opera quæ exſtant, ad optimas editiones repræſentata. cum Indice locupletiſſimo. 1736. 8. *in c. fina* L. 7. *in c. corſ* L. 6

Boethius de Conſolatione Philoſophiæ. 1721. 8. L. 2

Dante col Rimario; e colle Spiegazioni del Volpi. 3. Vol. 1727. *in* 8. *in c. fina* L. 17. *in c. corſ* L. 11

Il Petrarca colle Edizioni ec. *impreſſione II. con molte utili, e curioſe giunte* 1732. 8 L. 4

Del Sanazzaro Opere Volgari illuſtrate. 1723. 4. L. 10

Sanna-

Sannazarii Poematum Latinorum; item Altilii, & Faſcitelli Editio II. elegantior, & auctior. 1731. 4. L. 7

L' Epitalamio dell' Altilio colla traduzione in Ottava Rima del Carminati. 1730. 4. edizione ornatiſſima. L. 1 : 10

M. Hieronymi Vidæ, Poetæ elegantiſſimi, Opera a Vulpiis illuſtrata, 2. Vol. 1731. in 4. typis luculentis. L. 15

-- -- Dialogi elegantiſſimi & doctiſſimi de Reipublicæ Dignitate; ſeparatim. 1731. 4. L. 3

Del Caſtiglione tutte le Opere Toſcane e Latine illuſtrate. 1733. 4. L. 9

Faerni Fabulæ, & alia perquam Latina Opuſcula. Editio II. nitidior, & auctior. 1730. 4. L. 2 : 10

Flaminii Carmina, & quædam Italicæ inſignes Epiſtolæ de ratione Studior. Mancurto illuſtrante. 1727. 8. ch. maj. L. 5

Aug. Valerius de Cautione adhibenda in Edendis Libris. accedunt Patricior. Venetor. Orationes ſelectæ. 1719. 4. L. 5

Del Poliziano le Stanze. c. gr. 1728. 8. L. 2

Del Rucellai la Roſmunda. 1728. 8. *c. gr.* L. 2

Del Caſa il Galateo, colla traduzione Latina ec. 1728. 8. in c. fina. L. 2. in carta corſiva L. 1 : 10

Del Coſtanzo le Rime. V. Ediz. delle paſſate molto più illuſtrata, e accreſciuta. Si ſono aggiunte le Rime elegantiſſime di Galeazzo di Tarſia, autore contemporaneo. 1738. *in* 8. L. 1: 15

Del Davanzati Sciſma d' Ingbilterra, e altre Opere Toſcane. 1727. 8. in c fina L. 2: 10. in c corſiva L. 2

Del Caro le Lettere. Ediz. II. accreſciuta del 3. Vol. meſſo inſieme e illuſtrato dal Segbezzi colla copioſa Vita dell' Autore, ec. 1735. 8. in c. fina L. 11. in c. corſ. L. 8

Di Bernardo Taſſo le Lettere accreſciute, ed illuſtrate colla Vita dell' Autore, e cogl' Indici dal Segbezzi. II. Vol. 8. 1733. in c. fina L. 10. in c. corſiva L. 8

Le Tragedie di Giovanni Delfino, Senatore Veneziano, poi Patriarca d' Aquileja, e Cardinale di S. Chieſa, ora la prima volta alla ſua vera Lezione ridotte; e illuſtrate col Dialogo Apologetico dell' Autore. 1733. 4. *in c. gr. Ediz. aſſai magnifica, e ornata tutta di fregi, lettere iniziali, e finali elegantemente intagliati in rame.* L. 15. *ſi vende a pronti contanti.*

La Penelope del Salio. 1724. 8. L. 1 : 10

La Temiſto dello ſteſſo. 1728. 8. L. 1 : 10

Il Salvio Otone dello ſteſſo. 1736. 8. L. 1 : 10

Jo. Baptiſtæ Morgagni Adverſaria Anatomica. 1719. 4. cum Fig. ch. maj. L. 18

Joſephi Alaleonii Prælectio ad titul. Inſtit. de Hereditatibus quæ ab Inteſtato deferuntur. 4. L. — : 15

Jo. Antonii Vulpii Oratio habita in Gymnaſio Patavino cum ad Phyſicam publice tradendam aggrederetur, cujus hoc eſt argumentum: *In rerum Naturæ cognitione ad bene beateque vivendum momenta eſſe maxima*. 1727. 4. edit. elegantiſs. L. 1: 10

— — — Scholæ duæ: Altera, de Ariſtotele, ejuſque laudatoribus, & reprehenſoribus: Altera, Quæ præcipue eidem Philoſopho vitio vertantur. His adjectum eſt Syntagma de veteribus Philoſophis, *&c.* 1728. 4. L. 2

— — — De Cæli Natura & Subſtantia Oratio habita in Gymnaſio Pat. Non. Novembris Anni 1727. — — Academicorum, & Scepticorum Philoſophiæ rationem non eſſe in Phyſica omnino repudiandam, Oratio habita ibidem 8. Idus Novembris An. 1728. in 4. 1732. L. 2

Jo. Antonii Vulpii Carminum libri tres. Ejus item Opuſcula ſoluta oratione ſcripta. Acceſſere Eruditorum quorumdam virorum, quibuſcum ipſi amicitia intercedit, Poemata nonnulla. Nec non Joannis Antonii Vulpii antiquioris, Patricii & Epiſcopi Novocomenſis, ac Hieronymi ejus fratris, Carmina elegantiſſima quæ ſuperſunt. 1725. 4. L. 7

Opere Varie Latine e Toſcane del Signor Gio. Antonio Volpi; ora Pub. Prof. di Umane Lettere nello Studio di Padova; fra le quali le ſue R I M A, *e il Quarto Libro de' ſuoi Verſi Latini*. 1735. 4. L. 7

Jo. Antonii Vulpii Oratio habita in Gymnaſio Patavino, cum a tractanda Philoſophia ad Politiorem Humanitatem exponendam translatus eſſet. 1737. 4. L. 1

Raccolta di Diſcorſi Accademici di varj Autori intorno agli Studj delle Donne: la maggior parte recitati nell' Accademia de' Ricovrati di Padova: la qual Raccolta fu meſſa inſieme dal ſopraddetto Signor Volpi, e fatta ſtampare a ſue ſpeſe nella Stamperia del Seminario di Padova l' anno 1729. 8. in c. fina L. 1: 10. in c. corſ. L. 1: 5

Ejuſdem Novus Commentarius locupletiſſimus in C. Val. Catullum. Vide ſupra *C. Val. Catullus &c.*

Vo-

Veteris Latii Profani & Sacri Tomus I. in quo agitur de Latio Gentili, Auctore Petro Marcellino Corradino, nunc S. R. E. Cardinali. 4. *ch. maj.* Romæ 1704. L. 13

-- -- Tomus II. in quo agitur de Setinis, & Circejenſibus; eodem Auctore. cum Figuris. Ibidem. 1705. L. 13

-- -- Tomus III. de Antiatibus, & Norbanis; auctore Joſepho Rocco Vulpio Soc. JESU. 1726. 4. cum Figuris. L. 12

-- -- Tomus IV. de Veliternis, & Coranis, eodem Vulpio auctore. 1727. 4. cum Figuris. L. 12

-- -- Tomus V. de Lanuvinis, & Ardeatibus, eodem auctore. 1732. 4. cum Figuris. L. 12

-- -- Tomus VI. de Laurentibus, & Oſtienſibus, eodem auctore. 1734. 4. cum Figuris. L. 12

-- -- Tomus VII. de Albanis, & Aricinis, eodem auctore. 1737. 4. cum Figuris. L. 12

Marmi Eruditi poſtumi, dell' Orſato, illuſtrati con note ec. *in* 4. *grande*. 1739. L. 10

Ricepuri Proſpectus Illyrici Sacri. 1720. 4. ch. maj. L. 1

Parere intorno all' antico Stato de' Cenomani ec. *del Canonico Paolo Gagliardi*. 1724. 8. L. 1: 10

Chriſtophori Cellarii Orthographia Latina. 1724. 8. L. -- 15

Sermoni di S. Carlo Borromeo illuſtrati. 1720. 4. L. 3

Principj di Filoſofia Criſtiana ſopra lo Stato Nuziale ad uſo delle Donzelle Nobili deſtinate al Matrimonio ec. *del Sig Co: Franceſco Beretta*. 4. 1730. in c. fina L. 7: 10. in c. corſiva L. 6

Lettera d' Iſtruzione, del medeſimo Sig Conte, a una Monaca Novizia. Ediz. 2. 1738. *in* 8 L. 1. 10

Thomæ a Kempis de Imitatione CHRISTI Libri IV. ex accuratiſſima P. Heriberti Roſweydi Soc. JESU recenſione. 1728 8. *in carta fina* L. 2: 10. *in carta corſiva* L. 2

Il Combattimento Spirituale, e le altre Operette del P. Scupoli Teatino, ridotte alla vera lezione, ed illuſtrate. ediz II. con qualche giunta. 1737. 8. *in c. fina* L. 3. *in c. corſ* L. 2: 10

Trattato della Tribolazione, di Bonſignore Cacciaguerra, molto commendato da S Franceſco di Sales, con una Lettera dello ſteſſo Cacciaguerra in fine per le Monache. ec. 1724. 8. L 1: 10

-- -- *della SS. Comunione, dello ſteſſo*. 1734. 8. in c. fina L. 2. in carta corſiva L. 1: 10

Diſcorſi della Dignità Sacerdotale, col Compendio della Vita, e i Ricordi del Ven. Maeſtro Giovanni d' Avila. 1727. *in* 8. L. 1

Vita

Vita D. Ignatii Lojolæ, auctore Joanne Petro Maffejo Soc. Iesu, in tres libros tributa. nunc autem quarto libro aucta, plurimiſque de Maffejo teſtimoniis locupletata a Joſepho Rocco Vulpio, Soc. ejuſdem. 1727. in 8. *in carta fina* L. 4. *in carta corſiva* L. 3

Il Paradiſo in Terra; cioè lo Stato Religioſo ec. *del P. Antonio Natale della Compagnia di* Gesu'. *in* 16. L. --: 10

La Morte Santa ed Eſemplare propoſta anche alle Perſone Secolari per via d'un inſigne recentiſſimo Eſempio, e di alcuni altri più antichi, di prezioſa Morte nel coſpetto del Signore. Si aggiunge un' efficace Conſolazione alle ſteſſe in morte de' lor più cari; tratta da piiſſimi e molto accreditati Scrittori. 1737. *in* 8. *in c. f.* L. 1. *in c. c.* L. -: 15

Orazione di Monſignor Domenico Paſſionei, Arciveſcovo d'Efeſo, e Nunzio Apoſtolico a Vienna, in Morte di Eugenio Franceſco Principe di Savojà. Ediz. 2. 1737. *in* 8. *di carta gr. con Fig.* L. 1: 15.

Sub prœlo.

Hieronymi Fracaſtorii Poemata, auctiora & emendatiora. Item Adami Fumani, Canonici Veronenſis, Dialecticæ carmine explicatæ Libri quinque; opus adhuc ineditum. & alia ejuſdem Opuſcula. Præterea Nicolai Archii Comitis, poetæ venuſtiſſimi, Carmina ſelecta. Hæc omnia duobus voluminibus in 4. continebuntur.

PATAVII. CIƆIƆCCXXXVIII.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google